

การศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE IRRELIGIOUS PEOPLE'S REASONS

พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวีโร (ลาภอิมทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

การศึกษาวិเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวีโร (ลาภอิมทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of the Irreligious people's Reasons

PhrakhrupaladNabhichaya Nāṇavīro (Lapimthong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2021

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหามชวินทร์ ปุริยุดตโม, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระมหาไพรัชน์ อมมทีโป, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, รศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวีโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

ผู้วิจัย : พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวีโร (ลาภอิมทอง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (ภุชณะ ตรุโณ), รศ. ดร., ป.ธ.๓.
พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Philosophy)

: ผศ. ดร.แสวง นิลนามะ, ป.ธ.๗, พธ.บ. (ปรัชญา),
พธ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) ศึกษาแนวคิดของมนุษย์ในบริบททางศาสนาของสังคมร่วมสมัย ๒) ศึกษาเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา และ ๓) วิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิเคราะห์หนังสือ ตำราและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดของมนุษย์ในบริบททางศาสนาของสังคมร่วมสมัยพบว่า ความเชื่อและหลักการถึงสิ่งสูงสุด แนวคิดศาสนาเพื่อชีวิตที่ดิงามสมบูรณ์แบบ เปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าของวิทยาการในปัจจุบัน ทำให้สังคมปัจจุบันไม่เห็นคุณค่าของศาสนา เพราะ ศาสนาไม่ช่วยให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ สำหรับเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา พบว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้ปฏิเสธความเชื่อที่นับถือสืบต่อกันมา เพราะความเชื่อดังกล่าวผสมไปด้วยความมกมายเรื่องเทวปาฏิหาริย์ การบูชาอันวอน จนทำให้คนเหล่านี้หมดความเชื่อมั่นต่อหลักการและคำสอนทางศาสนา คนเหล่านี้เชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองรวมทั้งสติปัญญา สามารถนำพาตนเองให้มีชีวิตที่ดีพ้นจากความทุกข์ได้

การศึกษาเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา พบว่าพฤติกรรมหลายด้านเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความคิด ความเชื่อ เสรีภาพ การไม่นับถือศาสนาจึงเป็นเรื่องของสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลที่จะเชื่อถือหรือศรัทธา เพราะศาสนายู่ในฐานะเสรีภาพของบุคคลที่จะนับถือ ถ้ามองในเชิงสังคมศาสตร์ การไม่นับถือศาสนาเป็นเรื่องที่ฝ่ายศาสนจักรต้องปรับตัวให้สามารถตอบถึงคุณค่าและความดีแท้จริงให้ได้ ไม่ใช่การพร่ำสอนตามคำสอน แต่ต้องพิสูจน์คุณค่าทางศีลธรรมในตัวบุคคลให้ได้ การนับถือศาสนานานาไม่ควรจำกัดอยู่ในเอกสารประจำส่วนบุคคลเท่านั้น

Thesis Title : An Analytical Study of Irreligious people’s Reasons.

Researcher : Phrakhrupalad Nabhichaya Ñāṇavīro (Lapimthong)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhru Kosonsanabundit (Krissana Taruno),
Assoc. Prof., Pali III, B.A. (Educational Administration),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Asst. Prof. Dr.Sawaeng Nilnama,
Pali VII, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : November 17, 2020

Abstract

This thesis entitled “An analytical study of irreligious people’s reasons” has three objectives: 1) to study the man’s ideas in the context of contemporary society, 2) to study the irreligious people’s reasons, and 3) to analyze the irreligious people’s reasons. This is documentary research done by analyzing book, texts and related academic documents.

From the study of the man’s ideas in the contemporary religious context of society, it was clearly found that the ultimate belief and principle including the religious belief for the ideal life have been undergoing the constant changes depending upon the advancement of present sciences resulting in not understanding the religious value because religion dose not lead them to the perfect happiness. As regards the irreligious people’s reasons, it showed that these people denied the existing traditional belief; the unreasonable belief in superstition and worshiping bring them the non-belief on religious principles and teachings. They firmly believed that human being can get their potentiality and wisdom developed by which their life could be liberated from the circle of suffering.

As far as the irreligious people’s reasons are concerned, this research is found that many behaviors are somehow concerned with emotion, thought, belief and liberty. Therefore, the irreligion belongs to the individual rights and freedom because

the religion is a part of individual freedom to follow. If viewed from the sociological dimension, the religious institutions adaptable to the requirements on the value and genuine good are required by irreligion; it should not be the only following such instruction, but also proving follower's moral value itself. This really means that following any religion should not confine to the individual identity only.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีโดยได้รับความอนุเคราะห์จากพระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ), รศ. ดร. และ ผศ. ดร. แสง นิลนามะ เมตตาว่าเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำตรวจสอบเนื้อหา ภาษา ความถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยจนสำเร็จออกมาเป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระเทพวัชรอาจารย์, รศ. ดร. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ พระครูวรธรรมคุณาสัย, ดร. เจ้าอาวาสวัดคลองมอญ เจ้าคณะตำบลแหลมฟ้าผ่า ขอเจริญพรขอบคุณ รศ. ดร. กฤต ศรียะอาจ หัวหน้าภาควิชาศาสนาและปรัชญาทุกท่านแนะนำสนับสนุนให้ผู้วิจัยศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาปรัชญา หลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

กราบขอบพระคุณ พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาปรัชญา คณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ในการศึกษาครั้งนี้ ขอเจริญพรขอบคุณ ศ. ดร. สมภาร พรหมทา ผู้อำนวยการศูนย์พุทธปรัชญา, ศ. ดร. โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้คำแนะนำแหล่งค้นคว้าหนังสือต่าง ๆ และ ดร. ศรุตตานนท์ ขอบประดิษฐ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร International program วิทยาลัยทองสุข ให้คำแนะนำการแปล text ต่างประเทศ รวมทั้ง คณาจารย์เจ้าหน้าที่ คณะศึกษาศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่คอยถามไถ่ความคืบหน้าและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา เจ้าหน้าที่สำนักหอสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการยืม-คืนหนังสือในการศึกษาและทำวิจัยฉบับนี้ ตลอดจนกัลยาณมิตรร่วมรุ่นทุกรูปผู้เป็นมิตรที่ดีมีน้ำใจในการเรียนและค้นคว้าเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ความดีของวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาต่อพระรัตนตรัย แสดงกตเวทิตาคุณแด่ มารดา-บิดา ผู้มีพระคุณ บูรพาจารย์ คณาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้มาตั้งแต่เยาว์จนถึงปัจจุบันนี้ ขอขอบคุณและเจริญพรขอบคุณทุกท่านที่ได้ให้การอุปการะ อนุเคราะห์แนะนำสนับสนุนส่งเสริมแก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมาจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดีทุกประการ

พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวิโร

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ บริบททางศาสนาตามแนวคิดของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย	๑๑
๒.๑ นิยามและความหมายศาสนา	๑๑
๒.๒ กำเนิดและพัฒนาการของศาสนา	๑๔
๒.๒.๑ กำเนิดในศาสนา	๑๔
๒.๒.๒ ลักษณะศาสนา	๑๕
๒.๒.๓ ประเภทศาสนาในปัจจุบัน	๑๘
๒.๒.๔ พัฒนาการของศาสนา	๒๐
๒.๓ ศาสนากับสังคม	๓๓
๒.๓.๑ ศาสนากับเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่สมบูรณ์	๓๕
๒.๓.๒ ศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่	๔๐

๒.๔ ประโยชน์ของการนับถือศาสนา	๔๓
๒.๔.๑ ประโยชน์ของศาสนาในทางสังคมวิทยา	๔๓
๒.๔.๒ ประโยชน์ของศาสนาในทางจิตวิทยา	๔๓
๒.๔.๓ ประโยชน์ของศาสนาในทางประวัติศาสตร์	๔๔
๒.๔.๔ ประโยชน์ของศาสนาในทางวัฒนธรรม	๔๔
๒.๕ ปัญหาศาสนา	๔๔
๒.๕.๑ สาเหตุภายใน	๔๕
๒.๕.๒ สาเหตุภายนอก	๔๕
๒.๖ สรุป	๔๖
บทที่ ๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา	๔๘
๓.๑ รูปแบบของการไม่นับถือศาสนาทางศาสนวิทยา	๔๘
๓.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันออก	๕๑
๓.๒.๑ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาจิวา	๕๑
๓.๒.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาขงจื้อ	๕๕
๓.๒.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในปรัชญาไทย	๕๖
๓.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันตก	๕๗
๓.๓.๑ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาเอพิคิวรัส	๕๗
๓.๓.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของเดวิด ฮูม	๕๘
๓.๓.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคาร์ล มากซ์	๖๒
๓.๓.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของเฟรดดิช นิทเช	๖๕
๓.๓.๕ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์	๖๙
๓.๓.๖ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของฌอง ปอล ซาร์ต	๗๗
๓.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคนในสังคมปัจจุบัน	๘๑
๓.๔.๑ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคุณชนันท์ สุวรรณเมธานนท์	๘๒
๓.๔.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคุณลักขณา ปันวิชัย	๘๒
๓.๔.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาจากบทสัมภาษณ์ คุณวินทร์ เลียววารินทร์	๘๓

	ช
๓.๔.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาจากรายงานทางสังคมศาสตร์	๘๔
๓.๕ สรุป	๘๖
บทที่ ๔ วิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา	๘๙
๔.๑ นิยามความหมายของ “เหตุผล”	๘๙
๔.๒ วิเคราะห์บริบทและหลักการดำเนินชีวิตของการไม่นับถือศาสนา	๙๔
๔.๓ วิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาทางปรัชญา	๑๐๕
๔.๔ สรุป	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๕
๕.๒ บทวิจารณ์	๑๑๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๑
บรรณานุกรม	๑๒๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๒/๑/๓๕๕ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลวรรค (ภาษาไทย) เล่ม ๒ ข้อ ๑ หน้า ๓๕๕

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแสวงหาความหมายจากชุดความคิดและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบได้อย่างชัดเจนมนุษย์จึงพึ่งพา “ศาสนา” เพื่อหาคำอธิบายที่มีความหมายลึกซึ้งเกี่ยวกับ ชีวิต จักรวาล และธรรมชาติมนุษย์ ศาสนาเป็นเรื่องกว้างมีหลายแง่มุมที่มีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ นับตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนาจึงผูกพันกับมนุษย์ตั้งแต่อดีตมาบรรพ์จนถึงปัจจุบัน^๑ การศึกษาเรื่องศาสนาในทางปรัชญาเพื่อวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงบริบทของศาสนา

ศาสนามีหลายมุมมองให้ศึกษาทำความเข้าใจหลายด้าน เช่น ด้านถิ่นกำเนิด ด้านความหมาย และประเภทของศาสนา การทำความเข้าใจใน ศาสนาเกิดขึ้นทั่วโลกมากมายหลากหลาย นักปราชญ์ด้านศาสนาจัดแบ่งศาสนาไว้หลายลักษณะ เช่น ศาสนาที่ดำรงอยู่มีผู้นับถือและศาสนาที่สูญหายไปแล้ว ศาสนาจัดแบ่งโดยแยกตามภูมิภาคที่กำเนิดศาสนา^๒ และจัดแบ่งตามเชื้อชาติ ชนพื้นเมือง ภาษาและวัฒนธรรม^๓

เมื่อมนุษย์จำนวนมากอยู่ร่วมกันชุดความเชื่อ ข้อห้าม ข้อละเว้น ที่รวมกลุ่มคนให้คิดให้ปฏิบัติไปทางเดียวกัน คือ กฎหมายหรือจารีตของสังคมนั้น ส่วนความเชื่อหรือศรัทธา คือ ศาสนา ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง^๔ ให้รอดพ้นจากความทุกข์ ศาสนาไม่ใช่คำพูดตัวหนังสือ ไม่ใช่พิธีกรรม ไม่ใช่พิธีรีตอง ไม่ใช่ลัทธิธรรมเนียม แต่เป็นการปฏิบัติด้วยตนเอง

---

^๑ นงเยาว์ ชาญณรงค์, **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๖-๒๑๐.

^๒ เสถียร พันธรั้ง, **ศาสนาโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๖-๓๗.

^๓ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร), **สากลศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: จันทรเพ็ญ พิมพ์ซิง, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

แล้วพาดตนเองรอดพ้นจากความทุกข์^๕ ศาสนามีวิวัฒนาการนับตั้งแต่มีมนุษย์กำเนิดขึ้นในโลกศาสนาที่
เกิดมาคู่กัน เมื่อมนุษย์ให้ความสนใจเคารพสิ่งที่มีพลังอำนาจเหนือตนเหนือธรรมชาติ หมอผีและ
นักบวชในพิธีกรรมต่างๆ ในยุควิญญานนิยม (Animism) ที่นับถือบูชาอำนาจของ ผี เทวดา ผีบรรพ
บุรุษ เทพกษัตริย์ สัตว์สัญลักษณ์ที่เคารพนับถือจากต้นตระกูล “กลุ่มสัพพัตถเทวนิยม” (Pantheism)
กลุ่มนี้เชื่อว่าทุกสิ่งมีชีวิตวิญญาณศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าสิ่งสถิตอยู่ในทุกที่ทุกสิ่ง ดังนั้น Animism และ
Panthesim จึงเป็นต้นกำเนิดความเชื่อศาสนาโบราณที่สืบทอดนับแต่มีมนุษย์จนถึงปัจจุบัน ลำดับต่อมา
“กลุ่มพหุเทวนิยม” (Polytheism) กลุ่มที่มีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าหลายองค์คอยดลบันดาลให้เกิดสิ่ง
นั้นสิ่งนี้ กลุ่มความเชื่อพหุเทวนิยม คือ ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จากความเชื่อพระเจ้าหลายองค์
ดังกล่าวมีความเชื่อว่ามีเทพเจ้ายิ่งใหญ่เหนือเทพเจ้าทั้งปวงเพียงหนึ่งเดียวจึงเกิดศาสนา “กลุ่มเอก
เทวนิยม” (Monotheism) กลุ่มความเชื่อที่นับถือในพระเจ้าสูงสุดหนึ่งเดียว คือ ผู้นับถือศาสนาคริสต์
ศาสนาอิสลาม และกลุ่มที่มีความเชื่อว่ามีพระเจ้าบันดาลทุกสิ่งเกิดขึ้นทุกอย่างมีเหตุและมีผล
ประกอบกันให้เป็นไปจึงเกิดศาสนา “กลุ่มอเทวนิยม”(Atheism) กลุ่มนี้ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าคอย
บันดาลหรือกำหนดให้เป็นไป คือ ผู้นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาเซน^๖

จากผู้นับถือและเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้เป็นไปในทุกสรรพสิ่ง ทำให้เกิดแนวความคิดการ
ปฏิเสธตัวตนของพระเจ้า คือ “กลุ่มอัญญานิยม” (Agnosticism) กลุ่มอัญญานิยมไม่เชื่อเรื่องของพระเจ้า
ผู้สร้าง ไม่เชื่อว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นโดยพระเจ้า เพราะการมีอยู่ของพระเจ้าไม่สามารถพิสูจน์ด้วยการรับรู้
ทางผัสสะ แนวความคิดการปฏิเสธพระเจ้านี้ทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออก ฝ่ายตะวันออกที่มีแนวคิด
ปฏิเสธพระเจ้าที่สำคัญ คือ สำนักปรัชญาจรวาก แนวคิดของกลุ่มนี้เชื่อว่า จิต ความคิด กายเป็นการ
รวมของธาตุ ๔ วิญญาณดับสลายไปไม่มีการกลับมาเกิดใหม่ ความเชื่อการปฏิเสธตัวตนของพระเจ้านี้
ขึ้นตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อวิทยาการพัฒนามากขึ้นการพิสูจน์ด้วยกระบวนการทาง
วิทยาศาสตร์เริ่มชัดเจนขึ้น แนวคิดทุกสิ่งในโลกและจักรวาลสร้างโดยพระเจ้าถูกปฏิเสธและแทนที่
ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างจักรวาลเกิดขึ้นอย่างไร ทฤษฎีบิ๊กแบงค์ จึงเป็นสมมติฐานคำตอบ
จากแนวคิดของ ฌอร์ฌ เลอแม็ทร์ ชาวเบลเยียม บาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิก ศาสตราจารย์สาขา
ฟิสิกส์และดาราศาสตร์ มหาวิทยาลัยคาทอลิกเลอเฟิน แนวคิดกำเนิดมนุษย์โดยนิรมิตกรรมพระเจ้า
ถูกลบล้างด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วิน “มนุษย์มีพัฒนาการมาจากลิง” แนวคิดดังกล่าว
ปฏิเสธตัวตนของพระเจ้าในฐานะผู้สร้าง นักปรัชญาฝ่ายตะวันตกจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น อพิคิวรัส

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗.

^๖ หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เล่มที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖-๓๘.

เดวิด ฮูมส์ ผู้ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า, ฟรีดริช วิลเฮล์ม นีทเชอ เจ้าของวลีก้องโลก “พระเจ้าตายแล้ว”, เบอร์ทรันด์ อาร์เทอร์ วิลเลียม รัสเซลล์ กับบทความ Why I am not a Christian?, ฌอง ปอล ซาร์ต เจ้าของวลีว่า “ศาสนาเป็นหลักการส่วนเกินของชีวิต”

การปฏิเสธการมีตัวตนของพระเจ้าหรือศาสดา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา การปฏิเสธศาสนาอย่างชัดเจนของกลุ่มที่เรียกตนเองว่า The spiritual but not religion (SBNR) เป็นกลุ่มที่ปฏิเสธภาวะการมีศาสนา คือ ไม่รับเอาศาสนาไว้เลย เชื่อถือจิตวิญญาณของตนเท่านั้น การไม่นับถือศาสนาจึงเกิดขึ้นและเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม “คนไม่มีศาสนาหรือคนไร้ศาสนา” กำลังเป็นประเด็นปัญหาสังคมร่วมสมัยและเป็นที่ถกเถียงเรื่องการมีหรือไม่มีศาสนานั้น คือ การไม่ยอมรับในพระเจ้าหรือศาสดา หลักการของศาสนาเพราะมีความเชื่อว่าศาสนาไม่มีความจำเป็นต่อชีวิต ไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้ตนเอง เป็นเรื่องของพิธีกรรมต่าง ๆ มีความมั่งงายพิสูจน์อย่างวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ในประเทศไทยจำนวนผู้ไม่มีศาสนาประมาณ ๒% จากจำนวนประชากร^๗ และกลุ่มคนไม่มีศาสนาอย่าง “ฐานันดร ศรีเพ็ญ”^๘ กล่าวว่าตนเองไม่มีศาสนาไม่นับถือศาสนาใดเลย เหตุผลเนื่องจากเห็นคนในครอบครัวมั่งงายในเชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ จนไร้ขอบเขต หรือ การไม่นับถือศาสนาเกิดจากศาสนาที่ตนเองนับถือนั้นไม่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลไทย (ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกเว้นไม่อภิปรายในมิติทางกฎหมาย)

ชั้นนี้ สุวรรณเมธานนท์^๙ ดารานักแสดงประกาศว่าตนเองเป็นคนไม่มีศาสนา ไม่มีความเชื่อและศรัทธาศาสนา ซึ่งชั้นนี้นับถือศาสนาคริสต์มาตั้งแต่เกิดตามครอบครัว เหตุผลเพราะผิดหวังจากการภาวนาขอให้ครอบครัวผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจแต่ก็ไม่มีผล ทำให้เสื่อมความศรัทธาจนเลิกนับถือศาสนา และตอนนี้ไม่ได้นับถือศาสนาใหม่อะไร ชั้นนี้บอกว่าเขาเข้าใจในหลักคำสอนและไม่ได้ลบหลู่เพียงแต่จะพึ่งพาตัวเอง หลักยึดเหนี่ยวจิตใจของชั้นนี้คือ “จิตสำนึก” กับ “ความดี” และ ลักษณะป็นวิชัย (แขก คำผกา)^{๑๐} “การไม่มีศาสนา” ไม่ใช่เรื่องผิดคนไม่นับถือศาสนาไม่ได้เกี่ยวกับว่าจะลงนรก

^๗ การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม, สารสถิติ, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๕): ๖.

^๘ บทสัมภาษณ์คนไร้ศาสนา, สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=39l8VAKDg9M> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^๙ หัวข้อข่าว 10 ดาราตัวท็อปที่ลุกขึ้นมาเปลี่ยนศาสนาตามความศรัทธาส่วนตัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://lifestyle.campus-star.com/entertainment/78067.html> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^{๑๐} “รายการ Inherview กับ คำผกา” สถานีโทรทัศน์ VOICETV21, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://show.voicetv.co.th/inherview/464895.html> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

หรือขึ้นสวรรค์ นาซ่าค้นพบดาวดวงใหม่ตั้งหลายดวงแล้วแต่ไม่เคยพบนรกหรือสวรรค์ มนุษย์เราควรอยู่กันด้วยเหตุผล

จากเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา โดยอาจหลังกลับไปกับศาสนาเดิมด้วยเหตุผลเชิงปฏิเสธสิ่งที่คนทั้งหลายนับถือ เชื่อ ศรัทธา ซึ่งเหตุผลดังกล่าวเป็นสิ่งที่ควรศึกษาวิจัยให้เห็นว่าการไม่นับถือศาสนามีแนวคิดอย่างไร มีเหตุผลอะไรบ้าง ภายหลังจากที่เลิกนับถือศาสนาหันหลังให้ศาสนา กลายเป็นกลุ่มคนไร้ศาสนา (อศาสนา) มีวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไรหรือกล่าวในแง่หนึ่งนั้นเขาสามารถเป็นคนดีและมีความสุขดังคนที่นับถือศาสนาหรือคนที่ไม่มีศาสนาหรือไม่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะทำการศึกษาเพื่อประเมินชุดเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้ไม่นับถือศาสนาแล้วกลุ่มคนเหล่านี้ใช้หลักการและเหตุผลอะไรในการดำเนินชีวิต เพื่อตอบสนองสัจของความเป็นไปได้นี้โดยงานนี้ผู้วิจัยจะยืนยันว่าการไม่นับถือศาสนาของกลุ่มคนเหล่านี้แท้จริงแล้วเป็นผู้นับถือศาสนา

๑.๒ ปัญหาวิจัย

- ๑.๒.๑ คนไม่นับถือศาสนามีแนวคิดเรื่องศาสนาอย่างไร
- ๑.๒.๒ คนไม่นับถือศาสนามีเหตุผลต่อการไม่นับถือศาสนาอย่างไร
- ๑.๒.๓ คนไม่นับถือศาสนาใช้หลักการและเหตุผลอะไรในการดำเนินชีวิต

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดของมนุษย์ในบริบททางศาสนาของสังคมร่วมสมัย
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากแนวคิด (Theme) เรื่องดังกล่าว จากหนังสือ บทความ นิตยสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทวิจารณ์ของผู้ทรงความรู้ จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาแยกประเภท ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ โดยแบ่งตามเนื้อหาของข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงปรัชญา ตามกรอบแนวคิดและขั้นตอนของระเบียบวิธีวิจัยโดยผู้วิจัยจะเรียบเรียง วิเคราะห์และนำเสนอใน ๔ ประเด็นหลัก คือ แนวคิด เหตุผล ข้อถกเถียง และวิเคราะห์สรุป

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

ศึกษาแนวคิดเชิงวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาเพื่อตอบประเด็นคำถามและข้อสงสัย ข้อถกเถียงของการไม่นับถือศาสนานั้นแท้ที่จริงแล้วเขาไม่มีศาสนาจริง ๆ หรือเป็นแค่เพียงกระแส ค่านิยม หรือการปฏิเสธตัวตนว่าเป็นคนไม่นับถือศาสนาในฐานะเป็นที่ศาสนิก (Sacrament) ในศาสนา และกลุ่มคนเหล่านี้ใช้หลักการและเหตุผลอะไรในการดำเนินชีวิต เพื่อตอบข้อสงสัยของปัญหานี้ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาด้วยทฤษฎีทางปรัชญาเพื่อวิเคราะห์และตอบข้อสงสัยว่าการไม่นับถือศาสนาของกลุ่มคนเหล่านี้แท้ที่จริงแล้วเป็นคนมีศาสนา

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ ศาสนา หมายถึง ความเชื่อความเคารพนับถือของมนุษย์ ที่พึงที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งมนุษย์พอใจเลือกนับถือ เป็นคำสั่งสอนที่ว่าด้วยเรื่องศีลธรรมและอุดมคติสูงสุดในการดำเนินชีวิต ของบุคคล รวมทั้งข้อห้าม ข้อประพฤติกการปฏิบัติที่ดีงาม

๑.๖.๒ การไม่นับถือศาสนา หมายถึง การไม่นับถือ ไม่เป็นศาสนิก ไม่เชื่อในศาสนา หลักธรรมใด ๆ ของกลุ่มศาสนาองค์กร และการไม่นับถือเพราะศาสนาที่นับถือไม่ได้รับการรับรองจากรัฐ

๑.๖.๓ ศรัทธาและความเชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ข้อสรุปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น แล้วนำคุณลักษณะสิ่งนั้นมาเป็นคำจำกัดความข้อสรุปของสิ่งนั้น

๑.๖.๔ กลุ่มเทวนิยม หมายถึง กลุ่มผู้ศรัทธาและมีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้า ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยหมายความถึงกลุ่มผู้นับถือพระเจ้าองค์เดียวและพระเจ้าหลายองค์

๑.๖.๕ กลุ่มอเทวนิยม หมายถึง กลุ่มผู้ไม่ศรัทธาและมีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้า

๑.๖.๖ กลุ่มอัญญานิยม หมายถึง กลุ่มผู้ปฏิเสธศรัทธาและมีความเชื่อในเรื่องศาสนา

๑.๖.๗ กลุ่มจิตวิญญาณและปฏิเสธศาสนา หมายถึง กลุ่มผู้มีศรัทธาตามความเชื่อของจิตวิญญาณตนเองและปฏิเสธความเชื่อทางศาสนา

๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา มีเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๗.๑ หนังสือ

๑. หนังสือ THE BASIC WRITING BY BERTRAD RUSSELL (Part XV)

รวมงานเขียนเล่มนี้^{๑๑} ของรัสเซลล์ในปี ๑๙๖๑ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทความต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ปรัชญา ปัญหาคุณค่าศีลธรรม ปรัชญาการเมือง ปรัชญาการศึกษา เหตุผลและตรรกศาสตร์ โลกและจักรวาล ฯลฯ และ บทความที่น่าสนใจในตอนที่ ๑๕ ปรัชญาศาสนา ประกอบด้วย ๔ หัวข้อ ได้แก่ ๑.แก่นแท้ศาสนา “ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในชีวิตต่อหลักการความเชื่อทางศาสนาที่ไม่อาจตัดสินคุณค่าความคิดของเรา”, ๒.ผู้ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า “เมื่อคุณปฏิเสธ “กฎของพระเจ้า” คุณจะใช้อำนาจอะไรเพื่อรับรองการกระทำนั้น?”, ๓.ฉันถึงไม่เป็นคริสเตียน ในหัวข้อนี้ทำให้ผู้คนทั้งหลายในสังคมเชื่อว่า เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ เป็นคนไม่มีศาสนา บรรยาย ณ Battersea Town Hall เมื่อ ๖ มีนาคม ๒๔๗๐ บรรยายพิเศษแก่ The National Secular Society “เราเป็นคริสเตียนตามภูมิศาสตร์ หาได้เข้าใจหลักการทางศาสนาอย่างแท้จริง” และ ๔.ศาสนาแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง “คำถามธรรมดาแต่เป็นหัวข้อที่ถกเถียงกันมายาวนานหลายศตวรรษ”

๒. หนังสือ Dialogues Concerning Natural Religion David Hume

ใน “บทสนทนาเกี่ยวกับศาสนาธรรมชาติ”^{๑๒} บทความของเดวิด ฮูมเล่มนี้ ฮูมเชื่อว่าความเชื่อทางศาสนามีเหตุผลหรือไม่เพราะฮูมเป็นนักประสบการณ์ ฮูมเชื่อว่าความเชื่อนั้นมีเหตุผลเฉพาะ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากหลักฐานทางประสบการณ์ ดังนั้นความเชื่อจริง ๆ ที่เราเชื่อถือนั้นมีหลักฐานเพียงพอในโลกที่จะยอมรับและให้เราอนุমানถึงพระเจ้าที่ดี ฉลาดเฉลียวและทรงพลังหรือไม่ ฮูมไม่ได้ถามว่าเราสามารถพิสูจน์ว่าพระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ และเราจะสามารถพิสูจน์ได้อย่างมีเหตุผลถึงธรรมชาติของพระเจ้าหรือไม่ บทความกึ่งสนทนาฉบับนี้ยังเขย่าวรากฐานหลายพันปีของญาณวิทยาและความเชื่อส่วนบุคคลโดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไม่มีเหตุผลสำหรับการตัดสินของเราเกี่ยวกับสาเหตุและผลกระทบ หากประสบการณ์ของเรามีหลักฐานเพียงพอที่จะมีความเชื่อในเรื่องนั้นอย่างมีเหตุผลและสมเหตุสมผล

^{๑๑} Bertrand Russell, *The Basic Writings of Bertrand Russell*, (New York: Routledge, 2009), pp.544-585.

^{๑๒} David Hume, (1779), *Dialogues Concerning Natural Religion (2ndEd.)*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://homepages.uc.edu/~martinj/Philosophy%and%Religion/Atheism/Hume%Dialogues%Concerning%Natural%Religion.pdf>, [๑ กันยายน ๒๕๖๓].

เสฐียร พันธงชัย^{๑๓} กล่าวว่า การศึกษาศาสนาของมนุษย์ในสมัยโบราณศึกษาได้หลายวิธี เช่นศึกษาจากอักขระจารึก ภาพจำหลัก เครื่องมือเครื่องใช้ และอาวุธที่ขุดพบตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น หลุมฝังศพ อีกวิธีหนึ่ง คือ ศึกษาจากเทพนิยายที่เล่าสืบต่อกันมา แต่เทพนิยายเป็นเรื่องช่วยให้เห็น ศรัทธาของมนุษย์อีกส่วนหนึ่ง โดยสรุป เมื่อมนุษย์เกิดมาในสมัยที่โลกยังป่าเถื่อนมนุษย์ยังไม่มีปัญญา คิด วาระจิตแรกที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ คือ “ ความกลัวและความต้องการ ” ให้ชีวิตรอดพ้นจากภัย มนุษย์มีศรัทธา ๒ ลักษณะ คือ ศรัทธาในตัวเอง หรือศรัทธาในผู้อื่น

วรรณวิสาข์ ไชโย^{๑๔} กล่าวว่า องค์ประกอบของศาสนา มี ๕ ประการ ดังนี้ ๑. ศาสดา คือผู้สอนหลักการหรือผู้ประกาศศาสนา ๒. หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา กฎเกณฑ์และการปฏิบัติ ๓. หลักความเชื่อเป็นปรมัตถ์ ๔. พิธีกรรม คือ การปฏิบัติให้เข้าถึงหลักการของศาสนา ๕. สถาบันทางศาสนาหรือศาสนสถาน คือ สถานที่ใช้เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา

สุวัฒน์ จันทร์จางง^{๑๕} กล่าวว่า มนุษย์มีความเชื่ออยู่ ๓ อย่าง คือ ความเชื่อที่เกิดจากศรัทธา อารมณ์ และเหตุผล ศาสนาเกิดจากศรัทธา กล่าวโดยสรุป ศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีหลักคำสอนที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ ส่วนปรัชญาเกิดจากการใช้เหตุผลแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับโลก จักรวาลและชีวิต ศาสนาเป็นพื้นฐานทำให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณี วรรณกรรม ปฐมกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม สิ่งเหล่านี้เกิดจากแรงแนวคิดศาสนาทั้งสิ้น

แสง จันทร์จางม^{๑๖} กล่าวว่า ความทุกข์ที่เกิดจากการฆ่ากันในนามศาสนา ทำให้มนุษย์เกิดความเบื่อหน่ายและไม่ยอมรับศาสนา เพราะศาสนาไม่ได้สร้างประโยชน์สุขแก่ชีวิต มีแต่ทำให้เกิดทุกข์ ทรมานกับชีวิต วิลเลียม เจมส์ ยืนยันว่าการเบียดเบียนเช่นฆ่ากันระหว่างศาสนาและนิกายศาสนา อย่างคริสตศาสนามีอยู่มากมาย สาเหตุมาจากความหวาดระแวงและความกลัวการเปลี่ยนแปลง

^{๑๓} เสฐียร พันธงชัย, **ศาสนาโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๑๔} วรรณวิสาข์ ไชโย, **จิตวิทยาศาสตร์**, (เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๑๕} สุวัฒน์ จันทร์จางง, **ความเชื่อของมนุษย์ เกี่ยวกับปรัชญา และศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐).

^{๑๖} แสง จันทร์จางม, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑).

แสวง แสตนบุตร^{๑๗} กล่าวว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบันในลักษณะการนำแนวคิดศาสนาเดิมมาปรับปรุงใหม่ให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น ด้วยความที่มนุษย์มีความต้องการเหมือนกันแตกต่างกันตามจุดประสงค์ของแต่ละคน แต่มนุษย์ไม่เคยพอในการแสวงหาสิ่งที่ต้องการ เพราะติดอยู่กับรูปแบบที่ตัวเองสร้างขึ้นมากกว่าการเข้าใจถึงแก่นแท้ของศาสนา เพื่อให้เกิดความยอมรับความคิดและรูปแบบของตนได้ดีกว่า เพื่อตอบสนองความต้องการของศาสนิกและของตน

กิริติ บุญเจือ^{๑๘} กล่าวถึง แนวคิดเรื่องจุดหมายสูงสุดของอริสโตเติลไว้ว่า ชีวิตอยู่ที่การแสวงหาความรู้ที่จะนำไปสู่การมีชีวิตกลมกลืนภายในตนเองและจากสิ่งแวดล้อมภายนอกการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดีอาจจะมีทั้งถูกและผิด ที่สุดการปฏิบัติจะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงอย่างถูกต้อง

บุญมี แทนแก้ว^{๑๙} กล่าวถึง เรื่องจิตของมนุษย์สามารถตัดสินใจและเข้าใจความจริงในเรื่องธรรมชาติได้หรือไม่ ความรู้ขั้นสูงสุดใช้หาเหตุผลข้อโต้แย้งเพื่อพิสูจน์ความจริงได้อย่างไร การทดลองของมนุษย์กับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นที่ใช้เป็นสมมติฐานสามารถเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ธรรมชาติความรู้ทางศาสนาอาศัยวิธีรับรู้แบบธรรมดาสัมฤทธิ์หรือไม่ คุณภาพของความรู้แตกต่างกันอย่างไร ถ้าเราใช้ความรู้สามัญเพื่อให้รู้ความจริงสัมพันธ์และเข้าถึงสภาวะโดยอาศัยความรู้ดังกล่าวได้หรือไม่ ศรัทธาและความเชื่อมั่นสำคัญกว่าการรู้หรือไม่ การใช้ความรู้ทางศาสนาจะสามารถเข้าใจความจริงสูงสุดได้หรือไม่

ปรีชา ช่างขวัญยืน^{๒๐} งานแปลหนังสือ ดับบลิว.ที.สเตซ. กล่าวถึง โสคราตีสที่รับรองว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่น่าประโยชน์มาให้ คุณธรรมยังเป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ความสุข และยอมรับว่าความสุขเป็นแรงจูงใจของคุณธรรม

สมฤดี วิศทเวทย์^{๒๑} การวิเคราะห์ของเดวิด ฮูม สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในการรับรู้ของมนุษย์คือ ความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงหรือความรู้ที่อาจพิสูจน์ได้ ในที่สุดก็หนีไม่พ้นความรู้ลึกลับพิเศษที่เรียกว่าความเชื่อได้ ถือเป็นข้อสันนิษฐานที่เป็นความจริงสากลที่เกิดจากการศึกษา

^{๑๗} แสวง แสตนบุตร, **ปรัชญาศาสนา**, (เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

^{๑๘} กิริติ บุญเจือ, **ชุดพื้นฐานปัญหาจริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘).

^{๑๙} บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๘).

^{๒๐} ดับบลิว.ที.สเตซ (แต่ง), **ปรัชญากรีก**, แปลโดย ปรีชา ช่างขวัญยืน, (กรุงเทพมหานคร: เอส.เอ็ม. เอ็ม. ๒๕๒๔).

^{๒๑} สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

ธรรมชาติของมนุษย์ด้วยการสังเกตและทดสอบ เดวิด ฮูม เห็นด้วยที่เราสมควรแสวงหาคำตอบเพื่อตอบข้อสงสัยด้วยการหาเหตุผลอธิบายด้วยวิธีการอนุมานต่างๆ

๑.๗.๒ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก)^{๒๒} ได้ศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาจรรยาวัจความตอนหนึ่งว่า ทุนนิยม บริโภคนิยม เน้นความสุข ความสบายเป็นทาสของวัตถุ เพราะ ปรัชญาจรรยาวัจเป็นพวกวัตถุนิยมและเชื่อว่าความจริงจะต้องพิสูจน์ทางประสาทสัมผัส(ผัสสะ)ได้ ปรัชญาจรรยาวัจปฏิเสธคำสอนจากคัมภีร์ ไม่รับพิธีกรรม เชื่อว่าคนเกิดมาชาติเดียวตายแล้วสูญ ไม่มีการกลับมาเกิดอีก ไม่มีโลกหน้า ไม่มีสวรรค์ ไม่มีนรก ไม่มีชาติ มีแต่ปัจจุบันเท่านั้น การดำเนินชีวิตเน้นสอนให้แสวงหาความสุขความสบายทางวัตถุเป็นหลักการสำคัญ

สิวลี ศิริไล^{๒๓} ได้ศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า ใจความตอนหนึ่งว่า ปัญหาการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นปัญหาที่ให้คำตอบไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา ไม่อาจนำข้อโต้แย้งมาพิสูจน์การมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของพระเจ้าและทำให้การโต้แย้งนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และขาดหลักการที่มีเหตุผลและความแน่นอนพอเพียงที่จะนำมาตัดสิน ปัญหาการมีอยู่ของพระเจ้านั้น เป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

ศิริมาลย์ ศรีใส^{๒๔} ได้ศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของคานท์ ใจความตอนหนึ่งว่า ศีลธรรมและกฎหมายเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการใช้เหตุผลซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ๆ สามารถใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงกฎศีลธรรมได้ ดังนั้นกฎหมายจึงเป็นหลักการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ จึงมีรากฐานจากศีลธรรมเป็นสำคัญ จึงทำให้กฎหมายมีความสัมพันธ์กันกับศีลธรรม ทั้งนี้หลักการที่สำคัญคือศีลธรรมและกฎหมายจะต้องเป็นกฎสากลเดียวกันทั้งหมด

^{๒๒} พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จันทาโก , “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาจรรยาวัจ” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๓} สิวลี ศิริไล, “ปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗).

^{๒๔} ศิริมาลย์ ศรีใส, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของคานท์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับศาสนา ประสบการณ์ในศาสนา ทำให้ทัศนคติในการดำเนินชีวิตและแนวทางการปฏิบัติความมีตัวตนของสิ่งสูงสุดในศาสนานับแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงแนวทางการมีจิตและการดำเนินชีวิตของมนุษย์เกิดขึ้นจากตัวมนุษย์เองไม่ได้เกิดจากอำนาจสูงสุดแต่อย่างใด ความคิดว่ามนุษย์มีที่มาจากสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน มีพัฒนาการความรู้อย่างต่อเนื่อง ปฏิเสธคติการสร้างและถูกกำหนดให้เกิดเป็นสิ่งต่าง ๆ จากอำนาจสูงสุด ซึ่งหลักแนวคิดปรัชญากับศาสนา ด้านญาณวิทยา เทววิทยา มาทำการวิเคราะห์ความเชื่อทางศาสนาในปัญหาเรื่องความมีตัวตนของสิ่งสูงสุดนั้นทำให้ช่องว่างความขัดแย้งต่อศรัทธาและความเชื่อในศาสนา รวมถึงพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป นำมาอธิบายหลักฐานทางทฤษฎีความเชื่อทางศาสนาโดยอาศัยการวิเคราะห์แนวคิดด้านจริยศาสตร์กับแนวคิดสิทธิ เสรีภาพ วิทยาการ ประสบการณ์ เพื่อใช้อธิบายความคิดและเหตุผลของการไม่มีศาสนา แนวคิดเหล่านี้จึงเป็นที่น่าสนใจประกอบกับยังไม่มีงานวิจัยเล่มใดที่ทำการศึกษาแนวคิดของการไม่มีศาสนาอย่างจริงจัง ผู้วิจัยเห็นสมควรจะนำแนวคิดคติการดำเนินชีวิตของการไม่มีศาสนา มาศึกษาวิจัยเพื่อตอบข้อถกเถียงคำถามทางสังคม จึงเห็นสมควรที่จะทำวิทยานิพนธ์เพื่อศึกษาวิจัยนำเสนอทัศนคติทางด้านศาสนาของการไม่มีศาสนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องศาสนาในสังคมร่วมสมัย
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงหลักการและเหตุผลในการดำเนินชีวิต

บทที่ ๒

บริบททางศาสนาตามแนวคิดของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

ในบทที่ ๒ นี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาบริบททางศาสนาในสังคมร่วมสมัยในประเด็นนิยามและความหมายศาสนา, กำเนิดและพัฒนาการศาสนา, ศาสนากับสังคม, ประโยชน์ของการนับถือศาสนา, ปัญหาศาสนา โดยศึกษาจากหนังสือ ตำรา เพื่อนำเสนอแนวคิดและบริบทศาสนาในสังคมร่วมสมัย

๒.๑ นิยามและความหมายศาสนา

ศาสนามีมุมมองและวัตถุประสงค์ตามขอบเขตแต่ละศาสนาซึ่งแตกต่างกันทั้งรายละเอียดและความเข้าใจ สามารถจัดตามแนวคิดของศาสนาโดยไม่แบ่งแยกกลุ่มศาสนาใดๆ ยังทำให้เห็นว่าศาสนาที่มีความแตกต่างกันอยู่ในแต่ละกลุ่ม จึงต้องทำการรวบรวมแนวคิดและความหมายของ นักบวช นักการศึกษา นักวิชาการด้านจิตวิทยา สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ให้ความหมายศาสนาไว้ ดังนี้

เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์^๑ ให้ความเห็นไว้ว่า ศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ เรื่องของการดำเนินชีวิต การนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริง การปฏิบัตินั้นต้องมีหลักการที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่งที่ยอมรับว่าเป็นจริงโดยมีจุดหมายที่แสดงไว้อย่างชัดเจน

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ศาสนาหมายถึง ระเบียบปฏิบัติในขั้นสูง จะแปลกแตกต่างกันไปก็ตามแต่ละศาสนานั้น ๆ^๒ หรืออีกนัยหนึ่งความหมายของ ศาสนา^๓ คือ ระบบปฏิบัติที่ช่วยให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อพูดถึงศาสนาแท้จริงมีเพียงศาสนาเดียวในโลกธาตุนี้ เราต้องเข้าใจถึงระบบปฏิบัติที่สามารถช่วยคน ช่วยสัตว์ในโลกให้พ้นจากทุกข์ทางจิตและทางวิญญาณ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรื่องความทุกข์ การดับทุกข์ เป็นเหมือนกันทุกศาสนา

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จันทรเพ็ญ พิมพ์ครั้งที่ ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, ศาสนาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๖๑), หน้า ๒๗.

ฉะนั้นเรื่องของสิ่งที่จะมาดับทุกข์ให้หมดไป ก็ต้องเป็นวิถีทางที่ปฏิบัติไปในทางเดียวกัน การปฏิบัติเพื่อความรอดพ้นจากความทุกข์ไม่ใช่คำพูด ไม่ใช่ตัวหนังสือ ไม่ใช่อะไรทำนองนั้น ไม่ใช่พิธีรีตอง ไม่ใช่ลัทธิธรรมเนียม แต่ว่าเป็นเรื่องของ การปฏิบัติตัวด้วยเรี่ยวแรงลงไป แล้วเอาตัวรอดจากความทุกข์ได้โดยตรงเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา

พระยาอนุมานราชชน^๔ ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ความเชื่อซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏ เห็นเป็นกิริยา อาการของผู้เลื่อมใส ว่ามีความเคารพเกรงกลัว ซึ่งอำนาจอันอยู่เหนือโลกหรือพระเจ้า ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญา ความรู้สึกเกิดขึ้นเองโดยสัญชาตญาณ ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างใด อย่างหนึ่งและต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่ เป็นอยู่ กล่าวกันว่าง่าย ๆ ศาสนา คือ การบูชาพระเจ้า ผู้ซึ่งมีทิพยอำนาจ อยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพกลัวเกรง

หลวงวิจิตรวาทการ^๕ ศาสนาเป็นเรื่องที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีคำสอนทางจรรยา มี ศาสดา มีคณะบุคคลที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนไว้ เช่น พระหรือนักบวช และการกวดขันเรื่อง ความจงรักภักดี

เสฐียร พันธงชัย^๖ ศาสนา คือ หลักธรรมที่เปลี่ยนคนเถื่อนและสัตว์ป่ามาเป็นมนุษย์และ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมนุษย์

สุชีพ ปุญญานุภาพ^๗ ศาสนาโดยนัยของตะวันตกไม่สามารถตัดเรื่องของพระเจ้าออกได้ เพราะชาวตะวันตกมองศาสนาจากตนเองไม่ได้มองจากสภาพแวดล้อมหรือการกระทำ ส่วนใหญ่ปักใจ เชื่ออย่างแนบแน่นว่าเป็นพระประสงค์ของสิ่งสูงสุดที่เรียกว่า “พระเจ้า” กล่าวโดยสรุปศาสนา คือ จุด ศูนย์รวมของความเคารพต่อสิ่งสูงสุดของมนุษย์ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ และเป็นคำสั่งสอน

สุจิตรา อ่อนค้อม^๘ ศาสนา คือ คำสอนที่ศาสนานำมาเผยแพร่ แจกแจง สั่งสอน ให้ มนุษย์ละเว้นความชั่ว ทำความดีเพื่อความสุสงบในชีวิตทั้งในชีวิตปัจจุบันและในชีวิตนิรันดร์ มนุษย์

^๔ พระยาอนุมานราชชน, **ประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๕), หน้า ๓๑.

^๕ หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล**, (กรุงเทพมหานคร: อุกาการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^๖ เสฐียร พันธงชัย, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^๗ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ประวัติศาสตร์ศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาสน์, ๒๕๔๑), หน้า ๘.

^๘ สุจิตรา อ่อนค้อม, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

จึงยึดถือและปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเชื่อศรัทธา คำสอนนี้เป็นสัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ แต่ศาสนาเป็นผู้ค้นพบหรือเป็นโครงการที่ได้รับมาจากพระเจ้าก็ได้

A.C. Bouquet^๙ ให้ความหมายว่า ศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มีไข่มนุษย์ คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ สิ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองหรือพระเจ้า แต่สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการมากกว่าเกี่ยวข้องกับบุคคล ศาสนา คือ หนทางอย่างหนึ่งซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ความเชื่อของเธอ

Emile Durkheim^{๑๐} ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ระบบรวมว่าด้วยความเชื่อและการปฏิบัติเพื่อความสัมพันธ์ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

Richard Holloway^{๑๑} ศาสนาเกิดจากความคิดของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ประเสริฐ ดังนั้นศาสนาย่อมมีที่มาจากตัวเรา ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่นบนโลกไม่จำเป็นต้องมีศาสนา

Sigmund Freud^{๑๒} เหตุใดมนุษย์จึงเชื่อพระเจ้าทั้งที่พระเจ้าเป็นเพียงแนวคิดแบบนามธรรม เพราะมนุษย์เกิดมาพร้อมสัญชาตญาณของการเอาชีวิตรอดเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันจึงต้องมีกติกาทิศทางสังคมเกิดขึ้น เช่น ศาสนา วัฒนธรรม จารีต และกฎหมายเพื่อให้สังคมสงบสุขอยู่ร่วมกันได้

William James^{๑๓} ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งทางสังคมที่รวมเอาผู้คนที่มีความเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อ ความเชื่อทางศาสนาถือเป็นวิทยาศาสตร์ต้องอาศัยการตั้งสมมุติฐานแต่สมมุติฐานในการศรัทธาส่งใดนั้น ต้องอาศัยการทดลองหรือการปฏิบัติเป็นระยะเวลาอันยาวนานไม่สามารถอ้างเหตุผลทางตรรกะมาพิสูจน์ความจริงในศาสนาได้

ดังนั้น “ศาสนา” จึงเป็นความคิดและความเชื่อของคนที่ยุบายนิยามและค้นหาความหมายสูงสุดของความเชื่อนั้นที่มีต่อสิ่งรอบตัวและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ศาสนาจึงเป็น

^๙ A.C. Bouquet, *The Comparative Religion*, (London: Penguin, 1941), p.12.

^{๑๐} Emile Durkheim, *The Elementary from of the Religious life*, (Oxford: OUP, 1964), p.47.

^{๑๑} Richard Holloway, *A Little History of Religion*, แปลโดย สุนันทา วรรณสินธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑.

^{๑๒} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “พระเจ้าของซิกมุนด์ ฟรอยด์” .*มติชนรายวัน*. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๙๔๗๒ (๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗): ๖.

^{๑๓} William James, *Essays in Radical Empiricism*, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1976), p.49.

เรื่องของการเข้าถึงสภาวะที่ไม่สามารถอธิบายได้ เช่น พระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ สิ่งที่เกิดขึ้นเกิดจากพระเจ้าหรือไม่ จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดของศาสนา คือ สัจภาวะที่มนุษย์เรียนรู้เข้าใจและดำเนินชีวิตที่ทำให้พ้นความทุกข์ให้มีความสุขทางกายและใจโดยที่มนุษย์ไม่ต้องหยั่งรู้ถึงความคิดของสิ่งสูงสุดและไม่ต้องพยายามพิสูจน์และค้นหาความมีอยู่ของสิ่งนั้น

๒.๒ กำเนิดและพัฒนาการศาสนา

ศาสนามีมุมมองให้ศึกษาทำความเข้าใจหลายด้านหลายองค์ประกอบ ดังนั้นการอธิบายความหมาย ถิ่นกำเนิดศาสนา ประเภทของศาสนา เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของความเชื่อ ศรัทธาของมนุษย์ เมื่อเราพูดถึงจุดเริ่มต้นของศาสนาเรากำลังพูดถึงความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความกลัว ความศรัทธา ความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นและอยู่เหนือจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ของมนุษย์ ความเชื่อและศรัทธาจึงเป็นจุดเริ่มต้นในการให้ความหมายศาสนา

๒.๒.๑ กำเนิดศาสนา

ศาสนาเริ่มต้นมาจากความเชื่อของมนุษย์นับแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ศาสนาเป็นเรื่องศรัทธาที่เกิดขึ้นจากจิตใจแต่ละคนเป็นพลังหล่อเลี้ยงภายในใจคนๆ นั้น จุดเริ่มต้นศาสนามาจาก ๑. ความเชื่อ ๒.ศรัทธา ๓.ปัญญา และ ๔.ความรู้ เพราะในตัวของมนุษย์เรามีทั้งความคิด (ปัญญา) และความรู้สึก (อารมณ์) ดังนั้นความเชื่อของมนุษย์จึงเกิดขึ้นจาก ๒ ทาง คือ ความเชื่อด้วยความรู้สึกละ อารมณ์ และ ความเชื่อด้วยเหตุผล คือ ปัญญา

๑. ความเชื่อ^{๑๔} (Belife) คือ การยืนยันหรือยอมรับความเชื่อมั่นเกี่ยวกับความจริงของเรื่องนั้นๆ ไม่ว่าจะมามีหลักฐานเพียงพอที่จะอธิบายถูกต้องหรือไม่

๒. ศรัทธา^{๑๕} (Faith) คือ การยอมรับอุดมคติซึ่งไม่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนในทางทฤษฎีสำหรับคานท์ คือ สิ่งประเสริฐสุด (Summum Bonum) พระเจ้าและอมตภาพ คือ สิ่งหลักของศรัทธาหรือความเชื่อ ในทางปฏิบัติ คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระไตรปิฎกให้ความหมายของศรัทธา ๒ ลักษณะ คือ มีความเลื่อมใส และ การข่มกิเลสทำจิตผ่องใสจึงขอยกเรื่องศรัทธา^{๑๖} ใน อังคสูตรที่ ๓ กล่าวว่า ศรัทธามี ๔ อย่าง คือ

๒.๑ อาคมศรัทธา คือ ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

^{๑๔} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๙.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๒.

^{๑๖} ที.มหา. (ไทย) ๒/๑/๓๕๕.

๒.๒ อหิมศรัทธา คือ ความเชื่อที่เกิดจากการบรรลุนิพพาน

๒.๓ โอภปณศรัทธา คือ ความเชื่ออย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว

๒.๔ ปสาทศรัทธา คือ ความเชื่อที่เกิดจากความเลื่อมใส

๓. ปัญญา^{๑๗} (Wisdom) คือ การตัดสินใจที่ต้องตามความจริงเชิงนามธรรมหรือสาระสำคัญทางทฤษฎี สำหรับ เพลโต ปัญญา คือ คุณธรรมที่เหมาะสมกับวิญญาณที่มีเหตุผล ส่วน อาริสโตเติล ปัญญา คือ คุณธรรมทางพุทธิปัญญาที่สูงสุด

๔. ความรู้^{๑๘} (Knowledge) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ ๓ ส่วน คือ ผู้รู้ - ความรู้ - สิ่งที่ถูกรับรู้

จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความเชื่อมีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการรับรู้ที่เป็นเหตุผลของตน จนเกิดเป็นเรื่องของศรัทธาที่เชื่ออย่างสนิทใจและมั่นคง โดยไม่ต้องอาศัยความจริง ความถูกต้องในเรื่องของปัญญามาพิสูจน์ความเชื่อ กระบวนการเหล่านี้จึงเป็นรากฐานกำเนิดศาสนาในลำดับต่อมา

๒.๒.๒ ลักษณะศาสนา

ศาสนามีจุดเริ่มต้นจากความเชื่อจนเกิดขึ้นเป็นศรัทธาที่เชื่ออย่างสนิทใจอย่างมั่นคงโดยไม่ต้องพิสูจน์ความเชื่อใด ๆ รากฐานของการกำเนิดศาสนาในยุคแรกจึงยังไม่ใช่ศาสนาอย่างเช่นปัจจุบัน ศาสนานั้นเป็นการรวมกลุ่มความเชื่อจากศาสนาบรรพกาล พัฒนาขึ้นเป็นกลุ่มเจ้าลัทธิ จนกลายมาเป็นศาสนารูปแบบอย่างในปัจจุบัน

ก.ลัทธิ (Doctrine)

กลุ่มคนที่มีความเชื่อ ความคิด ความเห็นและมีหลักการไปในทางเดียวกันและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา แนวคิดการเมือง เป็นต้น ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงกลุ่มหรือลัทธิทางศาสนา ได้แก่

๑. ลัทธิบูชาผีสางเทวดา หรือ ศาสนาผี วิญญาณนิยม (Animism)

ลัทธินี้มีความเชื่อว่าทุกสิ่งมีชีวิตมีวิญญาณ ผี เทพเจ้าสิงสถิตอยู่ ตั้งแต่มีสังคมมนุษย์เกิดขึ้น ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ บูชาผี วิญญาณ จึงมีอยู่ตั้งแต่ต้น วิญญาณนิยม (Animism) นักวิชาการ

^{๑๗} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๓), หน้า ๙๙๙.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๕.

บางท่านไม่จัดเป็นศาสนาเพราะมีองค์ประกอบทางศาสนาไม่ครบ ๕ อย่าง^{๑๙} กลุ่มวิญญาณนิยม ลัทธิบูชาผี หรือศาสนาผี เป็นรากฐานของทัศนคติทางจิตวิญญาณ ความเชื่อของลัทธินี้ฝังรากความเชื่อของชนพื้นเมืองในแต่ละภูมิภาคตั้งแต่ปฐมกาลและความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมจึงไม่มีชื่อเรียกอย่างสากลมีเพียงชื่อเฉพาะตามภาษาของตนเท่านั้น

๒. ลัทธิเทวนิยม (Theism)

ลัทธินี้เชื่อถือและบูชาพระเจ้า เชื่อว่าทุกสิ่งในชีวิตในโลกเกิดขึ้นตามประสงค์ของพระเจ้า กลุ่มนี้ยังแบ่งความเชื่อพระเจ้าแยกได้ ๒ กลุ่มย่อยคือ กลุ่มเอกเทวนิยม และ กลุ่มพหุเทวนิยม

๒.๑ กลุ่มเอกเทวนิยม (Monotheism)^{๒๐} มีความเชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นกำเนิดจากเทพผู้เป็นใหญ่เพียงพระองค์เดียว ที่เหลือเป็นเพียงส่วนประกอบของจอมเทพ หรือ บางครั้งให้ความหมายถึง พระเจ้าสูงสุด เช่น พระยะโฮวา พระอัลเลาะห์ เป็นต้น

๒.๒ กลุ่มพหุเทวนิยม (Polytheism)^{๒๑} มีความเชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นกำเนิดจากเหล่าเทพผู้เป็นใหญ่ในแต่ละด้านให้คุณให้โทษที่ต่างกัน เช่น เทพปกรณัมของกรีก เทพฮินดู

๓. ลัทธิบูชาพระเจ้า (Deism) กลุ่มเดอสิม หรือ เทวิสนิยม

เชื่อว่าพระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ภาวะสูงสุด ไม่แทรกแซงโลกตามความเป็นไปในธรรมชาติ ไม่มีหลักการคำสอน ยอมรับศาสนาธรรมชาติ^{๒๒} กลุ่มนี้บ่งถึงบูชาพระเจ้าเชื่ออำนาจของพระเจ้า รู้และเข้าใจศาสนาเป็นอย่างดีเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเข้าถึงพระเจ้ากลุ่มนี้มีหลักการและเหตุผลแบ่งแยกข้างความเชื่อชัดเจนระหว่างศาสนากับเหตุผล (วิทยาศาสตร์) ปฏิเสธพิธีการทางศาสนานักบวช โดยเชื่อว่ามนุษย์เข้าถึงและรู้จักพระเจ้าได้ด้วยเหตุผล ผู้เชื่อกติแบบเดวิสนิยมนี้ได้แก่ ฟร็องซัว มารี อารูเอ หรือ วอลแตร์ นักปราชญ์นักประวัติศาสตร์ยุคเรืองปัญญาฝรั่งเศส และ เบนจามิน แฟรงคลิน รัฐบุรุษ นักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์ นักปรัชญา สมาชิกคณะผู้ปลดแอกอิสรภาพจากรัฐอาณานิคมอังกฤษ

^{๑๙} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาสน์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๒๒} เจริญ ไชยชนะ, เรื่องของสันตะปาปา, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๙), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

๔. ลัทธิอเทวนิยม (Atheism)

เชื่อว่าไม่มีพระเจ้าสูงสุดหรือเทพองค์ใดเป็นผู้บันดาล สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเป็นไปตามปัจจัยหลายประการประกอบขึ้นรวมตัวกันสนับสนุนให้ดำรงอยู่หรือการเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นไปเพราะการกระทำของตัวบุคคลเองซึ่งสามารถจะสร้างสรรค์ให้เป็นไปในทางดีหรือไม่ดีอย่างไรก็ได้

๕. ลัทธิอโถยนิยม (Agnosticism)

แนวคิดที่เชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ (ด้านอภิปราย) ในตัวตน (จริยศาสตร์และญาณวิทยา) ไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับพระเจ้า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมีที่มาด้วยกระบวนการอื่นและไม่ใช่เกิดจากการบันดาลของกรรม (กรรมที่เป็นความชั่วร้ายของจิต) หรือจากพระเจ้า แนวคิดของอโถยนิยมแตกต่างจากอเทวนิยมในจุดที่ว่าไม่มีพระเจ้าบันดาล กับพิสูจน์การมีอยู่ไม่ได้ กลุ่มอโถยนิมนั้นกำลังบอกว่าถ้าไม่สามารถพิสูจน์การดำรงอยู่ (การตัวตนมีอยู่) เมื่อพิสูจน์การมีอยู่ไม่ได้และไม่สามารถบอกว่ามี หรือ ไม่มี ได้อย่างชัดเจน และการไม่ชี้ขาดว่ามีอยู่หรือไร้ตัวตน ผลแนวคิดนี้จึงทำให้เกิดแนวคิดพระเจ้าไม่มีตัวตนอยู่อีกแต่เป็นแนวคิดที่ทุกสิ่งเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลของคนนั้น ความคิดแบบอัตตนิยมจึงเกิดขึ้นทั้งที่จุดกำเนิดความเชื่อศาสนาสู่นิวทอนแต่แนวคิดปรัชญา แต่แนวคิดอัตตนิยม (อัตตานิยม) ก็ยังแตกต่างจากอติภาวะนิยมอยู่หลายด้านส่วนที่เหมือนกัน คือ ตัวบุคคลยังเป็นแนวคิดหลักเหมือนกัน

ข. ศาสนา (Religion)

ความเชื่อถือของมนุษย์ที่ว่าด้วยเรื่องของการกำเนิดและสิ้นสุดของโลก มนุษย์กับหลักศีลธรรมรวมถึงพิธีกรรมตามความเชื่อถือนั้น ๆ^{๒๓} ศาสนาเขียนและออกเสียงตามภาษาถิ่นพื้นที่ต่าง ๆ ได้หลายแบบ เช่น ศาสนา ในภาษาบาลี ศาสน์ ในสันสกฤต หรือ Religio ในภาษาละติน หมายถึง คำสั่งสอน ระบบความเชื่อ ความคิด ความรู้สึก การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพเทพหรือพระเจ้า พันธกรณีหรือข้อผูกมัดระหว่างมนุษย์กับเทพหรือพระเจ้า ระบบวัฒนธรรมและโลกทัศน์ของพระศาสดาซึ่งเชื่อมโยงมนุษยชาติกับสิ่งเหนือธรรมชาติและวิญญาน ล้วนมุ่งสร้างความหมายแก่ชีวิต การอธิบายถึงต้นกำเนิดชีวิตหรือเอกภพ ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลและธรรมชาติมนุษย์ การได้มาซึ่งศีลธรรม จริยธรรม กฎศาสนา พิธีกรรม และวิธีการดำเนินชีวิต^{๒๔} ศาสนายังแบ่งออกได้ ดังนี้

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๒.

^{๒๔} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๗), หน้า ๗๖๖-๗๖๗.

๒.๒.๓ ประเภทศาสนาในปัจจุบัน^{๒๕}

ก. ศาสนาแบบเทวนิยม

ศาสนาแบบเทวนิยม เกิดขึ้นบนรากฐานความเชื่อว่าจะต้องมีใครสักคน ทำหน้าที่จัดการสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลนี้ให้ตั้งงามเป็นระเบียบ ความรู้สึกถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยนี้เกิดขึ้นจากฝีมือของบุคคลผู้ทรงอำนาจที่มีพลังจัดการระบบนี้ ความรู้สึกหวาดกลัว ความไม่รู้ ทำให้ศาสนาเทวนิยมสามารถ ตอบคำถามต่อข้อสงสัยว่าใครเป็นผู้กระทำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าพิจารณาถึงฐานความคิดของศาสนาแบบเทวนิยมนี้จึงไม่มีอะไรมากกว่าการพิจารณาถึงคุณภาพของผู้นับถือที่มีหลายระดับตั้งแต่ปัญญาชนไล่ลงไปถึงชาวบ้านธรรมดา ซึ่งอาจไม่ได้พิจารณาถึงความรู้ นอกจากความเชื่อในเรื่องพระเจ้าอย่างเดียว นักปราชญ์ในศาสนาแบบเทวนิยมจึงพยายามอธิบายความหมายเกี่ยวกับชีวิตและการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงความรู้หรือปัญญาจากพระเจ้า เช่น มหาตมคานธี, รพินทรนาถ ฐากูร ในศาสนาฮินดู โทมัส อีควินัส ในเทวนิยมศาสนาคริสต์ และคาร์ล ยิบราน ในศาสนาคริสต์และอิสลาม

ข. ศาสนาแบบธรรมชาตินิยม

ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถรับรู้ได้เหมือนกัน ในทางจิตวิทยานั้นเราจะเชื่อมั่นหรือศรัทธาสักสิ่งใดก็ต่อเมื่อเรารู้สึกว่าสิ่งนั้นเป็นบุคคล สร้างคุณประโยชน์หรือแสดงอำนาจที่ยิ่งใหญ่ออกมาเพียงพอที่จะเรียกร้องถึงความเคารพศรัทธาจากมนุษย์ได้ เงื่อนไขเดียวกันนี้เครื่องบินที่บินได้ไวเหนือเสียงกับคำบอกวาถุณีจะเหาะผ่านมาตรงนี้ สิ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อนี้ก็คือสิ่งที่มีความเป็นรูปแบบบุคคล เช่นกันในความงามดงามและการจัดสรรอย่างเป็นระเบียบและลงตัวของธรรมชาติ ถ้าจะยกตัวอย่างของความงามลวดลายบนปีกผีเสื้อความลงตัวของระดับสีนี้ นักเทวนิยมจะไม่มองหาสิ่งอื่นนอกจากนิมิตกรรมของพระเจ้าถึงแม้ศาสนาแบบเทวนิยมให้การอธิบายจากนักปราชญ์หลายยุคสมัยให้ดูเป็นนามธรรม ในที่สุดแล้วตัวนามธรรมนี้ก็ไม่น่าพ้นเรื่องตัวบุคคล และในกรณีเดียวกันนี้นักชีววิทยาจะไม่นึกถึงพระเจ้าแต่จะนึกกระบวนการวิวัฒนาการของธรรมชาติที่ยาวนานลวดลายนั้นมิได้บ่งบอกว่าต้องมีใครหรืออำนาจใด ๆ บันดาลให้เป็นไป

ข้อสังเกต แนวคิดอย่างหลังนี้ต่างจากแนวคิดแรกตรงที่เบื้องหลังความงามดงามและความเป็นระเบียบของสรรพสิ่งในจักรวาลไม่จำเป็นต้องมีสิ่งเหนือธรรมชาติกำกับในฐานะจอมบงการ แต่ในทางตรงข้ามเราสามารถอธิบายความงามและความเป็นระเบียบที่ปรากฏนั้น แท้จริงเป็นกระบวนการที่จับสั่นภายในตัวมันเอง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือ การค้นหาความจริงเกี่ยวกับ

^{๒๕} ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา, ศาสนาสามแบบ-มนุษย์กับศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๙-๑๓๕.

สิ่งต่าง ๆ ในรูปของกฎธรรมชาติ ชาวเทวนิยมเชื่อว่าโลกและดวงดาวต่าง ๆ ที่กำลังหมุนอยู่นี้ต้องอาศัยพระเจ้าหรืออย่างน้อยที่สุดต้องมีผู้เริ่มการหมุนในฐานะจุดเริ่มต้นของกฎธรรมชาติ แต่นักวิทยาศาสตร์จะอธิบายว่าดวงดาวที่หมุนและเคลื่อนที่ไปในอวกาศไม่ต้องอาศัยพระเจ้า ทฤษฎีบิกแบงก็จึงเป็นความพยายามที่จะอธิบายกฎการเคลื่อนที่ของดวงดาวในอวกาศเกิดขึ้นได้อย่างไร ในทำนองเดียวกันศาสนาที่มองความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลเหมือนกับวิทยาศาสตร์มองว่าสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลนี้ที่กำลังดำเนินไป เคลื่อนไหว คลี่คลายและเปลี่ยนแปลงไปเกิดขึ้นภายใต้กฎธรรมชาติ ศาสนาเหล่านี้ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเต๋า ถึงแม้ว่าศาสนาที่กล่าวมานี้จะมีความเชื่อหลักใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์ แต่ศาสนาเหล่านี้ก็ไม่ใช่วิทยาศาสตร์เพราะยังมีความเชื่ออื่นซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์หรือตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส

ค. ศาสนาแบบมนุษยนิยม

ความสงสัย อยากรู้ เป็นสิ่งมีค่าที่ทำให้มนุษย์มีแรงจูงใจคิดสร้างสรรค์เพื่หาคำอธิบายและวิทยาการเพื่อขจัดความสงสัยสิ่งต่าง ๆ ความสงสัยที่ไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์เดินออกจากกรอบของชีวิตตัวเองมากขึ้น บางศาสนาคิดว่าสิ่งที่มนุษย์ควรให้ความสนใจมากที่สุดในจักรวาลนี้ก็คือ ตัวของมนุษย์เอง เราอาจเรียกศาสนาประเภทนี้ว่าศาสนาแบบมนุษยนิยม ตัวอย่างศาสนานี้ คือ ศาสนาขงจื้อ

ความแตกต่างระหว่างศาสนาแบบมนุษยนิยม กับ ศาสนาแบบธรรมชาตินิยม อยู่ที่การให้น้ำหนักอยู่ที่ความสำคัญแก่มนุษย์ ถึงแม้ศาสนาพุทธเน้นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์แต่ไม่ถูกจัดเข้าในศาสนาแบบมนุษยนิยมเพราะนอกจากเรื่องของมนุษย์แล้ว ศาสนาพุทธยังมีรายละเอียดส่วนย่อยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ หากพิจารณาภาพรวมของศาสนาพุทธมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งศาสนาเต๋าก็มีจุดยืนเช่นนี้ และศาสนาแบบมนุษยนิยมไม่ได้ปฏิเสธมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่เลือกสอนและเน้นที่มนุษย์ให้ความสำคัญอันดับหนึ่ง ให้มีความรู้ ความเข้าใจในตนเองจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ในการใช้ชีวิต ความรู้และความเข้าใจอื่น ๆ เกี่ยวกับจักรวาลและกฎธรรมชาติก็เป็นความรู้ที่นำศึกษาแต่เมื่อพิจารณาตามความสำคัญแล้วเรื่องจักรวาล เรื่องกฎธรรมชาติก็ยังมีประโยชน์น้อยกว่าการรู้จักตนเอง ขงจื้อปฏิเสธที่ตอบคำถามในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตตนเอง

มีข้อสังเกตว่าศาสนาแบบเทวนิยมกับศาสนาแบบธรรมชาตินิยม สอนให้มนุษย์เน้นการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงชีวิตที่สมบูรณ์แบบ แต่เมื่อมองไปที่ศาสนามนุษยนิยมเราจะเห็นว่ามีเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงกว่า กล่าวคือ ศาสนาแบบมนุษยนิยมไม่เน้นเรื่องโลกและจักรวาลที่ไกลตัว หากแต่สนใจเจาะจงลงไปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่ดีของมนุษย์เท่านั้น

ดังนั้นสองสิ่งที่อารยธรรมมนุษย์แสวงหา อย่างแรก คือ ความรู้หรือปัญญา อย่างที่สอง คือ ความงามและศิลปะ ศาสนานี้แน่นอนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มุ่งเน้นการแสวงหาความรู้ทางปัญญาและ

การใช้ศิลปะเพื่อความงามของชีวิต “นิชเซ่ ; ชีวิตมนุษย์ล้วนแต่ไร้สาระและน่าขมขื่น ทางออกของชีวิตคือการพยายามสร้างชีวิตให้เป็นผลงานศิลปะ”^{๒๖} ศิลปะของชีวิต คือ การใช้ชีวิตอย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่ยึดติดว่าความรู้มันจะต้องนำไปสู่ความสมบูรณ์แบบอย่างไร

๒.๒.๔ พัฒนาการของศาสนา

เมื่อศึกษาศาสนาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบันอาจกล่าวถึงกำเนิดศาสนาเริ่มต้นจากมนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์มีชีวิตและอาศัยอยู่ตามธรรมชาติมีความเป็นอยู่และการเลี้ยงชีพไม่ต่างจากสัตว์ป่าปราศจากปัญญาเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีความรู้แต่เดิม มนุษย์โบราณมีคติความเชื่อว่าตนเป็นส่วนเล็กน้อยในธรรมชาติ ๆ เหล่านี้มีความสูงส่งมีความสำคัญกับมนุษย์เพราะเชื่อว่าธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของอำนาจที่จะบันดาลความสุขและความโชคร้ายแก่มนุษย์ ความเชื่อเหล่านี้สืบต่อมาในยุคสมัยต่างๆ และแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าทางปัญญาและความเชื่อของมนุษย์เป็นลำดับไปและแบ่งสมัยหรือยุคได้ดังนี้

๑. สมัยเวทย์-ไสยเวทย์ (Magic) หรือ มายา เป็นสมัยของการบูชาและทำพิธีกรรมตามความเชื่อด้วยพวกหมอผี (Shaman)

๒. สมัยศาสนา (Religion) หมอผีมีบทบาทลดลง พระหรือนักบวชมีบทบาทมากขึ้นในสังคมเป็นผู้กระทำพิธีต่อเทพเจ้า ในยุคแรกของสมัยศาสนานี้การประกอบพิธีบูชาก็มีทั้งหมอผีและพระทำพิธีคู่กัน การผสมผสานร่วมกันทำให้แยกแยะเวลาตามช่วงกำเนิดไม่ได้ว่าสมัยใดเกิดขึ้นมาก่อนและสมัยใดเป็นต้นกำเนิดของอะไร ดังนั้นจึงมีการรวมยุคสมัยทั้งสองนี้เข้าด้วยกันเรียกว่า “สมัยศาสนา-ไสย Magic-Religious” โดยความหมายคือเป็นทั้งไสยเวทย์และเป็นทั้งศาสนา^{๒๗}

นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์แบ่งยุคของมนุษย์ออกเป็นช่วงเวลาหลายสมัยแต่ละสมัยมีความเปลี่ยนแปลงความเจริญก้าวหน้าไปอย่างช้า ๆ โดยกำหนดช่วงเวลาไว้ประมาณ ๕๐,๐๐๐ ปี วิวัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์ทำให้เริ่มพิจารณาว่าชีวิตเกิดมาได้อย่างไร เมื่อตายแล้วไปไหนโลกหรือแผ่นดินที่อาศัยอยู่เกิดขึ้นมาได้อย่างไร จักรวาลหรือเอกภพสิ้นสุดลงที่ตรงไหน ปัญหาที่กล่าว

^{๒๖} ฟรีดริช นิชเซ่, *วิถีสู่อภิมนุษย์*, แปลโดย กริติ บุญเจือ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์อักษร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๘.

^{๒๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๓๐-๓๖.

มานี้ก่อตัวมากจากรูปแบบของความเชื่อและศรัทธา เพราะฉะนั้นศาสนาแบ่งตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนา แบ่งออกได้ ๒ ประเภท^{๒๘} คือ

๑. ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion) คือ ศาสนาที่นับถือธรรมชาติมีความรู้สึกสำนึกว่าในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น มีวิญญาณสิ่งอยู่จึงแสดงความเคารพนับถือด้วยการเช่นสรวง สังเวศ เป็นต้น การที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติได้เอาความรู้สึกสามัญของมนุษย์เข้าจับจนทำให้เกิดความเชื่อทุกอย่างต้องมีผู้สร้างในธรรมชาตินั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เหนือธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ซึ่งเป็นการแสดงออกของศาสนาดั้งเดิมและเป็นขั้นแรกที่มนุษย์แสดงออกซึ่งความสำนึกเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

๒. ศาสนาองค์กร (Organized Religion) ศาสนาประเภทนี้เป็นศาสนาที่มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับเป็นศาสนาที่มีการจัดรูปแบบ มีการควบคุมให้เป็นระบบจนถึงกับก่อตั้งเป็นสถาบันขึ้น บางครั้งเรียกว่าศาสนาทางสังคม (Associative Religion) อันมีการจัดระบบความเชื่อสนองสังคม ซึ่งในการจัดนั้นได้คำนึงถึงความเหมาะสมแก่สภาวะสังคมแต่ละสังคมเป็นหลักโดยก่อเป็นรูปสถาบันทางศาสนาขึ้นอันเป็นเหตุให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบยิ่งขึ้นและมีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา มีระบบและรูปแบบของตัวเอง เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา

ในการศึกษาวิวัฒนาการศาสนาเพื่อให้เข้าใจง่ายต่อการศึกษาศาสนา การศึกษาตามกลุ่มอารยธรรมโลก ๗ กลุ่ม หรือถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์^{๒๙} ดังนี้

๑. กลุ่มอารยธรรมเฮเมติก^{๓๐} (Hemetic) คือ กลุ่มอารยธรรมแถบลุ่มน้ำไนล์บนแผ่นดินอียิปต์และบริเวณใกล้เคียง อียิปต์โบราณมีอารยธรรมเก่าแก่กว่าจีนและยุโรป มีความเจริญ เป็นถิ่นกำเนิดความรู้มากมาย ด้านศาสนาอย่างโมเสส นักคิดนักประดิษฐ์อย่าง ปิทาโกรัส, เฮโรเดตัส แม้แต่เพลโต, อาริสโตเติล ก็ได้รับความรู้มาจากอียิปต์ การนับถือศาสนาของชาวอียิปต์โบราณแบ่งตามลักษณะศรัทธาความเชื่อได้ ๖ อย่าง คือ

๑.๑ การนับถือสัตว์เป็นเทพเจ้า ชาวอียิปต์โบราณมีความศรัทธาในคุณลักษณะเช่น ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ จึงให้ความเคารพบูชาเมื่อสัตว์ทำคุณประโยชน์แก่ตน

^{๒๘} เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๒.

^{๒๙} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๖.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๘๕.

๑.๒ การนับถือดวงวิญญาณ ชาวอียิปต์โบราณเชื่อโลกหลังความตายว่า มนุษย์เมื่อตายแล้ววิญญาณจะกลับสู่ร่างอีกครั้ง การกลับสู่ร่างจึงมีพิธีการจัดการศพด้วยการอาบน้ำยาผสมกับเครื่องหอมเพื่อรักษาศพไม่ให้เน่าเปื่อยและการจัดเตรียมสถานที่เก็บศพของตนไว้ เครื่องหอมและน้ำยายังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะของผู้ตายเช่นกัน

๑.๓ พิธีศพและคัมภีร์มรณะ ชาวอียิปต์โบราณมีพิธีศพติดต่อกันยาวนาน ๗๐ วัน ก่อนนำไปฝังตามสถานที่ที่ได้เตรียมไว้ผู้มีฐานะทางสังคมจะนำไปฝังที่มัสตาบ่า ส่วนปิรามิดเป็นที่เก็บศพพระเจ้าแผ่นดินซึ่งก่อสร้างเป็นเจดีย์สามเหลี่ยมฐานสี่เหลี่ยม กล่าวกันว่าคัมภีร์มรณะนี้ทำไว้เพื่อจารึกเรื่องราวของผู้ตายในขณะที่ยังมีชีวิต ข้อความในคัมภีร์บ่งบอกการดำเนินชีวิตของผู้ตาย ชาวอียิปต์โบราณดำเนินชีวิตด้วยศีลธรรม คนชั้นผู้ปกครองก็มีเทพเจ้าเป็นที่พึ่งและดำรงตนให้อยู่ในฐานะเจ้าชีวิตและเจ้าหัวใจของพลเมือง

๑.๔ นักบวชและพิธีกรรม นักบวชในสมัยอียิปต์โบราณมีหน้าประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทำให้นักบวชมีอำนาจอย่างมาก อำนาจของผู้ปกครองต้องได้รับการรับรองจากเหล่านักบวชๆ ยังเป็นบุคคลเดียวที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนตั้งแต่เกิดจนตาย นักบวชอียิปต์กลายเป็นสถาบันที่มีอำนาจ จนทำให้ราชวงศ์ชนชั้นผู้ปกครองกระทำพิธีกรรมเอง นักบวชจึงเริ่มหมดศรัทธาและอำนาจลงไป

๑.๕ เทพเจ้า ชาวอียิปต์โบราณแบ่งเทพเจ้าออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่เทพชั้นสูง เป็นเทพเจ้าที่ควบคุมดวงวิญญาณและความตายของมนุษย์ ส่วนอีก ๒ กลุ่ม เป็นเทพที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ทั่วไปของมนุษย์

๑.๖ ศาสนาอียิปต์โบราณที่มีอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อพิธีกรรมในศาสนาอื่น ได้แก่

๑. ศาสนายิวโบราณ โดยโมเสสได้ดัดแปลงคำสอนและความเชื่อจากศาสนาอียิปต์โบราณ ขึ้นเป็นคำสอน บัญญัติ ๑๐ ประการ และการนับถือพระเจ้าสูงสุด “ยะโฮวาหรือยาหะเวห์”

๒. พิธีศีลสุหนัต หรือ การทำสุหนัต (Circumcision) อิทธิพลศาสนาอียิปต์โบราณ ก็ยังมีบทบาทต่อชีวิตคนในศาสนายิว และ ศาสนาอิสลาม

๓. พิธีเปลื้องบาป ในศาสนาอียิปต์โบราณ เป็นต้นแบบของพิธีแก้บาปของยิว และ การสารภาพบาปของคริสต์ในเวลาต่อมา

๔. การสวมแหวนในพิธีแต่งงานของธรรมเนียมอียิปต์มีอิทธิพลมาถึงศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก

อารยธรรมเฮเมติคเป็นต้นกำเนิดของศาสนาอียิปต์โบราณศาสนานี้ไม่มีศาสดาผู้ก่อตั้งไม่มีผู้ใดได้รับฟังโองการคำสอนหรือคิดออกด้วยปัญญา การขาดความรู้ทางภูมิศาสตร์ ความหวาดกลัวต่อ

ธรรมชาติ ศาสนานี้เกิดขึ้นจากศรัทธาความเชื่อ ความมกมาย ความกลัว และยังเป็นต้นกำเนิดของ ศาสนาอื่นอีกหลายศาสนาในปัจจุบัน

๒. กลุ่มอารยธรรมเซเมติก (Semetic) หรือ กลุ่มอารยธรรมสายเมโสโปเตเมีย (ทางใต้) บริเวณแม่น้ำไทกริส-ยูเฟติส ในตะวันออกกลาง กลุ่มศาสนาในเอเชียตะวันตก กลุ่มอารยธรรมเซเมติก เป็นต้นกำเนิดของศาสนาโซโรอัสเตอร์, ศาสนายูดาห์ หรือ ยิว, ศาสนาคริสต์, ศาสนาอิสลาม, ศาสนา บาไฮ ศาสนาโบราณในกลุ่มอารยธรรมนี้ คือ

๑. ศาสนาสูเมเรียน^{๓๑} กล่าวถึง ๔ เรื่อง คือ การตั้งต้นของจักรวาล การ จักรระบบจักรวาล การสร้างมนุษย์และการสร้างโลก การสลายของจักรวาล ซึ่งแสดงให้เห็น ปัญหาในเรื่องกฎธรรมชาติของมนุษย์โบราณ และสามารถพิสูจน์ได้ตามวิธีทาง วิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน

๒. ศาสนาบาบิโลเนียน^{๓๒} เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมบาบิโลเนียก่อน คริสตศักราช ๓๐๐๐ ปี บางครั้งเรียกว่า ศาสนาเมโสโปเตเมีย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาสนาบา บิโลเนียเป็นรากฐานศาสนาอื่น ๆ ศาสนาบาบิโลเนียเป็นศาสนาที่สืบทอดคติความเชื่อจาก ชาวเรือเดินทะเลที่เชื่อว่างูเป็นเทพเจ้าผู้รักษาท้องทะเล ความเชื่อยุคปฐมกาลเรื่องกำเนิด โลกความเชื่อวุ้นน้ำเป็นศูนย์กลางแห่งการกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ สร้างมนุษย์ขึ้นมา และ ความเชื่อเรื่องการล้างโลกโดยมีความเชื่อว่าเมื่อมนุษย์ไม่มี ธรรมะตามบัญญัติของพระเจ้า ๆ จะล้างโลกอันโสสมมให้หมดไปแล้วสร้างโลกใหม่อีกครั้ง

๓. ศาสนาอัสสิเรียโบราณ^{๓๓} แหล่งอารยธรรมนี้ปัจจุบันอยู่บริเวณทางใต้ ของอิรัก ดินแดนแถบนี้เดิมเรียกเมโสโปเตเมีย คำว่า “อัสสิเรีย” มีความหมายว่าแผ่นดิน ของมหาเทพอัสสุระ ศาสนาอัสสิเรียนี้นับถือเทพเจ้าหลายองค์ แต่ละองค์มีรูป เครื่องหมาย เทวาลัย ประจำของตนแต่จะมีจอมเทพผู้เป็นใหญ่กว่าเทพทั้งปวง และดำรง ตำแหน่งเทพประจำชนเผ่าอัสสิเรียด้วย พิธีกรรมของศาสนาอัสสิเรีย สืบทอดแบบอย่างมา จากศาสนาบาบิโลเนียเกือบทั้งหมด ศรัทธาความเชื่อเรื่องชีวิต เชื่อว่าผลการทำความดี- ความชั่ว เมื่อมีชีวิตอยู่ต้องสารภาพและชำระบาป ในคติเดียวกันยังเชื่อว่าผู้มีชีวิตอยู่จะ สวดอ้อนวอนแทนผู้ตายช่วยให้ดวงวิญญาณของผู้ตายหมดบาปได้ และบางทีพระเจ้า

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔-๑๐๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙-๑๒๔.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕-๑๓๗.

แผ่นดินก็ทรงสวดให้แก่ทหารหรือราษฎรผู้เสียชีวิตไปแล้ว จากคติความเชื่อทำให้เราทราบได้ว่าชนเผ่าอิสราเอล เชื่อว่าชีวิตไม่มีสิ้นสุดมีการสืบต่อมีโลกนี้และโลกหน้า ชีวิตประกอบด้วยร่างกาย และ ธรรมชาติที่มองไม่เห็น ซึ่งน่าจะหมายถึงจิตตัวที่เป็นวิญญาณ ธรรมชาติหรือวิญญาณนี้คือตัวแทนสืบต่อ ทั้งคอยรับผลของการกระทำความดีและความชั่วด้วยเมื่อละจากร่างกายนั้นไปแล้ว คติความเชื่อเรื่องโลกและกำเนิดมนุษย์ ศาสนาอิสราเอลเชื่อว่าโลกและมนุษย์กำเนิดขึ้นด้วยอำนาจของพระเจ้า

๔. ศาสนาเฮบรูโบราณ^{๓๔} เป็นศาสนาของชาวฮิวหรืออิสราเอลและมีมาก่อนยุคโมเสส ศาสนาเฮบรูนี้สืบทอดอารยธรรมเดิมในแผ่นดินเมโสโปเตเมีย นับถือพระเจ้าหลายองค์แต่ก็มีพระเจ้าสูงสุดองค์เดียวชื่อ ยาหะเวห์ (Yahweh) ส่วนบัญญัติ ๑๐ ประการนั้นเนื้อหาที่เน้นไปในการดำเนินชีวิตเพื่อการเลี้ยงชีพ ศาสนาเฮบรูโบราณแบ่งตามผู้นำแต่ละยุคได้ดังนี้

ยุคอับราฮัมนั้นชาวฮิวโบราณเชื่อว่าอับราฮัมเป็นอวตารของพระเจ้า นิยมนับถือว่าอับราฮัมเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเสมออำนาจของพระเจ้า ศาสนาในยุคของอับราฮัมนั้นเป็นลัทธิที่สั่งสอนกันในครอบครัว จนพัฒนามาเป็นศาสนาประจำชาติ

ยุคโมเสส ว่ากันว่าโมเสสขึ้นไปยังภูเขา Sinai เพื่อบูชาพระเจ้ายกก่อนประกาศบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งบัญญัติของโมเสสเนื้อหาเป็นเรื่องศีลธรรม ซึ่งไม่เพียงจะเป็นต้นบัญญัติในศาสนาเฮบรูเท่านั้นยังสืบทอดมายังศาสนายิวใหม่หรือ ยูดาห์ และบัญญัติ ๑๐ ประการยังสืบทอดมาถึงศาสนาคริสต์ด้วยในหลายนิกาย เช่น ลูเทอแรน, คาทอลิก, โปรเตสแตนต์ เป็นต้น

คติเรื่องโลกและชีวิต เชื่อว่าโลกและมนุษย์ถูกสร้างด้วยพระเจ้า โดยความเชื่อที่ว่าจิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งที่พระเจ้ามอบให้แก่มนุษย์ ความปรากฏในคัมภีร์ปฐมกาล หรือ Book of Genesis (ภาษาฮีบรู ออกเสียง “แอรามาอิก”) ในศาสนาคริสต์เป็นหนังสือเล่มแรกของไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิม เรื่องของโลกหน้าและชีวิตหน้า ด้วยเหตุที่ว่าจิตเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทาน ดังนั้นความเกี่ยวพันของมนุษย์กับพระเจ้าจึงเป็นความเชื่อของโลก หลังความตายที่แบ่งเป็น ๒ ทางคือทางดีและทางชั่ว และก่อให้เกิดความเชื่อคติภูมิสวรรค์ที่สฤติย์ของพระเจ้าและภูมินรกที่อาศัยของความชั่วร้าย ชั้นต่ำ ภูตผี และความเชื่อของเฮบรู คือ คนนอกศาสนาเป็นภูตผีร้ายเป็นศัตรูของพระเจ้า

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

คติความเชื่อเรื่องคำพิพากษาและการกลับมาเกิดใหม่ เชื่อว่าดวงวิญญาณเมื่อออกจากร่างได้รับคำพิพากษา การจะได้ไปนรกหรือสวรรค์ขึ้นอยู่กับตัดสินของพระเจ้า และชีวิตในภพนั้นสิ้นสุด ณ ตอนนั้นไม่ต้องกลับเกิดใหม่กันอีก

๓. **กลุ่มอารยธรรมอารยัน (Aryan)** หรือ กลุ่มศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้กลุ่มแม่น้ำสินธุ ในชมพูทวีปและบริเวณใกล้เคียง ได้แก่

๑. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู^{๓๕} จิตหรือวิญญาณที่เวียนว่ายในสังสารวัฏการเวียนว่ายตายเกิดจนนับไม่ถ้วนก่อนจะบรรลุ “โมกษะ” หรือการหลุดพ้นจากอภิวินิจฉัยสิ้นสุดและเข้าสู่วิมุตติ ความสุขอันเกิดจากการหลุดพ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวงสัจธรรมสูงสุด คือ “อาตมัน” หรือ จิตวิญญาณเอกภพที่เรียกว่า “พรหมัน” ซึ่งแฝงอยู่ในทุกสิ่งในทุกตัวตนที่เรามองดูและกระทำอยู่ พรหมันไม่ได้แสดงตัวตนผ่านชนชั้นวรรณะแต่ก่อกำเนิดเทพเจ้าในร่างต่าง ๆ สารพัดรูปและอำนาจควบคุมนั้น ๆ หากเรามองดูแล้วศาสนานี้แม้จะเป็นพหุเทวนิยมเพราะความเคารพต่อเทพเจ้าในทุก ๆ องค์ แต่จริงแล้วก็ยังมีเพียงหนึ่งเดียวที่เป็นเอกเทวนิยม ด้วยเชื่อกันว่าเหล่าเทพทั้งหลายเป็นภาคหนึ่งของภาคอวตารจากจอมเทพสิ่งที่มาพร้อมกับเทพเจ้าของตน คือ พระเวทอันประกอบด้วยคัมภีร์ ๔ เล่ม วิวัฒนาการจากพระเวทขึ้นมาถึง อุปนิษัท ไปสู่แง่มุมด้านปรัชญาและเทววิทยาการนับถือหรือศรัทธาในรูปเคารพของเทพเจ้าต่าง ๆ การใคร่ครวญพิจารณาถึงเหล่าเทพทำให้ระลึกถึงวงล้อแห่งการเวลาที่เคลื่อนไปพาไปสู่ภพหน้าที่เวียนไม่รู้จบ การฝึกฝนตนเองเพื่อควบคุมจิตและวิญญาณความพยายามปล่อยวางจากมายาคติของตนเองด้วยการฝึกสมาธิเป็นอีกทางหนึ่งเพื่อการเข้าสู่วิมุตติสุข

๒. ศาสนาพุทธ^{๓๖} กำเนิดขึ้นในดินแดนอารยธรรมอารยันแห่งนี้ ต้นกำเนิดศาสนานี้เกิดขึ้นจากความสงสัยว่ามนุษย์จะสิ้นสุดหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไรโซ่ที่ล่ามและจองจำจิตวิญญาณไว้กับวงล้อแห่งสังสารวัฏตามคำสอนที่จำเรียนอย่างชำนาญในพระเวทนั้นอยู่ที่ตรงไหน ความสงสัยใคร่รู้นี้เกิดขึ้นกับเจ้าชายสิทธัตถะ โคตมะวงศ์ เมื่อพระชนม์มายุ ๒๙ เสด็จนอกกำแพงวัง ๓ ฤดู ทรงพบเห็นเทวทูตสี่ บันดาลให้พระองค์พบความจริงของชีวิตความแก่ เจ็บ ตาย และความสงบแห่งสมณะเพศนักบวช คำคืนในวันนั้นทรงพินิจพิจารณาอย่างตระหนักรู้ว่าความดีใจ ความไม่พอใจ ความคาดหวัง

^{๓๕} Richard Holloway, *A Little History of Religion*, แปลโดย สุนันทา วรรณสินธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๒), หน้า ๒๗-๔๑.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๙.

ความเสียใจ ทั้งปวงมีมูลเหตุจากกิเลสความอยากความปรารถนาที่ไม่สิ้นสุดของตัวมนุษย์ เองนั้นที่เป็นต้นเหตุ และคืนเดียวกันนี้การประสูติพระโอรสของพระองค์ “ราหุล” ยิ่งเป็น บ่วงพันธนาการพระองค์ไม่สิ้นสุด พระองค์จึงเสด็จออกมหาภิเนษกรรมในคืนเดียวกันนี้ ระยะเวลา ๖ ปีที่ทรงบำเพ็ญเพียรหาทางสิ้นสุดของทุกข์ทั้งปวงความปรารถนาความอยากที่ละกิเลสก็เป็นอวิชาเช่นกัน ดังนั้นการใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งที่กระทำมาตั้งแต่ต้น ทั้งการใช้ชีวิตอย่างสบายแบบเจ้าชาย และการทรมานตนเองจนสติดับวูบไปจึงมิใช้หนทาง แท้ที่จะหลุดพ้น เมื่อกิเลสสลาย อวิชาก็สิ้นสุด ปัญญาจึงบังเกิด ความมืดก็สว่าง พระองค์จึงตระหนักว่าภารกิจของพระองค์สิ้นสุดแล้ว จากนั้นไม่มีภพชาติอื่นใดวงล้อแห่งสังสารวัฏที่พยายามตัดสิ้นสุดลงแต่ชาตินี้ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ (Four Noble Truth.) การตรัสรู้ในวันเพ็ญ เดือน ๖ ปีพระชนมายุ ๓๕ พรรษา ทรงพบสิ่งที่สูงสุดสองสิ่งที่ทรงสอนจำแนกแจกแจงไว้ คือ การใช้ชีวิตอันสุขสบายเต็มเปี่ยมไปด้วยกิเลสและ ตัณหา กับอีกทางคือการดำเนินชีวิตด้วยการทรมานตนเอง พระองค์ทรงพบว่าการใช้ชีวิตสองทางนี้ไม่ยังประโยชน์แก่ตัวเรามีแต่จะทำให้ตกต่ำ การหลีกเลี่ยงสองทางนี้จึงจะทำให้พบทางสายกลางซึ่งเป็นวิธีนำไปสู่การดับกิเลสจากกองทุกข์ ศาสนาของพระสิทธัตถะนั้น ช่วงหนึ่งสูญหายไปจากดินแดนต้นกำเนิด แต่ศาสนาของพระสิทธัตถะนี้กลับเจริญรุ่งเรือง เป็นลำดับไปในดินแดนอุซาคเนย์ เอเชียกลาง เอเชียใต้ และในแถบตะวันตก จนเมื่อ ประมาณปี พ.ศ.๒๕๐๐ จึงมีการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งโดยนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น และ ดร. บิมเร รามจิ เอมเบตการ์ ซึ่งเป็นผู้กำเนิดในวาระอะธิศุทธเหตุการณ์ครั้งนั้นคือมีการรวมเอาผู้มีวาระตำราห่าแสนคนทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ณ เมืองนาคปะ รัฐมหา ราษฏร์ และถือเป็นที่ฟูฟุดศาสนาอีกครั้งในอินเดีย

๔. ศาสนาเซน ถือเป็นคู่แข่งกับศาสนาพุทธก็ได้เนื่องจากถือกำเนิดทาง ตะวันออกของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำคงคาและยุคเดียวกัน มีศาสดาที่มาจากตระกูล กษัตริย์ มีแนวคิดนำตนเองให้พ้นจากวงล้อแห่งการเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกันอันเป็น ผลผลิตแนวคิดจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู^{๓๗} ที่ยังต้องแสวงหาหนทางต่อไป ศาสนาเซน ออกเสียงอย่างสั้นสุด แปลว่า “ซัยชนะ” โดยความหมายการต่อสู้ของตนกับธรรมชาติ เพื่อการเข้าถึงการรู้แจ้ง (ตรัสรู้) อันจะนำมาสู่วิมุตติสุข ศาสนาเซนเองถือได้ว่าเป็น สัทธรรมปฏิรูปจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งในเรื่องความเชื่อ คำสอน พระเจ้ารวมไป

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๗.

ถึงศาสนพิธีต่าง ๆ^{๓๘} ผู้นับถือศาสนาเชนนี้จะยึดหลักการอันเด็ดเดี่ยว “สัลเลขณะ” การงดเว้นจากการกินอาหาร ต้มน้ำจั้นสิ้นชีวิต เพราะถือว่าพวกเขาสามารถสยบความปรารถนาตนเองจนถึงการรู้แจ้ง ศาสนาเชนเชื่อว่ามัสตาคา ๒๔ องค์ เรียกว่า ชินะ หรือ ไชนะ แปลว่าผู้พิชิตหรือเรียกว่า “ตริถังกร” หมายถึง ผู้สร้างทางข้ามที่นำจิตวิญญาณของการเกิดใหม่ไปสู่ดินแดนนิมิตติสุข ท่านนวรรธมานหรือมหาวีระผู้ก่อตั้งมีแนวคิดเช่นเดียวกับพระสมณโคดม คือเฝ้าหาทางหลุดพ้นและสิ่งที่เป็นตัวผู้รังคือกิเลส การกำจัดกิเลสของศาสดามหาวีระนั้นเน้นทางสุดโต่งไปในการทรมานตนเองเพื่อให้หลุดพ้นสิ้นสุดจากวงล้อแห่งการเวียนว่ายตายเกิดนักบวชในศาสนาเชนจะต้อง “ไม่ฆ่า” สิ่งมีชีวิตทุกชนิดรวมถึงการฆ่าเพื่อเป็นอาหาร สิ่งที่จะทุกคนจะเห็นเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งคือพัดหรือไม้ปัดเล็ก ๆ ที่นักบวชในศาสนาเชนใช้ปัดทางเดิน ที่นั่งก่อนทุกครั้ง คำสอนถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์อาคัมยะ หลังจากศาสดามหาวีระเสียชีวิตไปด้วยวัย ๗๐ ปี จากถือหลักการใช้ชีวิตด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยา และเช่นเดียวกันกับหลายๆศาสนาเมื่อดำเนินพันธกิจก่อตั้งที่มั่นคงแล้ว การแตกนิกายโดยสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ ศาสนาเชนเองก็เช่นกันแยกออกเป็น ๒ สาย^{๓๙} คือ สายทิฆัมพรเป็นสายที่ยึดถืองดเว้นการสวมใส่เสื้อผ้า และสายเศวตัมพรคือนักบวชที่นุ่งขาวห่มผ้าขาวทั้ง ๒ นิกายยึดเอาหลักคำสอนของท่านนวรรธมาน มาเป็นหลักปฏิบัติ แม้ว่าพื้นฐานด้านอื่นจะเปลี่ยนไป ศาสนาเชนเจริญรุ่งเรืองเท่าศาสนาพุทธแล้ว แต่ในศาสนาเชนไม่มีนักบวชนอกเขตแดนชมพูทวีป ความหวังสูงสุดของการพยายามใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายการฝึกฝนตนเองเพียงเพื่อการหลุดพ้นให้ได้ในชาตินี้

๕. ศาสนาชิกข์^{๔๐} (สิกข์) กำเนิดขึ้นในเมืองลาฮอร์อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของแคว้นปัญจาบตั้งอยู่บนลุ่มแม่น้ำราวีในประเทศปากีสถานปัจจุบัน คำว่า ชิกข์ ออกเสียงตามภาษาปัญจาบ แปลว่า ศึกษา หมายถึง ผู้ศึกษาหรือสาวกผู้นับถือศิษย์ของครู ศาสดาองค์แรกคือ ครูรูนานักประกาศศาสนาชิกข์ เพื่อลดความขัดแย้งและการทำสงครามระหว่างศาสนิกใน ๒ ศาสนา คือ ศาสนาอิสลามและพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาชิกข์จึงมีบทบาทสำคัญและเป็นทางเลือกของความเชื่อในช่วงเวลานั้น สำหรับผู้นับถือศาสนาพุทธถือเป็นศาสนากลุ่มน้อยที่แทบจะสูญหายไปจากชมพูทวีปในเวลานั้น (พ.ศ.๒๐๑๒ หรือ

^{๓๘} คุณ โทซันธ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๓๙} เสถียร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๐-๑๐๒.

^{๔๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๐๖), หน้า ๒๗๙-๒๘๕.

ค.ศ.๑๔๖๙) ครุฑน่านักได้เสนอแนวคิดยึดจุดยืนสูงสุดอยู่ที่พระเจ้า พระเจ้าเป็นตัวแทนความดีสูงสุด คำสอนที่ครุฑน่านักสอนเสมอ“พระเจ้าไม่ได้เป็นของชาวมุสลิมเท่านั้นแต่พระเจ้ามีองค์เดียวและเป็นของมนุษย์ทั้งปวง” มนุษย์ไม่ควรแบ่งแยกว่าพระเจ้าเป็นของใครและไม่ควรเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งจนก่อสงครามระหว่าง ๓ ศาสนาในภูมิภาคนั้น แต่ความคิดนี้ไม่ได้รับการยอมรับมากนักเพราะศาสนา ๕ ใน ๑๐ ท่านถูกสังหารจากแนวคิดปฏิเสธศาสนาอิสลาม ศาสนาซิกข์ถือว่ามียาอายุยืนและประวัติไม่ยาวนานเท่าศาสนาอื่นในดินแดนเดียวกัน หลักคำสอนและคัมภีร์สำคัญทั้ง ๒ คือ^๑ ครันละสาหิบ และทสมครันละสาหิบ เป็นหลักคำสอนที่ผสมผสานระหว่างฮินดูพราหมณ์และอิสลามเข้าด้วยกันเน้นความสำคัญในเรื่องสามัคคี เสมอภาค ศรัทธาในอากาลปุรุษ พระเจ้าของซิกข์ไม่มีรูปร่างหน้าตาไม่มีตัวตนไม่มีลักษณะรูปเคารพใด ๆ เป้าหมายของผู้นับถือ คือการได้รวมเป็นหนึ่งกับพระเจ้า

๔. กลุ่มอารยธรรมมองโกล (Mongol) หรือกลุ่มดินแดนตะวันออกของเอเชีย ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี มองโกล ไต้หวัน อิทธิพลแนวคิดความเชื่อหลักๆ มาจากจีนได้แก่ เต๋า ขงจื้อ ในอดีตก่อนจะมาเป็นประเทศต่างๆ ในปัจจุบัน ยกเว้นศาสนาซินโตในญี่ปุ่นที่มาตั้งแต่ดั้งเดิม

๑. ซินโต เป็นศาสนาเดียวที่เกิดในญี่ปุ่นเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง ซินโตเป็นศาสนาที่ไม่มีผู้ก่อตั้งหรือศาสดา^{๑๖}ไม่มีคำสอนที่แน่นอนแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นแต่ละยุค ซินโตนั้นเป็นกลุ่มของพหุเทวนิยม มีเทพเจ้ามากมายหลายลักษณะทั้งจากคน จากความเชื่อ จากลักษณะพิเศษของสัตว์ก็มี รวมไปถึงอำนาจพลังจากความบริสุทธิ์ด้วย ซินโตแบ่งได้ ๕ ยุค^{๑๗} ยุคแรกเริ่มกำเนิดศาสนาเป็นซินโตบริสุทธิ์มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่น ในยุค ๒ มีพุทธศาสนาและขงจื้อเข้าไปในญี่ปุ่น แนวคิดจึงเริ่มเปลี่ยนมีการยกย่องพุทธศาสนาไว้เป็นอันดับแรกแต่ซินโตเองก็ยังคงเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลมากกว่าศาสนาอื่น ยุค ๓ เป็นยุคที่เรียกว่ากลืนกันระหว่างซินโต พุทธศาสนา และขงจื้อ ยุคนี้ที่ตุ๊กการณที่ทำให้ซินโตลดบทบาทลงคือองค์การบรมราชาภิเษกภายใต้ศาสนา

^{๑๖} ชูซาน แมร์ดิธ, ศาสนาของโลก, แปลโดย มานะ ชัยวงศ์โรจน์, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๖.

^{๑๗} ธนู แก้วโอภาส, ศาสนาโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๙๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙-๙๐.

ชินโตถึง ๘ ช่วงรัชกาล^{๔๔} ยุค ๔ ยุคฟื้นฟูแนวคิดคือศาสนาชินโต พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้สืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์และประเทศชาติ ซึ่งเห็นจากผู้อื่นทั้งปวงแนวคิดนี้ทำให้คนญี่ปุ่นเกิดแนวคิดชาตินิยมอย่างรุนแรง ยุค ๕ ยุคแบ่งศาสนาโดยแยกชินโตออกจากพุทธและขงจื้ออย่างชัดเจนไม่มีการผสมรวมกัน และยังจัดแบ่งชินโตเป็น ๒ ส่วนคือของรัฐกับของประชาชน ยิ่งส่งผลความรุนแรงในแนวคิดชาตินิยม ศาสนาชินโตของรัฐถูกยกเลิกไปหลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ การนับถือจึงเปลี่ยนไปเป็นความพึงพอใจเป็นเรื่องของส่วนตัวแต่ไม่มีการเลิกนับถือชินโต เพราะศาสนาชินโตเป็นหลักการหนึ่งที่รวมความเป็นชาติไว้ได้ ยิ่งในปัจจุบันพุทธศาสนิกายเซนกลับเป็นที่ยอมรับของชาวญี่ปุ่นมากกว่าศาสนาชินโตจากโบราณ

๒. ศาสนาเต๋า ก่อตั้งโดยเหล่าจื้อ เต๋า หมายความว่า ธรรมชาติ หรือ หนทางแห่งมรรคา เต๋าเป็นศาสนาธรรมชาติเชื่อในความมีอยู่และเป็นอยู่ของธรรมชาติเป็นศาสนา อเทวนิยมไม่มีเรื่องของเทพเจ้า^{๔๕} เหล่าจื้อไม่ได้อธิบายความหมายเจาะจงแต่ให้ความหมายกว้าง ๆ ว่าทางของธรรมชาติผู้สร้างที่ยิ่งใหญ่ ศาสนาเต๋าเป็นเพียงการยกเอาธรรมชาติเป็นใหญ่ที่สามารถสร้างหรือทำลายล้างโลกก็ได้^{๔๖} หลักการที่แท้จริงคือความว่างของธรรมชาติมีอำนาจสูงสุดและอยู่ชั่วนิรันดร์ เต๋าเป็นปรัชญาธรรมชาติเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ตัดความฟุ้งเฟ้อสิ่งเกินความจำเป็นออกจากชีวิตให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ จุดมุ่งหมายสูงสุดของเต๋า คือ ความว่างใจ เชื่อใจ การยอมรับ ความพอใจในการเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การกลับไปสู่ธรรมชาติ ไม่ยึดติดธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คำสอนของเหล่าจื้อส่วนมากเน้นไปทางตรรกวิทยาโดยให้คิดอย่างมีเหตุผลและใช้ปัญญา

๓. ศาสนาขงจื้อ เป็นศาสนาภายหลัง แต่ในยุคนั้นแนวความคิดของขงจื้อเป็นหลักการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อจัดการชีวิตตนเองโดยนำประโยชน์มาสู่ชุมชนของมนุษย์ ไม่เน้นการสร้างบุญกุศลหรือหลีกเลี่ยงการลงทัณฑ์ในชาติหน้า เราควรทำชีวิตให้ดีด้วยตนเองไม่ใช่

^{๔๔} ประทีป สวาโย, *สิบเอ็ดศาสนาของโลก*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๔๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ประวัติศาสตร์ศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๐.

^{๔๖} ธนู แก้วโอภาส, *ศาสนาโลก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก.เอมมี เทรดตั้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๓-๑๙๕.

เพื่อการปูทางสู่ชีวิตหลังความตาย วิธีของขงจื้อ คือ การจัดการข้อพิพาทและความขัดแย้งของมนุษย์ สอนให้รู้จักอดทน มีน้ำใจ นึกถึงผู้อื่นปฏิบัติตนด้วยความสุภาพอ่อนน้อม ดังนั้นหลักคำสอนของขงจื้อจึงเป็นเรื่องของปัจเจกชนโดยตรงซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักการปฏิบัติด้วยการวางหลักการไว้ว่าให้ตอบแทนความชั่วด้วยความดี คือ ใช้หลักความยุติธรรมและการตอบแทนความดีด้วยความดี ทำให้เห็นว่าหลักการของขงจื้อจึงเป็นเรื่องสามัญทั่วไปเน้นจริยธรรมในโลกียะ ไม่เน้นเรื่องธรรมในส่วนของโลกุตระ^{๔๗} เน้นหลักการปฏิบัติตนตามหลักพันธะ ๕ ประการ หลัก ๕ ประการนี้ถือว่าสำคัญที่สุดและยังส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติต่อชาวจีนมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ถือความกตัญญู ความเคารพ ความอาวุโส สุภาพเรียบร้อย เคารงครัดในจารีตประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เป็นต้น คำสอนของขงจื้อจัดไว้อยู่ ๒ พวก คือ กิ่งทั้ง ๕ คัมภีร์ขงจื้อเรียบเรียงและเขียนไว้ และ ชูทั้ง ๔ ซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นหลังโดยรวบรวมเรียบเรียงขึ้นใหม่หลังจากขงจื้อถึงแก่กรรมแล้วโดยเรียบเรียงขึ้นจากศิษย์ของขงจื้อขึ้นเป็นคัมภีร์อีกชุดหนึ่ง^{๔๘}

เท่ากับขงจื้อ การปฏิบัติเพื่อจุดมุ่งหมายปลายทางเดียวกัน คือ ความสันติสุขของหมู่ชน^{๔๙} โดยเต๋ามุ่งเน้นการหาความสงบด้วยการปลีกเร้นอย่างสันโดษ แต่ ขงจื้อเน้นการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความเคารพ ความอ่อนน้อม ความเมตตาและหยุดความชั่วร้ายด้วยความยุติธรรม

ดังนั้นคำสอนของสำนักเต๋าและสำนักขงจื้อ จึงเป็นเหมือนสำนักปรัชญามากกว่ากลุ่มก่อนทางศาสนา ซึ่งรูปแบบคำสอนของขงจื้อจึงเป็นจริยศาสตร์ ด้วยการค้นหาหนทางที่ดีที่สุด สูญเสียหรือกระทบกระทั่งผู้อื่นน้อยที่สุด ฉลาดทางปัญญาในการดำเนินชีวิตของบุคคล คำสอนเหล่าจื้อส่วนใหญ่จะเน้นไปทางตรรกวิทยาโดยให้คิดอย่างมีเหตุผลและใช้ปัญญา

๕. กลุ่มอารยธรรมสายเหนือ ได้แก่ กลุ่มอารยธรรมในอเมริกากลาง บริเวณประเทศเม็กซิโกและประเทศใกล้เคียงในปัจจุบัน

๖. กลุ่มอารยธรรมสายใต้ ได้แก่ กลุ่มอารยธรรมในอเมริกากลาง บริเวณฝั่งประเทศกัวเตมาลา ฮอนดูรัสติดทะเลคาริเบียนและมหาสมุทรแอตแลนติก

^{๔๗} วิชัย สุธีรขานนท์, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๒.

^{๔๘} สุเมธ เมธาวิทยากุล, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์อักษร, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

^{๔๙} เสถียร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๒๕๘.

๗. กลุ่มอารยธรรมสายอเมริกาใต้ ได้แก่ บริเวณประเทศเปรู ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ติดมหาสมุทรแปซิฟิก

กลุ่มอารยธรรมทั้ง ๓ ข้างต้น จัดเป็นกลุ่มอารยธรรมสายอเมริกา^{๕๐} เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในทวีปอเมริกาในปัจจุบัน ก่อนที่คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส จะพบทวีปนี้ในปี ค.ศ.๑๔๙๒ ดินแดนแถบนี้ประกอบไปด้วยชาวพื้นเมืองอินเดียนแดง (Native of American) หรือ ชนพื้นเมืองอเมริกา ช่วงเวลากว่า ๔๐๐ ปีนี้คือความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของดินแดนแถบนี้ทั้งด้านการเข้ามาเพื่อจับจองทรัพยากร การขยายอิทธิพลจักรวรรดิอาณานิคม และรวมทั้งการแผ่ขยายของศาสนจักร แต่ดินแดนแห่งนี้ก็มีใช้ดินแดนที่ไร้ซึ่งศาสนากลับมีความเชื่อที่เล่าจากรุ่นสู่รุ่น ชนพื้นเมืองมีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณของตนเอง ใช้ชีวิตโอนอ่อนตามธรรมชาติ ความเชื่อที่ว่าชีวิตมาจากผืนดินที่เลี้ยงดูพวกเขา และหล่อหลอมด้วยจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่ (Great Spirit) ซึ่งชนพื้นเมืองให้ความเคารพและเรียกว่าพระเจ้า โดยเฉพาะชนเผ่าซีมาที่อาศัยอยู่ตอนกลางของทวีปตั้งแต่เกรตเพลนส์ (Great Plains) ซึ่งทอดยาวกว่า ๓๐๐๐ ไมล์ และกว้างถึง ๗๐๐ ไมล์ ตั้งแต่แคนาดาที่อยู่ทางเหนือไปจรดเม็กซิโกกินพื้นที่กว่าล้านตารางไมล์ ความเชื่อในศาสนาพยากรณ์ผู้เดินทางและค้นหานิมิต ผู้รอบรู้การใช้ยา และจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่รวมทั้งการถ่ายทอดบทสวดและการเต้นรำบูชา (Spirit Dance) คงเป็นเรื่องไม่ถูกต้องนักหากจะเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นศาสนาที่ถูกจำกัดไว้ด้วยศรัทธาเพราะชนพื้นเมืองเหล่านี้ไม่มีศาสนาแบบปัจจุบัน ชนพื้นเมืองรู้สึกปลอดภัยภายใต้ความเชื่อลึกลับที่มีชีวิตรวมถึงผืนดิน ภูเขา สายลมและผืนหญ้าที่ราบสูง ความเชื่อที่เปราะบางและจับต้องได้ยากของชนพื้นเมืองกลับถูกทำลายจากผู้มาใหม่ด้วยศรัทธาและความเชื่อในพระเจ้าองค์ใหม่ ปัจจุบันฝูงควายพื้นเมืองได้รับการอนุรักษ์แต่ชนพื้นเมืองสูญหายไปจนเกือบหมด และความเชื่อของคนพื้นเมืองที่เชื่อว่าตนถูกสาปมาให้เป็นทาสของผู้มาเยือนพร้อมกับศาสนาใหม่ ซึ่งเดิมทีศาสนานี้มีจุดเริ่มต้นจากการปลดแอกตนเองจากสถานะทาสและกลับศาสนาเป็นเครื่องมือบังคับให้ชนพื้นเมืองกลายมาเป็นทาสและยังตอกย้ำลงในความคิดของชนพื้นเมืองเจ้าของถิ่นมากกว่าผู้นำความเชื่อใหม่เข้ามาเสียด้วยซ้ำ

ศาสนาทั้ง ๗ กลุ่มอารยธรรมสามารถสรุปกลุ่มผู้นับถือได้ ๒ กลุ่ม คือ ๑.กลุ่มที่นับถือเทวนิยม (Theism) ที่เชื่อและศรัทธาในพระเจ้า (God), พระผู้สร้าง (Creator) ในกลุ่มเทวนิยมยังมีกลุ่มย่อย ๆ ได้แก่ วิญญาณนิยม (Animism), สัพพัตถเทวนิยม (Pantheism), พหุเทวนิยม (Polytheism),

^{๕๐} คุณ โทซันธ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗๖-๒๘๕.

เอกเทวนิยม (Monotheism) และ ๒.กลุ่มไม่นับถือพระเจ้าอย่างพวกอเทวนิยม (Atheism) กลุ่มอารยธรรมข้างต้นนี้สามารถแยกตามกลุ่มผู้นับถือศาสนาได้ ๓ ประเภท^{๕๑} คือ

๑. ศาสนาเผ่า (Tribal Religion) หรือ ศาสนาตามความเชื่อของกลุ่มชนในเผ่าซึ่งอาจพัฒนาเป็นศาสนาในชาติเพราะมีการนับถือเฉพาะชนชาติใดชาติหนึ่ง เช่น ศาสนาโบราณของชนเผ่าศาสนาฮินดูในประเทศอินเดีย ศาสนาโซโรอัสเตอร์ของชนเผ่าเปอร์เซีย ศาสนายูดาในหมู่ชาวอิสราเอล ศาสนาชินโตในญี่ปุ่น ศาสนาเต๋าและศาสนาขงจื้อในหมู่ชาวจีน

๒. ศาสนาโลก (World Religion) คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลกไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพุทธ เรียกอีกอย่างว่าศาสนาสากล

๓. ศาสนากลุ่ม (Segmental Religion) คือ เกิดจากข้อจำกัดและสาเหตุหลายด้านทางสังคม เช่น เทียบตีสิว สิทธิกฎหมาย ความเท่าเทียม ฯ ความต้องการแก้ปัญหาและรักษาวัฒนธรรมของตนจึงมีกลุ่มศาสนาขึ้นใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมของตนเองมากขึ้นการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น กลุ่มชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มโซโรอัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในอาฟริกาใต้ เป็นต้น

ศาสนาในโลกนี้มีอยู่กว่า ๔,๒๐๐ ศาสนา^{๕๒} ศาสนาเกิดขึ้นจากความเชื่อเก่าแก่ที่สุด จากความเชื่อวิญญานพัฒนาขึ้นเป็นกลุ่มลัทธิต่าง ๆ และพัฒนาขึ้นเป็นกลุ่มศาสนาโดยแบ่งความเชื่อสูงสุด ๒ ฝ่าย คือ เทวนิยม และ อเทวนิยม กลุ่มศาสนาเหล่านี้จัดแบ่งเพื่อการศึกษาได้ ๒ ประเภท คือ ๑.ประเภทศาสนาในปัจจุบัน ได้แก่ ๑.๑ ศาสนาแบบเทวนิยม, ๑.๒.ศาสนาแบบธรรมชาตินิยม และ ๑.๓ ศาสนาแบบมนุษยนิยม และ ๒.แบ่งตามผู้นับถือได้ ๓ ประเภท คือ ๒.๑ ศาสนาเผ่า, ๒.๒ ศาสนากลุ่ม และ ๒.๓ ศาสนาโลก และศาสนาที่ยังมีผู้นับถือสืบทอดต่อกันมาอยู่ ๑๒ ศาสนารวมทั้งกลุ่มผู้นับถือศาสนา ในปัจจุบันก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทั่วโลก จากผลสำรวจโดย Pew Research Center และในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ในสังคมไทยทั้งผู้แสดงตนและยอมรับต่อสังคมว่าเป็นผู้นับถือศาสนา ผู้วิจัยมีข้อสังเกต คือ ประชากรผู้นับถือศาสนานั้นอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีแนวคิดสังคมนิยมอย่างจีนและประเทศเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกา ซึ่งสองประเทศมีพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่ต่างกันทางระบบการปกครองอย่างสุดขั้ว เช่น จีนดำเนินนโยบายบริหารมาจากแนวคิด คาร์ล มากซ์^{๕๓}

^{๕๑} เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๕๒} Kenneth Shouler, *The Everything World's Religions book : Explore the Beliefs, Tradition and Culture of Ancient and Modern Religions*, (MA: Adams Media, 2010), p.1.

^{๕๓} เกรียงไกร พรพิพัฒน์กุล, ๒๐๐ ปี มาร์กซ์ กับ ความฝันจีนยุคสี จิ้น ผิง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

กระบวนการเศรษฐกิจและสังคมเจริญเติบโตด้วยการควบคุมแห่งรัฐ แต่สหรัฐอเมริกาที่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่สนับสนุนส่งเสริมศาสนาใดเพื่อมิให้เกิดกระแสหวงผลในด้านต่าง ๆ ซึ่งรัฐให้อิสระในการดำเนินกิจกรรมศาสนาในทุกรูปแบบโดยไม่ขัดหรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งรัฐตามบทบัญญัติ First Admendment^{๕๔} ข้อสรุปในขั้นต้นจะเห็นได้ว่า ๒ ประเทศนั้นมีลักษณะของรัฐโลกวิสัย (Secular State) ซึ่งแตกต่างจากรัฐศาสนา (Religious State) และมีข้อสังเกตบางประเด็น คือ การไม่นับถือศาสนามีในทั้งรัฐทั้งสองแบบ

๒.๓ ศาสนากับสังคม

ชุมชน สังคม มีวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียมที่เป็นเฉพาะของตนเองที่มนุษย์ชาติสร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับศาสนา เริ่มต้นจากศาสดาคนเดียวแล้วส่งต่อสิ่งที่ตนพบสู่ศิษย์ การเผยแผ่อยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงบุคคล เมื่อสิ้นศาสดาความเชื่อก็ก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงยกระดับขึ้นเป็นสถาบันที่มีความสำคัญศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นเป็นลำดับ ความเป็นสถาบันเกิดขึ้นจากคำสอนที่สืบทอดมาเป็นสิ่งสูงสุด เป็นสิ่งไม่ผิด ห้ามวิจารณ์ ต้องให้ความเคารพ ห้ามละเมิดเป็นผลให้ศาสดาจากบุคคลธรรมดา กลับกลายเป็นบุคคลสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนั้นศาสนาจึงต้องยอมรับสิ่งที่ตัวแทนหรือตัวกลางศาสนาสืบทอดต่อมา ซึ่งต่อมาอาจถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนและบรรจุไว้ในคัมภีร์ศาสนา บุคคลตัวกลางเหล่านี้กลายเป็นความถูกต้องและเป็นปทัฏฐานมาตรฐานของศาสนา คำสอนในยุคหลังและบุคคลที่เป็นตัวกลางในศาสนาจึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศาสนากับประชาชน มักจะค่อย ๆ สะสมอำนาจและบารมีให้มากขึ้น อีกทั้งยังชี้นำ ครอบงำไม่เพียงแต่ตัวสถาบันศาสนากลับรวมไปถึงเรื่องทางโลกด้วย

โดยแนวคิดที่สถาบันทางศาสนาเป็นเสาหลักในฐานะส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคมที่มีความสูงส่งบริสุทธิ์ด้วยหลักศีลธรรมและมักจะอาศัยฐานะนี้เข้าแทรกแซงสังคม ในเรื่องของประเด็นอำนาจและความสัมพันธ์นี้มีมาโดยตลอด สถาบันศาสนาเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับบ้านเมืองหรือสังคมในระยะห่างที่แตกต่างกัน ถ้าเรามองดูจากกลุ่มศาสนาอื่นอย่าง เช่น ศาสนาคริสต์มีนครวาติกันที่อำนาจโป๊ปมีมากกว่าอำนาจรัฐอย่าง เช่น สมณโองการของโป๊ป และในหลายสมัยศาสนจักรก็เป็นผู้ก่อสงครามแย่งชิงและแทรกแซงอำนาจรัฐ หรือ ศาสนาอิสลามกับสังคมของผู้นับถือศาสนาอิสลามและรัฐถือเป็นสิ่งเดียวกันโดยดูจากกฎหมายซาเรียฮ์เป็นกฎหมายปกครองสูงสุดประจำรัฐนั้น หลักกฎหมายจะอ้างอิงกับหลักคัมภีร์ศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น คัมภีร์อัลกุรอาน คัมภีร์ซุนนะห์ คัมภีร์อัล-

<https://mgronline.com/china/detail/9610000049527> [๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓].

^{๕๔} บทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๑ (First Amendment) บังคับใช้เมื่อ ค.ศ. ๑๗๙๑ ภายหลังประกาศอิสรภาพ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๗๖.

อิจญ์^{๕๕} ซึ่งแตกต่างจากพระพุทธศาสนาที่ดูจะรักษาระยะห่างจากฝ่ายบ้านเมืองไว้เหมือนจะมากที่สุด โดยมักจะอ้างถึงพระวินัยบัญญัติว่าพระสงฆ์ห้ามยุ่งกับงานบ้านเมือง แต่ในประเทศไทยผู้วิจัยขอยกประเด็นเห็นแย้งจากข้างต้น จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา^{๕๖} ที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับงานราชการแผ่นดิน “เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรจะประหารเหล่านายทัพที่ปล่อยให้พระองค์ทวงล้อมในศึกทวายและตะนาวศรี (ศึกยุทธหัตถี) มีสมเด็จพระนพรัตน์ป่าแก้วมาถวายพระพรและขอเว้นโทษ โดยถวายวิสาขนาไว้ว่าเป็นเพราะพระบุญญาธิการจอมทัพจึงเป็นที่ได้รับการเทิดพระเกียรติเป็นพระจักรพรรดิราชมหาวีรบุรุษ” สมเด็จพระนเรศวรทรงเลื่อมใสในสมเด็จพระนพรัตน์ฯ ด้วยเป็นพระอาจารย์แต่เดิมจึงทรงละโทษตายแก่นายทัพทั้งหลาย และความเป็นจริงในหลาย ๆ กรณีก็เป็นที่ยืนยันในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐ^{๕๗} ที่มีกล่าวว่าสงฆ์ไม่มีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ อย่างที่กล่าวว่าประเทศไทยดำรงรัฐเป็นรัฐฆราวาสหรือแท้จริงแล้วเป็นรัฐศาสนา ถ้าพระสงฆ์เว้นระยะห่างจริง ๆ อย่างพระวินัยบัญญัติ หรือเป็นเพียงแค่ธรรมเนียมที่จะไม่แสดงตนมาเข้ามายุ่งเกี่ยวกับรัฐและการใช้อำนาจของฝ่ายรัฐผ่านองค์กรหรือสถาบันทางศาสนา แต่ถ้าจะกล่าวถึงความสัมพันธ์นั้นนั้นก็เกิดขึ้นนับจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามศาสนาหรือสถาบันศาสนาก็เป็นสถาบันหนึ่งของประเทศและเป็นสถาบันของชุมชนที่มีวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียม ซึ่งมนุษย์ทั่วไปดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนาตั้งแต่เกิดจนตายถึงแม้ว่าจะมีช่วงที่ห่างเหินไปจากศาสนาแต่ถึงอย่างไรมนุษย์ก็จะมีช่วงที่เกี่ยวข้องกับศาสนาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ศาสนาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อาจจะส่งผลดีกับชีวิตหรือส่งผลที่น่าเสียใจก็ได้ ศาสนาในแง่หนึ่งอาจจะให้ความอบอุ่น ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี ศาสนาอาจจะช่วยให้คนมีความโอปอ้อมอารี หรือแต่บางศาสนาที่อาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกสูญเสีย เช่น ศาสนาอาจจะทำให้คนสองคนไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้เพราะนับถือศาสนาต่างกัน ขาดอิสรภาพเพราะวิถีเพศเป็นเรื่องนอกกรอบทางศาสนา การสูญเสียชีวิตเพราะความเห็นต่างกันของศาสนา การทำแท้งเป็นสิ่งไม่ดีแต่ก็มีผู้เห็นว่าการทำแท้งควรมีการผ่อนปรนบ้างในบางกรณี แต่ในศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกยืนหนึ่งว่าจะทำแท้งไม่ได้เพราะผิดบัญญัติของศาสนา ประเด็นนี้เป็นส่วนหนึ่งของมิติที่หลากหลายเป็นผลกระทบจากความเชื่อในศาสนาที่มีต่อชีวิตคนเราในสังคมหรือไม่ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาประเด็นโดยรวมแล้ว ศาสนาก็เป็นสถาบันที่อยู่คู่กับสังคม ความแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งระหว่างคนกับสัตว์ โดย

^{๕๕} ดูเพิ่มเติม...รัฐธรรมนูญประเทศไทยฉบับร่างในดารุสซาลาม, สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน เป็นต้น

^{๕๖} ดูเพิ่มเติม...พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล , หน้า ๑๔๗

^{๕๗} ดูเพิ่มเติม...รัฐกับศาสนา : ความไม่ชัดเจนของรัฐไทยในความเป็นรัฐโลกาวิสัยหรือรัฐศาสนา, กันต์ แสงทอง และ ภัศรา บุญญฤทธิ์, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

เราลองพิจารณาสัตว์โดยสมมติสภาพอารมณ์ของสัตว์ เมื่อเป็นทุกข์ หวาดกลัวไร้ที่พึ่ง ไม่มีที่ไป ไร้ที่ปรึกษา สัตว์จะใช้สัญชาตญาณในการเอาตัวรอด แต่ตรงข้ามกับมนุษย์เมื่อประสบปัญหาสภาพสภาวะอารมณ์เดียวกัน มนุษย์จะพึ่งพาศาสนาเพื่อความช่วยเหลือทางใจ ทางความคิดจากศาสนา สังคมสมัยใหม่ดูเหมือนมนุษย์จะหันหลังให้กับศาสนาไม่ใช่เพราะศาสนาไม่ก้าวตามสมัยมนุษย์ แต่มนุษย์ให้เหตุผลที่จะละทิ้งศาสนาไปตามความคิดความเชื่อของตน จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าเมื่อมนุษย์เกิดปัญหาต่างจากที่ยกไว้ข้างต้นมนุษย์จะหันไปพึ่งพาและใช้สิ่งใดแทนความเชื่อศาสนาและอะไรเป็นหลักการยึดถือเมื่อมนุษย์ไม่มีศาสนาให้ยึดเหนี่ยวไว้อีก

๒.๓.๑ ศาสนากับเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

ศาสนาถึงแม้จะมีขอบเขตและความหมายกว้างขวาง แต่ในความหมายจริง ๆ มีสองสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ใช้ชีวิต คือ องค์ความรู้หรือปัญญา และศิลปะหรือความงามของชีวิตอันสมบูรณ์แบบความรู้ในทางศาสนาย่อมแตกต่างจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ส่วนที่วิทยาศาสตร์ไม่เชื่อในเรื่องชีวิตอันสมบูรณ์แบบ เมื่อพิจารณาจากแง่มุมที่กล่าวมานั้นอาจจะกล่าวได้ว่าคำสอนหรือความรู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นความรู้ในทางศาสนานั้นต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือชีวิต แล้วชีวิตนี้มาจากไหน จะเดินทางไปไหนที่ที่ควรไปนั้นจะไปได้อย่างไร เฉพาะด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นอาจบอกเราว่าชีวิตนี้มาจากไหน แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าจะไปที่ไหนและไปอย่างไร และเฉพาะเรื่องชีวิตมาจากไหนในทางด้านศาสนาและวิทยาศาสตร์ก็ไม่เหมือนกัน ซึ่งที่มาของชีวิตในทางศาสนานั้นจะแฝงนัยทางจริยธรรม เพื่อเตือนว่ามนุษย์มีพันธะทางจริยธรรมที่จะต้องปฏิบัติตน

ชีวิตที่สมบูรณ์แบบในทางศาสนาเน้นเรื่องทางจิตวิญญาณมากกว่าทางวัตถุ ซึ่งบางที่ศาสนาก็สอนว่าความยากจนทางวัตถุเป็นเงื่อนไขของชีวิตที่สมบูรณ์แบบในทางจิตวิญญาณ ซึ่งชีวิตอันสมบูรณ์นั้นไม่อาจหาซื้อได้ด้วยวัตถุ แต่แนวคิดบางศาสนาก็ให้ความสำคัญกับวัตถุไว้ในฐานะเครื่องมือสำหรับทำความดี เช่น การให้ทานในศาสนาพุทธ การทำบริจาคนโดยสมัครใจในศาสนาอิสลาม (ฮอตาเกาะฮ) เป็นต้น

สรุปว่า ไม่มีศาสนาใดในโลกที่สอนว่าทรัพย์หรือวัตถุ คือ ความหมายแท้ของชีวิต แต่ทุกศาสนากลับสอนตรงกันว่า การทุ่มเทแสวงหาทรัพย์วัตถุนี้จะไม่วันพบชีวิตอันสมบูรณ์แบบในทางวิญญาณ ศาสนาทั้งหลายมีความเชื่อประการต่อมาที่สัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องชีวิตที่สมบูรณ์แบบในทางจิตวิญญาณนั้นไม่ได้อยู่ในโลกนี้แต่อยู่ที่โลกหน้าหรือโลกอันเร้นลับสักที่แต่ไม่ใช่โลกที่อาศัยอยู่

ยกเว้นศาสนาแนวลักษณะมนุษยนิยมอย่างเต๋าและขงจื้อที่มีความเชื่อว่าชีวิตสมบูรณ์แบบนั้นมีอยู่บนโลกนี้ไม่ต้องรอโลกหน้า^{๕๘}

ถ้าจะลองพิจารณาว่าการที่ศาสนาเต็มไปด้วยความแตกต่างเข้ากันไม่ได้ ไปด้วยกันไม่ได้ แต่ความเป็นจริงแล้วศาสนาถือกำเนิดมาเพื่อเป็นหลักการของชีวิต (A way of life , สำนวนผู้วิจัย)^{๕๙} การพยายามอธิบายตัวตนศาสนาผ่าน ความจริงในแง่มุมมองของการดำเนินชีวิตในแต่ละศาสนามีมุมมองแตกต่างกันไปแต่ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ทำให้ศาสนาดูขัดแย้งกันในแง่ของความจริง โดยพื้นที่ที่จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจผ่านเป้าหมายสูงสุดของศาสนา หากพิจารณาผ่านวัฒนธรรมหลักของศาสนาที่เสนอเกี่ยวกับสิ่งสากลและเชื่อมโยงแนวคิดศาสนาต่าง ๆ ที่ผูกโยงกับเป้าหมายในการดำเนินชีวิตจึงพิจารณาในแง่ของ แนวคิดชีวิตที่ดี (Good Life) และ ชีวิตที่มีศีลธรรม (Moral Life)^{๖๐} ดังนี้

๑. แนวคิดชีวิตที่ดี (Good life)

ชีวิตที่ดีปัญหานี้เริ่มจากการพิจารณาจากประสบการณ์ของสังคมไทย ณ เวลานี้ เมื่อเงินค่าเงิน ๑๐๐ บาท ของแต่ละคนไม่เท่ากัน คนที่หนึ่งใช้ชื้อกาแฟเพียงแก้วเดียว คนที่สองใช้ดำเนินชีวิตได้ในหนึ่งวัน คนที่สามใช้ดำเนินชีวิตได้ทั้งครอบครัว จากตัวอย่างความจริงนี้เราจะพบการแบ่งโลกให้มีระดับที่สูงต่ำที่เกิดขึ้นจากราคาที่กำหนดไว้ให้คนหนึ่งแตกต่างจากอีกคนหนึ่ง ดังนั้นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับศีลธรรมที่ไร้ตัวตน (Impersanal morality) โดยไม่มองว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเฉพาะตนไม่ต่างจากประโยชน์นิยมที่เห็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ บนหลักการ ๒ ประการ คือ

๑. แนวคิดที่ว่าศีลธรรมไม่สามารถจะเป็นไปตามความต้องการของมนุษย์แต่ละคนได้

๒. ถ้าสามารถกำหนดให้ศีลธรรมเป็นไปตามความต้องการของแต่ละคนได้ ทุกคนจะยอมรับแนวคิดนั้นได้หรือไม่

ถึงแม้ว่า แนวคิดประโยชน์นิยมช่วยทำให้ข้อสงสัยเหล่านี้สิ้นสุดไป แต่ก็นำไปสู่ประเด็นปัญหาที่ต้องทำความเข้าใจในประเด็นเพิ่มเติมอีกว่า

^{๕๘} เสถียร พันธรั้งษ์, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๒๕๘.

^{๕๙} William J. Wainwright, “Competing Religious Claims”, The Blackwell Guide to the Philosophy of Religion, (Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2005), pp.220-221.

^{๖๐} พระมหาวิญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ), ป.ธ.๙, ดร., **ชีวิตที่ดี และ ชีวิตที่มีศีลธรรม สัมมนาปัญหาปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๖๐-๗๒.

๑. คุณค่าของปัจเจกบุคคลขึ้นอยู่กับว่าอะไรดีสำหรับแต่ละบุคคล ทำให้ความดีนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลตามพื้นฐานทางศีลธรรมเฉพาะคนเท่านั้น

๒. ประโยชน์นิยมไม่ได้มุ่งไปที่ความสมบูรณ์แบบของชีวิตและศีลธรรมของใครคนใด แต่เป็นการเลือกวิธีการและความร่วมมือโดยไม่ก่อความขัดแย้งกับใครค้ำึงถึงประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น

๓. ประโยชน์ในที่นี้ก็คือการหาสิทธิร่วมกันที่จะไม่ถูกหักล้างด้วยข้ออ้างหรือเหตุผลของบุคคลใด เพราะสิทธินี้มาจากคนส่วนใหญ่เห็นร่วมกันแล้วว่าจะทำให้ชีวิตดี

ในเรื่อง “ศีลธรรมกับชีวิตที่ดี” จึงเป็นเรื่องของส่วนตนมากกว่าส่วนรวม โดยมองว่าเมื่อตนเองดีสังคมต้องดีด้วย ในขณะที่ชีวิตที่ดีนั้นมองในแง่สังคมเน้นการอยู่ร่วมกันของบุคคล หรือถ้าหากมองจากภายนอกจึงเป็นหลักแนวทางสองอย่างจึงสุดโต่งแตกต่างกัน

๒. แนวคิดชีวิตที่มีศีลธรรม (Moral life)

ชีวิตที่มีศีลธรรมเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากเป้าหมายของชีวิตในทางศาสนา โดยเป้าหมายในทางศาสนาอ้างอิงสิ่งสูงสุดทางศาสนาผ่านความเป็นจริง (reality) และจริยศาสตร์ (Ethics)

๒.๑ เป้าหมายผ่านความเป็นจริง

พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักอริยสัจ ๔ ว่าเป็นจริง เป็นความจริงสูงสุด ในลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เข้าใจได้ว่าอริยสัจ ๔ เป็นคุณค่าแท้ เป็นความจริงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง (Truth) ซึ่งความจริงในลักษณะนี้เป็นการค้นหาสิ่งสูงสุดทางศาสนาผ่านลักษณะการเชื่อมโยงกับข้อเท็จจริง (Facts) โดยแง่คิดจะพบว่า การค้นหาความจริงของศาสนาอื่น เช่น ศาสนาฮินดูมีพัฒนาการจากแนวคิดด้านจักรวาลวิทยาซึ่งศึกษาโลกทางกายภาพจนทำให้เกิดระบบต่าง ๆ ขึ้นต่อเนื่องไปสู่การบูชาอัญและกฎทางศีลธรรมในโลก เช่นเดียวกับพุทธศาสนาที่อธิบายการกำเนิดมนุษย์รวมไปถึงการสร้างความสำเร็จเชื่อมโยงระหว่างหลักความจริงนั้นสู่ระบบจริยศาสตร์เพื่อยืนยันว่าความจริงเป็นอย่างไร กรณีดังกล่าวคือ ความจริงสูงสุดเรื่องโมกษะหรือการหลุดพ้นพันธะที่มีต่อร่างกายว่าเป็นความดีสูงสุด เป็นการตระหนักแนวว่าการกระทำจะชั่วหรือดีก็ตามถ้าทำไปด้วยความสนุกเพลิดเพลินก็จะก่อให้เกิดอย่างไม่มีสิ้นสุด

เมื่อคนเข้าใจว่าความเพลิดเพลินนั้นก็ให้เกิดความทุกข์ทำให้เป้าหมายชีวิตและความเป็นอยู่เมื่อนั้นจะเริ่มกระบวนวิธีการควบคุมความอยากของตนเองลงในสิ่งต้องห้ามทำแต่สิ่งที่ทำให้เกิดความสุนทรียะงามในชีวิต เพื่อตัดวงจรแห่งการเกิดและการผูกมัดต่าง ๆ ก็จะถูกกำจัดออกไป ซึ่งความจริงสูงสุดในทางพุทธศาสนานั้นก็คือนิพพานหรือความดับทุกข์เพื่อไม่ให้มีการเกิดขึ้นอีก ซึ่งอธิบายด้วยเงื่อนไขสภาวะที่เป็นจริงโดยไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขใด ๆ อีก เมื่อบุคคลค้นพบเงื่อนไขว่าเมื่อไม่มีสิ่งใดเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้นอีกเป็นการแสดงให้เห็นลักษณะของนิพพานในแง่ของอภิปรัชญา

และผสมผสานกันระหว่างศาสนาและจริยศาสตร์ การอธิบายสภาวะนิพพานว่ามีกับไม่มีไปตามหลักความเป็นจริง และอธิบายเกี่ยวกับบุคคลเป็นไปตามหลักจริยะ ดังนั้นพุทธศาสนาจึงอธิบายควบคู่กันไประหว่างความจริงและจริยศาสตร์ โดยอธิบายว่าหลักนิพพานนั้นปรากฏขึ้นในหลักอริยสัจ ๔ และหลักการทั้ง ๔ นั้นเหลือเพียงทุกข์กับความดับทุกข์ซึ่งสองสิ่งนี้เป็นสภาวะที่เกี่ยวข้องกัน คือ ความมีอยู่และไม่มีอยู่ตามเหตุปัจจัยธรรมชาติของพระพุทธเจ้าบ่งบอกถึงการพัฒนาผสมผสานระหว่างศาสนาและจริยศาสตร์ที่แยกกันไม่ได้ การไม่มีอยู่ไม่ใช่จุดจบในตัวเองแต่หมายถึงการนำไปสู่สถานะที่สูงขึ้นเป็นสภาวะสมบูรณ์ แนวคิดดังกล่าวนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ เรียกกฏธรรมชาติ คือ ธรรมที่เป็นกลางหรือมีชฌนธรรม และเรียกการปฏิบัติตามกฏธรรมชาตินั้นว่า มัชฌิมาปฏิปทา โดยอธิบายว่าวิธีปฏิบัติของมนุษย์จะสอดคล้องกับกระบวนการของธรรมชาติหรือการปฏิบัติของมนุษย์จะต้องให้ผลเกิดขึ้นตามกระบวนการของธรรมชาติวัตถุประสงค์ก็เพื่อต้องการ เรียนรู้เข้าใจกระบวนการของธรรมชาติแล้วปฏิบัติตามวิธีการของมนุษย์ ให้เป็นไปตามความรู้ความเข้าใจนั้น^{๖๑} เมื่อความทุกข์ในแง่ของกายภาพหมดไปทำให้ความทุกข์ในแง่ของจิตใจหมดไปด้วย ดังนั้นการดับเงื่อนไขเหตุของความทุกข์จึงสิ้นสุดลงไปด้วย เมื่อมองในลักษณะของผลที่เกิดขึ้นยังพิจารณาได้อีกว่าการปฏิบัติตามทางสายกลางทำให้เกิดความเข้าใจสภาวะเป็นกลางระหว่างความมีกับความไม่มีด้วยจึงทำให้ทั้งการปฏิบัติและความเข้าใจสองอย่างนี้มีสภาพความเป็นจริงว่าเป็นอันเดียวกัน

๒.๒ เป้าหมายผ่านทางศีลธรรม

เป้าหมายทางศีลธรรม คือ การระบุถึงเป้าหมายในชีวิต (The aim of Life)^{๖๒} หรือ “ปุรุชาณะ” ในปรัชญาอินเดียนี้มุ่งเน้นการปฏิบัติ การใช้ชีวิต การตั้งเป้าหมายของชีวิตเพื่อความพยายามบรรลุบางอย่างเป็นคุณค่าสูงสุดของชีวิต ทฤษฎีคุณค่าในปรัชญาอินเดียมี ๔ อย่าง คือ

๑. อรรถะ (Artha) คือ การเจริญขึ้นทางวัตถุ ความมั่งมี รวมถึงอำนาจโดยชอบธรรม โดยถือเอาความสัมพันธ์ของตัวเรากับสิ่งรอบตัวที่ใช้ดำเนินชีวิตทำให้ชีวิตเจริญขึ้นในสังคม

๒. กามะ (Kama) คือ ความสัมพันธ์ทางด้านความรู้สึกอย่างคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป และคุณค่าทางอารมณ์ต่าง ๆ แสดงออกทางกายเป็นผลมาจากพื้นฐานของความพอใจและการตอบสนองทางร่างกาย

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร: ผลิตภัณณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๑๔.

^{๖๒} Karl H.Potter, *Presuppositions of India's Philosophy*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 2006), p.6.

๓. ธรรมะ (Drama) คือ หน้าที่ที่ตนจะต้องทำต่อครอบครัวและสังคม

๔. โมกษะ (Moksa) คือ ความมีอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

เพราะฉะนั้นอารมณ์อันเป็นลักษณะของอัตตะเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและกามะ ที่สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงในแง่ของความผูกพันลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าว สอดคล้องกับวัฒนธรรมแบบพระเวทที่วางรากฐานบนความสุขของมนุษย์ แต่รากฐานนั้นไม่ใช่การบอกตนเองว่าจะต้องได้รับความสุขความพอใจอย่างเดียวกแต่ต้องไม่สร้างความรุนแรงไม่ใช่แค่กับมนุษย์ด้วยกันยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตทุกอย่างด้วย ดังนั้น มนุษย์จึงต้องวางความสัมพันธ์และความรู้สึกระหว่างตนเองกับสิ่งอื่นให้ถูกต้อง ธรรมะในศาสนาอินเดียจึงหมายถึงหน้าที่ ตามแนวคิดของพระเวทที่แบ่งคนตามวรรณะเป็นลำดับชั้น การพิจารณาเรื่องธรรมะไม่ได้พิจารณาโดยความสัมพันธ์-อัตตะ และความรู้สึก-กามะ เท่านั้น แต่ธรรมะนั้นเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับการทำตามหน้าที่ ฝ่ายจารวากพิจารณาไว้ว่าธรรมะนั้น ไม่มีหลักฐาน สร้างการรับรู้ที่ยืนยันได้ว่าการที่เราปฏิบัติตามธรรมะหรือหน้าที่แล้วจะทำให้เรากลายเป็นคนดีมีเมตตาไปได้ เพราะความเข้าใจของมนุษย์นั้นต้องมาจากฐานการรับรู้ perception เราลองจินตนาการดูว่าถ้าเราได้รับความดีมาจากการปฏิบัติหน้าที่ด้วยการปิดหูปิดตา เราก็จะพบกับความดีเป็นผลตอบแทนในอนาคต แต่เท่ากับว่าเราไม่ได้รับรู้อะไรเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นคนดีที่มีธรรมะ คือคนที่รับผิดชอบต่อสิ่งอื่นแต่ก็ไม่ได้เป็นนายตัวเองเพราะยังถูกรอบงำด้วยกฎเกณฑ์บางอย่างที่ทำให้คนมีคุณธรรม แนวคิดปรัชญาอินเดียจึงเป็นการเฝ้ามองดูตนเองจากภายในมองเห็นการเป็นทาสของความคิดทำให้ขาดการสร้างสรรชีวิตที่ตนเองเป็นผู้กำหนดรูปแบบและศีลธรรมด้วยตนเอง

กรณีดังกล่าวนี้ในพุทธปรัชญา ถือว่าหน้าที่เป็นสิ่งสอดคล้องกับศีล และเป็นพื้นฐานของบุคคลทุกคนในสังคม มนุษย์ต้องเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ พูดเพื่อเจ้อ ไม่มีจิตพยาบาท การดำรงอยู่ในธรรมข้างต้นจึงได้ชื่อว่าบุคคลที่สมควรสรรเสริญ แต่หากประพฤติตรงกันข้ามกันกับข้างต้นก็จะถูกสังคมตำหนิ

อีกแง่หนึ่งของการมีธรรมจะมีคนสรรเสริญหรือยกย่อง เกิดจากลักษณะของคนมีศีล^{๖๓} ซึ่งพุทธศาสนาวางแนวคิดเรื่องศีลไว้ในลักษณะที่ถือเป็นความปกติเป็นหลักของการชีวิต เช่นนี้ การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ผิดศีลตามคำสอน และการฆ่าเพื่อบริโภคผิดศีลธรรมหรือไม่ สังคมปัจจุบันจึงตั้งคำถามต่อข้อห้ามทางศีลธรรมข้างต้นนั้นมองเรื่องนี้เป็นอย่างไร^{๖๔} คำตอบจึงไม่มีปลายปิดของคำถาม เพราะธรรมชาติของมนุษย์บริโภคทั้งสัตว์และพืช จึงถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามกลไกเชิงนิเวศวิทยา

^{๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔.

^{๖๔} สมภาร พรหมทา, กิน : มุมมองของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ที่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์จะเลือกบริโภคเฉพาะเนื้อสัตว์หรือพืชก็เป็นเพราะศีลธรรมบุคคลและสภาพร่างกาย แต่ธรรมชาติของการเกิดและตายจึงเป็นไปตามกลไกของการดำรงชีวิตตามสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเท่านั้น เช่นหมูป่าในเขตอนุรักษ์กับหมูป่าที่ฟาร์มปศุสัตว์ การฆ่าหมูป่าผิดทางศีลธรรมผิดทั้งคู่ แต่ทางกฎหมายบ้านเมืองหมูป่าเขตอนุรักษ์ผิดเพิ่มเข้าไปอีก

ดังนั้น มุมมองเรื่องการฆ่าข้างต้นเพื่อการบริโภคนี้สังคมจึงมองเป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าเปรียบเทียบกับมุมมองทางศีลธรรม การฆ่าเป็นเรื่องผิดในทุกกรณีเพราะเป็นการฆ่ากันด้วยความเจาะจงตัวอย่างข้างต้น การบริโภคเนื้อสัตว์จากฟาร์มปศุสัตว์อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นผิดจากแนวคิดศีลธรรม การระบุนุภาพความสัมพันธ์ของสัตว์กับท่าทีของมนุษย์จึงกลายเป็นเรื่องที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญในชั้นของคุณค่าชีวิตที่มีเท่ากัน ดังนั้นพุทธศาสนา มองการฆ่าเพื่อบริโภคเป็นเรื่องไม่ปกติตามหลักการศีลธรรม

ถ้าพิจารณาแนวคิดศาสนาที่ผูกโยงกับเป้าหมายในการดำเนินชีวิตเราจะพบว่าศาสนาให้แนวคิดเรื่องชีวิตที่ดี (Good Life) กับชีวิตที่มีศีลธรรม (Moral Life) ความแตกต่างในการดำเนินชีวิตจึงเป็นวิถีทางของชีวิตมนุษย์ (A way of life) ที่จะค้นพบแง่มุมของความจริงในการดำเนินชีวิต การที่แต่ละศาสนามีมุมมองแตกต่างกันไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ศาสนาขัดแย้งต่อกัน แต่ในความเป็นจริงความขัดแย้งหรือการเห็นต่าง คือ พื้นที่ที่จะช่วยให้มนุษย์เกิดความเข้าใจตนเองผ่านเป้าหมายสูงสุดของศาสนา ถ้าเราจะพิจารณาในมุมมองของวัฒนธรรมกับศาสนาสิ่งที่เสนอเกี่ยวกับสิ่งสากลและเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตเรานี้ ศาสนากับชีวิตก็อาจจะมียุคสมัยใหม่ที่แตกต่างออกไปจากการรับรู้ศาสนาเดิมที่มีเพียงข้อห้ามและเน้นทำดี

๒.๓.๒ ศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นศาสนาอาศัยหลักศรัทธาเป็นหลักสำคัญ เมื่อมีศรัทธาแล้วจึงปฏิบัติตามจนสิ้นสงสัย ศาสนาจึงเป็นเรื่องของการสอนให้เชื่อ บริบทนี้จึงเริ่มตั้งแต่ศาสดาประกาศศาสนาจนมีศิษย์รุ่นแรกต่อกันมา เมื่อสิ้นศาสดากลุ่มศิษย์ก็สั่งสอนและสืบทอดต่อกันมา นานวันศาสนาจึงยกระดับเป็นสถาบันทางสังคม ภารกิจพันธกิจจึงอยู่ที่การเผยแผ่คำสอนเช่นเดิม ศาสนาจึงมิได้มีฐานะเป็นวิชาการในความหมายวิชาการอย่างปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษาศาสนาจึงควรเข้าใจฐานะของศาสนาว่าถูกจัดอยู่ส่วนใดของโลกวิชาการปัจจุบัน ซึ่งโลกวิชาการปัจจุบันแบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์ วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นการศึกษาในลักษณะที่ค้นหา“ข้อเท็จจริง”และ“สาเหตุ” ด้วยกระบวนการทดลองและตรวจสอบผลทดลอง ไม่มีการ“ประเมินค่า”ความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงว่าถูก ผิด ดี ชั่ว งาม ไม่งาม ดีชั่วที่มนุษย์ยึดถือก็ศึกษาในเชิงข้อเท็จจริงว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ได้ศึกษาและประเมินว่า “ควรหรือไม่ควร” ดังนั้นสังคมศาสตร์จะศึกษาศาสนาที่ไม่ได้ศึกษาเชิงประมาณค่าแต่ศึกษาว่าสังคมยึดถืออะไร มีความเชื่ออย่างไร ปฏิบัติมา

อย่างไร อะไรเล่าที่เป็นสาเหตุของความเชื่อนั้น แต่การศึกษาศาสนาในมนุษยศาสตร์นั้นศึกษาเพื่อความเข้าใจขอบเขตและวิธีการของศาสนาให้ละเอียดยิ่งขึ้น

ดังนั้นสาขาวิชา ปรัชญา ศาสนา และวิทยาศาสตร์ แต่ละสาขาก็จะมีแนวทางของการอธิบายที่มาของโลกและมนุษย์แตกต่างกันไป เช่น ปรัชญาก็จะมีแนวทางอธิบายไปตามสำนักต่าง ๆ เช่น ธรรมชาตินิยม วัตถุนิยม จิตนิยม และ อัตถิภาวะนิยมซึ่งอธิบายโลกและมนุษย์ต่างกัน ส่วนวิทยาศาสตร์ในแต่ละยุคก็อธิบายแตกต่างกันออกไปตามความก้าวหน้าของการศึกษาในยุคนั้น ๆ ทฤษฎีจักรวาลของนิวตันมองโลกอย่างหนึ่ง ในเรื่องเดียวกันทฤษฎีของไอน์สไตน์ก็มองไปอีกอย่างหนึ่ง สิ่งนี้จึงเป็นวิวัฒนาการของวิทยาการโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้นความแตกต่างของศาสตร์ทั้งสามจึงพิจารณาอยู่ ๒ ประเด็น คือ ๑) ลักษณะและขอบเขตของความจริง กับ ๒) วิธีแสวงหาความจริง ตัวของความจริงบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามสมมติฐาน แต่สิ่งที่วิทยาศาสตร์ไม่เชื่อแต่ศาสนาเชื่อก็มีอยู่มาก วิทยาศาสตร์ยอมรับความจริงตามธรรมชาติปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ แต่ศาสนายอมรับความจริงในส่วนเหนือธรรมชาติซึ่งวิทยาศาสตร์พิสูจน์ไม่ได้และไม่ยอมรับ แต่ก็หาคำตอบของเรื่องที่ไม่สามารถให้คำอธิบายใด ๆ และความจริงบางอย่างต้องอาศัยการปฏิบัติและประสบการณ์ทางศาสนาจึงจะรู้และให้คำตอบของความจริงที่สงสัยนั้นได้

การกระทบกระทั่งของความเชื่อศาสนาปรากฏให้เห็นในประวัติศาสตร์หลายครั้งจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง ถ้าสังคมไหนมีผู้นับถือศาสนาหลากหลายสังคมนั้นยังจะต้องระมัดระวังในเรื่องศาสนาให้มาก ความระมัดระวังในทางศาสนาจะทำให้เข้าใจทั้งตนเองและผู้อื่น การพิจารณาทำความเข้าใจศาสนาที่กล่าวมานี้สามารถทำความเข้าใจศาสนาในฐานะต่าง ๆ ดังนี้

๑. ศาสนาในฐานะเครื่องมือทางสังคม

ศาสนาเกิดขึ้นในฐานะเครื่องมือเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทุกศาสนาก็จะมีฐานะไม่ต่างกันในทัศนะของนักสังคมวิทยา ลักษณะทางสังคมจึงเป็นเงื่อนไขของรูปแบบศาสนาในสังคมนั้นจะเป็นแบบใด เมื่อเรามิมองว่าศาสนาคือเครื่องมือของสังคม ศาสนาแต่ละศาสนาต่างมีลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะที่ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบระหว่างศาสนาเพื่อหาความดีความด้อย การถามว่าศาสนาแบบใดดีกว่าศาสนาแบบใด เหมือนกับคำถามว่าช้อนกับตะเกียบอันไหนดีกว่ากัน ดังนั้นความเหมาะสมของเครื่องมือจึงขึ้นอยู่กับว่าเราใช้มันทำอะไร ศาสนาแบบเทวนิยมอาจจะเหมาะสมกับคนในสังคมหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันศาสนาแบบอเทวนิยมก็อาจจะเหมาะสมกับคนในอีกสังคมหนึ่ง แม้แต่การไม่นับถือศาสนาก็อาจจะเหมาะสมกับคนอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมเดียวกัน ดังนั้นศาสนาที่เรากล่าวถึงก็ไม่สามารถจะนำไปเปรียบเทียบกันเพราะทุกศาสนาหรือทุกความเชื่อนั้นกำเนิดขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะตัว

๒. ศาสนาในฐานะเสรีภาพบุคคล

ธรรมชาติของศาสนานี้จะมีชุดคำสอนที่ไม่สามารถตรวจสอบด้วยวิธีการอย่างวิทยาศาสตร์คำสอนที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้เนื้อหาของความขัดแย้งเหล่านี้ได้ก็ไม่ได้หมายความว่าเราไม่ควรมีศรัทธาในศาสนาเพราะมนุษย์จำเป็นต้องมีความเชื่อบางอย่างเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในชีวิตเมื่อในสังคมมีผู้นับถือศาสนาต่างจากเรา ๆ ควรใส่ใจว่าเขาก็เหมือนกับเราตรงที่มีความเชื่อว่าศาสนาของตนสอนความจริงในเมื่อทุกศาสนาไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นกับตาเราก็ไม่ควรเสียเวลาที่จะมานั่งเถกเถกว่าศาสนาของตนจริงกว่าศาสนาของคนอื่น การไม่มีศาสนาก็เป็นสิทธิประการหนึ่งของบุคคลที่จะยึดความเชื่อรูปแบบศาสนาอื่น ๆ มาเป็นของตนดังนั้นการเลือกศาสนาเอาไว้กับตนเองจึงเป็นเรื่องเป็นวิถีเฉพาะตัวเราต่างคนต่างมีสิทธิ์จะเชื่อว่าศาสนาที่เราเชื่อถืออยู่สอนความจริงอะไรกับตัวเราเพราะความเชื่อนั้นจะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตทางศาสนาของเราเอง เราควรระมัดระวังที่จะเสนอความเห็นทำนองวิจารณ์ในเรื่องคุณค่า ความจริง หรือวิจารณ์อย่างมีเหตุผล อยู่ในบรรทัดฐานที่เป็นไปในทางวิชาการและความบริสุทธิ์ใจและหวังดีอย่างจริงใจ

๓. ศาสนาในฐานะคำสอน

วิธีจะช่วยให้เราวางตัวต่อศาสนาอื่นได้อย่างเหมาะสมเมื่อกล่าวถึงศาสนาอื่นที่ตรงข้ามกับศาสนาของตัวเองสิ่งที่ควรสนใจไม่ใช่ประเด็นว่าศาสนานั้นสอนว่าอย่างไรแต่สิ่งที่ควรสนใจคือว่าเมื่อมีความเชื่อเช่นนี้แล้วอะไรคือเหตุผลที่ตามมาจากความเชื่อนั้น ผู้ที่นับถือศาสนาแบบเทวนิยมอาจรู้สึกว่าคุณที่ไม่เชื่อในพระเจ้าคือคนบาป ส่วนผู้นับถือศาสนาแบบเทวนิยมก็รู้สึกว่าคุณที่เชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นคนไม่มีเหตุผลนี่คือท่าทีระหว่างศาสนาที่น่าเป็นห่วง เมื่อความเชื่อแบบเทวนิยมเชื่อว่าพระเจ้าจะทรงช่วยเหลือคนที่ช่วยเหลือตนเองก่อน และความเชื่อแบบอเทวนิยมเชื่อว่ามนุษย์ควรพึ่งพาตนเอง เมื่อเรามองจากแง่นี้ผลสุดท้ายแนวทางปฏิบัติของเราและเพื่อนอาจไม่มีอะไรแตกต่างกันก็ได้ ถ้าพิจารณาจากคำสอนย่อมแตกต่างกัน แต่ถ้าเมื่อเราพิจารณาถึงแนวทางปฏิบัติแล้วความเชื่อที่แตกต่างกันกลับแสดงพฤติกรรมออกมาไม่ต่างกันคือใช้วิธีพึ่งพาตนเองเหมือนกัน

รพินทรนาถ ฐาคุรุ^{๖๔} กล่าวว่า หลักธรรมในพุทธศาสนากับศาสนาฮินดู ต่างกันตรงที่พุทธศาสนาสอนว่าไม่มีอดีตแต่ในขณะที่ศาสนาฮินดูสอนว่ามีอดีต เราจะพบว่าความเชื่อของ“หลักการ”สองศาสนานี้ขัดแย้งกัน แต่ถ้าดูผลจาก“การปฏิบัติ”ของความเชื่อสองสายศาสนานี้เราจะพบว่าไม่มีความขัดแย้งกันใด ๆ พุทธศาสนาสอนอนัตตาเพื่อไม่ให้เรายึดมั่นถือมั่นทั้งในชีวิตและทรัพย์สิน โดย

^{๖๔} รพินทรนาถ ฐาคุรุ, บทที่ ๔ - สาธนา, แปลโดย ระเบียบ ภาวิไล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๗), หน้า ๖๗-๘๓.

วิเคราะห์ว่า “สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของเรา” ขณะที่ศาสนาฮินดูสอนเรื่องอัตตาเพื่อให้ชาวฮินดูไม่ยึดมั่นถือมั่นไม่ยึดมั่นในชีวิตและทรัพย์สินเช่นกัน โดยวิเคราะห์ไว้ว่า “สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของเราตัวตนที่แท้จริงของเราจะพบได้ด้วยการสละความยึดมั่นในตัวเองและทรัพย์สิน” ดังจะเห็นได้ว่า ศาสนิกทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูไม่ได้สนใจในตัวคำสอนมากนัก แต่สนใจในสิ่งที่เป็นผล ของการกระทำที่มาจากคำสอน ถ้ามองอย่างนี้แล้วศาสนาของเราหรือศาสนาเขาย่อมไม่แตกต่างกัน เพราะผลของการปฏิบัติย่อมให้ผลดีแก่ผู้นับถือศาสนาทั้งสองนี้

๒.๔ ประโยชน์ของการนับถือศาสนา

มักมีผู้กล่าวกันว่า “ทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี” คำกล่าวนี้นักการศาสนาบางท่านอาจไม่เห็นด้วยเพราะศาสนาต่าง ๆ มีรายละเอียดคำสอนที่แตกต่างกัน และการที่ไม่นับถือศาสนาใด ๆ ก็เป็นกลุ่มความเชื่อศาสนาอีกแบบหนึ่ง ซึ่งกำลังมีข้อสงสัยข้อถกเถียงว่าการไม่มีศาสนานั้นจะยึดเอาคำสอนหรือหลักการใดมาประพฤติปฏิบัติตนเพื่อดำเนินชีวิตที่ดีสมบูรณ์แบบ ดังนั้น การจะเหมารวมว่าทุกศาสนาสอนอย่างเดียวกัน คือเน้นให้คนเป็นคนดีเหมือนกันก็ไม่ถูกต้องทั้งหมดทีเดียว เราจะพบว่า คำกล่าวข้างต้นนี้จะประโยชน์ที่สุดก็ต่อเมื่อการกำหนดท่าทีระหว่างศาสนาได้ชัดเจนอย่างดี เพราะตัวศาสนา ที่เรามุ่งหวังก็กำเนิดมาเพื่อบำบัดทุกข์แก้มวลชน ความยึดมั่นในการนับถือศาสนาหรือไม่นับถือศาสนาที่เน้นสถานะมากจนเกินไปก็อาจกลายเป็นปัญหาระหว่างศาสนากับสังคมทั้งที่ประโยชน์ของศาสนาในด้านต่าง ๆ มีมากมายซึ่งสนับสนุนวิถีทางเจตนารมณ์ของศาสนา

๒.๔.๑. ประโยชน์ของศาสนาทางสังคมวิทยา

ศาสนาทุกศาสนาสั่งสอนให้ศาสนิกชนของตนกระทำความดี เป็นคนดี มีปัญญา และรู้จักใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและเพื่อนมนุษย์ในสังคมโดยรวม เช่น สอนให้มีความเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว ความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน และการเคารพต่อสิทธิแห่งความเป็นเพื่อนมนุษย์ของกันและกัน เมื่อเป็นดังนี้แล้วจะส่งผลให้สังคมมีแต่สันติสุขตลอดไป คุณค่าของศาสนาที่มีต่อสังคม คือ

๑. ช่วยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ด้านจิตใจ
๒. ช่วยให้สังคมมีความสงบสุขเพราะคนในสังคมประพฤติธรรม
๓. ช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่ราบรื่นและมีความสุขตามอัตภาพ
๔. สอนให้คนเป็นอิสระและเคารพตนเอง

๒.๔.๒ ประโยชน์ของศาสนาทางจิตวิทยา

แนวคิดตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางด้านจิตวิทยาเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีอิสระในการรู้ การคิด ทำความเข้าใจ ที่จะแสดงพฤติกรรมสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นให้เกิดการตระหนักรู้ เชื่อมั่น มีความภาคภูมิใจ มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์พร้อมที่จะพัฒนาตนเองทั้งด้าน

กาย คีล จิตใจและปัญญา มีพฤติกรรมการเรียนรู้ครบสมบูรณ์พร้อมที่จะพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขามีเจตคติและแรงจูงใจในทางบวกเข้าใจถึงสิ่งเร้าที่มากกระทบอย่างรู้เท่าทันพร้อมทั้งยอมรับผลด้วยสติสัมปชัญญะซึ่งเป็นกระบวนการที่พัฒนาตัวบุคคลได้อย่างสร้างสรรค์ นำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดตามหลักอริยสัจ ๔

๒.๔.๓ ประโยชน์ของศาสนาทางประวัติศาสตร์

ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของหน้าประวัติศาสตร์ชาติทั่วโลกสะท้อนให้เห็นว่าศาสนามีมิติทับซ้อนเรื่องราวการดำเนินชีวิตในสังคม อิทธิพลการเมือง และยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนอย่างแยกขาดไม่ได้ บทบาทของศาสนาที่มีต่อมนุษย์เมื่อศาสนาอาจไม่ได้เป็นเพียงเครื่องยึดเหนี่ยวที่ช่วยปลอบประโลมใจ แต่ยังถูกตีตราว่าเป็นชนวนเหตุแห่งสงครามกวาดล้างและการเข่นฆ่าคุกคามในหน้าประวัติศาสตร์ เราจะรับมือกับดาบสองคมที่มีชื่อว่าศาสนาอย่างไรเพื่อไม่ให้คมดาบแห่งศรัทธานั้นทิ่มแทงมนุษยชาติ

๒.๔.๔ ประโยชน์ของศาสนาทางวัฒนธรรม

ศาสนาเป็นแหล่งรวมความรู้แขนงต่าง ๆ ส่วนหนึ่งคือศิลปกรรมและวัฒนธรรม เราจะมองเห็นได้ว่าเมื่อศาสนาไปตั้งรกรากที่ใดก็จะก่อให้เกิดศิลปวัตถุและโบราณสถานที่ทรงคุณค่ามีทั้งประวัติรูปแบบศิลปกรรมตลอดจนถึงรูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบันแฝงคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตรวมทั้งคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีคน วิถีชุมชน บ่งบอกถึงลักษณะของเชื้อชาติ ภาษาได้เป็นอย่างดี

๒.๕ ปัญหาศาสนา

ปัญหาความขัดแย้งหลาย ๆ เหตุการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันส่วนหนึ่งเกิดขึ้น โดยความรุนแรงเหล่านี้ส่วนหนึ่งมักมีการอ้างถึงศาสนาจากสาเหตุหลายประการเป็นปัญหาซับซ้อน จากสาเหตุทั้งจากความขัดแย้งทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ อาณาเขต การเมือง เป็นต้น ซึ่งหากจะพิจารณาปัญหาความรุนแรงและความขัดแย้งแล้วนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งมักเกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งที่ความเข้าใจของตัวเรานั้นศาสนาเกิดขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่ง เป็นความรัก เป็นความเมตตา เพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งตรงข้ามกับความรุนแรงหรือข้อขัดแย้งทางศาสนาโดยสิ้นเชิงหากพิจารณาประเด็นดังกล่าวข้างต้น เมื่อมีการอ้างถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากศาสนาจึงกลายเป็นเรื่องที่เป็นปัญหานั้นมาสู่ข้อถกเถียงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากศาสนาจริงหรือไม่ ดังนั้นการพิจารณาความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตจะช่วยให้สังคมมีแนวทางในการพิจารณาปฏิรูปศาสนาให้ดียิ่งขึ้น

ในที่นี้จะนำเสนอสาเหตุแนวคิดเรื่องศาสนาที่ก่อให้เกิดความรุนแรงเพื่อขยายความเข้าใจในประเด็นที่แตกต่างกันออกไป การจะชี้ประเด็นว่าความขัดแย้งทางสังคมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจาก

ศาสนาหรือไม่ เราอาจจะพิจารณาจากความรุนแรงทางศาสนาที่มีรูปแบบแตกต่างกันไปบางครั้งก็ไม่ใช่เรื่องหรือรูปแบบศาสนาที่แท้จริงแต่เป็นประโยชน์ต่อความถูกต้องของกฎหมายหรืออำนาจรัฐ และในรูปแบบเดียวกันศาสนาแบบปัจเจก (Individual religion) ที่อาศัยศาสนาในการสร้างความรุนแรงโดยอ้างถึงความสงบ ความสามัคคีและความยุติธรรมทางสังคมโดยกลุ่มอุดมการณ์กลุ่มหนึ่งในสังคม ซึ่งความจริงนั้น ความรุนแรงมาจากรากฐานของการเป็นมนุษย์ที่หวังในอำนาจและมีความโลภไม่ใช่กลุ่มอุดมการณ์แต่อย่างใด^{๖๖} และเมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงก็จะพบว่าความรุนแรงที่ก่อตัวเป็นปัญหาศาสนาเกิดจากแนวคิด ๒ กระแส ซึ่งทั้งหมดเป็นปัจจัยที่ทำให้คนเบื่อหน่ายศาสนาจนเริ่มเคลื่อนไหลไปสู่การเปลี่ยนศาสนาเพื่อหาคำตอบให้กับตนเองจนถึงภาวะการเลือกที่จะนับถือหรือไม่ นับถือศาสนา

๒.๕.๑ สาเหตุภายใน หรือ อัจฉริยะ (Subjectivism)

สาเหตุภายในเป็นพัฒนาการทางศาสนาหรือกฎทางศีลธรรมภายใต้รูปแบบของสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นความขัดแย้งระหว่างแนวคิดมุมมองที่มีความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความเห็นต่างในคำสอนและหลักปฏิบัติ ประเด็นนี้ถือเป็นมูลเหตุหลักภายในของปัญหาศาสนาซึ่งเห็นต่างและไม่ลงรอยกันในชั้นหลังจากการก่อตั้งศาสนาส่วนใหญ่จะเกิดหลังจากศาสนาถึงแก่กรรมไปแล้วจึงทำให้เกิดการแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ เช่น ในพระพุทธศาสนาหลังจาก ๑๐๐ ปีของการปรินิพพานมีการแยกของสงฆ์ในศาสนาพุทธเป็นฝ่ายหินยาน และ มหายาน เพราะมีความเห็นแย้งกันในเรื่องการตีความคำสอน ศาสนาคริสต์มีมูลเหตุของแยกนิกายในศาสนาคริสต์จากสำนักตั้งเดิมโรมันคาทอลิกเกิดจากความเห็นต่างของการตีความคัมภีร์ใหม่และภาคพันธสัญญาเดิม รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าของวิชาการที่เห็นต่างกันเป็นมูลเหตุสำคัญอันดับต้น ๆ ของการแยกนิกาย

๒. การแก่งแย่งอำนาจในองค์กร ในศาสนาอิสลามเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการแยกนิกายเกิดขึ้นเพราะความเห็นไม่ตรงกันเรื่องตัวผู้นำซึ่งฝ่ายหนึ่งเห็นว่าควรสืบทอดจากนบี แต่อีกฝ่ายเห็นว่าควรเลือกตั้งและการแตกนิกายนั้นเริ่มต้นตั้งแต่ศาสนานบีนั่นถึงแก่กรรม

๓. ความล้มเหลวของตัวนักบวชในศาสนา ส่วนนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุปัญหาเช่นการแยกนิกายของคริสต์ในสมัยก่อนเกิดจากความประพฤติของนักบวช และในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าความประพฤติของนักบวชที่ย่อหย่อนละเมิดในวินัย ข้อบังคับ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาศาสนา

^{๖๖} Gregory E. Wilkinson, *The next Aum : religious violence and new religious movement in 21st Japan*, Religious Studies the Graduate College, (Lowa: The University of Iowa, 2009), pp.14-15.

๒.๕.๒.สาเหตุภายนอก หรือ ปรวิสัย (Objectivism)

สาเหตุภายนอกเป็นรูปแบบที่สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงความขัดแย้งเกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์ ซึ่งมีแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงมีอิทธิพลทำให้มีแนวคิดปัจเจก เชื่อชาติ วรรณะ เป็นศูนย์กลางของความขัดแย้งที่ตั้งอยู่บนฐานของอำนาจและตัวตน ทั้งหมดเกิดจากการสร้างตัวตนรูปแบบใหม่ให้กับมนุษย์ด้วยตัวเอง โดยปฏิเสธความเชื่อที่ว่ามนุษย์ ธรรมชาติ โลกเกิดขึ้นเพื่ออยู่และเกื้อหนุนกัน ดังนี้

๑. การแผ่อำนาจการเมืองการปกครอง ประเด็นนี้จะเห็นชัดจากสงครามศาสนาโลก สงครามครูเสดเป็นสงครามรบนอกประเทศทางศาสนาและถูกทำให้เป็นสงครามศาสนาคัดค้านลัทธิ เพราะสันตปาปาเออร์บันที่ ๒ มีประสงค์จะยึดเอาดินแดนปาเลสไตน์มาเป็นของศาสนาคริสต์ จนมาถึงในศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ปัญหาความขัดแย้งในดินแดนปาเลสไตน์ก็ยังมีอยู่ ปัญหาความขัดแย้งไอร์แลนด์เหนือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาอิสลามกับฮินดูในอินเดีย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างปากีสถานกับอินเดีย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างในติมอร์ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาเรื่องศาสนากับการเมือง

๒. เชื่อชาติ ก็มีผลสำคัญอีกประการหนึ่งของปัญหาศาสนา ความแตกต่างทางเชื้อชาตินำไปสู่ความขัดแย้งจนเกิดเป็นสงครามหรือโศกนาฏกรรมอยู่บ่อยครั้ง เช่น การแยกนิกายของคริสต์ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากเรื่องเชื้อชาติ หรือในปัจจุบันปัญหากรณีโรงฮิงยากี่จัดเป็นเรื่องของปัญหาศาสนาทางด้านเชื้อชาติ ปัญหาชาวมุสลิมเชื้อสายเติร์กอยู่กรูในซินเจียงประเทศจีน ปัญหาดินแดนเซเชเนียร์ เป็นต้น จากตัวอย่างที่ยกมาเป็นปัญหาเรื่องของศาสนากับเชื้อชาติ

๓. วิถีชุมชนและวัฒนธรรม ก็มีผลสำคัญของปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาถึงแม้จะไม่เกิดปัญหาระดับชาติหรือมีความสูญเสียแต่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชุมชน เช่น กรณีผู้อาศัย ร้องเรียนเรื่องการตั้งของวัดไทร พระราม ๓ กรุงเทพมหานคร ส่งผลให้ชุมชนโดยรอบใช้วิถีทางไม่จำหน่ายสินค้าแก่ชาวคอนโด หรือกรณีการร้องเรียนเรื่องเครื่องเสียงรบกวนในการละหมาดของมัสยิดบางอุทิศ แขวงวัดพระไกร กรุงเทพมหานคร ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของวิถีชุมชนและวัฒนธรรมทางศาสนาที่เคยถือปฏิบัติกันมาและเมื่อปัจจุบันสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปวิถีชีวิตคนในสังคมเปลี่ยนไปทำให้วัฒนธรรมและชุมชนต้องอยู่ร่วมกันอย่างปรับตัวและปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้อาศัย ชุมชนวัด มัสยิด จำเป็นจะต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อความสงบสุขตามวิถีทางของศาสนา

๒.๖ สรุป

ศาสนา เป็นส่วนประกอบรากฐานความคิดของมนุษย์ ส่วนหนึ่งก็เป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิตที่ดำรงหรือชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ศาสนาเป็นคำสั่งและคำสอนในการประพฤติปฏิบัติของ

บุคคล และเมื่อบุคคลประสบปัญหาทางความคิดอ่อนแอทางจิตใจ หน้าที่ของศาสนาจะช่วยควบคุมสติ จิตใจให้มีความแข็งแกร่ง แท้จริงแล้วตัวเราได้คำสอนหลักธรรมทั้งหมดมาปฏิบัติ หรือ เลื่อนนำบางข้อมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมตามสภาพแวดล้อมของบุคคล พัฒนาการของจุดกำเนิดของความเชื่อ ความคิดและจิตใจมนุษย์เปลี่ยนแปลงมาเป็นขั้นโดยอาศัยปัญญามาเป็นลำดับ สัมผัสเป็นความรู้ การพยายามหาคำตอบเพื่อตอบคำถามด้วยวิธีการต่าง ๆ จากอดีตมาสู่ปัจจุบัน และจากวิทยาการปัจจุบันเพื่อกลับไปตอบคำถามในอดีต ก็เพื่อหาความหมายที่แท้จริงของศาสนา การศึกษาและทำความเข้าใจถึงรากเหง้า ศิลปะ วัฒนธรรมของสังคมจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดศาสนา ถึงแม้โลกปัจจุบันจะก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีที่ไม่หยุดยั้ง ปรากฏการณ์หนึ่งที่สวนทางกับวิทยาการของศาสนาและพบเห็นได้เสมอ คือ ความล้มเหลวในทางศาสนานั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกระดับ การละทิ้งหรือการไม่นับถือศาสนาจากปัญหาศาสนาที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้คนในสังคมปัจจุบันมองไม่เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสนาอีกต่อไป ทำให้ต้องศึกษาถึงเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา เมื่อมนุษย์ละทิ้งหลักการศาสนาแล้วอะไรคือหลักการที่ยึดถือใช้ดำเนินชีวิตต่อไป

บทที่ ๓

เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

ในบทที่ ๓ นี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในประเด็นรูปแบบความเชื่อของการไม่นับถือศาสนาทางศาสนวิทยา, เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันออก, เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันตก, เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคนในสังคมปัจจุบัน และสรุป โดยศึกษาจากหนังสือ ตำรา สื่อต่าง ๆ เพื่อนำแนวคิดและเหตุผลของการไม่นับถือศาสนาไปวิเคราะห์เหตุผลเชิงปรัชญาในลำดับต่อไป

๓.๑ รูปแบบของการไม่นับถือศาสนาทางศาสนวิทยา

การศึกษาศาสนาศาสนาในเชิงทฤษฎีนั้นสามารถศึกษาได้หลายแง่หลายมุมดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ในบทนี้ผู้วิจัยจะเน้นการศึกษาศาสนาเชิงปรัชญาจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจว่ามีระบบความคิดอย่างไร เป็นเหตุเป็นผลอย่างไร มีส่วนที่ขัดแย้งหรือไม่ การศึกษาในบทนี้จึงเป็นการวิเคราะห์เพื่อจะเข้าใจความคิดอย่างเป็นระบบไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องปฏิบัติ แต่มุ่งหาเหตุผลเบื้องหลังของความคิดเท่านั้น ปัญหาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานี้เพื่อศึกษาถึงชุดเหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของบุคคลหรือ บุคคลที่ถูกกล่าวว่ามีศาสนา รวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ ทางสังคมซึ่งการไม่มีศาสนา แม้จะกล่าวว่ามีศาสนาแต่ก็ไม่มีศรัทธาในศาสนา แต่บุคคลเหล่านี้ย่อมมีความเชื่อหรือเหตุผลเฉพาะตนที่เราจะนำมาวิเคราะห์เหตุผลว่าคนที่กล่าวว่าไม่มีศาสนานี้ไม่มีศาสนาจริงหรือไม่

ก่อนจะทำความเข้าใจเหตุผลของการไม่นับถือศาสนาเราต้องเข้าใจว่าการนับถือศาสนาของคนในปัจจุบันประการหนึ่ง คือ การนับถือศาสนาตามพ่อแม่ (parent's religion) ส่วนใหญ่ก็มักจะนับถือศาสนาตามบรรพบุรุษ เป็น "ศาสนาประจำตระกูล" ต้นสายของพัฒนาการจากศาสนาชุมชนขึ้นไปสู่ศาสนาประจำชาติ และถ้าศาสนายังตอบสนองความต้องการของตนและชุมชนได้ความมั่นคงในศาสนานี้ก็จะคงอยู่ต่อไป แต่ถ้าหากศาสนาเริ่มให้คำตอบไม่ได้เกิดความไม่ชัดเจนของความเชื่อก็จะเกิดภาวะเคลื่อนไหวไปสู่ "การเปลี่ยนศาสนา" (religion conversion) และเมื่อถามถึงจุดเปลี่ยนของคนปฏิบัติศาสนานับถือศาสนาจำนวนมากหลายความเห็นระบุว่า ศาสนาไม่จำเป็นกับชีวิต ทำให้คนงมงายเป็นต้น

ยังมีกลุ่มคนไม่น้อยเริ่มมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้ชีวิตการไม่มีศาสนาจะเป็นเช่นไร คนเราไม่มีศาสนาได้หรือไม่^๑ ปัญหาประเด็นการมีหรือไม่มีศาสนาจึงมีความสำคัญต่อความคิดของคนในสังคมที่มองต่างกัน หรือแม้แต่จำนวนของการไม่นับถือที่เพิ่มมากขึ้นก็ยังไม่ได้แสดงถึงปัญหาแท้จริงของการไม่มีศาสนา ซึ่งปัญหาที่แท้จริงขึ้นอยู่กับแนวคิดมากกว่าจำนวน และอะไรเป็นเหตุผลของแนวคิดนั้นและแนวคิดนั้นมีอะไรบ้าง จะจัดให้ครอบคลุมได้ก็ประเภทตามทัศนคติทางปรัชญา ที่สำคัญปัญหาสุดท้ายที่ผู้วิจัยจะต้องตอบให้ได้ คือ ศาสนายังจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์หรือไม่ และการไม่นับถือศาสนานั้นกลุ่มคนเหล่านั้นมีหลักการอะไรยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต

ภาวะการไม่นับถือศาสนานี้มีหลายแนวคิดจัดแบ่งได้หลายรูปแบบและแตกต่างกันไปตามยุคสมัย พื้นที่ บริบทสังคม การไม่นับถือศาสนาอาจจะมาจากคนที่ปฏิเสธความเชื่อทุกเรื่องหรือบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวของศาสนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระเจ้า หลักธรรม การปฏิบัติตน เรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติทางศาสนวิทยา^๒ ดร.ศิลาชัย เขาวนเจริญรัตน์ แบ่งกลุ่มของคนไม่มีศาสนาไว้ ๑๐ ประเภท ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนและพิจารณาสาระของแต่ละกลุ่ม พบว่ามีความซ้ำซ้อนอยู่ในหลายส่วน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มใหม่เพื่อความกระชับและลดความซ้ำซ้อนเพื่อทำความเข้าใจได้ง่ายจากการแบ่งของศาสนวิทยา ดังนี้

๑. กลุ่มคนที่ไม่นับถือหลักศาสนา

กลุ่มคนที่ไม่เชื่อเรื่องกำเนิดของศาสนาไม่เห็นด้วยกับหลักการศาสนาหลายเรื่อง คนกลุ่มนี้นับถือจากการทำตามกฎเกณฑ์ที่เชื่อต่อกันมา โดยไม่มีการคิดไตร่ตรองและไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา ด้วยเหตุนี้คนกลุ่มนี้จึงให้ความสำคัญกับเหตุผลทางด้านวิทยาศาสตร์มากกว่าและให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรม คุณธรรมและสิ่งที่พิสูจน์ได้จริง

๒. กลุ่มคนที่มีรูปแบบความคิดตนเอง

บางครั้งหลักการและคำของศาสนาก็มีประเด็นที่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด การนับถือสืบทอดต่อกันมาทำให้เกิดการผูกขาดทางความคิด ปัจจุบันนี้เราจะเห็นได้ว่าการพูดถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่ขัดกับหลักความจริงทางสังคม ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากรับถือศาสนาขึ้นมา

^๑ สมภาร พรหมทา, (SP 05) **ชีวิตไม่มีศาสนาได้ไหม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.youtube.com/watch?v=6LeRveGmmWM&t=2409s>, [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^๒ ศิลาชัย เขาวนเจริญรัตน์, **๑๐ อันดับเหตุผลที่ทำให้ผู้คนถึงไม่นับถือศาสนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pantip.com /topic/33063315>, [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

และแน่นอนว่าการเกิดความขัดแย้งทางความคิดย่อมเป็นตัวเร่งเร้าให้คนเบื่อหน่ายศาสนา เช่น ศาสนาส่งสอนเรื่องความซื่อสัตย์แต่ในสังคมยังพบเรื่องการคอร์รัปชันอยู่เป็นประจำ

๓. กลุ่มคนที่เบื่อหน่ายพิธีกรรมและงานเฉลิมฉลอง

บางศาสนาเน้นหนักให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและงานเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มากเกินความพอดี ทำให้คนรู้สึกถูกริดไถ่ไปกับพิธีกรรมและงานเฉลิมฉลองและเกิดประโยชน์ส่วนน้อยกับตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย คนกลุ่มนี้จึงหลีกเลี่ยงและตัดเรื่องพิธีกรรมพวกนี้ออกไป เน้นความสำคัญกับสิ่งที่ตนเองสนใจมากกว่า เช่น เป็นงานศิลปะที่ชื่นชอบหรือใช้เวลาไปกับกิจกรรมอื่น

๔. กลุ่มคนที่เชื่อในหลักการวิทยาศาสตร์

ศาสนามีคำอธิบายเกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล โลกและมนุษย์ สำหรับคนที่ไม่นับถือศาสนาก็จะเน้นเรื่องทักษะความสามารถของมนุษย์เชื่อในหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์เน้นการแก้ไขปัญหาทุกมุมมองด้วยกฎทางวิทยาศาสตร์ เช่น การวิวัฒนาการของโลกและสิ่งมีชีวิตด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการของ Darwin ที่ใช้อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเราว่ามาจากไหนและเป็นมาอย่างไร คนไม่มีศาสนาปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้าง และเชื่อว่าตัวเรามีวิวัฒนาการเหมือนกับสิ่งมีชีวิตสปีชีส์อื่น ๆ เหมือนกับโลกใบนี้

๕. กลุ่มคนที่ยึดหลักข้อตกลงทางสังคม

คนไม่นับถือศาสนาให้ความเคารพและปฏิบัติตามหลักกฎหมายตระหนักถึงคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็น การช่วยเหลือผู้อื่น การพูดความจริง ให้ความรักกับผู้คนที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งส่วนใหญ่เราคิดว่าเรื่องนี้จะมาจากหลักศาสนา แต่สำหรับคนที่ไม่มีความศรัทธาในศาสนาที่นับถือว่าคุณธรรมจะต้องมาจากสติปัญญาและสัญชาตญาณภายในไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางศาสนาแต่อย่างใด

๖. กลุ่มคนที่เชื่อในการดำเนินชีวิตไร้ขีดจำกัด

คนมีศาสนาจะรู้ว่าตัวพบความสุขและพ้นทุกข์อย่างไร และแน่นอนว่าทุกศาสนาสอนถึงวิธีค้นพบนั้น แต่คนที่ไม่มีความศรัทธาเองก็เชื่อว่าความสุขเกิดขึ้นได้จากการที่ไม่มีพันธะศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อที่จะทำให้มีอิสระจากความสุขและความทุกข์เป็นมุมมองง่าย ๆ แต่จริง ๆ แล้วศาสนาเองก็สอนให้เราปลดแอกจากร่างกายและจิตใจออกมาเช่นกัน

๗. กลุ่มคนที่นับถือศาสนาที่ภาครัฐไม่รับรองหรือจัดมุ่งหมายอื่นในการดำเนินชีวิต

คนกลุ่มนี้อาจจะเป็นผู้นับถือศาสนาแต่ไม่ใช่ศาสนาตามที่ภาครัฐหรือประเทศที่ตนเองประกาศรับรอง ยกตัวอย่างในประเทศไทยให้การรับรองศาสนาตามรัฐธรรมนูญมีอยู่ ๕ ศาสนา หรือการไม่ระบุศาสนาเพื่อจัดมุ่งหมายอื่น ซึ่งความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตอาจจะนับถือศาสนาตามปกติ

แต่ด้วยความจำเป็นในการใช้ชีวิตหรือเพื่อความปลอดภัยจึงไม่ระบุงานของตนเองในเอกสารประจำตัว (ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกเว้นไม่อภิปรายในมิติทางกฎหมาย)

แนวคิดข้างต้นนี้ เชื่อมมั่นในปัญญา ความสามารถมนุษย์ การใช้เหตุผล การพิสูจน์อย่างวิทยาศาสตร์ การเคารพกฎหมาย เป้าหมายชีวิตที่ดีความสำเร็จจากการพัฒนาตนเอง ทำให้ศาสนาไม่มีบทบาทและคุณค่า กล่าวคือ ถึงไม่มีศาสนาเรื่องเหล่านี้ก็เป็นปกติในการดำเนินชีวิต ถ้าตัดความเชื่อเรื่องเทวปาฏิหาริย์ออก ความเชื่อที่เหลือก็เป็นความคิดและเหตุผลที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลซึ่งสามารถวิเคราะห์แนวคิดในเชิงปรัชญาได้ดังนี้

๓.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันออก

ภูมิภาคตะวันออก ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน เป็นสำนักปรัชญาที่มีความยาวนานแต่ละสำนักก็จะเน้นเรื่องหนักเรื่องปรัชญาการดำเนินชีวิต ในปรัชญาสำนักข้างต้นนี้จะมีแนวคิดความเชื่อหลักการการใช้เหตุผลที่มีความยาวนานมาลำดับต้น ๆ และในสำนักปรัชญาอินเดียมีสำนักจาร์วากหรือสำนักโลกายติ และ ปรัชญาขงจื้อ สองสำนักปรัชญาที่ยืนยันแนวคิดไม่เชื่อและไม่เคยกล่าวถึงเรื่องภพชาติ เรื่องกรรมบันดาล เน้นการใช้ชีวิตเป็นหลัก และแนวคิดปรัชญาไทยที่มีความเชื่อทางอภิปรัชญาและภววิทยาความเชื่อที่มีมาก่อนศาสนาและความเชื่อที่ผสมผสานกันในการดำเนินชีวิต

๓.๒.๑ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของสำนักปรัชญาจาร์วาก

สำนักปรัชญาจาร์วาก หนึ่งในสามสำนักปรัชญาสายนาสติกะเป็นอนุานิยมไม่ยึดโยงกับพระเจ้า (พระเวท) คัดค้านความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท สำนักจาร์วากไม่ยืนยันว่ามีผู้ใดก่อตั้ง ไม่ปรากฏเอกสารตำราบันทึกไว้ชัดเจน บางทีคนจะกล่าวว่าปรัชญาจาร์วากเกิดจากสาเหตุ ดังนี้^๓

๑. ความไม่พอใจ ความเบื่อหน่ายในพิธีกรรม เกิดจากพราหมณ์เน้นพิธีกรรมทางปราศจากเหตุผลการกระทำ เหมือนว่าพวกเขาพราหมณ์คอยอาศัยลาภจากพิธีกรรม

๒. ข้อสันนิษฐานว่าปรัชญานี้เป็นของพวกดาวิเดียนซึ่งคิดปรัชญาวัตถุนิยมมาเพื่อหักล้างปรัชญาจิตนิยมของพวกอารยันในฐานะชนชั้นปกครอง

๓. ปรัชญาในยุคนี้เน้นเรื่องจิตซึ่งไม่เหมาะกับการดำเนินชีวิตปกติของคนในสมัยนั้น

^๓ ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒-๒๓.

ปรัชญาจารย์วากยังมีชื่อว่า ปรัชญาโลกายัต มุ่งเน้นความจริงเพียงแค่นี้ และ ปรัชญา ยันตรนิยม มีแนวคิดโลกหมุนวนไปเหมือนเครื่องจักรกลเดินเครื่องไปตามกระบวนการ แนวคิดสำนัก ธรรมชาตินิยมเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดจากธรรมชาติไม่ใช่พระเจ้าบันดาล แนวคิดสำนักกัตถุนิยม หรือ สสาร นิยม แนวคิดปริโภคนิยมทางวัตถุ ชีวิตให้ความสนใจกับเรื่องของวัตถุเพื่อการดำเนินชีวิต เชื่อว่าชีวิต เกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔ เมื่อสิ้นสุดลงเมื่อธาตุทั้ง ๔ แยกออกจากกัน

กลุ่มนักคิดสำคัญที่มีแนวคิดสอดคล้องกับสำนักปรัชญาจารย์วาก ได้แก่

๑. ปุรณะ กัสสปะ^๔ เจ้าลัทธิดูทั้ง ๖ มีความเชื่อแบบอภิปรัชญา มีความเห็นว่าวิญญาณ (Soul) เป็นสิ่งไร้กัมมันตภาพ ไม่คงที่ถาวรเป็นสิ่งที่มีสภาพแฝง (Latent, Inactive) ไม่เกี่ยวข้องกับการ กระทำดีหรือชั่วจึงไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ ส่วนร่างกาย (Body) อยู่ในฐานะเป็นผู้ ปฏิบัติการ (Active) เป็นผู้กระทำการทุกอย่างจึงต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมทุกชนิด การกระทำทุก อย่างไม่มีผลต่อเนื่องถึงวิญญาณ มีทัศนะไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ การกระทำไม่มีดีชั่วเป็น เกณฑ์ตัดสิน ปฏิเสธกฎแห่งกรรม

๒. อชิต เกสกัมพล^๕ เจ้าลัทธิดูทั้ง ๖ มีความเชื่อแบบนัตถิกปรัชญา มีความเห็นว่า “บุญไม่มี บาปไม่มี” บุคคลไม่จำเป็นต้องนึกถึงบุญคุณพ่อแม่ เมื่อกายแตกดับกลับคืนสู่ธาตุ ๔ ดินกลายเป็นดิน น้ำกลายเป็นน้ำ ลมกลายเป็นลม ไฟกลายเป็นไฟ ล้วนคืนสู่สภาพเดิม สูงสุดคืนสู่สามัญ ปฏิเสธพันธะ บิดา-มารดา และพันธะทางศีลธรรมในหมู่มนุษย์

แนวคิดอภิปรัชญาหรือภาววิทยาของสำนักปรัชญาจารย์วาก^๖

๑. ยืนยันว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔

ปรัชญาจารย์วากยอมรับความมีอยู่ของธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และ ธาตุไฟ ซึ่ง ต่างจากสำนักปรัชญาอินเดียอื่น ๆ ว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกประกอบด้วย ๕ ธาตุ แต่สำนักปรัชญาจารย์วาก เชื่อว่าธาตุทั้ง ๔ เป็นสิ่งสำคัญและอยู่เป็นนิรันดร์ โดยมีความเชื่อว่าธาตุทั้ง ๔ มีส่วนผสมลงตัวเฉพาะ สิ่งไม่มีใครผู้ใดมีอำนาจเหนือธรรมชาติในการนิรมิตให้มันรวมตัวกันได้ การรวมตัวนี้ก่อให้เกิดผล ๒ ชนิดที่แตกต่างกัน คือ ก่อให้เกิดสิ่งมีชีวิต และก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่มีชีวิต และเมื่อธาตุทั้ง ๔ สลายไปวัตถุ หรือร่างกายก็จะสลายไปด้วย

^๔ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), พุทธปรัชญา, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๖ ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๔-๓๐.

๒. ปฏิเสธการมีอยู่ของวิญญาณ อาตมัน และ โลกหน้า

ปรัชญาจารย์เชื่อว่าชีวิตไม่มีอยู่ก่อน การรวมตัวธาตุ ๔ ทำให้เกิดชีวิตขึ้นมา ชีวิตไม่ได้อยู่กับธาตุตัวใดตัวหนึ่งแต่เกิดขึ้นจากการผสมของธาตุ ๔ จึงเกิดคุณสมบัติพิเศษประการหนึ่ง คือ ความรู้สึก ความรู้สึกนี้มีอยู่ก็บร่างกายและจะสลายไปพร้อมกับร่างกายเมื่อคนตายไปแล้วก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่อีกจึงไม่มีความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ เพราะชีวิตสิ้นสุดกระบวนการต่าง ๆ เมื่อชีวิตกำเนิดขึ้นอีกครั้งจึงหมายถึงการรวมของธาตุ ๔ แต่ไม่ใช่ชีวิตเดิมสืบต่อมาถึงกำเนิดใหม่ ดังนั้นเมื่อร่างกายเป็นบ่อเกิดของจิตวิญญาณรวมทั้งคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตวิญญาณ เช่น ความจำ ความรู้สึกนึกคิด ความจงใจ วิญญาณจึงเป็นเรื่องของร่างกายไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นความเชื่อที่ว่าจิตหรืออาตมันเป็นสิ่งคงกระพันไม่แตกดับและสามารถย้ายไปอยู่ในร่างใหม่ได้จึงเป็นความเชื่อที่ไร้สาระ ถ้าสิ่งที่ไม่อาจรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสมีจริง เรื่องจินตนาการก็เป็นเรื่องไม่จริงเช่นกัน ดังนั้นจินตนาการจึงเป็นสิ่งตรงข้ามกับการรับรู้ เมื่อสำนักจารย์วากปฏิเสธการมีอยู่ของอาตมันก็ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกลงด้วยเช่นกัน สำนักจารย์วากในยุคต่อมามีทัศนะว่าสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกหรือสำนึก (พิชาน) เกิดขึ้นจาก ๓ สิ่งที่มีร่วมกัน คือ

๑. ความรู้สึกเกิดขึ้นจากประสาทสัมผัส
๒. ปราณ คือ การมีชีวิตอยู่
๓. จิตหรือมนัสเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสสาร

๓. ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า

สำนักปรัชญาจารย์วากเชื่อทุกสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และปฏิเสธพระเจ้าไม่มีอยู่จริงเพราะพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ไม่ได้ ดังนั้นพระเจ้าจึงเป็นสิ่งลึกลับที่เกิดจากความคิดฝันขึ้นเอง เพราะตัวเราไม่เคยสัมผัสกระทบจับต้องในพระเจ้าได้เลย เมื่อแนวคิดเช่นนี้การสร้างของพระเจ้าจึงเป็นเรื่องเพ้อฝัน สำนักจารย์วากนั้นเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ บนโลกใบนี้ที่เกิดขึ้นทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตถือกำเนิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นการรวมตัวของธาตุ ๔ ดังนั้นความเชื่อที่ว่าโลกและมนุษย์ถือกำเนิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้าจึงเป็นความเชื่อของคนโง่ การประพุดติและการทำพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อผลของชีวิตที่รุ่งโรจน์งอกงามจึงเป็นเรื่องของความโง่ที่ทำให้คนฉลาดหลอกลวงต้มตุ๋น โดยอ้างเอาคัมภีร์พระเวทและพระเจ้าด้วยวิธีอันชาญฉลาดแกมโกงนักบวชจึงอาศัยช่องทางเลี้ยงชีวิตบนหลังทายกด้วยการหาประโยชน์จากความโง่ ทัศนะของสำนักจารย์วากจึงเห็นว่าการกล่าวสอนเช่นนี้เป็น การกล่าวเท็จล่อลวงมอมเมาประชาชนด้วยความเชื่ออันไร้สาระ

แนวคิดญาณวิทยาของสำนักปรัชญาจรวาก

สำนักปรัชญาจรวากยึดถือว่าความรู้ต้องเกิดจากประสบการณ์ของประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นความรู้ประจักษ์หรือสัมผัส (Perception) จึงเป็นแหล่งความรู้ที่แน่นอนและถูกต้อง เพราะความรู้กับผู้รู้สัมพันธ์กันโดยตรง

๑. ปฏิเสธความรู้จากการอนุมาน การบอกเล่าเป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้ และนำไปสู่ความเข้าใจผิดได้ การอนุมานในสำนักปรัชญาจรวากถือว่าการเดาอย่างมีระเบียบซึ่งความถูกต้องเป็นเพียงความบังเอิญไม่มีหลักค้ำประกันว่าการให้เหตุผลแบบนี้จะถูกต้องเสมอไป ภายหลังสำนักจรวากยอมรับกระบวนการอนุมานเป็นวิธีการหนึ่งของการรับรู้แต่จะต้องเป็นการอนุมานในกลุ่มของปรากฏการณ์อย่างเดียวกัน ปรัชญาจรวากยอมรับการอนุมานแบบอ้างถึงอดีตเท่านั้น ไม่ยอมรับการอนุมานอ้างถึงอนาคตโดยการอ้างถึงเรื่องประสบการณ์ของประสาทสัมผัส

๒. ตำรายังเป็นแหล่งความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ เพราะสิ่งที่อ้างในตำราเป็นสิ่งที่ยังไม่เคยประสบหรือสัมผัส จึงเป็นแหล่งความรู้ที่ยังไม่แน่นอน พระเวทเป็นเพียงเครื่องมือมอมเมาและเป็นอุบายทำมาหากินบนหลังคนเท่านั้น

แนวคิดจริยศาสตร์ของสำนักปรัชญาจรวาก

แนวคิดทางจริยศาสตร์ของสำนักปรัชญาจรวากสอดคล้องกับแนวคิดทางภาววิทยาที่สอนว่า สรรพสิ่งถือกำเนิดจากธาตุ ๔ ส่วนการตายคือการสลายไปของธาตุ ๔ ชีวิตจึงมีจุดเริ่มต้นเท่านั้น และสิ้นสุดไปอย่างนั้น ดังนั้นจึงใช้ชีวิตให้เต็มที่เพราะชีวิตตายแล้วสูญ จุดหมายปลายทางอันสูงส่งของผู้มีปัญญาในการหาคุณค่าชีวิต การแยกแยะ ดี ชั่ว ถูก ผิด บุญ บาป ปัญหาความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ จึงเป็นสิ่งไร้ความหมาย

เรื่องความดี หมายถึง ความสุข ทางกายเนื้อหนังอันเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เท่านั้น และความสุขที่เกิดขึ้นนำเอาความทุกข์เจ็บปวดมาให้ก็ไม่ควรหาความสุขนั้นอีก แต่ถ้าการกระทำที่นำความสุขมากกว่าความทุกข์เจ็บปวดก็ถือว่าเป็นความสุขคือความดี

เรื่องความชั่ว หมายถึง ความทุกข์ โดยนิยามความทุกข์ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าโรคร้ายทุกข์จากการบำเพ็ญเพียร หรือการกระทำใด ๆ ที่นำความเจ็บปวดมากกว่าความสุขถือเป็นความชั่วความทุกข์

ประเด็นปัญหานี้สำนักจรวากไม่ได้กล่าวถึงความดีทางสังคม แต่กล่าวถึงการแสวงหาความสุขไว้ด้วยวิธีการใด ๆ ที่ดีที่สุดแก่ตนเองหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดที่จะเป็นทุกข์ จริยศาสตร์ของจรวากไม่กล่าวถึงความดีงามคุณค่าจริยธรรม ศีลธรรมของชีวิตไว้ เพราะแนวคิดที่ว่าทุกสิ่งสิ้นสุดเมื่อร่างกายชีวิตดับสลายไป

แนวคิดเรื่องโมกษะ และ โลกหน้า

ความพยายามเรื่องการบรรลุโมกษะ เป็นสิ่งที่ไร้ค่าเพราะเป็นความโง่เขลาที่จะมอบความภาคภูมิใจและชีวิตให้กับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า และ ปฏิเสธเรื่องผลกระทบต่อโลกหน้า เพราะเชื่อถือว่าชีวิตกำเนิดขึ้นตามธรรมชาติด้วยการรวมตัวของธาตุ ๔ ยอมรับการมีอยู่เฉพาะโลกนี้และปฏิเสธโลกหน้าจึงเท่ากับปฏิเสธเรื่อง พรหมัน อาตมัน โมกษะ ละทิ้งหลักการทางศาสนา ไม่สนใจเรื่องพิธีกรรม

สรุปแนวคิดสำนักปรัชญาจรวาก

สำนักจรวากไม่ได้กล่าวถึงคุณค่าทางสังคมไม่กล่าวถึงความดีงามคุณค่าจริยธรรมศีลธรรมของชีวิตไว้ เพราะเชื่อถือว่าชีวิตกำเนิดขึ้นตามธรรมชาติด้วยการรวมตัวของธาตุ ๔ ไม่มีใครผู้ใดมีอำนาจเหนือธรรมชาติในการนิรมิตให้มันรวมตัวกันได้ ยอมรับการมีอยู่เฉพาะโลกนี้และปฏิเสธโลกหน้าคุณค่าชีวิต ดี ชั่ว ถูก ผิด บุญ บาป จึงเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง ยึดถือว่าความรู้ต้องเกิดจากประสบการณ์ของประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นความรู้ประจักษ์หรือสันดานในมนุษย์ ความคิดแบบจรวากเป็นเรื่องพื้น ๆ ทางความไม่มีความสลับซับซ้อนไม่ต้องคิดมากและมีอยู่ในทุกยุคสมัย

๓.๒.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของสำนักปรัชญาขงจื้อ

คำสอนของสำนักขงจื้อ โดยภาพรวมจึงเป็นเหมือนสำนักปรัชญามากกว่ากลุ่มก้อนทางศาสนา ถ้าเรานึกถึงความหมายของ Philosophy คือ ความรักในปัญญาความรู้ทุกแบบ ดังนั้นคำสอนของขงจื้อจึงเป็นไปในแนวทางจริยศาสตร์ด้วยการค้นหาหนทางที่ดีที่สุด แบ่งแยกสิ่งสมควรกระทำและไม่สมควรกระทำอย่างชัดเจน โดยคำนึงความสูญเสียหรือผลกระทบต่อผู้อื่นน้อยที่สุด พิจารณาทางปัญญาในการดำเนินชีวิตของบุคคลโดยให้คิดอย่างมีเหตุผลและใช้ปัญญา มีความเมตตากรุณา ความกล้าหาญ มีความกตัญญู เคารพผู้อาวุโส ให้เกียรติผู้อ่อนวัย

หลักการสำคัญของขงจื้อ

๑. แนวคิดด้านอภิปรัชญาสำนักขงจื้อ

ปฏิเสธแนวคิดเทวนิยมเรื่องพระเจ้าเป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น เน้นเรื่องชีวิตที่ดีโลกนี้ไม่เน้นหาความหมายชีวิตโลกหน้าแม้จะมีการกล่าวไว้ในคัมภีร์ลุนหวี่บ้างแต่ก็ปฏิเสธที่จะกล่าวสอนเรื่องเทพเจ้าสร้างโลก “สวรรค์ไม่ได้พูดอะไรเลย ฤดูกาลทั้ง ๔ หมุนเวียนผันเปลี่ยนไป สิ่งทั้งหลายมีวิวัฒนาการ สวรรค์ไม่ได้พูดอะไรเลย” เน้นชีวิตที่ดีงามในสังคมนี้ ความเจริญงอกงามในชีวิต ความเสื่อม ความสุขความทุกข์สำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลไม่ได้อยู่ที่ฟ้าดินบัญชาแต่อย่างไร

๑.๑ เน้นสั่งสอนคุณธรรมในจิตใจให้มั่นคงต่อคุณธรรม มีความกตัญญูทเวที่

๑.๒ เน้นสั่งสอนให้คนเข้าใจถึงความรู้หรือปัญญาเกิดขึ้นจากการศึกษาเล่าเรียนค้นคว้า ตำราที่มีและรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ ไม่ได้มีความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด

๒. แนวคิดด้านสังคมสำนักขงจื้อ^๗

ขงจื้อเน้นเส้นทางดำเนินชีวิตที่ดีด้วยคุณธรรมที่จะนำตนเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ให้เป็นคนโดยมสมบูรณ์และมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองและเป็นคำสอนที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมากที่สุด ได้แก่

๒.๑ ความกตัญญูทวดเวท เป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอันดีงามซึ่งไม่ต้องอาศัยการบังคับ กวดขัน การดำเนินชีวิตก็เป็นไปอย่างสงบสุข เพราะคุณธรรมอันดีงามจะขัดเกลาประชาชนให้เป็นผู้ประกอบคุณงามความดี

๒.๒ ความเคารพรักใคร่ปรองดองจะต้องรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักถนอมน้ำใจและป้องกันไม่ให้บอบช้ำ งดเว้นความดื้อรั้นในความคิดรู้ผิดยอมแก้ไข อย่าใส่ใจฟังไปทุกเรื่อง คอยโทษแต่ผู้อื่น ดูหมิ่นเหยียดหยาม

๒.๓ ความซื่อสัตย์และความภักดี ผู้ปกครองเปรียบเหมือนประมุขของปวงชนเป็นที่รวมแห่งอำนาจ เพื่อป้องกันและระงับเหตุ ความเคารพในผู้อาวุโส การยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติ

๒.๔ ความมีเมตตากรุณา ถึงแม้ว่าสิ่งที่กระทำจะผิดหลักการและประเพณี แต่ถ้าลำดับความสำคัญของสิ่งอื่นกับชีวิตคนขงจื้อให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์มากกว่าหลักการใด ๆ ด้วยเห็นว่ามนุษย์จะสามารถฝึกฝนและอบรมให้ถูกต้องดีงามได้

๓.๒.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของปรัชญาไทย

ลักษณะของปรัชญาไทยนั้นเป็นเรื่องของภูมิปัญญาการดำเนินชีวิต ผสมผสานเรื่องความเชื่อศาสนา ระยะเวลาเป็นการผสมกลมกลืนกับความเชื่อธรรมชาติเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาณ หรือวิญญาณนิยม (animism) และผสมควบรวมกับหลักศาสนาอย่าง เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์แล้วพัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งหลักการศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย การนับถือผี เทพในความเชื่อเป็นผู้ให้คุณในด้านต่าง ๆ ดำเนินมาพร้อมกับวิถีชุมชน เช่น ที่พบเรื่องการนับถือผีในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรสุโขทัย ที่ว่า :

“ เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มี ฤๅษี พินหาร ปูครุ มีสรีตมรงค์

มีป่าพร้าว ป่าลาบ ป่าม่วง มีน้ำโคก มีพระชะมะพุงผี

^๗ อุดมพร อมรธรรม, ยอดคุณธรรมของขงจื้อ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑-๑๕.

เทพยดาในเข้านั้น ใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้
 ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี
 ผีไหว้ดีพลีบ่ถูก ผีในเข้านบ่คุ้มเกรง เมืองนี้หาย”^๘

การนับถือผี เทพ วิญญาณ เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าน้ำ เป็นความเชื่อขั้นแรกของศาสนาในระยะแรก เพื่อตอบสนองความสุข ความอบอุ่นใจ ความปลอดภัย แก่คนเราในสมัยก่อน ความเชื่อด้านวิญญาณนี้เป็นความเชื่อของหลาย ๆ ชนชาตินับแต่อดีตที่มนุษย์ก่อสร้างครอบครัวยุคเป็นชุมชน ความเชื่อนี้เป็นที่ประจักษ์แก่คนโดยทั่วไป ที่เข้ามาในไทย อย่างบันทึกของ ออดอล์ฟ บาสเตียน ที่เข้ามาในไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เล่าเรื่องความเชื่อของคนไทยการบูชาตั้งแต่ พระภูมิเจ้าที่ ไปเรื่อยจนถึงผีเสื้อน้ำหรือยักษ์ ตลอดจนเรื่องคุณไสย ควายธนู ความเชื่อเรื่องการถือผีการผีดผี^๙ ความเชื่อเรื่องขวัญไปจนถึงเรื่องโชคลางต่าง ๆ

แนวคิดของปรัชญาไทยเกี่ยวข้องกับศาสนาผสมกับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต มีลักษณะเป็นพหุนิยมศาสนา ความคิดของคนไทยมองโลกนี้ไม่ใช่มีเพียงมนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ แต่ยังมีสิ่งเหล่านั้นมีภูตผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ แนวคิดเช่นนี้เป็นลักษณะทางภววิทยาของคนไทยและยังมีผลต่อแนวคิดทางจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

๓.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาในสำนักปรัชญาตะวันตก

๓.๓.๑ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของสำนักปรัชญาเอพิคิวรัส

แนวคิดทางด้านอภิปรัชญา^{๑๐} เอพิคิวรัสเห็นเหมือนกับ เดมอคริตุส ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งตัวของมนุษย์เกิดขึ้นจากองค์ประกอบของอะตอมที่เป็นหน่วยย่อยสุดของสสาร เมื่อมนุษย์ตายลงวิญญาณก็แตกดับไม่มีอะไรที่จะเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เอพิคิวรัสไม่ยอมรับพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก แต่เชื่อว่าโลกกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวของปรมาณูตามกระบวนการทางกลศาสตร์ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติใดมาดลบันดาล นอกเหนือไปจากกฎธรรมชาติการบูชาบวงสรวงจึงไม่ให้เกิดผลไม่มีประโยชน์ใด ๆ จากทัศนะของเอพิคิวรัสจึงเป็นสสารนิยมความสุขเกิดจากการแสวงหา

^๘ จารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ : จารึกพ่อขุนราม

^๙ เคลาส์ เวงค์ และ เคลาส์ โรแซนแบร์ก, *เยอรมันมองไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒-๓๔.

^{๑๐} สุวัฒน์ จันทระจาง, *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๖.

แนวคิดทางจริยศาสตร์ของสำนักปรัชญาเอพิคิวเรียน เป็นสำนักที่แนวคิดสุขนิยม^{๑๑} เพราะถือว่าความสุขสำราญเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต เอพิคิวรัส ไว้ว่า เขาได้ให้แนวคิดถึงความสุขที่ยั่งยืนกว่าที่ใคร ๆ ก็เข้าถึงแม้นักปรัชญาคนนั้นเห็นด้วยกับนักสุขนิยมคนอื่น ๆ ที่ว่า "ความสุข" ของมนุษย์ประกอบด้วย "ความสำราญ (Pleasure)" และการแสวงหาความสำราญ คือ ประโยชน์และจุดมุ่งหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ยังกล่าวว่า เราควรแสวงหาความสุขชนิดที่ยั่งยืนจริงๆ ไม่ใช่ชนิดที่ทำให้เราเพลิดเพลินเพียงชั่วคราวเท่านั้น เอพิคิวรัสบอกว่า "ความสุข" ที่ดีที่สุดและที่ยั่งยืนที่สุดคือการมี "ความต้องการทางธรรมชาติที่จำเป็น" อันได้แก่ ปัจจัยสี่ เสรีภาพ และความคิดอ่าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็น "ความต้องการทางใจ" ที่ไม่ต้องใช้เงินซื้อ ต่างจาก "ความต้องการทางธรรมชาติที่ไม่จำเป็น" นั่นคือ "ความต้องการทางวัตถุ" และการแสวงหาความสุข

๓.๓.๒ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของ เดวิด ฮูม (๑๗๑๑ – ๑๗๗๖)

เดวิด ฮูม นักปรัชญาชาวสกอต เคยจะได้เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเอดินบอร์ธ แต่ฮูมถูกปฏิเสธจากทางมหาวิทยาลัยเพราะระบุว่าตนเองไม่เชื่อในพระเจ้า

ในหนังสือ “บทสนทนาว่าด้วยศาสนาธรรมชาติ” บทความกึ่งสนทนาฉบับนี้เขายำรากฐานหลายพันปีด้านญาณวิทยาความเชื่อเรื่องพระเจ้า ว่าเราสามารถพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าในลักษณะความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์จากคำบอกเล่าของผู้อื่นได้หรือไม่ ซึ่งฮูมให้ความเห็นว่าคุณจะเชื่อจะมีเหตุผลก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากหลักฐานเชิงประสบการณ์ คำถามจริง ๆ คือ ในโลกมีหลักฐานเพียงพอหรือไม่ที่จะให้เราสรุปว่าพระเจ้าที่ดี มีปัญญา ทรงพลังและสมบูรณ์แบบได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ความคิดของ ฮูม ต้องการให้วิทยาศาสตร์ของมนุษย์ (Science of man) ศึกษาธรรมชาติของมนุษย์โดยวิธีการทางวิภาษวิธี โดยพิจารณาว่าความขัดแย้งนี้เป็นบ่อเกิดปัญหาที่ร้ายแรงทางปรัชญา ฮูมตั้งข้อสังเกตว่า เราสามารถรับรู้ธรรมชาติแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร ถ้าความรู้นั้นสามารถชักนำให้ผู้อ่านให้มีแนวคิดปฏิเสธต่อศีลธรรม ศาสนา และธรรมชาติที่แท้จริงทางวัตถุ ความคิดเหล่านี้เป็นจริงอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ หรือมีวิธีการค้นพบเหตุผลของความขัดแย้งทางความคิด วิทยาศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทั้งหมดของจักรวาล ฮูมเชื่อว่าวิธีการนี้จะนำเราไปสู่ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์โดยเฉพาะการทำงานของจิตใจมนุษย์^{๑๒}

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), บ่อเกิดปรัชญากรีก, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖๒-๓๖๕.

^{๑๒} Samuel Enoch Stumpf, SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy, Vanderbilt University., แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร: ราชนพิตรการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘๑.

ฮูม มุ่งมั่นที่จะอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ชาติและจุดที่เรายืนอยู่ในจักรวาล โดยทบทวนถึงวิธีการรับรู้และขอบเขตของความสามารถในการเรียนรู้ผ่านการใช้เหตุผล ฮูมเชื่อแบบเดียวกับจอห์น ล็อก ว่าความรู้มาจากการสังเกตและประสบการณ์ดังนั้นฮูมจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษกับข้อถกเถียงว่าด้ายการมีอยู่ของพระเจ้าที่เริ่มจากการสังเกต ฮูมเชื่อว่าการให้เหตุผลเรื่องการออกแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานตรรกะที่ผิดเพี้ยนในปรัชญานิพนธ์ Enquiry Concerning Human Understanding (การไตร่ตรองว่าด้วยความเข้าใจของมนุษย์, ปี ๑๗๔๘) มีส่วนหนึ่งที่เขียนโจมตีโน้ตค้นเกี่ยวกับพระเจ้าว่าเราสามารถพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าอย่างไร โดยฮูมเห็นแย้งเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์จากคำบอกเล่าไม่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งสร้างความร้อนแรงแก่สังคมชาวอังกฤษอย่างมาก เพราะการต่อต้านความเชื่อทางศาสนาอย่างเปิดเผยในขณะนั้นทำได้ยาก จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ฮูมไม่เคยได้ทำงานในมหาวิทยาลัยถึงแม้ว่าฮูมจะเป็นสุดยอดนักคิดแห่งยุคสมัย และยังมีค่าเตือนจากเพื่อนมิให้ฮูมตีพิมพ์งานเขียนเหตุผลของการมีอยู่ของพระเจ้าที่เข้มข้นที่สุดที่ชื่อว่า Dialogues Concerning Natural Religion (บทสนทนาว่าด้วยศาสนาธรรมชาติ คศ.๑๗๗๙) จนกว่าฮูมจะตายไปก่อน^{๑๓}

หนังสือ บทสนทนาว่าด้วยศาสนาธรรมชาติ ฮูมให้ข้อสังเกตความเชื่อทางศาสนาที่มีเหตุผลหรือไม่ ฮูมเชื่อมั่นว่าความเชื่อทุก ๆ ความเชื่อหนึ่งจะต้องมีชุดเหตุผลเฉพาะ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากหลักฐานทางประสบการณ์ ดังนั้นความเชื่อจริง ๆ ที่เราเชื่อถือนั้นมีหลักฐานเพียงพอในโลกที่จะยอมรับและให้เราอนุমানถึงพระเจ้าที่ดี ฉลาดเฉลียวและทรงพลังมีอยู่จริงหรือไม่

ฮูมไม่ได้ให้เราไปพิสูจน์ว่าพระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ แต่เราจะสามารถพิสูจน์ถึงพระเจ้าได้อย่างมีเหตุผลในธรรมชาติของพระเจ้าหรือไม่ และความเชื่อส่วนบุคคลของเราแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไม่มีเหตุผลสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับสาเหตุและผลกระทบ หากประสบการณ์ของเรามีหลักฐานเพียงพอที่จะมีความเชื่อในเรื่องนั้นอย่างมีเหตุผลและสมเหตุสมผล ฮูมยังกล่าวว่า ความรู้ที่ตัวเรามีนั้นเกิดขึ้นจากการรับรู้จากภายนอก แล้วเกิดเป็นความประทับใจที่เกิดขึ้นเป็นอารมณ์ล้วน ๆ ก็คือ ความรู้สึกไม่ได้เต็มเปี่ยมไปด้วยความจริงของสิ่งที่ประจักษ์อยู่ ซึ่งแนวคิดของฮูมมุ่งเน้นไปที่การหาหลักฐานมารองรับความเชื่อ ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมเชื่อเรื่องเหตุผลของการออกแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดว่าโลกนี้ได้รับการออกแบบขึ้น แต่ฮูมเห็นแย้งว่า เพียงเพราะมันดูลงตัวเหมือนกับมีการออกแบบไว้ แต่มันก็ไม่ได้หมายความว่ามันได้รับการออกแบบขึ้นจริง ๆ และไม่ได้หมายความว่าพระเจ้าคือผู้ริเริ่มทำให้เหมาะเจาะลงตัว

^{๑๓} Richard Holloway, *A Little History of Philosophy*, แปลโดย ปราบดา หยุ่นและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑), หน้า ๑๓๗-๑๔๒.

ฮูมยกตัวอย่างเรื่องตาชั่งแขวน ถ้าเรามองเห็นตาชั่งโดยมีม่านกั้นจนมองไม่เห็นอีกด้าน เมื่อเราเห็นถาดตาชั่งลอยขึ้นก็ต่อเมื่อมีบางสิ่งวางลงถาดอีกด้าน แต่เราจะรับรู้ได้อย่างไรว่าถาดอีกด้านมีอะไรวางอยู่ และสิ่งนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร เป็นทรงกลมกลมหรือเป็นสี่เหลี่ยม ฯลฯ สุดท้ายเมื่อเราอยากรู้คำตอบว่าอะไรทำให้ถาดลอยขึ้น สิ่งเดียวที่เราตอบได้ คือ มีสาเหตุมาจากอะไรบางอย่างที่ทำให้ผลของมันเกิดขึ้นคือถาดลอยขึ้น จากตัวอย่างนี้ สิ่งเดียวที่เกิดขึ้นคือความพยายามเดาสาเหตุจากสิ่งที่เห็น โดยขาดหลักฐานมาสนับสนุนและทั้งหมดที่เกิดขึ้นเกิดมาจากการเดาล้วน ๆ และไม่มีทางที่เราจะรู้ว่าสิ่งที่เราพยายามระบุนั้นถูกหรือผิดซึ่งเกิดขึ้นหลังม่านนั้น ฮูมคิดว่าเราอยู่ในสถานการณ์ที่คล้ายกันเมื่อเราพยายามให้คำอธิบายที่น่าเชื่อถือที่สุดจากเหตุผลดังกล่าวนี้ด้วยดวงตาของเราที่ใช้มองเห็นและเราอาจคิดว่าดวงตาคู่นี้มีคนออกแบบมันขึ้นมาเพื่อให้มันใช้งานได้ดีทรงประสิทธิภาพที่สุด จากความคิดนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าคนออกแบบดวงตา คือ พระเจ้า ที่ไม่เป็นเช่นนั้นเพราะว่ามนุษย์เชื่อว่าพระเจ้ามีพลังพิเศษสามประการ คือ มีพลังอำนาจมากที่สุด มีความรอบรู้ทุกสรรพสิ่ง และ ประเสริฐที่สุด โดยเรามักจะสรุปว่าตัวเราเกิดขึ้นจากพลังบางอย่างของพลังพิเศษนี้ แต่ก็ไม่มีหลักฐานใดระบุว่าพลังอำนาจนั้นมีข้อสมบรูณ์ที่สุด เพราะว่าดวงตามีข้อบกพร่องในการมองเห็นข้อบกพร่องนี้ถือเป็นความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เช่นปัญหาสายตาในทารกแรกเกิดที่เกิดจากพันธุกรรม^{๑๔} จากปัญหาข้างต้น ถ้าวดวงตาถูกออกแบบมาโดยพระเจ้าที่เราเชื่อว่าทรงอำนาจพิเศษสามด้านแล้ว นักออกแบบจะสร้างดวงตาเพื่อการมองเห็นมาเช่นนี้ได้อย่างไร ปัญหาข้างต้นนี้ไม่ได้สะท้อนบทสรุปที่ชัดเจนแต่ก็แสดงให้เห็นว่าอะไรบางอย่างที่มนุษย์เชื่อถือว่าชาญฉลาด ทรงอำนาจ และเชี่ยวชาญมากเป็นผู้สร้างมันขึ้นมา หากเราจะสันนิษฐานว่ามันถูกสร้างขึ้นมาจริง ๆ ด้วยความพิเศษของดวงตาอาจจะมีกลุ่มผู้สร้างที่ทำงานร่วมกันเพื่อสร้างมันขึ้นมา อย่างเช่นอาคารที่ต้องมีสารพัดทีมทำงานเพื่อก่อสร้างมันขึ้นมา ถ้าเราคิดอย่างนั้นดวงตาก็อาจจะสร้างขึ้นด้วยเทพผู้เฒ่าหรือเทพหนุ่มที่ยังอยู่ในขั้นศึกษาและออกแบบดวงตาที่สมบรูณ์ถ้าเป็นเช่นนั้นเราก็ไม่มีหลักฐานอะไรมาตัดสินเรื่องราวนี้ เราไม่อาจจะเชื่อมั่นได้เพียงจากการมองดวงตาหรือวัตถุอื่นใดที่ได้รับการออกแบบและถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าองค์นั้นที่พร้อมไปด้วยอำนาจพิเศษมากมาย ฮูมเชื่อว่าถ้าหากเราเริ่มไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบเราจะพบว่าประเด็นนี้มีบทสรุปที่มีขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง

เหตุผลหนึ่งที่ฮูมหักล้างแนวคิดศาสนา คือ ประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องปาฏิหาริย์ เพราะศาสนาส่วนใหญ่กล่าวถึงเรื่องปาฏิหาริย์อย่างเกิดขึ้นจริง มีคนฟื้นจากความตาย เดินบนผิวน้ำ หรือการหายจากโรค รูปปั้นพูดได้ รูปปั้นร้องไห้ และอื่น ๆ อีกมากมาย ฮูมตั้งคำถามว่าเราควรเชื่อปาฏิหาริย์เพียง

^{๑๔} สาเหตุปัญหาสายตาในทารก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaichildcare.com/ปัญหาสายตาในทารก> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๓].

เพราะมันมีคนบอกกล่าวให้เชื่ออย่างนั้นหรือ ฮูมไม่คิดเช่นนั้นและมีความสงสัยกับเรื่องนี้อย่างยิ่ง เพราะถ้ามีใครมาบอกว่าชายคนนั้นหายจากโรคมาเร็งอย่างมหัศจรรย์สิ่งนี้จะหมายความว่าอย่างไร

ฮูมคิดว่าสิ่งที่เป็นปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติได้ต้องอยู่เหนือกฎธรรมชาติ และกฎธรรมชาติ คือ ความจริงที่ว่า ไม่เคยมีใครตายแล้วคืนชีพขึ้นมาได้ นอกจากจะยังไม่ตายแต่ร่างกายมีสภาวะเป็นอื่นอย่างเช่น การจำศีล^{๑๕} แต่สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นกลับมีหลักฐานมากมายบ่งบอกว่าสิ่งเหล่านี้คือกฎธรรมชาติ^{๑๖} ทักษะของฮูม คือ ความคิดของเราไม่ไปไกลกว่าประสบการณ์ของเรา คำกล่าวที่อ้างว่าเป็นจริงเกี่ยวกับพระเจ้าและความพยายามอย่างมากที่จะแสดงสถานะที่เป็นจริงของพระเจ้ามันจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นกับผลของมันสิ่งเหล่านี้ถูกจัดการอย่างแตกต่างกันโดยสิ่งหนึ่งถูกทำให้เป็นอีกสิ่งหนึ่งและมีผลกระทบต่อจิตใจ ซึ่งอำนาจดังกล่าวนี้ฮูมทำให้มันมีพลังอำนาจน้อยลงด้วยการละทิ้งไป การเริ่มต้นจากการสังเกตการจัดระเบียบที่สวยงามในธรรมชาติการจัดระเบียบนี้เหมือนกับการจัดระเบียบของจิตใจว่ามนุษย์สามารถยอมรับวัตถุ (ผล) โดยไม่คิดถึงสิ่งที่กระทำได้หรือไม่ การจัดระเบียบทางธรรมชาติทำให้เกิดการเปรียบเทียบการจัดระเบียบที่กระทำโดยมนุษย์ ดังนั้นการจัดระเบียบทางธรรมชาติของจักรวาลต้องการสิ่งหนึ่งซึ่งไม่เป็นที่แน่นอนเพราะเรื่องทั้งหมดนี้อยู่นอกเหนือการบรรลุ (เข้าใจ) ด้วยประสบการณ์ของมนุษย์^{๑๗} ที่จะเรียนรู้เข้าใจได้

สำหรับฮูมต่อคำถามแนวจิตศาสนา คือ เรายังเชื่อมั่นในความดีงามและความถูกต้องของพระเจ้าได้อย่างไรในเมื่อเราจะพิสูจน์ความเชื่อโดยประจักษ์มาลบล้างความเชื่อทางอารมณ์ได้อย่างไร และอารมณ์ยังคงเป็นเพียงมายาของจิตที่ทำให้เกิดความประทับใจเท่านั้นและจะมีมากขึ้นจนปรุงแต่งขึ้นไปเองซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจริง และความจริงเกี่ยวกับจริยธรรม คือ การตัดสินใจทางศีลธรรมไม่ได้เกิดขึ้นโดยเหตุผลเท่านั้น แต่เกิดขึ้นโดยความรู้สึกของความเห็นใจ (จิต) ฮูมกล่าวว่าเหตุผลอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะสร้างข้อโต้แย้งหรือเห็นชอบทางศีลธรรม ข้อจำกัดของเหตุผลในจริยธรรมคือเหตุผลทำการตัดสินเกี่ยวกับเรื่องของความจริงและความสัมพันธ์ ในขณะที่การตัดสินทางศีลธรรมเกี่ยวข้องกับดี-ชั่วไม่ถูกจำกัดเฉพาะเรื่องของความจริงและความสัมพันธ์^{๑๘} ซึ่งแนวความคิดของฮูม

^{๑๕} NASA Eyes Crew Deep Sleep Option for Mars Mission : Discovery News, **นาค้าทศสอเทคโนโลยีการจำศีล**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://t.co/ec1uAdbdOn> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๓].

^{๑๖} Richard Holloway, **A Little History of Philosophy**, แปลโดย ปราบดา หยุ่นและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^{๑๗} Samuel Enoch Stumpf, **SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy**, Vanderbilt University., แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘๙.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๑.

เกี่ยวกับอารมณ์ทางศีลธรรมและความเห็นใจอยู่ตรงกันข้ามกับหลักคำสอนจริยธรรมแบบโบราณซึ่งยึดถือว่าศีลธรรมมีอยู่ในการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ ซึ่งการให้ความหมายคุณธรรมเป็นการกระทำทางจิตใจโดยเกิดขึ้นจากอารมณ์ของผู้กระทำเพื่อคนอื่น ส่วนความชั่วนั้นเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับเรื่องของความดีซึ่งแนวคิดของฮูมว่าการสร้างระบบจริยธรรมที่มีผลต่อความรู้สึก อารมณ์ เป็นการเสี่ยงที่การรับรู้เรื่องจริยธรรมบุคคลจะลดหายไปด้วย และยิ่งกว่านั้นการใช้ความรู้สึกและอารมณ์เป็นพื้นฐานของการแสดงความรู้สึกยกย่องหรือตำหนิเป็นการตัดสินทางศีลธรรมมาจากการคำนวณผลประโยชน์ส่วนตัวหรือการรักตนเอง อารมณ์ ความเห็นใจ ความสัมพันธ์ต้องได้รับการยอมรับว่าเป็นจริงในฐานะ “หลักธรรมชาติของมนุษย์”^{๑๙} ดังนั้น ผลประโยชน์จึงเป็น “ความโน้มเอียงไปสู่จุดมุ่งหมายทางธรรมชาติ” ซึ่งความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นประโยชน์กับอันตรายเป็นเรื่องที่สังเกตได้ยาก ความแตกต่างทางศีลธรรมและประโยชน์ก็ไม่สามารถนำมาพิจารณาพร้อมกับการอ้างถึงตัวตนได้ ถึงแม้ฮูมจะวิพากษ์เหตุผลของเหล่านักเทววิทยาสายเทวนิยมอย่างหนักหน่วงแต่ฮูมก็ไม่เคยประกาศตนเองว่าเป็นอเทวนิยม (ผู้ไม่เอาพระเจ้า) ส่วน “บทความกึ่งสนทนาศาสนาธรรมชาติ”^{๒๐} นี้อาจให้ความหมายของอำนาจพิเศษสามประการที่กล่าวมาแล้วว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังทุกสิ่งในจักรวาลเพียงแต่ตัวเราไม่สามารถระบุคุณสมบัติของอำนาจนั้นได้ ความสามารถในการใช้เหตุทางตรรกวิทยาก็ไม่ได้บอกกับเราอย่างละเอียดว่า “พระเจ้า” แท้จริงแล้วจะต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้างที่สมบูรณ์แบบในฐานะผู้สร้างจักรวาลและเอกภพนี้ขึ้นมา จากแนวคิดนี้นักปรัชญาบางคนคิดว่าฮูมเป็นพวกอัญญานิยมคือ พวกที่เชื่อว่าการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ และในปี คศ.๑๗๗๖ ฮูมประกาศไม่ยอมรับศาสนาจนกระทั่งแก่กรรม เจมส์ บอสเวลล์ นักบันทึกประวัติศาสตร์ร่วมสมัยชาวสกอตแลนด์ถาม ฮูม ว่ามีความกังวลหรือไม่จะเกิดอะไรขึ้นหลังความตาย ฮูมตอบว่า “ไม่มีความหวังแม้แต่น้อยเลยว่าจะรอดพ้นความตายไปได้ ไม่มีความกังวลใดถึงช่วงเวลาหลังความตายพอ ๆ กับที่ไม่กังวลถึงช่วงเวลาที่ไม่มีความกังวลก่อนจะกำเนิดขึ้น” เป็นคำตอบสุดท้ายแก่ความเชื่อทางศาสนาของเดวิด ฮูม

๓.๓.๓ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของ คาร์ล มาร์กซ์ (๑๗๗๓ - ๑๘๘๓)

"ศาสนา คือ ยาฝิ่นของประชาชน"^{๒๐} คาร์ล มาร์กซ์ ได้กล่าวประโยคสั้น ๆ ประโยคนี้ไว้ในช่วงปฏิรูปสังคมนิยมและภายในอีก ๑ ศตวรรษต่อมาทำให้เกิดการจลาจล เช่น ในกรุงลาซาทิเบต ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมของกองทัพแดงในจีนเข้าบุกทิเบตมีการห้ามนับถือศาสนาในทิเบต

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๒.

^{๒๐} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาคือฝิ่นของประชาชน ?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://kitmean.inoflife.blogspot.com/2009/09/blog-post.html> [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

หลาย ประเทศในระบอบคอมมิวนิสต์ก็ไม่สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาก็เพื่อให้คนในสังคมลดกระแส
 อ่อนวอนจากศาสนา มาใส่ใจการสร้างเศรษฐกิจและสังคมโดยไม่พึ่งพาเสียเวลาอ่อนวอนศาสนา

คาร์ล มากซ์ วิพากษ์วิจารณ์ศาสนาถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาซึ่งเป็น
 รากเหง้าของวัฒนธรรมในสังคมทุกชนชาติ ความเห็นของมาร์กซ์ “ถ้าเราต้องการเปลี่ยนแปลงทาง
 สังคมเราจะต้องเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของผู้คนในสังคมเกี่ยวกับศาสนาเสียก่อนเป็นอันดับแรก” และ
 ยังให้ความเห็นต่อไปว่า “มนุษย์เป็นผู้ที่สร้างศาสนา ศาสนามีได้เป็นผู้สร้างมนุษย์” สังคมมนุษย์เป็น
 สังคมที่มีการกดขี่ทางชนชั้นมาตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็สังคมนายทาสที่มีนายทาส
 กดขี่ทาส หรือสังคมศักดินาที่เจ้าขุนมูลนายกดขี่ไพร่ หรือสังคมทุนนิยมที่นายทุนกดขี่คนงานและ
 กรรมกร แน่แน่นอนว่าผู้ที่ถูกกดขี่ย่อมมีความทุกข์และพยายามหาวิธีการเพื่อให้พ้นจากภาวะการถูกกดขี่
 นี้ มาร์กซ์เห็นว่าทางออก คือ การปฏิวัติทางชนชั้น และทางออกชั่วคราว คือ ศาสนาที่ยื่นมือเข้ามา
 เป็นทางออกชั่วคราวเป็นยาปลอบประโลมใจจากความทุกข์นั้น เพราะทุกศาสนากล่าวถึงการอาสาพา
 คนออกจากความทุกข์ทั้งสิ้นในทางนามธรรม การตอบสนองต่อความต้องการในส่วนลึกที่ประสบอยู่
 และการจะออกจากทุกข์ที่เป็นจริง เช่น ทุกข์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ของผู้คนได้หรือไม่ในแง่
 ศาสนาจึงเป็นแค่สัญลักษณ์ของการประท้วงต่อสู้กับความทุกข์ของผู้คนยามที่ไม่มีทางออกที่ดีกว่านี้

“ข้าพเจ้าไม่เชื่อในอุดมคติที่สั่งสอนให้เชื่อในสิ่งที่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย” การปลุกฝังอุดมคติ
 ใหม่จากวัตถุและการใช้ชีวิต เช่น แรงงาน คือ พระเจ้า พลังของแรงงานอันยิ่งใหญ่ที่จะครอบครองโลก
 (Labor is God and only Labor will rule the world) ซึ่งสวนทางกับแนวคิดดั้งเดิมที่สอนกันว่า
 “พระเจ้าอยู่เหนือทุกสิ่งในโลก” มาร์กซ์ได้เสนอไว้ว่า เราจะต้องเอาพระเจ้ามาอยู่กับตัวเรา ที่พื้นฐาน
 เดียวกัน คนรวยกับคนจนต้องเท่ากันและจะทำได้ต้องปฏิวัติโลกเท่านั้น

แนวคิดของมาร์กซ์เป็นปรัชญาสารนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism)^{๒๑} ยอมรับ
 ว่า โลกเป็นสสารที่เคลื่อนไหวและเกิดขึ้นใหม่อยู่เสมอ ส่วนความคิดหรือจิตมีความสำคัญลำดับ
 รองลงมาจากสสารตรงที่สสารศึกษาและทำความเข้าใจกฎที่ครอบคลุมทุกด้านของความแท้จริงทั้งใน
 สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ชีวิตทางสังคมละจดย่อมเป็นไปตามกฎนี้ ความสำคัญคือการสร้างสรรค์
 ธรรมชาติใหม่และสังคมใหม่ด้วยการปฏิวัติ ชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้นที่สนใจการต่อสู้กับลัทธินายทุนที่
 มุ่งผลประโยชน์ตนเองด้วยการขูดรีด การสร้างสังคมนิยมด้วยทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่จะช่วยให้เหล่า
 ชนชั้นกรรมาชีพเข้าใจกฎการพัฒนาสังคม เข้าใจชะตากรรมของตนเองที่เกิดจากลัทธินายทุนไม่
 เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพระเจ้าดังนั้นการสร้างสังคมใหม่จึงอ้างถึงประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพเพื่อ

^{๒๑} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, **จริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒๙-๒๓๕.

ปลดแอกชีวิตทาส การทำงานเพื่อให้ชีวิตที่ดีไม่เกี่ยวข้องกับการอ่อนน้อม ไม่เกี่ยวข้องกัพันธะสัญญาจากวิวรรณ์

ความเห็นของมาร์กซ์ เกี่ยวกับความรุนแรงของการเปลี่ยนผ่าน คือ การลงลึกถึงรากเหง้าของตัวมนุษย์เอง” การเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากเหง้าจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจและเข้าถึงรากเหง้านั้น มาร์กซ์ เห็นว่ารากเหง้าของมนุษย์มิใช่ “พระเจ้า. สวรรค์หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์” จากที่ไหน “รากเหง้าของมนุษย์ก็คือ ตัวมนุษย์เอง” มาร์กซ์กล่าวต่อไปว่า “มนุษย์ คือ สิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์เอง” (Human is the supreme being for human) มนุษย์เป็นผู้ที่แสวงหาสติปัญญาและความจริงด้วยตัวมนุษย์เอง ไม่มีอำนาจดลบันดาลจาก “พระเจ้า” หรือสวรรค์ที่ไหนที่จะมาช่วยมนุษย์ได้ มนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์เอง

ในแง่นี้ ความคิดของมาร์กซ์ จึงออกไปทางแนวนักมนุษยนิยมด้วยประการหนึ่ง (Humanist) ที่เชื่อมั่นว่า “มนุษย์เป็นศูนย์กลางของภารกิจและความสำเร็จ” มาร์กซ์ สรุปว่า “ปรัชญาคือมันสมอง” เพราะ กระบวนการทางปรัชญา คือ การคิดวิเคราะห์ที่ไปหาที่รากเหง้าของปัญหาวิพากษ์วิจารณ์ด้วยจิตใจที่อิสระและให้โลกทรรศน์ที่เป็นระบบ จึงเปรียบเสมือนมันสมอง และ “ชนชั้นกรรมาชีพ คือ หัวใจของการปลดปล่อยมนุษย์” เพราะชนชั้นกรรมาชีพ คือ คู่กรณีโดยตรงระหว่างนายทุนผู้ที่ถูกกดขี่ภายใต้ระบบทุนนิยม นายทุนจึงเป็นหัวใจของการปฏิวัติทางชนชั้นและเป็นสัญลักษณ์ของการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากระบบที่กดขี่นี้

แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาของคาร์ล มาร์กซ์ มาร์กซ์เห็นว่าทุกศาสนา ทุกนิกายและองค์กรทางศาสนาทุกองค์กร ในปัจจุบันเป็นเครื่องมือหนึ่งของนายทุนซึ่งมีไว้เพื่อมอมเมาชนชั้นกรรมาชีพ และศาสนาทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องในการแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ตามที่มาร์กซ์เสนอไว้เพื่อการจัดการศาสนานั้น ส่วนหนึ่งมาร์กซ์เห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องมือมอมเมา (ยาเสพติด) พลเมืองในทางการเมืองเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้เกิดมีการแบ่งชนชั้นทางสังคม^{๒๒} และศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญของชนชั้นนายทุน ตามคำประกาศของคอมมิวนิสต์ (Communist Manifesto) ว่า “เราเป็นศัตรูกับศาสนา トラบเท่าที่ชนชั้นนายทุนใช้ศาสนาหลอวงประชาชนในสังคมนี้ เราเชื่อมั่นว่าพร้อมที่จะสูญสลายไปกับการต่อสู้ทางชนชั้น มนุษย์จะหมดสิ้นความต้องการในศาสนา”^{๒๓}

^{๒๒} เอ็จ ฌ บ็อมเพซ, พุทธศาสนาตอบลัทธิคอมมิวนิสต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้าที่ ๑๑๑.

^{๒๓} ยอร์จ ทอมสัน, ความเรียงว่าด้วยศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมหนังสือแสงตะวัน, ๒๕๑๕), หน้าที่ ๖๑.

๓.๓.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของ เฟรดริช นิทเช (๑๘๔๔ - ๑๙๐๐)

เฟรดริช นิทเช (Friedrich Wilhelm Nietzsche) นักปรัชญาชาวเยอรมัน สำนัก "อัตถิภาวนิยม" (Existentialism) ผู้วางรากฐานปรัชญา "โพสต์โมเดิร์น" (Post Modernism) นักคิดคนสำคัญแห่งศตวรรษที่ ๑๙ นิทเชมีความสามารถทางด้านดนตรี ภาษากรีกและละติน สนในวรรณกรรมกรีกและโรมันโบราณ เรียนจบเทววิทยาจากมหาวิทยาลัยบอนน์ (University of Bonn) ภายหลังทิ้งวิชาเทววิทยาหันมาเรียนปรัชญาอย่างจริงจังที่มหาวิทยาลัยไลป์ซิก เป็นศาสตราจารย์ด้านปรัชญาที่มหาวิทยาลัยบาเซิล (University of Basel) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ นิทเชเป็นยอดนักเขียนของเยอรมนีร่วมกับเกอเธ่ ชาวยุโรปไม่น้อยจึงรู้จักนิทเชในฐานะนักเขียนมากกว่านักปรัชญา นิทเชเป็นผู้แหกขนบธรรมเนียมและเป็นนักต่อต้านทุกสิ่ง วิพากษ์ตั้งแต่โซคราตีสไปจนถึงพระเจ้า ในผลงานเรื่อง "Thus spoke Zarathustra" นิทเชบอกว่า "พระเจ้าตายแล้ว" เพราะศาสนาคริสต์ในโลกตะวันตกมันไม่มีความหมายมาตั้งแต่ต้นคริสตศตวรรษที่ ๑๘ สังคมยุคใหม่ถูกขับเคลื่อนโดยวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม แม้แต่ศีลธรรมก็เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากความอ่อนแอของตัวเองเพื่อใช้เป็นกฎเกณฑ์บังคับผู้อื่น ระเบียบกฎเกณฑ์ ประเพณีต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะธรรมชาติมนุษย์ต้องการอำนาจในโลกนี้ไม่มี "สิ่งจริงแท้ (Truth)" ไต ๆ ทั้งสิ้น มีแต่การตีความ เมื่อไร้พระเจ้า ไร้ศีลธรรม ไร้กฎเกณฑ์ ไม่มีความจริงแท้ใด ๆ มนุษย์จึงต้องพึ่งพากฎเกณฑ์ของตนเองด้วยการเป็นผู้สูงส่งหรือ "อภิมนุษย์ (Superman)" ชีวิตมนุษย์ล้วนแต่ไร้สาระและน่าเศร้า นิทเชบอกว่าทางออก คือ การพยายามสร้างชีวิตให้เป็นผลงานศิลปะ

นิทเช ถือว่าความแท้จริงคืออันติมะ หรือเจตจำนง เจตจำนงนี้ไม่ใช่เพียงจะมีชีวิตอยู่เฉย ๆ เท่านั้น แต่เป็นเจตจำนงใฝ่หาอำนาจ (Will to power) นิทเชถือว่า ความรัก อำนาจ เป็นปีศาจที่หลอกหลอนในตัวมนุษย์ชาติ และยังเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์รักในอำนาจและเมื่อมีอำนาจต้องการมีอำนาจยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยการกดขี่ผู้อื่น^{๒๔} นิทเชมองโลกเป็นทุกข์เหมือนโซเปนฮาวเออร์เป็นแนวคิดทุกทัศนนิยม (Pessimism) แต่นิทเชกลับสอนว่าชีวิตคนเรากลับกับละครเราต้องใช้ชีวิตอย่างเต็มที่และเต็มไปด้วยการต่อสู้ ผจญอันตราย มักใหญ่ใฝ่สูงเพื่อก้าวขึ้นไปถึงระดับสุดยอด ผู้ที่เหมาะสมที่สุดย่อมอยู่รอดได้ มีแต่พวกอภิมนุษย์ (Superman) ที่ก้าวล้ำหน้ามนุษย์ธรรมดาแนวคิดนี้ตรงข้ามกับโซเปนฮาวเออร์โดยสิ้นเชิง นิทเชมีความเชื่อว่าอภิมนุษย์ หรือ บุคคลที่มีอำนาจสูงสุดบุคคลผู้บรรลุสภาวะเช่นนี้ได้แก่ พระเยซู พระโมฮัมหมัด หรือ พระพุทธเจ้า เป็นต้น การดำเนินชีวิตของบุคคล

^{๒๔} Emrys Westacott, "Will power", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thoughtco.com/nietzsches-concept-of-the-will-to-power-2670658>, [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๓].

เหล่านี้ชีวิตอันสูงสุดของอภิมนุษย์เหล่านี้ก็ไม่ได้มีแค่ในประเทศใดประเทศหนึ่งแต่มีอยู่ในทุกที่ทุกวัฒนธรรม

อภิมนุษย์เกิดขึ้นจากหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยมีสมมติฐานว่าเอกภพมีอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสิ้นสุด การเกิดของเหล่าอภิมนุษย์จึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ ความสุขแก่มวลชน พร้อมทั้งจะเผชิญทุกเหตุการณ์ในทุกสถานการณ์ไม่ว่าดีหรือเลว สามารถจะแก้ปัญหาได้ ส่วนคนธรรมดาที่มีชีวิตอยู่อย่างไรจุดหมายและไม่ประสบความสำเร็จตามความต้องการยังเชื่อมั่นเรื่องสิ่งที่จะกระทำจะช่วยให้เขาขึ้นสวรรค์หรือตกนรกก็ได้ ทั้งที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พวกอภิมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความดีและความชั่ว แต่เจตจำนงที่จะมีอำนาจอันแข็งแกร่งก็จะทำด้วยเจตจำนงที่จะมีอำนาจ แล้วตัวเราจะเชื่อได้อย่างไรว่าเขาอยู่กับความดีและอยู่เหนือความชั่วอย่างไร

นิทเชเชื่อว่า อภิมนุษย์ หรือ Superman มีวิวัฒนาการมาจากคนธรรมดา ถ้าเราเชื่อว่า Superman อยู่เหนือความดีและความชั่วจะมีเหตุผลอะไรสนับสนุน เพราะสิ่งที่อยู่เหนือความดีกับความชั่วนั้น คือ พระเจ้าและสสารเท่านั้น มนุษย์ไม่ว่าจะแข็งแกร่งหรืออ่อนแอก็ไม่สามารถอยู่เหนือความดีหรือความชั่วได้ การกระทำทั้งหมดจึงเป็นลักษณะของแรงจูงใจที่นำไปสู่การตัดสินใจทางศีลธรรมและกฎต่าง ๆ ทางศีลธรรมซึ่งเป็นกฎสากล กฎนี้มนุษย์ไม่สามารถลบล้างหรือทำลายลงได้ หรืออาจจะทำลายได้ก็เพราะความเห็นแก่ตัว ส่วน Superman หรือ ผู้มีอำนาจก็อาจจะทอดทิ้งกฎต่าง ๆ ทางศีลธรรมหรือพยายามสร้างจริยศาสตร์แบบใหม่ขึ้นมาแทน และการกระทำนี้ถูกรับรองว่าดี ความประพฤติก็จะหลีกเลี่ยงการตัดสินใจชั่วไปไม่ได้ เพราะจริยศาสตร์ก็มีกฎทางจริยศาสตร์ที่ทำหน้าที่ตัดสินความดีและความชั่วจะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของมนุษย์

เรื่องหลักการตีความค่านิยมใหม่ของนิทเชไม่ได้รับการยอมรับทางจริยศาสตร์ ซึ่งนิทเชไม่ได้หมายถึงการตัดสินค่านิยมเหล่านั้นด้วยมาตรฐานแห่งความดีและความชั่ว นิทเชเพียงแต่ต้องการให้ค่านิยมนั้นเป็นหลักการและวิธีดำเนินการไปสู่ความมีอำนาจเท่านั้น ดังนั้นกฎใหม่และค่านิยมใหม่จึงยึดถือความรู้สึกของตนเองเป็นมาตรฐาน ในกรณีนี้ก็เป็นปัญหาที่จะต้องแสดงว่าหลักการต่าง ๆ บนรากฐานของความรู้สึก หรือ ปฏิกริยาของปัจเจกบุคคลเป็นที่ยอมรับและเป็นจริงโดยสิ้นเชิงหรือไม่ หรือว่าหลักการต่าง ๆ นั้นไม่เปลี่ยนแปลงไปเหมือนกับความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงไป ประเด็นนี้จะตัดสินความจริงได้อย่างไร นิทเชตอบคำถามนี้ว่าศีลธรรมเป็นสิ่งสัมพันธ์และเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล แนวคิดจริยศาสตร์ของเขาจะถูกตั้งข้อสงสัยเมื่อได้รับการยอมรับด้วยจิตเท่านั้น การตีความใหม่ของนิทเชก็เพื่อตอบสนองความต้องการที่มาจากแรงกระตุ้นซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งกฎนิรันดร์ซึ่งไม่ขึ้นกับสถานะและเวลา และนิทเชยังเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะไปเปลี่ยนแปลงกฎนั้น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่นิทเชทำนั้น เป็นการทำตามใจโดยทำลายคุณค่าของศาสนาคริสต์อย่างแท้จริง พฤติกรรมทางศีลธรรมจึงดำเนินไปตามรูปแบบซึ่งอาศัยกาลเวลา

นิทเซเป็นนักปัจเจกบุคคลนิยม ยกย่องบุคคลที่มีอำนาจจิตสูง มีอำนาจจิตแยกออกจากวามศรัทธาความรักในพระเจ้า นิทเซเชื่อว่าที่ใดมีการพัฒนา (เปลี่ยนแปลง) ตนเองที่นั่นย่อมมีอำนาจ ซึ่งหลักการมีอำนาจอาศัยการปรับปรุงตนเองของมนุษย์ คือ การได้มาซึ่งอำนาจนั้นต้องอาศัยเหตุผล เป็นเครื่องนำทางเพราะตัวเหตุผลเป็นเหมือนเครื่องสั่งสมอำนาจ และถ้าเรายอมรับว่าอำนาจจิตมีมากกว่าอำนาจใจ ๆ แล้ว เรื่องของอภิมนุษย์และการตีค่านิยมใหม่ก็เป็นประโยชน์มากที่สุด แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะจริยศาสตร์ของนิทเซเท่านั้น ซึ่งตามทัศนะของนิทเซไม่มีปรากฏการณ์ทางศีลธรรมมีแต่การตีความเรื่องการกระทำตามปรากฏการณ์ทางศีลธรรมเท่านั้น ซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การมีอำนาจ ความต้องการมีอำนาจจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ในสังคมและเป็นหน้าที่โดยตรงของมนุษยชาติ แต่คนจะมีอิสรภาพอย่างเต็มที่ คือ คนที่มีเหตุผลและไม่ยอมรับลัทธิศาสนา รวมทั้งประเพณีที่ขาดการตีความด้วยมาตรฐานทางตรรกะวิทยา ถึงแม้นิทเซจะยอมรับหลักการอำนาจของดาร์วิน แต่ก็มีข้อแย้งเรื่องอำนาจที่แตกต่างกัน คือ ดาร์วินเห็นว่าความขัดแย้งในธรรมชาติของวิวัฒนาการก็เพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเอาไว้ แต่นิทเซเห็นว่าจุดมุ่งหมายสำคัญของความขัดแย้งคือ อำนาจ ดังนั้นตามทัศนะของนิทเซ “เจตจำนงที่แข็งแกร่งที่สุดและสูงสุดคือการมีชีวิตอยู่เพื่อความอยู่รอด การต่อสู้ความทุกข์ทรมานในสงคราม คือ เจตจำนงที่จะมีอำนาจและมีมากขึ้นไปเรื่อย ๆ” ดังนั้นความดีและความชั่วจึงเป็นผลของอำนาจ “สิ่งที่เกิดมาจากอำนาจเป็นความดี และ สิ่งที่เกิดจากความอ่อนแอเป็นความชั่ว” นิทเซให้ความหมายของความดี คือ สติปัญญา ความสามารถ และความกล้าหาญ ส่วนความชั่ว หรือ บาบ หมายถึงความอ่อนแอ ความโง่เขลา ความขี้ขลาด เหตุนี้ อำนาจของนิทเซจึงเป็นความดี และความอ่อนแอเป็นความชั่ว

การยอมรับว่า Superman ในรูปแบบของบุคคลผู้มีอำนาจสูงสุดและมีเชื้อชาติที่สูงส่งนั้น นิทเซ เห็นว่าการพัฒนาตัวตนของมนุษย์จะเป็นไปไม่ได้ถ้าขาดการตื่นตัวในการแสวงหาอำนาจและการปกครอง รวมทั้งกำหนดคุณธรรมศีลธรรมทางสังคม ดังนั้นหน้าที่สูงสุดของมนุษย์คือการแสวงหาอำนาจ และได้พัฒนาตามลำดับและมีความประพฤติเหมือนกับคนทั่วไป ความรักในการต่อสู้และแสวงหาอำนาจความภูมิใจจึงเป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกัน แต่อุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุด คือ ศาสนา

ศาสนาได้สร้างจริยธรรมของทาสขึ้น เหตุผลที่ทำให้ทาสยมนุษยชาติ คือ ความเมตตากรุณา การยอมแพ้ การหนีเอาตัวรอด เป็นค่านิยมของศาสนา ซึ่งเชิญชวนให้มนุษย์เข้าใจผิดหรือหลงผิดว่าเป็นสิ่งดีเลิศ สิ่งนี้คือความเชื่อที่มกมายและหลงผิด และขัดขวางไม่ให้เราก้าวไปข้างหน้า การจินตนาการถึงโลกอื่นทำให้เรามองไม่เห็นถึงความสำคัญของโลกนี้ ความสงสัย ความเห็นอกเห็นใจทำให้เกิดความอ่อนแอคอยรับแต่ความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น เช่น บางคนคิดว่าขอทานเป็นอาชีพสุจริต แต่ว่าขอทานบางคนมีเงินมากกว่าคนทำงานรายวันความคิดแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่เลวสำหรับสังคมที่มีระเบียบ การเข้มงวดกวดขันจึงดีกว่าความสงสัยซึ่งเกิดจากการหลงผิดของระบบความเชื่อทาง

ศีลธรรมและสิ่งที่นิทเซนาเสนออยู่เสมอคือเรื่องอนาคตของระบบศีลธรรม จะเกิดอะไรขึ้นถ้าพระเจ้าตายแล้ว (God is dead) ในวรรณกรรมที่ชื่อว่า Joyful Wisdom ในปี ๑๘๘๒

นิทเซเขียนปัญหาปรัชญานี้เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดที่ต้องพิจารณาปัญหาอย่างรอบคอบมากกว่าจะตอบปัญหาถึงการมีอยู่ของพระเจ้า ไม่จำเป็นเพราะถ้าไม่เคยมีพระเจ้านั้นก็ไม่มีระบบจารีตสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน นิทเซไม่ได้สร้างระบบความคิดให้ยอมรับอย่างเป็นทางการ แต่เห็นว่าการสร้างระบบด้วยการสมมติว่าตัวบุคคลมีจริง (ความจริง) นั้นจะนำไปสู่การขาดความเชื่อมั่น การสร้างระบบสมมติแบบนี้เป็นการทุจริตต่อความถูกต้องทางศีลธรรม เพราะความซื่อสัตย์จะเรียกร้องให้มีการพิสูจน์ความจริงที่เป็นหลักฐานในตัวเองให้เกิดความชัดเจนขึ้นต่อข้อพิสูจน์นั้น และที่สำคัญระบบแนวคิดผู้สร้างทางปรัชญา มักจะแก้ปัญหานี้ด้วยการอนุโลมเหมือนว่า ผู้ไม่มีปัญหาจักรวาล ซึ่งนักปรัชญาไม่ควรแสรังว่ามีความสำคัญกว่าหรือดีกว่า แต่สมควรเอาใจใส่เกี่ยวกับค่านิยมของมนุษย์มากกว่าระบบความคิดพื้นฐานทั่วไป และทำให้ปัญหาที่เกิดจากความเชื่อมั่นของค่านิยมจากวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เป็นอิสระจากการควบคุมและจากอิทธิพลของความคิดบุคคลอื่น

ในขณะที่ยุโรปช่วงศตวรรษที่ ๑๙ เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและความเจริญรุ่งเรือง นิทเซทำนายไว้ว่าจะเกิดการพังทลายกับค่านิยมและประเพณีโบราณซึ่งเกิดจากน้ำมือของมนุษย์สมัยใหม่ที่ทำตัวเอง อารมณ์ ความหวัง และความเชื่อมั่นเกี่ยวกับอนาคตมีชีวิตชีวาจากความก้าวหน้าที่ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในขณะนั้น นิทเซยังทำนายไว้ว่าการเมือง อำนาจ สงคราม ยังคงมีอยู่ในอนาคต สิ่งที่นิทเซเชื่อถือคือการเข้าใกล้ของลัทธิที่มีความเชื่อว่าศาสนาไม่มีอะไรที่เป็นคุณค่า โดยเฉพาะหลักการทางศาสนา ซึ่งเป็นผลของเมล็ดพันธุ์ที่เจริญเติบโตและความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้คือความเชื่อในพระเจ้าของชาวคริสต์กำลังลดลงอย่างรุนแรงและมีผลอย่างกว้างขวางจนถึงคำกล่าวที่ว่า “พระเจ้าตายแล้ว”

หากพระเจ้าตายแล้วจะเกิดอะไรขึ้น คำถามของนิทเซที่ถามขึ้นกับตัวเอง คำตอบ คือ การสูญหายไปของระบบศีลธรรม แนวคิดความถูกต้องและความดีความชั่วมีเหตุผลในโลกของพระเจ้าแต่ไม่ใช่โลกที่ไร้พระเจ้า^{๒๕} การพังทลายของศรัทธาศาสนา ถ้าเราเอาพระเจ้าออกจากชีวิตเท่ากับเราเอาคุณความดีคุณค่าของการดำเนินชีวิตออกไปด้วย นิทเซเรียกตัวเองว่า “ผู้ไม่เชื่อในระบบศีลธรรม (Immoralist)” ไม่ใช่คนที่ตั้งใจทำความชั่วแต่เป็นคนที่เชื่อว่าการก้าวข้ามระบบศีลธรรมแบบเดิมที่มี การตายของพระเจ้าเป็นพื้นฐานแนวคิด ตามแนวคิดนี้เป็นการเปิดความคิดจริยธรรมแบบใหม่ที่ปฏิเสธพระเจ้าด้วยความเชื่อทางปรัชญา ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ที่กว้างขวางที่สุดของเราอย่าง

^{๒๕} Richard Holloway, *A Little History of Philosophy*, แปลโดย ปราบดา หยุ่นและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑), หน้า ๒๓๔.

ไม่เคยมีมาก่อนสำหรับมนุษยชาติมีทั้งความน่ากลัวและความน่ายินดี ความน่ากลัวหรือข้อเสียก็คือเราไม่มีตาข่ายป้องกันแนวคิดนี้ และไม่มกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่จะมาบอกว่าเราควรใช้ชีวิตอย่างไรแต่ในขณะที่ครั้งหนึ่งศาสนาได้ให้ข้อกำหนดและวิถีทางเอาไว้ภายใต้กรอบคำว่าศีลธรรม สำหรับข้อนี้ นิทเชอเองมีปฏิกิริยาที่ความรู้สึกไม่เชื่อในระบบศีลธรรมและพระเจ้าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การหายไปของพระเจ้าทำให้ทุกสิ่งเป็นไปได้ ทำให้ทุกข้อจำกัดทั้งหมดหายไปด้วยเรื่องนี้จึงเป็นข้อดีกับการหายไปของพระเจ้า ดังนั้นแนวคิดคุณค่ามนุษย์จึงแนวคิดมุ่งเน้นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมของมนุษย์เป็นหลัก การค้นหาค่านิยมใหม่ในวันที่บทลงโทษจากแนวคิดใหม่ของมนุษย์พระเจ้าจึงกลายเป็นเป้าโจมตีในที่สุด นิทเชอมุ่งเป้าความคิดไปสู่ความงามในธรรมชาติของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จในโลกอนาคตได้ดีที่สุดแทนศาสนา นิทเชอ กล่าวว่าธรรมชาติของความงาม คือ สิ่งที่เป็นจริงและโลกพิสูจนแล้วว่าถูกต้องอย่างเป็นอมตะ นิทเชอเชื่อว่าสิ่งนี้เป็นอัจฉริยภาพของชาวกรีกที่ค้นพบความหมายแท้จริงของชีวิต และวิธีการที่มนุษย์หาทางบรรลุถึงความเข้าใจในตัวเอง^{๒๖} เพื่อที่จะสร้างคุณค่าสำหรับตัวเองเปลี่ยนชีวิตให้กลายเป็นความเท่าเทียมกับงานศิลปะด้วยการพัฒนาแนวทางการใช้ชีวิตของตนเองโดยไม่ถูกกีดขวางจากกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมตามจารีตเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ขึ้นมา

๓.๓.๕ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (๑๘๗๒-๑๙๗๐)

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ เป็นผู้ตีชาวอังกฤษ มาจากตระกูลนักการเมือง เขาเป็น เอิร์ลที่สาม สิบสายขุนนางมาจากปู่ คือ ลอร์ดจอร์จ รัสเซลล์ ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศอังกฤษ บุคคลิกลักษณะชั้นสูง ท่าทีหยิ่งโส ดูเจ้าเล่ห์ และการใช้น้ำเสียง ทัศนคติของรัสเซลล์ที่ทำให้คนทั้งสังคมรู้จัก คือ การตีพิมพ์งานที่ชื่อ “สมรสและศีลธรรม” (Marriage and Morals) คำถามต่อความซื่อสัตย์ต่อคู่รักในมุมมองของชาวคริสต์ รัสเซลล์ให้คำตอบว่า ไม่จำเป็นต้องทำเช่นนั้น

แนวคิดทางปรัชญาของรัสเซลล์ได้มาจากการอ่านหนังสือ J.S.Mill Autobiography (อัตชีวประวัติของมิลล์ ปี ๑๘๗๓) มีอิทธิพลต่อแนวคิดศาสนาอย่างมาก ข้อเขียนของมิลล์นำไปสู่แนวคิดการปฏิเสธพระเจ้าซึ่งเห็นแย้งความเชื่อเดิมของโทมัส อไควนัส ที่กล่าวว่าทุกสิ่งต้องมีสาเหตุ และสาเหตุของทุกสิ่งอันเป็นปฐมเหตุ (First Cause) ในความสัมพันธ์ของเหตุและผลนี้คือ “พระเจ้า” มิลล์จึงตั้งคำถามทวนกลับว่า “อะไรบ้างเป็นเหตุของพระเจ้า” ข้อบกพร่องของตรรกะในข้อถกเถียงนี้ “ถ้าจะมีสิ่งเดียวที่ไม่มีสาเหตุ” จากสมมติฐาน “ทุกสิ่งย่อมมีสาเหตุ” ดังนั้นเหตุก็จะเป็นเท็จ ทำให้รัสเซลล์คิดว่า “พระเจ้าก็มีที่มา” ต่อข้อโต้แย้งนี้รัสเซลล์ตั้งข้อสังเกตว่า “หากทุกสิ่งต้องมีสาเหตุแรก ตัวตนของพระเจ้าก็ต้องมีสาเหตุแรก หากทุกสิ่งต้องมีผู้สร้างพระเจ้าก็ต้องมีผู้สร้าง อีกทางหนึ่งถ้าพระเจ้า

^{๒๖} Samuel Enoch Stumpf, *SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy*, Vanderbilt University., แปลโดย สมนึก ชูวีเชียร, หน้า ๔๙๓-๔๙๕.

เจ้าสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่มีสาเหตุก็มีความเป็นไปได้ที่โลกจะดำรงอยู่ได้โดยไม่มีสาเหตุด้วยเช่นกัน” ในความเป็นจริงสิ่งนี้มีความเป็นไปได้มากกว่าเรื่องของเหตุการณ์ดำรงอยู่ของผู้สร้างเหนือธรรมชาติที่ไม่ได้เกิดขึ้นเอง ซึ่งเป็นผู้ผลิตและแทรกแซงในโลกเนื่องจาก “ไม่มีเหตุผลที่จะคิดว่าโลกมีจุดเริ่มต้นทั้งหมด”^{๒๗} สำหรับผู้ที่เสนอว่าไม่มีพระเจ้าเนื่องในทุกรัฐของโลก ทุกอย่างล้วนมีเหตุปัจจัยจึงเป็นไปได้ตามสภาพของมันเองก็ต้องมีสาเหตุในเรื่องดังกล่าวนี้ รัสเซลล์ตั้งข้อสังเกตว่าทุกคนต้องมีแม่ ถึงแม้จะไม่ใช่ที่เผ่าพันธุ์มนุษย์ก็ต้องมีแม่ และผู้ที่อ้างว่าถ้าหากไม่มีผู้สร้างก็ไม่มีเหตุผลเพียงพอที่โลกนี้จะเกิดขึ้นมาได้ ซึ่งก็ดูสมเหตุสมผลกว่าการเชื่อว่าบางอย่างดำรงอยู่ได้โดยไม่มีเหตุจากสิ่งอื่น แต่โลกไม่ได้เกิดขึ้นจากสิ่งใดที่เหนือธรรมชาติหรือการกระทำของใครอีกทั้งอยู่ได้โดยบังเอิญดังนั้นโลกนี้ก็ไม่ต้องอาศัยผู้สร้าง

แนวคิดศาสนาของรัสเซลล์ รัสเซลล์คิดว่าพระเจ้าไม่มีทางออกมาปกป้องมนุษยชาติ มนุษย์ใช้พลังของ “เหตุผล” ที่มีและเชื่อว่าผู้คนถูกดึงดูดเข้าหาศาสนาเพราะกลัวความตาย ศาสนาทำหน้าที่ปลอบประโลมให้อุ่นใจที่พอจะเชื่อว่าพระเจ้ามีตัวตนและจะเป็นผู้ลงโทษคนชั่ว ต่อให้คนเหล่านั้นรอดพ้นจากบทลงโทษของพระเจ้าก็ตามซึ่งมันไม่เป็นจริง “พระเจ้าไม่มีอยู่จริง” และ ศาสนามักสร้างความทุกข์มากกว่าความสุขเสมอ ซึ่งตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์โลกนอกจากพุทธศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่นแล้ว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู และ ศาสนาฮินดู ล้วนแต่เป็นต้นตอของสงครามสร้างความทุกข์ทรมาน ความเกลียดชัง และที่สำคัญผลของสงครามศาสนานี้ได้คร่าชีวิตผู้คนไปนับล้าน^{๒๘}

ซึ่งแนวคิดของรัสเซลล์ในขณะนั้นก็สอดคล้องตรงกับแนวคิดของศาสตราจารย์ Samuel Huntington จากบทความ The Clash of Civilizations And the remaking of World Order ในการประชุมวิชาการ โดยกล่าวว่า วัฒนธรรมของโลกตอนนี้มองลงไปถึงรากฐานวัฒนธรรม แนวความคิดทางศาสนา ซึ่งโลกปัจจุบันแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมออกเป็น ๕ ค่าย ได้แก่ พุทธ คริสต์ อิสลาม ขงจื้อ ฯ ซึ่งแนวโน้มความรุนแรงทางศาสนาเกิดขึ้นในกลุ่มวัฒนธรรมศาสนาคริสต์ อิสลาม เป็นส่วนใหญ่^{๒๙}

^{๒๗} Bertrand Russell, *Why I am Not a Christian and Other Essays on Religion and Related Subjects*, (New York: Touchstone, 1967), p.4.

^{๒๘} Richard Holloway, *A Little History of Philosophy*, แปลโดย ปราบดา หุ่นและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑), หน้า ๒๔๘.

^{๒๙} The Clash of Civilizations And the remaking of World Order By Samuel Huntington, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://clash.doc\(stetson.edu\)/artsci/political-scince/media/clash/](http://clash.doc(stetson.edu)/artsci/political-scince/media/clash/), [๒๘ ธันวาคม

รัสเซลตั้งข้อสังเกตเรื่องความรับผิดชอบโดยตรงของพระเจ้า เรื่องการสร้างโลกและการมีอยู่ของความชั่วร้าย “เราได้รับการบอกเล่าว่าโลกนี้ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าที่แสนดีและมีอำนาจทุกอย่าง ก่อนที่พระองค์จะสร้างโลกพระองค์ทรงเล็งเห็นถึงความเจ็บปวดและความทุกข์ยากทั้งหมดที่มี พระเจ้าก็ต้องรับผิดชอบทั้งหมดไม่มีประโยชน์ที่จะโต้แย้งว่าความเจ็บปวดในโลกเกิดจากบาปของมนุษย์” ในความจริงไม่ใช่บาปที่ทำให้แม่น้ำล้นตลิ่งหรือภูเขาไฟระเบิด ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องจริงมันก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงได้ว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้สร้าง ถ้าฉันจะให้กำเนิดเด็กโดยรู้ว่าเด็กคนนั้นกำลังจะเป็นคนบ้าฆ่าตัวตายฉันควรรับผิดชอบต่อการก่ออาชญากรรมของเขา ถ้าพระเจ้าทรงทราบล่วงหน้าถึงบาปที่มนุษย์จะมีก็เป็นความผิดพระองค์ต้องรับผิดชอบอย่างชัดเจนต่อผลของบาปเหล่านั้นเมื่อพระองค์ตัดสินใจสร้างมนุษย์^{๓๐}

สำหรับข้อสงสัยในข้อโต้แย้งทางภววิทยา เรื่องความสมบูรณ์การดำรงอยู่ของพระเจ้า ไม่มีอยู่จริง รัสเซลชี้ให้เห็นว่าในที่สุดข้อโต้แย้งนั้นมีความเข้าใจผิดของคุณสมบัติการดำรงอยู่ สำหรับข้อยืนยัน เหตุผลมีดังนี้ “ถ้าการดำรงอยู่เป็นยืนยันว่าเป็นจริง (รัสเซลเลือกใช้คำว่า Predicate – ยืนยันว่าเป็นจริง; ส่วนนวนผู้วิจัย) สสารทุกอย่างเป็นจริงเสมอกันไม่ว่าจะเกิดขึ้นเองหรือจากการสังเคราะห์ รวมถึงพระเจ้าย่จะเสมอกับสสารทั่วไปไม่มีอำนาจพิเศษอื่นใด” ดังนั้นการมีอยู่ (ดำรงอยู่) ก็จะเป็นไปตามเหตุผลนี้ การสร้างอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจึงมีความขัดแย้งกันในตัวเองถ้าการมีอยู่ไม่ใช่การยืนยันว่าเป็นจริงเช่นนั้นข้อถกเถียงภววิทยาก็ไม่มีเหตุผล” และเพื่อตอบสนองต่อการให้เหตุผลทางอนันตวิทยา (Teleological Argument : การให้เหตุผลหลังประสบการณ์การดำรงอยู่ของพระเจ้า) จุดประสงค์ข้อโต้แย้งนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าโลกต้องมีผู้สร้าง รัสเซลชี้ให้เห็นว่า “ผลงานของดาร์วินทำให้เราเข้าใจดีขึ้นมากว่า ทำไมสิ่งมีชีวิตจึงปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของมัน เพราะสภาพแวดล้อมไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับพวกมัน แต่พวกมันเติบโตขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับตัวมันและนั่นคือพื้นฐานของการปรับตัวและไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการออกแบบในเรื่องนี้”^{๓๑}

รัสเซลยังย้ำให้ผู้สนใจเข้าใจว่าก่อนที่จะมีการแต่งตำราวิวัฒนาการที่เขียนออกมาจากการเฝ้าสังเกตการณ์ของ ชาร์ล ดาร์วิน ก็มี เดวิด ฮูม ที่ให้ทัศนะว่าทุกสิ่งในโลกไม่สมบูรณ์แท้ เดวิด ฮูมกล่าวว่า “มันเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ที่สุดที่ผู้คนเชื่อว่าโลกนี้มีทุกสิ่งและมีข้อบกพร่องทั้งหมดที่อยู่ therein” สิ่งที่น่าอัศจรรย์นั้น คือ อำนาจและความรอบรู้ของผู้สร้างที่สามารถสร้างได้ในทุกสิ่ง เพื่อตอบข้อ

๒๕๖๓]. และ สมภาร พรหมทา, “เทพบรรยายมนุษย์ไม่มีศาสนาได้หรือไม่”, มหาวิทยาลัยมหิดล.

^{๓๐} Bertrand Russell, *Why I am Not a Christian and Other Essays on Religion and Related Subjects*, (New York: Touchstone, 1967), p.22.

^{๓๑} Ibid., p.6.

โต้แย้งที่กล่าวไว้ว่า “โลกถูกสร้างมาอย่างดีสำหรับเรา ด้วยความเชื่อที่ว่านี้ โลกจะต้องมีสถาปนิกที่มีทักษะสูง (นายช่างใหญ่ในความหมายของอิสลาม)” เพื่อตอบข้อโต้แย้งกฎธรรมชาติที่ว่า การดำรงอยู่ของกฎธรรมชาติแสดงให้เห็นว่าต้องมีผู้บัญญัติกฎนี้ขึ้น รัสเซลชี้ให้เห็นว่าการโต้แย้งเกิดขึ้นเพียงเพราะความสับสนระหว่างกฎธรรมชาติและกฎหมายของมนุษย์^{๓๒} เพราะกฎหมายของมนุษย์เป็นคำสั่งที่เราเลือกที่จะปฏิบัติตามหรือละเว้นก็ได้ แต่ในทางตรงกันข้ามกฎธรรมชาติกำลังอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นแท้จริงแล้วเป็นอย่างไรจึงไม่จำเป็นต้องมีผู้ร่างกฎนั้นขึ้นเพื่อให้มันเป็นไปได้ แต่อีกทางเลือกหนึ่งถ้าเราคิดว่าจะต้องมีผู้บัญญัติกฎหมายเพื่อที่จะนำกฎหมายเหล่านี้มาใช้ ประเด็นนี้ก็จะทำให้เกิดคำถามว่าทำไมผู้ร่างกฎหมายจึงเลือกที่จะสร้างกฎหมายเฉพาะส่วนนี้ไม่ใช่สร้างรวมไว้ทั้งหมด “ถ้าคุณบอกว่าพระองค์ทำไปเพียงเพราะความพึงพอใจของพระองค์เองโดยไม่มีเหตุผลใด ๆ รองรับความพอใจนั้น คุณจะพบว่าบางสิ่งที่อยู่เหนือกฎที่เรามองไม่เห็นและทำให้รถไฟแห่งกฎธรรมชาติหยุดชะงักลง” ถ้าคุณมีความเห็นเช่นเดียวกับเหล่านักเทววิทยาสายออร์ทอด็อกซ์ นั่นคือ “กฎทั้งหมดคือพระเจ้า” กฎนี้จะเป็นปัญหาทันที เหตุผล คือ การสร้างจักรวาลที่ดีที่สุดแม้ว่าคุณจะไม่เคยคิดว่าจะได้ดูก็ตาม ถ้าหากจะมีเหตุผลสำหรับกฎที่พระเจ้าประทานให้พระเจ้าเองก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเดียวกัน ดังนั้นไม่มีประโยชน์ใด ๆ จากการนำพระเจ้ามาเป็นตัวกลาง ไม่ว่าในกรณีใดก็ไม่จำเป็นต้องตั้งสมมติฐานว่าพระเจ้าเป็นผู้ร่างกฎนี้เหนือธรรมชาติ ส่วนข้อโต้แย้งทางศีลธรรม (หรือข้อโต้แย้งทฤษฎีคำสอนของพระเจ้า) ข้อโต้แย้งที่ว่านี้ไม่มีถูกหรือผิดเว้นแต่พระเจ้านั้นจะมีอยู่จริง

รัสเซลนำแนวคิดของโสกราตีส จาก ยูโรโฟร์ เมื่อ ๒๓๐๐ ปีก่อนนี้ (บทสนทนาเรื่องยูโรโฟร์ (EUTHYPHRO) นี้เป็นเรื่องของการโต้เถียงถึงสิ่งที่เป็นสุทธิธรรม (Piety) กับอสุทธิธรรม (Impiety) ระหว่างยูโรโฟร์ผู้ซึ่งกำลังจะฟ้องบิดาของตนด้วยคดีฆาตกรรม) มาอธิบายประเด็นสมมติว่าถ้ามีความแตกต่างระหว่างถูกและผิด ความแตกต่างนี้เกิดจากคำสั่งของพระเจ้าหรือไม่ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วเมื่อพระเจ้าดี (สมบูรณ์) ตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว ผลคือ “จะไม่มี ความแตกต่างเกิดขึ้นระหว่างถูกกับผิด”^{๓๓} และถ้าเรายึดถือหลักการของเทววิทยาอย่างเคร่งครัดและยืนยันกรานว่า พระเจ้าดีที่สุดแล้ว และด้วยเหตุนี้บางสิ่งบางอย่างที่เรากระทำโดยไม่มีพระเจ้ากำหนดหรือควบคุมแล้ว “ถูกและผิดนั้นจึงเป็นอิสระจากคำสั่งของพระเจ้าและคำสั่งของพระเจ้านั้นจะเป็นอิสระจากข้อกล่าวหาจากการสร้างขึ้นโดยพระองค์เอง” เมื่อเป็นเช่นนี้จะต้องแสดงให้เห็นว่าความถูกผิดที่เกิดขึ้นไม่ใช่พระเจ้าเท่านั้นที่สั่งการ และถ้าเรารู้สึกว่าถูกบังคับให้เชื่อการมีอยู่ของเทพผู้สั่งที่อยู่เหนือกว่าพระเจ้าผู้สร้างโลก แนวความคิดนี้จะไม่มีความหมายนักสำหรับแนวคิดดั้งเดิม และนอกจากนี้ยังมีแนวคิดหยิบยกขึ้นมา สิ่งที่ดีคิดว่า

^{๓๒} Ibid., pp.5-6.

^{๓๓} Ibid., p. 8.

เรื่องที่น่าจะเป็นไปได้มากอีกอย่าง คือ ความจริงแล้วโลกนี้ถูกสร้างขึ้นโดยปีศาจในช่วงเวลาที่พระเจ้าไม่ได้มอง แต่ก็ไม่ใช่ตัวเลือกที่จะทำให้ผู้มีแนวคิดเทวนิยมดั้งเดิมยอมรับได้^{๓๔} และเพื่อตอบข้อสงสัยของข้อโต้แย้งเรื่อง “ความอยุติธรรม” ซึ่งเป็นข้อโต้แย้งที่ว่าพระเจ้าจำเป็นต้องนำความอยุติธรรมมาสู่โลกเพื่อให้แน่ใจว่าเมื่อสิ้นสุดเวลาแล้วความอยุติธรรมจะสมดุลอยู่นั้น รัสเซลเห็นแย้งว่าเรามีหลักฐานอะไรบ้างที่แสดงว่าการแก้ไขความอยุติธรรมดังกล่าวได้เกิดขึ้น “ในบางส่วนของจักรวาลนี้ที่เราทราบว่ามีความอยุติธรรมอย่างมากและบ่อยครั้งที่ความดีต้องทนทุกข์และบ่อยครั้งที่คนชั่วร้ายประสบความสำเร็จและแทบจะไม่รู้เลยว่าสิ่งใดที่น่ารำคาญกว่ากัน แต่ถ้าคุณจะมีความอยุติธรรมในจักรวาลแล้วคุณต้องสมมติว่าจะมีชีวิตในอนาคตเพื่อปรับสมดุลของชีวิตบนโลกนี้ ดังนั้นพวกเขาจึงบอกว่าต้องมีพระเจ้าและต้องมีสวรรค์และนรกเพื่อที่จะมีความอยุติธรรมเกิดขึ้นในอนาคต”^{๓๕} และมีคนที่มีความคิดที่ปรารถนาเช่นนี้ เราก็ไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมว่าการฟื้นฟูความอยุติธรรมดังกล่าวเกิดขึ้น “สมมติว่าคุณมีสัมหนึ่งถัง คุณเปิดพบว่าชั้นบนสุดของสัมที่ไม่ดีคุณจะไม่เถียงว่า ผลที่อยู่ข้างใต้ยังดีอยู่เพื่อที่แก้ปัญหาข้างต้น แต่คุณอาจจะพูดว่าสัมถังนี้เป็นสินค้าฝากขาย และนี่คือสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์จะตอบโต้แย้งเกี่ยวกับจักรวาลได้จริง ๆ”^{๓๖} ในที่สุดเพื่อตอบสนองข้อโต้แย้งจากประสบการณ์ทางศาสนา ข้อโต้แย้งที่ผู้คนรายงานว่ามีการกระทำโดยตรงกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รัสเซลตั้งข้อสังเกตว่าเรามีแนวโน้มที่จะทำผิดพลาดเมื่อกล่าวถึงประสบการณ์ดังกล่าว ขณะที่เรากำลังทำผิดพลาดในเรื่องอื่น ๆ ของชีวิตของเรา “หากคุณมีอาการตัวเหลือง คุณจะเห็นสิ่งที่เป็นสีเหลืองถ้าไม่ใช่สีเหลืองคุณกำลังทำผิด คือ การตัดสินผิดจากความจริง (real) จากสิ่งที่มองเห็น”^{๓๗} ดังนั้นหลักฐานทั้งหมดของเราจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาเมื่อตัดสินใจในเรื่องดังกล่าวซึ่งเป็นเรื่องที่โน้มเอียงอย่างมากต่อการมีอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ

ต่อคำถามที่ว่า ศาสนาขัดขวางความก้าวหน้าของความรู้และหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมเป็นอันตรายต่อผู้ใช้หรือไม่ รัสเซลได้อธิบายประเด็นนี้ไว้ ๒ ประการว่า “การคัดค้านศาสนามีสองประเภทคือทางปัญญาและทางศีลธรรม การคัดค้านทางปัญญา คือ ไม่มีเหตุผลที่จะคิดว่าศาสนาใดเป็นความจริง การคัดค้านทางศีลธรรม คือ คัดค้านศีลของศาสนามีมาตั้งแต่สมัยที่มนุษย์มีความโหดร้ายไร้มนุษยธรรม ดังนั้นจึงมีแนวโน้มที่ความไร้มนุษยธรรมจะแพร่กระจายเจริญเร็วกว่าความรู้สึกผิดชอบ

^{๓๔} Ibid., p. 8.

^{๓๕} Ibid., p. 9.

^{๓๖} Ibid., p. 9.

^{๓๗} Ibid., p. 161.

ชั่วดีในยุคนั้น”^{๓๘} รัสเซลล์กล่าวสรุปว่า ศรัทธาทางศาสนาทำหน้าที่เป็นกำแพงป้องกันขัดขวางความก้าวหน้าความรู้ทั้งในด้านจริยธรรมและวิทยาศาสตร์หรือไม่ “เมื่อชายสองคนไม่เห็นด้วยกับวิทยาศาสตร์พวกเขาจะไม่เรียกหาพระหัตถ์ข้างใดของพระเจ้า พวกเขาค้นหาหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อตัดสินปัญหาในฐานะนักวิทยาศาสตร์ และพวกเขามั่นใจว่าไม่มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์” แต่“เมื่อนักเทววิทยาสองคนมีความคิดแตกต่างกัน และเนื่องจากไม่มีเกณฑ์ใดในการอุทธรณ์หรือรับรอง ไม่ว่าจะมีการบังคับอย่างเปิดเผยหรือแอบแฝง เรื่องดังกล่าวนี้จึงไม่มีข้อสรุปอะไรเกิดขึ้นนอกจากสร้างความเกลียดชังซึ่งกันและกัน”^{๓๙} ในวันนี้ไม่มีใครเชื่อว่าโลกถูกสร้างขึ้นมา ๔๐๐๔ ปีก่อนคริสตกาล และเมื่อไม่นานมานี้ความสงสัยในประเด็นนี้ก็กล่าวหาเป็นอาชญากรรมที่น่ารังเกียจต่อศาสนจักร ๑๕๐ ปีก่อน กลุ่มออร์โธดอกซ์ไม่มีความเชื่อเรื่องไร้สาระทั้งหมดที่เชื่อกันมากกว่า ศตวรรษ การแยกนิกายและสร้างคำสอนที่ไม่ยึดถือเรื่องตรีเอกานุภาพเดิม ปฏิเสธพิธีกรรมอย่างดั้งเดิมของคาทอลิก เกิดการต่อต้านอย่างหนักหน่วงที่สุดต่อแนวคิดดั้งเดิมสุดท้ายจบลงด้วยการลอบสังหารคนนอกศาสนา Freethinkers^{๔๐} การสืบสวนการฆาตกรรมกลุ่มคนเหล่านี้เพื่อให้ยอมรับและตกเป็นทาสตามพระคัมภีร์และอัลกุรอาน การเผาผู้หญิงด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นแม่มด การรวมตัวกันเพื่ออธิษฐานขอการช่วยให้รอดในช่วงเวลาที่มีโรคระบาดดังที่เห็นได้ในหลาย ๆ ภูมิภาค (ซึ่งนำไปสู่การแพร่กระจายของโรคต่อไปเท่านั้น) ทั้งหมดเป็นผลมาจากความเชื่อและข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ไร้เหตุผล ในภาวะปัจจุบันของการระบาดจากไวรัสโคโรนา-๒๐๑๙ (Covid-๑๙) ก็เห็นหลายศาสนาที่จัดให้มีการสวดอธิษฐานช่วยให้รอดและสุดท้ายเป็นต้นตอของการระบาด อย่างเช่น การสวดมนต์ในโบสถ์ ชางริง เอซิล กรุงโซลประเทศเกาหลีใต้ การชุมนุมของผู้นำศาสนาอิสลามในประเทศมาเลเซีย เป็นต้น

รัสเซลล์ ได้สรุปไว้อย่างชัดเจนว่า “ในช่วงเวลาใดก็ตามที่ศาสนามีความรุนแรงมากขึ้นก็จะทำให้มีความเชื่อที่ตื้นเขินยิ่งมีลึกซึ้งมากขึ้น ความโหดร้ายที่เพิ่มมากขึ้นจะเป็นการซ้ำเติมสถานการณ์ให้มีความเลวร้ายยิ่งขึ้น”^{๔๑}

รัสเซลล์ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากเรื่อง “สนับสนุนให้มีการสอนเรื่องเพศศึกษาแก่เด็ก รัสเซลล์วิจารณ์ศาสนจักรว่าความพยายามควบคุมการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาสำหรับเด็กของ

^{๓๘} Ibid., p. 27.

^{๓๙} Ibid., p. 173.

^{๔๐} Ibid., p. 28., Freethinkers (N) พจนานุกรมราชบัณฑิตให้ความหมายว่า ; ผู้นับถือศาสนาโดยอิสระ, คนนอกกริต, ผู้มีความคิดอิสระ.

^{๔๑} Ibid., p. 15.

คริสตจักรเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อสุขภาพจิตและร่างกาย”^{๔๒} นอกจากนี้ยังเสนอเรื่องการแต่งงานแบบชั่วคราวและการป้องกันการตั้งครรภ์สำหรับผู้ที่ไม่พร้อมที่สร้างครอบครัว โดยกล่าวว่า “จริยธรรมของคริสเตียนไม่ได้เน้นคุณธรรมทางเพศแต่เกิดขึ้นเพื่อรักษาศักดิ์ศรีมากกว่าศีลธรรมในใจ”^{๔๓} ซึ่งสนับสนุนมุมมองที่ว่างานเขียนของคริสตจักรที่ตกทอดมานั้น “เต็มไปด้วยเรื่องของศักดิ์ศรีและการต่อต้านผู้หญิง”

นอกจากนี้งานเขียนของรัสเซลล์ยังตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับศาสนาว่า ศาสนาไม่ได้เป็นเพียงแค่หลักคำสอนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงอารมณ์ด้วย สิ่งนี้อธิบายได้ว่าเหตุใดการโต้แย้งต่อการดำรงอยู่ของสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลในหมู่ปัญญาชน แต่ไม่มีความสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาเพราะศาสนาขึ้นอยู่กับความกลัวและความไม่รู้ ความกลัวต่อสิ่งลึกลับ การขาดความรู้เกี่ยวกับสาเหตุทางธรรมชาติ และความกลัวความตาย^{๔๔} สำหรับเนื้อหาเชิงประพจน์ของศาสนา หรือสิ่งที่เรียกว่า “เทววิทยา” รัสเซลล์ตั้งข้อสังเกตว่าศูนย์กลางของความคิดของศาสนาคริสต์คือ ความเชื่อในพระเจ้า ความเชื่อในความเป็นอมตะและอย่างน้อยที่สุด “ความเชื่อว่าพระคริสต์ทรงเป็นพระเจ้า และถ้าไม่ใช่อย่างน้อยที่สุดก็คือบุรุษที่ฉลาดที่สุด ถ้าคุณจะไม่เชื่อเกี่ยวกับพระคริสต์เช่นนี้ ผมไม่คิดว่าคุณมีสิทธิ์ที่จะเรียกตัวเองว่าคริสเตียน”^{๔๕}

รัสเซลล์มองว่าศาสนาแตกต่างจากศาสนศาสตร์โดยพื้นฐานแล้วเป็นรูปแบบของความรู้สึกบางอย่างที่อาจเป็นชุดของทัศนคติที่มีผลในทางปฏิบัติรวมถึงคำพูดและรูปแบบทางจริยธรรมของชีวิตคน รัสเซลล์กล่าว ศาสนามีสามด้าน คือ ๑) ประการแรกมีความเชื่อส่วนบุคคลที่จริงจังของคน ๆ หนึ่งตราบเท่าที่พวกเขาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของโลกและการดำเนินชีวิต ๒) คำสอน และ ๓) สถาบันหรือคริสตจักร ในประการแรกความคลุมเครือของคำว่า “ศาสนา” กำลังจะถูกนำมาใช้ในความหมายนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งที่ทำให้ทัศนคติของบุคคลมีต่อศาสนาซับซ้อนมากขึ้น ถึงแม้จะคิดว่าศาสนาส่วนตัวบางรูปแบบเป็นที่ต้องการอย่างมาก และรู้สึกว่หลายคนก็ไม่พอใจจากการไม่มีศาสนา ถึงจะไม่สามารถยอมรับหลักธรรมของศาสนาอื่นมาแทนได้ และมีแนวโน้มที่ว่าคริสตจักรส่วนใหญ่มักจะทำ

^{๔๒} Ibid., p. 21.

^{๔๓} Bertrand Russell, *Marriage and Morals*, (New York: Horace Liveright, 1929), pp. 60-61.

^{๔๔} Bertrand Russell, *Why I am Not a Christian and Other Essays on Religion and Related Subjects*, p.5, p.16.

^{๔๕} Ibid., p. 22.

อันตรายมากกว่าผลดี^{๔๖} ความซับซ้อนในเรื่องนี้เกิดจากความจริงที่ว่าแม้แต่อารมณ์ที่ร้ายแรงที่สุดและความรู้สึกของเราไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อของเราเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะที่มีชื่อเสียงที่สุดของรัสเซลล์เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตที่ดี คือ “ชีวิตที่ดีนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากความรักและได้รับการชี้นำโดยความรู้”^{๔๗} ซึ่งเป็นมุมมองพื้นฐานที่เหมือนกับเป้าหมายที่มากกว่าคำอธิบายด้วยเหตุนี้จึงไม่จำเป็นอธิบายหรือบรรยายให้เข้าใจในทุกอย่าง จากตัวอย่างที่รัสเซลล์ยกมาอธิบายว่า “สมมติว่าลูกของคุณป่วย ความรักและความปรารถนาที่จะรักษาลูกให้หายป่วย หลักการวิทยาศาสตร์ (การแพทย์) ก็จะบอกคุณว่าต้องทำอะไร ไม่มีทฤษฎีจริยธรรมหรือกฎทางศีลธรรมชั้นใดจะช่วยรักษาลูกของคุณให้หายดีได้ การกระทำของคุณเกิดขึ้นโดยตรงจากความปรารถนาที่ให้การป่วยหายไปพร้อมกับความรู้เกี่ยวกับวิธีการการรักษา นี่เป็นความจริงของการกระทำทั้งหมดไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี”^{๔๘} ผลก็คือในหลาย ๆ กรณีอารมณ์ทำให้เกิดความเชื่อ “ดังนั้นจึงพิสูจน์ไม่ได้ว่ามุมมองเกี่ยวกับชีวิตที่ดีนั้นถูกต้อง ซึ่งทำได้เพียงแค่อธิบายแนวคิดนี้และหวังว่าจะเห็นด้วยมากที่สุดเท่าที่จะทำได้”^{๔๙} และไม่ควรถีความรับรองความเชื่อทางศาสนาอย่างไร ข้อจำกัด รัสเซลล์ชี้ให้เห็นว่า “คุณธรรมที่สำคัญบางประการมีแนวโน้มที่จะพบได้ในหมู่คนที่ปฏิเสธความเชื่อทางศาสนามากกว่าคนที่ยอมรับในสิ่งที่เรียกว่าศาสนา” ฉันคิดว่าสิ่งนี้ถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความจริงของคุณธรรม ความสมบูรณ์ทางปัญญาซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางนิสัย สติปัญญา ในการตัดสินใจจากคำถามที่คลุมเครือไร้หลักฐานหรือปล่อยไว้โดยแน่ใจว่าหลักฐานที่มีไม่สามารถสรุปความจริงใด ๆ ได้”^{๕๐} ในกรณีของศาสนาไม่ใช่แค่การละเว้นคุณธรรม แต่ความรู้สึกผิดหวังที่เพิ่มมากขึ้น หากคิดว่าพฤติกรรม ความเชื่อ จำเป็นต่อคุณธรรม และถ้ามีผู้สงสัยสอบถามโดยตรงไปตรงมาไม่เห็นเหตุผลที่จะเชื่อว่าความเชื่อทางศาสนาจริงอย่างที่สั่งสอนกันมา ในอดีตหลายศตวรรษที่ผ่านมา ถ้าพวกเขาตั้งข้อสงสัยในเรื่องเหล่านี้ เจ้าหน้าที่จะกีดกันไม่มีการสอบสวนตรงไปตรงมาและในที่สุดการลงโทษผู้ตั้งข้อสงสัยด้วยการเผาทั้งเป็น ในรัสเซียอาจมีวิธีลงโทษดีกว่าเล็กน้อย แต่ในประเทศตะวันตกทางการได้ดำเนินการโน้มน้าวรูปแบบอื่นที่ละมุนละม่อมกว่า ในประเด็นนี้โรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญที่สุด “เด็กจะต้องไม่ได้รับการสั่งสอนให้เชื่อข้อโต้แย้ง สนับสนุนความคิดที่กระด้าง

^{๔๖} Schilp and Paul Arthur, *The Philosophy of Bertrand Russell*, (Chicago: Northwestern University, 1944), pp.725-726.

^{๔๗} Bertrand Russell, *Why I am Not a Christian and Other Essays on Religion and Related Subjects*, p.44.

^{๔๘} Ibid., p. 48.

^{๔๙} Ibid., p. 44.

^{๕๐} Ibid., p. 169.

กระเดื่องต่อศีลธรรม”^{๕๑} รัสเซลล์กล่าวว่า สังคมและบุคคลจำเป็นต้องเลือกว่าชีวิตที่ตื้นนั้นเป็นอย่างไรมีความจำเป็นหรือไม่ต้องที่ได้รับการชี้แนะให้เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์และหลักการศาสนาโดยไม่ต้องมีข้อสงสัยหรือให้ความสนใจน้ำหนักของหลักฐานเพื่อยืนยันอะไรสักเรื่องว่าศาสนาเป็นจริงอย่างที่เชื่อกันมาตั้งแต่อดีต

๓.๓.๖ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของ ฌอง ปอล ซาร์ต (๑๙๐๕-๑๙๘๐)

ฌอง ปอล ซาร์ต เป็นคนหนึ่งที่ประกาศตนว่าไม่มีศาสนา^{๕๒} โดย ซาร์ต เห็นว่าการกระทำที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวกับศีลธรรมเพราะเป็นพื้นฐานทางจริยธรรมที่สามารถตรวจสอบได้อย่างเคร่งครัดบนพื้นฐานของความรับผิดชอบปัจเจกชน ถ้ามนุษย์กระทำการสิ่งใดที่เขากระทำด้วยตัวเอง ก็ไม่มีบุคคลใดที่จะตำหนิได้นอกจากตนเอง ดังนั้นความรับผิดชอบในการกระทำเป็นไม่ใช่ของปัจเจกชนเท่านั้นแต่เป็นความรับผิดชอบสำหรับมนุษย์ทุกคน^{๕๓} ซาร์ต เป็นคนที่แนวคิดที่ขัดแย้งกับชีวิตตนเองดังที่เราทราบว่าซาร์ตมีอุปนิสัยที่แปลกประหลาดมีคู่ชีวิตที่เรียนจบมาด้วยกันแต่ไม่ได้แต่งงานสมรสกันตามหลักการศาสนา และยังปรากฏว่าเขาจะใช้ชีวิตคู่แบบเพื่อนความสัมพันธ์ เมื่อเขาไปอยู่ที่ใดกับใครเขาจะมาเล่าทุกเรื่องให้กับคู่ชีวิตฟังโดยไม่ปกปิด

แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาของซาร์ต ซาร์ตเป็นนักศีลธรรมแต่แทบจะไม่มีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ซาร์ตเห็นว่าศีลธรรมไม่ได้กำหนดความถูกต้องดีงามอะไรนอกจากความถูกต้องนั้นมาจากตนเองที่มีต่อสังคม การศึกษาของเขาในเชิงปรากฏการณ์วิทยาเน้นย้ำแต่เรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติ ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับอดีตในประเด็นของความรู้ทางญาณวิทยาไม่สามารถเป็นสิ่งที่จับต้องได้รวมทั้งอุดมคตินิยมและปรากฏการณ์วิทยาในทางจริยธรรมโดยอ้างว่าสิ่งนี้ดึงดูดความสนใจต่อการปกปิดอดีตสูงสุดจากอิสรภาพของความคิด การลดทอนสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นถือว่าเป็นจิตสำนึกที่บริสุทธิ์เป็นวัตถุที่มีความหมายและมีความสำคัญโดยปราศจากการความเป็นเจ้าของ ทำให้เกิดความสงสัยและขาดความเชื่อมั่น การเพิกเฉยต่อศีลธรรม ซาร์ตอธิบายแนวคิดเรื่องจริยธรรมเกิดขึ้นภายหลังการเรียนรู้โดยปราศจากอดีต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติหรือการรับรู้เชิงประจักษ์ ซึ่งอดีตในเรื่องเหนือธรรมชาติมีสูงกว่าเชิงประจักษ์ สำหรับซาร์ตแล้วมนุษย์มีบทบาทในเชิงรุกเพื่อการพัฒนาจุดหมาย แนวคิดของซาร์ตเป็นการผสมผสานความคิดสามทางของ มาร์กซ์ ฮัลเซอร์

^{๕๑} Ibid., p. 171.

^{๕๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เปรียบเทียบแนวคิด พุทธศาสนากับชาตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๕๓} Samuel Enoch Stumpf, *SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy*, Vanderbilt University., แปลโดย สมนึก ชูวีเชียร, หน้า ๖๔๙.

และไฮเดกเกอร์ ซึ่งแนวคิดของมาร์กซคือจุดเปลี่ยนโลก แนวคิดของฮัลเซอร์มุ่งเน้นไปที่เรื่องปรากฏการณ์วิทยาซึ่งมุ่งไปที่ปัจเจกชน และโลกของสถานะที่เป็นจริง (existence) สิ่งที่มีนัยเป็น (Essence) ของโลกที่เป็นจริง ซึ่งแนวคิดทั้งสามเป็นเรื่องเดียวกันเกี่ยวกับสถานะที่เป็นจริงของปัจเจกชน ดังนั้นหลักการพื้นฐานของเอกซิสเทนเซียลิสต์ ก็คือ สถานะที่เป็นจริงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้มันเป็นที่รวมไปถึงความจริงที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ความจริงและความรู้ (Metaphysics) ซึ่งหมายถึงสิ่งใดที่กล่าวว่าสถานะที่เป็นจริงจะเกิดขึ้นก่อนสิ่งที่ทำให้มันเป็นที่รวมไปถึงความจริงที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งชาร์ตอธิบายว่าเราไม่สามารถอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ในแบบเดียวกับกระบวนการผลิตสิ่งของ และเมื่อเราเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์เราก็จะมีแนวโน้มที่จะอธิบายว่ามนุษย์เป็นผลผลิตของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้าง คือ พระเจ้า ซึ่งเราใช้เวลาส่วนใหญ่คิดถึงพระเจ้าในฐานะ “ช่างฝีมือที่ทรงภูมิโดยอธิบายไม่ได้ด้วยกฎทางวิทยาศาสตร์” (Supernal artisan) ดีความได้ว่าเมื่อพระเจ้าทรงสร้างพระองค์ทรงทราบอย่างถูกต้องและแม่นยำในสิ่งที่พระองค์สร้าง ซึ่งปัจเจกชนแต่ละคนที่ทรงสร้างคือความสมบูรณ์ที่ทำให้เราทราบถึงความคิดที่มีอยู่ในจิตใจของพระเจ้า^{๕๔}

ถึงแม้ว่าในศตวรรษที่ ๑๘ จะมีนักคิดอย่าง ดิเดอโรท์ วอลแตร์ และ เอมมานูเอล คานท์ ที่มีความเชื่อว่าพระเจ้าไม่ได้มีอยู่จริงและเป็นผู้ปฏิเสธ ความคิดเกี่ยวกับพระเจ้า ซึ่งความคิดของพวกเขาในยังคงเชื่อว่ามนุษย์มีความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน มนุษย์มีธรรมชาติของมนุษย์ มีธรรมชาติของตัวเองในแต่ละคน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนก็มีลักษณะเฉพาะอย่างของความคิดที่เป็นสากลเกี่ยวกับมนุษย์ถึงแม้มนุษย์จะพัฒนาไปถึงระดับใดก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลใดในสังคมหรือชนพื้นเมืองโบราณกาลทั้งหมดก็มีคุณสมบัติพื้นฐานอย่างเดียวกันและมีความหมายหรือแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์เหมือนกัน เพราะสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่เป็นอย่างเดียวกัน (Essence) และสิ่งที่เป็นนั้นเกิดขึ้นก่อนสถานะที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงทางประสบการณ์

ชาร์ตพลิกกลับแนวคิดทั้งหมดไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าอย่างจริงจังและเมื่อเชื่อว่ามีพระเจ้าก็ไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ที่พระเจ้าให้มา เพราะเมื่อไม่มีแนวคิดว่ามีพระเจ้าก็ไม่มีความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยพระเจ้าเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ความคิดก็จะไม่ถูกคิดไว้ล่วงหน้าอย่างสมบูรณ์^{๕๕} มนุษย์เกิดขึ้นเป็นจริงกลายเป็นตัวตนของตนเองมากที่สุด การจะพูดถึงสถานะที่เป็นจริงเกิดขึ้นก่อนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดก่อนที่จะทำให้มันเป็นที่รวมไปถึง ประโยชน์อธิบายได้ว่า ตัวของมนุษย์เกิดขึ้นจริงในโลกก่อน และ มาเผชิญสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองแล้วจึงให้ความหมายกับตัวเองในภายหลัง ซึ่งหมายความว่ามนุษย์เกิดเป็นมนุษย์อย่างมนุษย์ทั่วไป แต่จะมีผลความเป็นมนุษย์

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๖-๖๔๗.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๗-๖๔๘.

มาหรือไม่ นั่นเป็นอีกเรื่อง เพราะมนุษย์ไม่ได้รับมอบธรรมชาติมา เพราะไม่มีพระเจ้าที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างที่เราเข้าใจว่ามนุษย์กำเนิดจากโรงงานหรือผลผลิตของพระเจ้า ประเด็นนี้ที่ชาตรต้องการสื่อออกมา ก็คือสิ่งที่มนุษย์กระทำก็เป็นผลที่เกิดจากตัวของมนุษย์เอง ซึ่งชาร์ตกำลังชี้ให้เห็นว่ามนุษย์นี้มีคุณค่าและศักดิ์ศรีที่ยิ่งใหญ่กว่าหิน ดิน หรือ สิ่งของอย่างอื่น ศักดิ์ศรีนี้ก็คือคุณค่าของการเป็นเจ้าของชีวิตตนเองที่อยู่บนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกที่จะกระทำเช่นนั้นเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาตนเองไปสู่อนาคต ซึ่งชาร์ตต้องการสื่อออกมาในสองประเด็นที่แตกต่างกัน คือ การเป็นในตัวของมันเอง (Being in itself) และการเป็นสำหรับตัวมันเอง (Being for itself) ซึ่งแบบของการเป็นทั้งสองของการเป็นชี้ให้เห็นว่าเขาเป็น (is) และยังชี้ให้เห็นถึงความคิด (ความเห็น) อย่างมีจิตสำนึก (Conscious subject) ซึ่งทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งของ ชาร์ตเห็นว่าการอยู่บนพื้นฐานของความคิดอย่างมีจิตสำนึกคือการยืนอยู่อย่างมั่นคงต่ออนาคต สิ่งที่ตามมาคือการวางสถานะที่เป็นจริงให้เกิดขึ้นก่อนและสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้มันเป็นเกิดในธรรมชาติของมนุษย์ขึ้นภายหลัง ซึ่งในธรรมชาติของมนุษย์ไม่ใช่เพียงแต่มนุษย์สร้างตัวเองขึ้นมาเท่านั้นแต่มนุษย์ยังต้องรับผิดชอบกับสิ่งที่ตัวเขาเป็น ชาร์ตกล่าวว่าการวางความรับผิดชอบทั้งหมดบนสถานะที่เป็นจริงไว้แต่ละบุคคลโดยตรง ไม่สามารถหาสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นใดมารับผิดชอบแทนได้ และถ้าธรรมชาติของมนุษย์ถูกกำหนดและมอบหมายมาแล้ว เขาก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขาคิดหรือกระทำด้วยตัวเองแล้ว ก็ไม่มีบุคคลใดที่จะตำหนิในสิ่งเขาได้ เลือกเป็นวันไว้เสียแต่ว่าตัวเองจะหนีในสิ่งที่ตัวเองเป็นหรือคือการกระทำนั้น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมนุษย์เลือกวิธีการของตัวเองแล้ว การเลือกนั้นก็ไม่ใช่เพียงเรื่องส่วนตัวแต่เป็นเรื่องที่ส่วนรวมจะได้รับผลที่เขาเลือกจะเป็นนั้นด้วย ดังนั้นความรับผิดชอบจึงไม่เป็นเพียงของเขาเท่านั้น แต่เป็นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทั้งหมดด้วย ชาร์ตตอบข้อโต้แย้งที่เสนอไว้ว่า จะเกิดอะไรขึ้นถ้ามีคนเลือกจะทำหรือจะเป็นเช่นเดียวกันหมด ชาร์ตตอบว่าการที่เราสร้างคุณค่าของเราเองผลที่ตามมาคือการสร้างตัวเราด้วยตัวเราเอง ในเวลาเดียวกันเราได้สร้างภาพของธรรมชาติมนุษย์อย่างที่เราเชื่อมั่นว่ามันควรจะเป็นเมื่อเราเลือกวิธีนี้หรือวิธีนั้นและเราได้ยืนยันคุณค่าของสิ่งที่เราเลือกแล้วและไม่มีอะไรที่ดีไปกว่าสำหรับคนใดคนหนึ่งนอกจากเป็นความดีต่อส่วนรวมทั้งหมดนั้น

สำหรับคำตอบของข้อโต้แย้งนี้เหมือนกับแนวคิดคำสั่งเด็ดขาดของคานท์ (Categorical imperative; Immanuel Kant) ชาร์ตไม่ได้ต้องการหลักการสากลเช่นเดียวกับคานท์ แต่ชาร์ตต้องการให้มุ่งความสนใจไปที่ประสบการณ์ที่ชัดเจนของมนุษย์ในเรื่องที่มนุษย์ต้องเลือกกระทำ และตัดสินใจ ถึงแม้จะไม่มีข้อแนะนำสำหรับการใช้อำนาจนั้น ซึ่งชาร์ตยังให้ความเห็นว่าเมื่อคนตกอยู่ในสถานะที่ต้องเลือกและในขณะเดียวกันสอบถามว่ามีความเต็มใจหรือไม่ที่ให้อื่นเลือกการกระทำแบบเดียวกันนี้ เพราะบุคคลไม่สามารถหนีความคิดที่รบกวนจิตใจว่าไม่ต้องการให้คนอื่นมากระทำอย่างที่เขาคิด และคนที่คนอื่นพูดว่าถ้าเป็นเขาจะไม่ทำเช่นนั้น เช่นนี้ จึงเป็นเรื่อง “หลอกหลวงตนเอง” (Self-deception) อย่างที่สุด ดังนั้นการเลือกกระทำไม่ว่าผลจะออกมาประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตามก็จะต้องมีความรู้สึกเจ็บปวดทรวงใจลึก ๆ เพราะความคิดที่ว่ามันดีได้มากกว่านี้ หรือการที่คนอื่นจะกล่าวว่าเขาทำได้ดีกว่านี้ ซึ่งการพูดแบบนี้เป็นการขาดความรับผิดชอบไม่พื่อต่อตัวเองและต่อคนอื่น ๆ ด้วย ชาร์ตเห็นว่าบุคคลใดที่หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบด้วยการหลอกตัวเองแล้วคนแบบนี้จะมีความสุขต่อศีลธรรมของตนแต่ก็จะมีความทุกข์เกิดขึ้นในใจของตนเอง^{๕๖}

การอธิบายเรื่องความเชื่อดั้งเดิมของศีลธรรมแบบโบราณ ความตั้งใจของชาร์ตคือการแสดงเหตุผลความไม่มีอยู่ของพระเจ้าตามคำประกาศของนิทเช และ ดอสโตเยฟสกี ว่า “พระเจ้าสิ้นพระชนม์และถ้าพระเจ้าไม่ได้เกิดขึ้นจริงทุกสิ่งทุกอย่างก็จะได้รับการยกเว้น” ในโลกที่ไม่มีพระเจ้านั้นทำให้จิตใจของมนุษย์ละเว้นการกระทำ (Abandonment) ความหมายของการละเว้นการกระทำหรือเลิกกระทำมีความหมายเมื่อไม่มีพระเจ้าอย่างที่เราเข้าใจเราก็จะไม่พบคุณค่าของ “ความดี” เพราะก่อนการเลือกจะเป็นนั้นไม่มีจิตสำนึกที่สมบูรณ์เพื่อกระทำมัน เมื่อมนุษย์สูญเสียความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้รับการอนุญาตสิ่งที่เกิดขึ้นคือมนุษย์จะรู้สึกแคว้งคว้างและโดดเดี่ยว เพราะมนุษย์ไม่สามารถค้นพบหรือพึ่งพาสิ่งใดทั้งภายในและภายนอกตนเอง ชาร์ตกล่าวว่าธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์ถูกเปิดเผยจากสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นจริง ส่วนสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่มีอะไรไม่เป็นปัจจุบันไม่เกิดขึ้นจริงเป็นแค่ปรากฏการณ์ของสิ่งที่ปรากฏ นอกจากการเกิดขึ้นของมนุษย์ที่เป็นจริง เมื่อไม่มีพระเจ้าไม่มีระบบความคิดบนฐานของคุณค่าก็จะมีสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้มันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตนเองและสำคัญที่สุดจากทุกสิ่ง มีแนวคิดที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นอิสระที่จะกระทำตามความต้องการเพราะชีวิตของเขาถูกกำหนดโดยปัจจัยที่อยู่การควบคุม การกล่าวว่ามนุษย์เป็นอิสระเป็นแค่คำพูดที่สวยหรูแต่แท้ที่จริงมนุษย์ถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยวและอิสระที่เข้าใจมานั้นจะสิ้นสุดลงทันทีเพราะจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบต่อการกระทำ^{๕๗}

ชาร์ต ปฏิเสธความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ที่กระหายความรุนแรงและความรุนแรงนี้คือข้อแก้ตัวในการกระทำบางอย่างที่มนุษย์กระทำขึ้น เหตุผลอย่างนี้เป็นอิสระที่น่ากลัวของการกระทำ มันคือการเสียสมดุลของความเป็นอิสระ ชาร์ตกล่าวว่าเราเป็นอิสระดังนั้นเราจึงต้องเลือกที่จะกระทำนั้น เพราะว่าไม่มีกฎเกณฑ์ของศีลธรรมใดที่จะเป็นหลักประกันต่อการกระทำนี้ ชาร์ตเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นความจริง จุดมุ่งหมายของการกระทำนั้นเป็นผลรวมของสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และไม่มีสิ่งใดกำหนดให้กระทำนอกจากตัวตนของเขานั้นเป็นผู้กระทำ และไม่มีสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้เป็นมาแต่แรก ชาร์ตเห็นว่าการค้นพบตัวตนจากการกระทำที่มีจิตสำนึกเป็นการค้นพบสถานะของคนที่อยู่บนพื้นฐานของความเห็นที่ตรงกัน ซึ่งมนุษย์ต้องอาศัยเหตุผลเหล่านี้ในการ

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๘-๖๕๐.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๐.

เลือกและตัดสินใจ โดยไม่มีจุดมุ่งหมายใดที่เลือกด้วยปัจเจกชน ซึ่งผู้อื่นก็ไม่ทราบเหตุผลนั้นมาก่อนซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าทุกจุดมุ่งหมายเป็นตัวกำหนดแนวทางของมนุษย์แต่อาจจะไม่กระทำตามหรือต่อต้านด้วยแนวคิดเดียวกัน ชาร์ตจึงไม่เห็นความสำคัญของเรื่องนี้แต่ให้นำหนักไปที่วิธีการและสิ่งที่เรากระทำและผลที่ตามมาของการกระทำ ยิ่งกว่านั้นมนุษย์ต้องทำสิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นการสร้างคุณค่าให้ตนเอง และไม่ได้หมายความว่าบุคคลไม่สามารถตัดสินใจการกระทำของมนุษย์ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าการกระทำของบุคคลอาจมีความผิดพลาดหรือหลงกลวงตนเองอยู่เพราะมนุษย์จะพยายามปกปิดตนเองบนข้อแก้ตัวจากความผิดพลาด ซึ่งหลักการบางอย่างของความเชื่อที่ว่ามนุษย์ไม่เป็นอิสระการกระทำของเขาจะถูกครอบงำด้วยจิตใจที่อยู่เหนือการควบคุมของตนเองเป็นการล่อกลวงตนเองจากความจริง ชาร์ตกล่าวว่า การสร้างคุณค่าไม่ได้หมายความว่าถึงความรู้สึกก่อนที่จะทำตามเจตจำนง เพราะชีวิตไม่สามารถเป็นอะไรได้จนกว่าชีวิตมีอยู่และแต่ละคนจะมีวิธีทางของตนเองเพื่อสร้างมัน การที่จะกล่าวว่ามนุษย์เป็นเหยื่อของโชคชะตาและมีอำนาจลึกลับบางอย่างจากความรู้สึกจากการทำผิดพลาด เพราะขาดศรัทธา การล่อกลวงตนเอง ความไม่จริงใจเป็นการซ่อนบุคลิกที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังการแสดงออกภายนอกที่ล่อกลวง ดังนั้นถ้ามนุษย์แสดงความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงในพฤติกรรมของตนเองทั้งหมดก็จะมีวันล่อกลวงตนเองและความซื่อสัตย์ก็จะเป็นเพียงแค่อุดมคติแต่จะเป็นตัวของตัวเขาเองโดยแท้จริง^{๕๘} ที่นอกเหนือจากศีลธรรมทางสังคมที่เข้มงวด

๓.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาของคนในสังคมปัจจุบัน

ในสังคมปัจจุบันกระแสของการปฏิเสธศาสนา ไม่ได้เริ่มมีในช่วงศตวรรษนี้แต่มีมาอย่างยาวนาน ศาสนาเองก็ถือกำเนิดตามหลังมนุษย์ แต่เดิมศาสนาก็ไม่ได้มีรูปแบบอย่างที่เห็น ศาสนาจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเชื่อซึ่งความเชื่อนั้นเกิดขึ้นก่อนมีศาสนารูปแบบอย่างในปัจจุบัน เมื่อมนุษย์ที่นับถือศาสนาอยู่ร่วมกันในสังคมมีวิถีชีวิตหลากหลายร่วมกัน เช่นนั้นการไม่นับถือศาสนาของบุคคลสามารถอยู่ในสังคมร่วมกันได้หรือไม่ ความจริงบางประการที่มนุษย์สงสัยถึงความเชื่อทางศาสนา ความชัดเจนต่อข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่สังคมมีอิสระเสรีทางความคิดและความเชื่อ การตั้งคำถามถึงความจริงต่อสิ่งสูงสุดในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เมื่อหลักการทางศาสนาสวนทางกับความจริงในสังคมเช่นนี้แนวคิดการไม่มีศาสนากับมนุษย์ในสังคมปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจว่าคนในสังคมปัจจุบันมีความเห็นต่อการไม่มีศาสนาอย่างไรและอะไรเป็นจุดกำเนิดของความคิดนั้น

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๐-๖๕๒.

๓.๔.๑ เหตุผลของการไม่นับศาสนาของคุณชั้นนี้ สุวรรณเมธานนท์

ชั้นนี้ สุวรรณเมธานนท์^{๕๙} ดารานักแสดงประกาศว่าตนเองเป็นคนไม่มีศาสนา ไม่มี ความเชื่อและศรัทธาในศาสนา เดิมชั้นนี้นับถือศาสนาคริสต์ตามครอบครัวมาตั้งแต่เกิดแต่เหตุผลที่เลิกนับถือศาสนาไปเพราะว่าผิดหวังจากการภาวนาขอให้ครอบครัวผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจแต่ก็ไม่มีผล ทำให้เสื่อมความศรัทธาจนเลิกนับถือศาสนา และตอนนี้ไม่ได้นับถือศาสนาใหม่อะไร ชั้นนี้บอกว่าเขาเข้าใจในหลักคำสอนและไม่ได้ลบหลู่เพียงแต่จะพึ่งพาตัวเอง หลักยึดเหนี่ยวจิตใจของชั้นนี้คือ “จิตสำนึก” กับ “ความดี”

๓.๔.๒ เหตุผลของการไม่นับศาสนาของคุณลักขณา ปันวิชัย (แขก คำผกา)

ลักขณา ปันวิชัย มีชื่อเล่นว่า "แขก" เป็นชาวเชียงใหม่โดยกำเนิด สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีทางด้านประวัติศาสตร์จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำงานเป็นนักข่าว อสมท. เคยเป็นครูสอนวิชาสังคมศึกษาที่โรงเรียนดาราวิทยาลัย ก่อนที่จะได้รับทุนมงกุฎไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและเอกที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ภายหลังจากจบปริญญาโท ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เธอได้วางแผนทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกในหัวข้อสตรีนิยม แต่ได้ยกเลิกการเรียนปริญญาเอก^{๖๐} และกลับประเทศไทย

ประเด็นคำวิจารณ์ของคุณแขก คำผกา ต่อการจัดกิจกรรม “สวดมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี” เป็นการเอานิยามความสุขตามความเชื่อของตนเองไปมอบให้คนอื่น ๆ เป็นการสะกดจิตหมู่ เป็นยาหล่อมประสาท เพราะว่ามันทำให้คนคิดว่าสวดมนต์แล้วจะมีความสุข ชีวิตจะดี โดยละเลยประเด็นปัญหาที่เป็นจริงอื่นๆ เช่น รัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนากิจการสาธารณะอื่น ๆ ที่ทำให้ประเทศก้าวหน้า รวมทั้งวิจารณ์ว่าศีล ๕ ก็ไม่ได้สูงส่งกว่า บัญญัติ ๑๐ ประการ ของศาสนาคริสต์ การเอาพุทธศาสนามาตอบปัญหาสังคมทุกเรื่องไม่น่าจะถูกต้อง ศาสนาอาจไม่เกี่ยวกับการทำให้คนเป็นคนดี เพราะคนดีในโลกสมัยใหม่ต้องถูกควบคุมโดยหลักกฎหมาย การตรวจสอบโดยสื่อ ฯลฯ

และประเด็นในรายการคิดเล่นเห็นต่างออกอากาศเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ “เรื่อง การไม่มีศาสนาไม่ใช่เรื่องผิด” โดยวิจารณ์เรื่องการไม่มีศาสนาของคนในสังคมจะทำให้คนในสังคมมีลักษณะไปในทางใด การไม่มีศาสนาเป็นเรื่องผิดหรือไม่ซึ่งสรุปความได้ว่าคนไม่นับถือศาสนาไม่ใช่เรื่อง

^{๕๙} หัวข้อข่าว ๑๐ ดาราตัวท็อปที่ลุกขึ้นมาเปลี่ยนศาสนาตามความศรัทธาส่วนตัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://lifestyle.campus-star.com/entertainment/78067.html> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^{๖๐} “คำผกา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [Wikipedia.org/wiki/คำผกา](https://en.wikipedia.org/wiki/คำผกา) [๑๐ มกราคม ๒๕๖๔].

ผิดอะไร การไม่นับถือศาสนาไม่ได้เกี่ยวกับว่าจะลงนรกหรือขึ้นสวรรค์ นาซาค้นพบดาวดวงใหม่ตั้งหลายดวงแล้วแต่ไม่เคยพบนรกหรือสวรรค์ มนุษย์เราควรอยู่กันด้วยเหตุผล^{๖๑}

ซึ่งหลักแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาของคุณคำผกา เป็นศาสนาสำหรับคนสมัยใหม่ หลุดพ้นไปจากความเชื่อเกี่ยวกับการสวดภาวนาหรืออ้อนวอน พันแนวคิดความเชื่อปาฏิหาริย์คุณค่าความดีเกิดขึ้นจากการสวดภาวนา โดยปรับแนวคิดไปมีมุมมองที่เหตุผลกับหลักการทางศาสนาเท่านั้นที่ทำให้คน ๆ หนึ่งและสังคมนั้นดีขึ้นมาได้

๓.๔.๓ เหตุผลของการไม่นับศาสนาจากบทสัมภาษณ์คุณวินทร์ เลียววาริณ

“เอาใจเขามาใส่ใจเราคือศาสนาของผม”^{๖๒} ศาสนาด้วยความรักและความรู้ กับ วินทร์ เลียววาริณ นิตยสารสามแสงอรุณ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕ เรื่องโดย ศศิวัน รพีพัฒน์ อิงคสิทธิ์ ในบทความ “คนเราสามารถเป็นคนดีโดยไร้ศาสนาได้หรือไม่ ?”

ในมุมมองเรื่องที่ว่าศาสนาเป็นเรื่องต้องห้ามหรือเป็นสิ่งที่ควรจะหยิบยกขึ้นมาพูด วินทร์ เสนอว่าเป็นเรื่องที่ควรพูดอยู่เพราะเราควรมีศาสนาด้วยความรู้ไม่ใช่ด้วยความเชื่อ เมื่อนับถือศาสนาใดตามครอบครัวแล้วก็ควรทำตามด้วยความรู้ ควรจะศึกษาจนเข้าใจและนับถือมันไม่ใช่ นับถือตามพ่อแม่แล้วการทำตามความเคยชินจนเป็นศาสนาของพ่อแม่ไม่น่าจะถูกต้อง คนเราจะไม่นับถือหรือนับถือศาสนาก็ได้ คำว่า ศาสนาเป็นแค่เปลือก ถ้าไปยึดติดกับเปลือกที่ว่าฉันไม่มีศาสนาหรือฉันมีศาสนา ก็เป็นการยึดติดทั้งคู่ การที่เราเป็นคนดี คือ การที่ไม่ทำให้สังคมแย่ลง ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น นั่นคือคนดี แนวคิดของวินทร์ การเป็นคนดีไม่ต้องไปติดยึดถือว่าเรานับถือพุทธ นับถือคริสต์ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ได้แปลว่าการไม่มีศาสนาจะเป็นสิ่งที่แย่ ตรงกันข้ามถ้าตัวเองรู้ว่าทำไม่ได้ตามครรลองของแนวทางศาสนานั้นจะเป็นสิ่งที่เลวร้ายเพราะโดยเฉพาะเรื่องหลักการก็มีไว้เพื่อให้สังคมดีขึ้น ทำให้จิตใจอ่อนโยนขึ้น ซึ่งจะมีหรือไม่มีศาสนาก็เป็นแค่เปลือก อยู่ที่การกระทำของตัวเองมากกว่า ซึ่งการกระทำทั้งสองฝ่ายนี้สุดโต่งด้วยกันทั้งคู่ เวลาเราบอกว่าเราไม่มีศาสนา ไม่ได้แปลว่าเราไม่มีศาสนา แต่มันหมายถึงว่าเราไม่ยึดติดอยู่กับยึดถือของศาสนาและมันก็ได้แปลว่าเราเป็นคนจิตใจเลวร้ายตรงไหน ฉะนั้นการไม่มีศาสนาก็ไม่ได้แปลว่าเราเป็นคนเลวร้าย แต่แปลว่าเราเหมือนนักร้องอิสระที่ไม่ได้สังกัดค่ายเพลงค่ายไหนก็แค่นั้นเอง ทีนี้ถ้าสังคมยังตีภาพรวมว่าการไม่มีศาสนาอย่างเดิม ๆ มันก็เป็นการตีค่าคนที่สุดโต่งเกินไปเพราะศาสนาเป็นแค่ตรายี่ห้อเฉย ๆ ไม่มีอะไรมากกว่านั้น

^{๖๑} “รายการ Inherview กับ คำผกา” (๒๔ ก.พ.๒๕๖๐) สถานีโทรทัศน์ VOICETV 21, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://show.voicetv.co.th/inherview/464895.html> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^{๖๒} “เอาใจเขามาใส่ใจเราคือศาสนาของผมศาสนาด้วยความรักและความรู้”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.winbookclub.com/popup.php?type=2&interviewid=45> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาของวินทร์ คือ การเอาใจเขา มาใส่ใจเรา มันเป็นหลักการศาสนาเหมือนกัน กล่าวคือ การที่เราไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สิ่งของ ต้นไม้ อากาศ ท้องฟ้า ลำธาร แม่น้ำ ก้อนหิน จะไม่ทำให้สิ่งที่กล่าวมาได้รับความเดือดร้อนเป็นพอ

นั่นคือ ศาสนาของวินทร์ แม้แต่ในเอกสารราชการก็ไม่ระบุศาสนาเขาถือว่ามันเป็นสิทธิ และเป็นการละลบล้างอย่างมากที่จะมาถามว่านับถือศาสนาอะไร ซึ่งไม่ใช่สิทธิของใครที่จะมารู้ว่าใครนับถือศาสนาอะไร การไม่มีศาสนาไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นคนเลวชั่วช้าการไม่ได้เป็นประกาศตนเป็นศาสนิกในศาสนาก็ไม่ได้หมายความว่าไม่รู้เรื่องพุทธ เรื่องคริสต์ หรือเรื่องหลักการของศาสนา เพียงแต่ไม่ยึดติดยึดถือเท่านั้น

๓.๔.๔ เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาจากรายงานทางสังคมศาสตร์

นายคอนราด แอ็กเกดต์ นักวิเคราะห์สถิติประชากร กล่าวว่า จากการสำรวจสำมะโนประชากรตัวอย่างพบว่า ค่ากลางอายุของผู้ที่ระบุตัวเองว่าเป็นมุสลิมอยู่ที่อายุ ๒๓ ปี เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของประชากรทั้งโลกที่อายุ ๒๘ ปี จากข้อมูลจึงมีแนวโน้มว่าจะมีผู้นับถือ ศาสนาอิสลามเพิ่มขึ้นในอนาคต ขณะที่ศาสนายูดาห์ ค่ากลางอายุของผู้ที่นับถือศาสนานี้อยู่ที่ ๓๖ ปี ขณะที่ผู้นับถือศาสนานี้อยู่แค่เพียงแค่ ๑๔ ล้านคนทั่วโลก หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๒ จึงมีแนวโน้มว่าจะมีผู้นับถือศาสนานี้น้อยลง ในปี ๒๕๕๘ The Pew Forum on Religion and Public life ได้เสนอรายงานการวิจัย เรื่อง The Future of World Religions : Population Growth Projection. ๒๐๑๐ – ๒๐๕๐ เป็นรายงาน วิจัยในการพยากรณ์จำนวนการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มการนับถือศาสนาต่าง ๆ ของประเทศทั่วโลก พบว่า ผู้ที่ปฏิเสธการมีพระเจ้าหรือไม่เชื่อว่าพระเจ้านั้นมีอยู่จริง หรือผู้ที่มีศรัทธาในจิตวิญญาณซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับศาสนาใด ไม่นับถือศาสนาใด ๆ เลย ในช่วงปี ๒๐๑๐ มีจำนวน ๑.๑ พันล้านคนทั่วโลก และจะมากกว่า ๑.๒ พันล้านคน ในปี ๒๐๔๐ หลังจากช่วง ๔๐ ปีไปแล้วจำนวนจะค่อย ๆ ลดลงโดยจำนวนของการไม่นับถือศาสนาอยู่ในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิกสูงที่สุด

การเปลี่ยนศาสนานอกจากเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาแล้วยังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงความคิดของกลุ่มคนในสังคม และยังแสดงถึงการเปลี่ยนมุมมองทางสังคมเป็นกระบวนการเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง อาจรวมถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตัวเอง และอาจจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคม การเปลี่ยนจากศาสนาหนึ่งไปนับถืออีกศาสนาหนึ่งนั้นยังสามารถเข้าใจได้ว่าผู้ที่เปลี่ยนศาสนาไปแล้วจะยังมีหลักศาสนาในการดำเนินชีวิตมีเครื่องมือทางความคิดที่จะหล่อหลอมให้มีคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต

แต่การเปลี่ยนไปสู่การไม่นับถือศาสนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องศึกษาว่าผู้ที่มีแนวคิดการไม่นับศาสนานั้นมีหลักการในการดำเนินชีวิตอย่างไร มีการยึดโยงตนเองเข้ากับสังคมอย่างไร รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์ของตนเองหรือไม่ หรือการไม่มีศาสนานี้ยังใช้หลักธรรมบ้างข้อบาง

ประการของศาสนาในการดำเนินชีวิตแต่ปฏิเสธหลักการศาสนารูปแบบองค์กรออกไปเลย ใช้เพียงแต่หลักการที่สอดคล้องกับข้อกำหนดทางสังคม

การไม่นับถือศาสนา กลุ่มความเชื่อทางจิตวิญญาณ (The spiritual but not religion) “จิตวิญญาณแต่ไม่นับถือศาสนา” การเป็น SBNR เหมือนฉากร่วมสมัยของผู้ที่ไม่ได้แต่งงานกับประเพณีใดประเพณีหนึ่ง เป็นผู้ที่ไม่แยแสกับศาสนาแบบสถาบันดั้งเดิม และในทางกลับกันก็รู้สึกว่าการประเพณีเดียวกันเหล่านั้นมีภูมิปัญญาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับมนุษย์เงื่อนไข

การพูดจะว่า “ฉันเป็นฝ่ายวิญญาณแต่ไม่นับถือศาสนา” กำลังบ่งบอกว่าคน ๆ หนึ่งพยายามผสมผสานภูมิปัญญาทางศาสนาโดยไม่ยึดมั่นอย่างเต็มที่ กับสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นแค่เครื่องประดับที่ไร้ค่า การยึดถือและความเชื่อมั่นของศาสนาทุกประเภท เช่น อุดมการณ์ พิธีกรรม ลำดับชั้น ฯลฯ ในช่วงเวลาเดียวกันยังรวมถึงผู้ที่มองข้ามประเพณีทางศาสนาต่างๆ^{๖๓}

การเพิ่มขึ้นอย่างมากของจำนวนคนที่ไม่นับถือศาสนาซึ่งอ้างว่าเป็น “จิตวิญญาณแต่ไม่ใช่ศาสนา” ชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นต้องคิดใหม่เกี่ยวกับเรื่องของจิตวิญญาณและศาสนา แม้ว่าจะเป็นวาทศิลป์มากกว่าการตัดขาดอย่างแท้จริง แต่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนี้ต้องศึกษาความเชื่อของ “คนไม่มี” มาอธิบาย “เหตุผล” ของเรื่องนี้ และถามว่านี่เป็นวิกฤตทางจิตวิญญาณหรือการปฏิบัติหรือไม่ และสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างจิตวิญญาณกับศาสนาหรือไม่ ความเชื่อของ SBNR ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนและเหตุใดผู้คนที่รู้สึกถูกบีบให้ลดความเชื่อทางศาสนาลง ในหลาย ๆ เหตุผลการวิจัยก่อนหน้านี้การพิจารณาปัจจัยด้านความเชื่อซึ่งไม่เพียงพอ การรับรู้เกี่ยวกับประเด็นทางเทววิทยาที่มากขึ้น กำลังทำให้ความสัมพันธ์ทางศาสนาตกลง แม้ว่าจะมีความเชื่อหลายอย่างยึดถืออยู่ก็ตาม แต่ความคิดนี้กำลังพัฒนาและได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น ผลกระทบความเชื่อทางเทววิทยาเป็นผลให้หลักจริยธรรมที่กำลังพัฒนานี้แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่เป็นไปได้ และปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในสังคมอเมริกันโดยทั่วไปโดยเฉพาะ “คนไม่มี” กับ “มีจิตวิญญาณแต่ไม่นับถือศาสนา”^{๖๔}

ขบวนการทางจิตวิญญาณแต่ไม่นับถือศาสนา (SBNR) ยืนยันว่ามีความแตกต่างที่สำคัญระหว่างจิตวิญญาณกับศาสนา โดยสังเขปว่า จิตวิญญาณเป็นเรื่องส่วนตัวและรู้สึกได้ในหัวใจ ในขณะที่

^{๖๓} Dr. William Parsons, “The Future of Spiritual, but Not Religious”, (April 13 2018), CENTER FOR THE STUDY OF WORLD RELIGIONS, Harvard Divinity School, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://cswr.hds.harvard.edu/news/2018/04/09/future-spiritual-not-religious> [๑๘ มกราคม ๒๕๖๔].

^{๖๔} Linda A. Mercadante, “Belief without Borders : Inside the Minds of the Spiritual but not Religious.”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093.oso> [๑๘ มกราคม ๒๕๖๔].

ที่ศาสนาเต็มไปด้วยหลักคำสอน สถาบันและพิธีกรรม เป็นเรื่องภายนอกที่มนุษย์สร้างขึ้น อย่างไรก็ตาม ทั้งสองเส้นทางความคิดกำลังนำไปสู่คำจำกัดความที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การแบ่งขั้วได้ทำหน้าที่เพื่อให้มีสมาชิกที่หลากหลายและลดกระแสของการตัดสินใจทางสังคม แต่สำหรับกลุ่มคน SBNR เหตุผลดังกล่าวเป็นการกำหนดขอบเขตเพื่ออำนวยความสะดวกในการออกจากศาสนา อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคิดนี้พัฒนาก้าวหน้าไปมากขึ้นมันก็กลายเป็นประตูใหญ่ (portal-ประตูใหญ่ จำนวนผู้วิจัย) ที่เปิดให้ผู้คนห่างไกลจากศาสนาและไปสู่แนวคิดจริยธรรมแบบ SBNR ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประเด็นทางเทววิทยามีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวออกไปจากศาสนา^{๖๕}

การไม่นับถือศาสนา (Irreligion) จึงเป็นภาวะที่ไม่รับศาสนา ไม่นับถือศาสนา ไม่เชื่อปฎิเสธ หรือต่อต้านศาสนา บุคคลที่อยู่ในภาวะดังกล่าวอาจเรียกว่า อศาสนิกชน (Atheist) หรือ คนที่ไม่นับถือศาสนา ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีแต่เดิมอาจคิดว่าคนมีศาสนาเป็นคนดีมากกว่าคนไม่มีศาสนาแต่ในปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวเปลี่ยนไปกระแสของการปฏิเสธศาสนา กลุ่มคนไร้ศาสนา ไม่นับถือศาสนา มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นกระแสใหญ่ของโลก แต่ยังคงเชื่อหลักการรูปแบบอื่น ๆ กลุ่มคนเหล่านี้อาจจะเป็นคนไม่นับศาสนาตามรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงก็อาจจะมีหลักการดำเนินชีวิตเท่ากับคนที่นับถือศาสนาทั่วไปก็ได้

๓.๕ สรุป

แนวคิดของการไม่นับถือศาสนา ด้วยแนวคิดที่ว่าทุกสิ่งจะต้องพิสูจน์ได้จากวิทยาการเท่านั้น แนวคิดของคนกลุ่มนี้เชื่อว่าทุก ๆ สิ่งที่จะเชื่อถือได้ต้องเกิดจากประสบการณ์ที่พิสูจน์ได้ ความเชื่อทางศาสนาต้องมาจากประสบการณ์ไม่ใช่เรื่องของปาฏิหาริย์ ความตรึงตราจากมนต์ศักดิ์ทางจิต ความสุข ความทุกข์ เป็นสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์เป็นความรู้สากลได้รับการยอมรับการรับรู้เป็นผลที่ได้มาจากการสัมผัสไม่ใช่ได้ด้วยการคิดดังนั้นความเชื่อในศาสนาก็เช่นกันควรได้รับมาจากการสัมผัสโดยตรงเท่านั้นไม่เป็นความสัมพันธ์ของความเชื่อว่ามีแล้วจึงมีอยู่จริง

แนวคิดของการไม่นับถือศาสนา ว่าเป็นความมกมายไม่ได้สร้างความรุ่งเรืองแก่การดำเนินชีวิตเพราะการจะมีชีวิตที่ดีเกิดขึ้นได้จากการสร้างสังคม วัฒนธรรม ด้วยความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ศาสนาเป็นการแบ่งชนชั้นเป็นการเอาเปรียบของคนกลุ่มหนึ่งทางสังคมด้วยการใช้คำแบ่งชนชั้นด้วยว่า

---

^{๖๕} Linda A. Mercadante, Methodist Theological School in Ohio, “Implicit Religion Journal for the Critical Study of Religion”, Vol.22 No.2(2019): Religion, Spirituality and Addiction Recovery , Does Alcoholics Anonymous Help Grow the Spiritual but not Religious Movement?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://journals.equinoxpub.com/IR> [18 มกราคม 2564].

“ความล้มเหลว ความขัดสน เกิดจากบาปที่กระทำ และเป็นการลงโทษจากพระเจ้า” แนวคิดนี้คิดว่า ถ้าพระเจ้าเกิดมาเพื่อนำพาทุกคนไปพ้นจากบาป พระเจ้าต้องให้ความเท่ากันและปลดแอกทุกคนออกจากความเป็นทาสทางสังคม

แนวคิดของการไม่นับถือศาสนา ที่มีความเชื่อมาจากการพังทลายและสูญหายของระบบศีลธรรม แนวคิดถูก-ผิด และ ความดี-ความชั่ว ไม่มีในโลกที่กำลังพังทลายของศรัทธาศาสนา การก้าวข้ามระบบศีลธรรมแบบเดิมด้วยแนวคิดจริยธรรมแบบใหม่ด้วยความเชื่อในคุณค่าของมนุษย์ที่มุ่งเน้นปัญญาในมนุษย์เป็นหลัก มุ่งเป้าความคิดไปสู่ความงามในธรรมชาติของมนุษย์ การหาความหมายแท้จริงของชีวิตและวิธีการที่มนุษย์บรรลุถึงความเข้าใจในตัวเอง การสร้างคุณค่าให้ตัวเองเปลี่ยนชีวิตให้งดงามเท่าเทียมกับงานศิลปะด้วยการพัฒนาการใช้ชีวิตของตนไม่ถูกจำกัดจากกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมตามจารีตเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ขึ้นมา

แนวคิดของการไม่นับถือศาสนา ที่มีชื่อเสียงที่สุดอีกข้อหนึ่ง คือ ชีวิตที่ตื่นันได้รับแรงบันดาลใจมาจากความรักและได้รับการชี้แนะโดยความรู้” หน้าทีทางสังคมจะบอกคุณว่าต้องทำอะไรไม่มีทฤษฎีจริยธรรมหรือกฎทางศีลธรรมช่วยให้ชีวิตดีได้ การกระทำจะดีหรือไม่ดีทำได้แค่อธิบายแนวคิดนี้ และไม่ควรมีความเชื่อทางศาสนาอย่างไรข้อจำกัด (เหตุผล) “คุณธรรมบางประการพบได้ในหมู่คนที่ปฏิเสธความเชื่อทางศาสนามากกว่าคนที่ยอมรับว่ามีศาสนา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความจริง คุณธรรม ความสมบูรณ์ทางสติปัญญา นิสัย อารมณ์ การตัดสินใจในสิ่งที่คลุมเครือไว้หลักฐาน ความเชื่อในศาสนา ความรู้สึกผิดหวังที่เพิ่มมากขึ้น การละเว้นคุณธรรม พฤติกรรม ความเชื่อ สังคมและบุคคลก็ต้องเลือกว่าชีวิตที่ตื่นันเป็นอย่างไรมีความจำเป็นหรือไม่ต้องที่ได้รับการชี้แนะให้เชื่อเรื่องไสยศาสตร์และหลักการศาสนาโดยไม่ตั้งข้อสงสัยใด ๆ เลยในชีวิต

แนวคิดของการไม่นับถือศาสนา เชื่อว่าไม่มีพระเจ้าและเชื่อว่าไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ที่พระเจ้าให้มา เมื่อไม่มีพระเจ้านี้ไม่มีแนวคิดมนุษย์ถูกกำหนดมาจากพระเจ้า มนุษย์เกิดมาบนโลกและเติบโตมาเผชิญสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองแล้วจึงให้ความหมายกับตัวเองในภายหลัง แต่จะมีความเป็นมนุษย์หรือไม่เป็นอีกเรื่อง เพราะมนุษย์ไม่ได้กำเนิดจากโรงงานหรือผลผลิตของพระเจ้า สิ่งที่มนุษย์กระทำเกิดจากตัวของมนุษย์ คุณค่า ศักดิ์ศรี ก็คือ คุณค่าการเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ที่อยู่บนพื้นฐานของจิตสำนึกที่จะกระทำเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่อนาคต มนุษย์สร้างตัวเองขึ้นมาต้องรับผิดชอบกับสิ่งที่เป็นและไม่สามารถหาสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นใดมารับผิดชอบแทนได้ ความรับผิดชอบจึงไม่เป็นเพียงต่อตัวเองเท่านั้นแต่เป็นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทั้งหมดด้วย การหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบด้วยการหลอกตัวเองว่าสิ่งที่ทำดีแล้ว คนแบบนั้นจะมีความสุขต่อศีลธรรมของตนเท่านั้นแต่ก็จะมีทุกข์เกิดขึ้นในใจของตนเอง เชื่อว่ามนุษย์เป็นอิสระที่จะกระทำตามความต้องการตนเองและผลของการกระทำคือการสร้างคุณค่าให้ตนเองและแต่ละคนจะมีวิธีทางของตนเองเพื่อสร้างสิ่งนั้น

ผู้วิจัยเห็นว่าการไม่นับศาสนานั้นส่วนหนึ่งมีผลมาจากปัญหาประการสำคัญของความล้มเหลวสิ้นเชิงต่อศาสนา นั่นคือ “ศรัทธาที่สูญหาย” ต่อองค์กรศาสนา ศาสดา หลักคำสอน นักบวช รวมทั้งความวุ่นวายจากพิธีกรรมต่าง ๆ วิถีชีวิตของปัจจุบันไม่สอดคล้องกับวิถีของศาสนา การตัดสินใจปฏิเสธศาสนาส่วนหนึ่งมาจากแนวคิดตัดสินการกระทำว่าดีว่าชั่ว ถูกหรือผิด ชอบหรือไม่ชอบ โดยพิจารณาที่ผลของการกระทำเป็นหลัก และไม่ยึดเอาหลักการของศาสนามาเป็นเครื่องมือตรวจสอบการกระทำ ถ้าเราอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวที่จะตัดสินใจก็คืออันไหนให้ประโยชน์กับคนทั่วไปให้มากที่สุด เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ด้วยกัน มีคุณค่าแก่คนทั่วไปซึ่งการกระทำนี้จึงถือว่าดีที่สุดและถูกต้องที่สุด คุณค่าการปฏิบัติตนหรือความประพฤติความดี - ความชั่วนี้เป็นคุณค่าที่มีอยู่จริงโดยตัวของมันเอง แนวคิดของการไม่นับถือศาสนายึดเอาเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่ถูกต้องตามหน้าที่และเหตุผลไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นแต่เป็นไปเองตามหน้าที่ของตนที่จะทำ ให้ชีวิตสมบูรณ์โดยไม่สนใจเรื่องผลประโยชน์ อำนาจ เกียรติยศชื่อเสียงเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเหลวไหลที่ขัดกับสำนึกที่ดีของตนเองที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เป็นจิตสำนึกภายในที่อกของเราที่ตอบตนเองได้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว โดยที่เราไม่ต้องคิดหาเหตุผลหรืออ้างอิงหลักเกณฑ์ใด ๆ แต่เป็นการหยั่งรู้เองโดยธรรมชาติของตนเอง

บทที่ ๔

วิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

ในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา ในประเด็นนิยาม ความหมายของเหตุผล, การวิเคราะห์บริบทและหลักการดำเนินชีวิตของการไม่นับถือศาสนา, การวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาทางปรัชญา และ สรุป

๔.๑ นิยามความหมายของ “เหตุผล”

เหตุผล (น.) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า เหตุ และ ผล ส่วน พจนานุกรมฉบับ เปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายว่า “เหตุและผล” หมายถึง “ต้นและปลายของเรื่อง” สำหรับ พจนานุกรมปรัชญา^๑ ให้ความหมายไว้ว่า ความสามารถทางปัญญาในการเข้าใจความจริง อย่างมีกระบวนการคิดและการรับรู้โดยการเรียนรู้เองหรือโดยกระบวนการอนุมาน

ดังนั้นความหมายของเหตุผลจึงมีสาระสำคัญ “รับรู้และเข้าใจ” อยู่เท่านั้น ส่วนงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะนำเสนอสาระสำคัญของ “เหตุผล” ไปอีกทางหนึ่ง คือ “The life of reason” เพราะความสำคัญของเหตุผล ก็คือ “อะไรสักอย่างเป็นความจริงของธรรมชาติมนุษย์” ระหว่าง “เหตุผลของชีวิต หรือ ชีวิตของเหตุผล”^๒

โสเครตีส ยืนยันว่า “ชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับเหตุผลก็ไร้ค่า” ทำไม ? โสเครตีสกล่าวเช่นนั้น ชีวิตที่มีเหตุผลและอุดมคติคืออะไร เราได้รับการสั่งสอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล ความคุ้นเคย เหมือนท่องจำประวัติศาสตร์ไม่ได้มีความสมเหตุสมผลเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตามการที่เราได้รับการ กระตุ้นให้ใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลอย่างน้อยที่สุด “เหตุผล” คือ วิธีที่ดีที่สุดที่สามารถรับรองเกี่ยวกับอุดมคติในการดำเนินชีวิต เพราะ “เหตุผล” คือ สาระสำคัญที่สุดในธรรมชาติของมนุษย์ ในทางปรัชญา “เหตุผล (Reason)” จึงเป็นการศึกษาความเชื่อมโยงทางด้านตรรกะร่วมกับการไตร่ตรองความเป็นจริง

---

^๑ เฉษฐา ทองรุ่งโรจน์, พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๗), หน้า ๗๕๘.

^๒ David Stewart, H.Gene Blocker and James Petrik, “The life of reason - Fundamentals of Philosophy”, Pearson 2012, Edition 8, pp.25-31, (สำนวนแปล - ผู้วิจัย)

“เหตุผล” ถือเป็นเครื่องมือวิจัยหลักของปรัชญา ซึ่งความแตกต่างกันระหว่างปรัชญากับวิทยาศาสตร์ คือสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยืนยันเหตุผลที่ใช้ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ถ้าสมมติฐานถูกต้อง (เป็นจริง) ก็จะพบผลลัพธ์ในเชิงประจักษ์ แต่ถ้ามีข้อเสนหรือข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเหตุผลนี้วิทยาศาสตร์ก็จะไปทำการทดลองและสังเกตผลลัพธ์ซึ่งงานทางด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกันกับเทคนิคและทักษะรวมทั้งองค์ประกอบเชิงประจักษ์ที่เป็นข้อเท็จจริงซึ่งแตกต่างจากปรัชญาการให้เหตุผลของนักปรัชญาต้องเกี่ยวข้องกันกับข้อเท็จจริงของประสบการณ์ของเราด้วย แต่ความพยายามที่จะพูดและทำให้ความเชื่อด้วยการพยายามมองผ่านการใช้เหตุผลความเชื่อเหล่านั้นซึ่งสมมติว่าเชื่อมโยงกันอย่างมีเหตุผลและสิ่งที่น่าสนใจไปสู่เหตุผล นักปรัชญาจึงให้ความสำคัญกับการค้นหาทฤษฎีที่ตรงกับข้อเท็จจริง มากกว่าการค้นหาข้อเท็จจริงใหม่ ๆ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่น่าสนใจ คือ ทุกคนรู้กันดีว่าปรัชญาไม่ใช่วิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์เช่นเดียวกับ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดังนั้นเครื่องมือหลักของนักปรัชญา คือ เหตุผล การตรวจสอบการใช้เหตุผลในชีวิตประจำวันจึงเป็นครั้งแรกในการตรวจสอบทางปรัชญา เหตุผลเป็นสาระสำคัญในธรรมชาติของมนุษย์และเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการดำรงอยู่ของมนุษย์การดำรงชีวิต อุดมคติ เหตุผล คือสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิต ความสามารถ ความรัก ความเห็นอกเห็นใจของมนุษย์หรืออารมณ์ (Emotion) เป็นลักษณะโดดเด่นอีกประการหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์ แต่อาจจะจริงอยู่ว่าชีวิตที่ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลนั้นดีกว่าชีวิตที่อิงกับอารมณ์ อีกมุมหนึ่งของความขัดแย้งระหว่างอุดมคติเชิงเหตุผล คือ อุดมคติที่มีเหตุผลไม่ได้สื่อความหมายอะไรเกี่ยวกับวิธีที่สิ่งต่าง ๆ เป็นจริงในโลก แต่เพียงแคื่อยืนยันว่าแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับความเชื่อและการกระทำนั้นเป็นผลมาจากหลักการของเหตุผล บ่อยครั้งที่การหักล้างเหตุผลขึ้นอยู่กับความจริงที่ว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการมีเหตุผลแต่มักจะเกิดขึ้นอย่างไม่สมเหตุสมผลด้วยความหลงใหลและความคลั่งไคล้หรือบ้าคลั่ง ซึ่งการศึกษาของ ชาร์ล ดาร์วิน, คาร์ล มาร์กซ์ และ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ ให้ความสำคัญอย่างมากกับพลังหรืออำนาจที่ไม่มีเหตุผลที่กำลังควบคุมธรรมชาติของมนุษย์ และไม่สามารถเพิกเฉยต่อการตัดสินใจโดยไม่รู้ตัวและความกลัวที่ไร้เหตุผล ความสำคัญของปัจจัยนี้สนับสนุนการมีชีวิตของมนุษย์ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์^๓

ข้อดีของเหตุผล (The advantages of reason) คือ การยกขึ้นของข้อโต้แย้งหรือการโต้แย้งเพื่อให้เหตุผลดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ควรนำมาใช้

ประการแรก หลักการ (อุดมคติ) ที่มีเหตุผลช่วยแก้ไขและประสานงานที่สำคัญ ส่วนความรู้สึกและสัญชาตญาณไม่มีเหตุผลแต่เป็นเพียงพื้นฐานที่แข็งแกร่งที่สุดของตัวมนุษย์เพราะใน

^๓ Ibid., pp. 27-29.

ความเป็นจริงสิ่งเราเรียกว่าความรู้สึกหรือสัญชาตญาณเป็นผลผลิตสุดท้ายของการพิจารณาอย่างมีเหตุผลซึ่งเราไม่รู้ตัวแต่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน

ตัวอย่างนี้ เช่นการตัดสินใจยุติความสัมพันธ์อย่างฉับพลัน สิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นจริงเป็นผลสุดท้ายของการทบทวนที่มีสติหลาย ๆ เรื่องเช่นการพิจารณาความแตกต่าง ความสัมพันธ์ในช่วงเวลาที่ยาวนานกับความไม่เหมือนกันในรสนิยม เป้าหมายชีวิต และเรื่องอื่น ๆ เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่บทบาทของเหตุผลในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจตามธรรมชาตินี้ เพราะ ชีวิตส่วนใหญ่ของคนเราไม่มีเวลามากพอที่จะไตร่ตรองอย่างมีสติการตัดสินใจที่จะกระทำอะไรลงไปในแต่ละครั้งมีผลต่อชีวิตเรา หากลองนึกถึงความสับสนวุ่นวายจะมีมากมายแค่ไหนให้ลองนึกถึงการปิดสัญญาณไฟเขียวและเปิดสัญญาณไฟแดงกะทันหันในขณะที่ผู้ขับขี่รถเข้าใจว่าตัวเองกำลังใช้เส้นทางได้ตามสัญญาณไฟเขียว การตัดสินใจเช่นนี้แบบนี้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นไปโดยอัตโนมัติเป็นผลมาจากสิ่งเราเรียกว่าสัญชาตญาณ

ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการตัดสินใจ หน้าที่ของเหตุผลไม่ใช่การแทนที่แต่เพื่อเสริมความสำคัญในช่วงที่ต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผลระยะยาวและเมื่อสัญชาตญาณขัดแย้งกับเหตุผลอื่น ๆ สัญชาตญาณจะทำงานได้ดีที่สุดเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น และความขัดแย้งจะมีผลต่อการตัดสินใจเพราะความขัดแย้งเป็นปัญหาของคนอื่นทำให้เกิดปัญหาในการตัดสินใจของเรา สิ่งที่เป็นคือการใช้สติรอบคอบและมีระเบียบในการคิดที่มากขึ้น คำนวณข้อเสียและชั่งน้ำหนักทั้งหมดอย่างรอบคอบและทำการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล สังเกตได้ว่าการแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างสัญชาตญาณและความรู้สึกเป็นเพียงการค้นหาวิธีคิดที่ดีที่สุดเพื่อสำเร็จตามเป้าหมายและสามารถเข้ากันได้อย่างกลมกลืนซึ่งเป็นสำคัญมากในการตัดสินใจถ้ามีขอบเขตข้อจำกัดมากขึ้นจำเป็นต้องมีการประสานงานวางลำดับความสำคัญจะต้องมีการตรวจสอบในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและวัตถุประสงค์^๔

ประการ ๒ ข้อได้เปรียบในการใช้อุดมคติเชิงเหตุผล (หลักการเชิงเหตุผล-สำนวนผู้วิจัย) เป็นวิธีที่มีมนุษยธรรมมากกว่าการจัดการความขัดแย้งทางความคิดที่แตกต่างกัน ถ้าทุกคนคิดเหมือนกันทั้งหมดไม่มีใครคิดต่างการค้นหาเหตุผลอาจจะไม่จำเป็น แต่ในโลกธรรมดาที่ธรรมชาติสร้างสรรค์มนุษย์มานี้ความแตกต่างและความเชื่อของแต่ละบุคคลจึงเป็นสัญชาตญาณเฉพาะคนตั้งนั้น การที่มรีความคิดและความเห็นต่างก็เป็นเรื่องปกติพื้นฐานแต่การจัดการความสำคัญองความคิดไม่ใช่เรื่องปกติเพราะปัญหาความคิดที่มีเหตุผลต่าง ๆ กันจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและความตึง

^๔ Ibid., pp. 29-30.

เครียด คำถามก็คือเราจะเผชิญคือเราจะจัดการอย่างไรกับความคิดที่ขัดแย้งกันให้ออกมาได้ดีที่สุด และสิ่งนี้เป็นปัญหาหลักซึ่งและจริงจังที่ยังดำรงอยู่ในทุกสังคมมนุษย์ แง่หนึ่งคนเราแต่ละคนมีความแตกต่างกัน มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะตัว มีความเชื่อ ทศนคติ ความชอบไม่ชอบไม่เหมือนกัน และในทางกลับกันเราทั้งหลายถูกบังคับให้อยู่ในโลกโซเชี่ยลและเป็นไปไม่ได้หากเกิดความขัดแย้งแล้ว จะไม่สามารถแก้ไขจากความแตกต่างได้

ดังนั้นทุกสังคมจะมีวิธีการบางอย่างในการกระทบแนวความคิดที่แตกต่างของความคิดเห็นในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นมากกว่าหนึ่งคนให้ออกมาเป็นความคิดร่วมเพื่อทุกคนได้ หากจะลองพิจารณาทางเลือกอื่น ๆ แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจและเตรียมพร้อมอยู่เสมอ คือ “อำนาจที่ทำให้ถูกต้อง” (หนังสือใช้คำว่า might makes right) ประการนี้ผู้มีอำนาจจะตัดสินเพียงว่าอะไรถูกต้อง (สิ่งดี) ที่สุดและผิด (ไม่ดี) สำหรับทุกคน (บางครั้งอาจจะเป็นผู้มีอำนาจเห็นว่าเป็นประโยชน์ของตนเองในฐานะผู้มีอำนาจสูงสุดก็ได้) ข้อพิพาทต่าง ๆ จะถูกพิจารณาและตัดสินให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของตำแหน่งนี้ซึ่งจะส่งผลให้มีการบังคับใช้ความเชื่อของคนชั้นนำทางสังคมในสังคมที่ไม่มีสิทธิจะหาข้อโต้แย้งและข้อสรุปของตนเองต่อสังคมมาเป็นข้อสรุปร่วมทางสังคมก็ได้ ดังนั้นวิธีการที่ถูกต้องนี้อาจจะเป็นการปฏิเสธความเชื่อที่เชื่อถือกันโดยสัมพัทธ์ภาพทั้งหมด คือ เราสามารถที่จะตกลงนำแนวทางของแต่ละคนในมุมมองของตนเองตามสิทธิมาพิจารณา และไม่ควรมีวิธีการใด ๆ ที่ทำการคัดค้านสิทธินั้นหรือไม่เห็นด้วยด้วยการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางเหตุผลด้วยการเพิกเฉย ซึ่งปัญหาของแนวทางดังกล่าว คือ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ๆ ได้ ดังนั้นมันจึงเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนในสังคมจะมีอุดมคติที่เป็นเอกฉันท์โดยไม่มี ความแตกต่างกันมาอยู่ในสังคม ที่สุดแล้วก็จะมีจุดร่วมของเหตุผลทำให้เหตุผลสนับสนุนการสื่อสารระหว่างบุคคลและสนับสนุนแนวคิดแม้จะมีความแตกต่างกัน แต่เพราะเราอาศัยอยู่ในโลกที่สามารถตกลงกันได้ และเมื่อใดมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับความแตกต่างเกิดขึ้นทำให้เกิดความแปลกแยกออกจากกันและกัน ในที่สุดพวกเขาก็จะพยายามหาจุดสำคัญร่วมกันซึ่งจะกระทบจุดต่างและปรับความแตกต่างนั้นให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง ถ้าทั้งสองฝ่ายเชื่อว่าพวกเขามีความเห็นต่างเป็นเรื่องธรรมดาและความแตกต่างนี้สามารถแก้ไขได้โดยการปรับเหตุของกันและกันให้มาถึงจุดที่เสมอกันและอยู่ร่วมกัน แนวทางนี้มีข้อดีอยู่ ๒ ประการ ประการแรก คือ ช่วยสร้างความสะดวกในการสื่อสาร และประการที่สองสนับสนุนความเป็นอิสระและศักดิ์ศรี (สิทธิ) ของแต่ละบุคคล โดยหลีกเลี่ยงความสับสน ความมกมาย โดยการโต้แย้งอย่างมีเหตุผลจากสิทธิของแต่ละบุคคล ความสมเหตุสมผลในแง่นี้หมายความว่าความพยายามนำเสนอและรับฟังเหตุผลของแต่ละคนเมื่อถึงจุดนี้ก็จะขึ้นอยู่กับการประเมินความเป็นจริงที่เกี่ยวกับ

ปัญหาที่แตกต่างกันซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างกันจะโดยไม่มีเงื่อนไขของการลบล้างหรือถูกปฏิเสธจากบุคคลอื่น^๕

ดังที่ เพลโต ชี้ให้เห็นเรื่องเหตุผลกับความมั่นคงในงานเขียน The Republic ว่าข้อดีประการหนึ่งในการวางรากฐานความเห็นของเหตุผล ก็คือ ความเห็นเหล่านี้มีความมั่นคงมากกว่าความคิดเห็นที่ไม่ได้รับการสนับสนุน โดยเหตุผลของความคิดเห็นที่ไม่ได้รับการสนับสนุนนั้นก็เหมือนกับการออกไปดูรูปปั้น Daedalus ที่ทุกคนกล่าวว่าเหมือนตัวจริงมากในยามค่ำคืน ดังนั้นความเชื่อที่ไม่มีการตรวจสอบอย่างละเอียดมีแนวโน้มที่จะหลบเลี่ยงข้อโต้แย้งจากบุคคลอื่น ในขณะที่ข้อโต้แย้งเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลและสมเหตุสมผล ซึ่งสามารถต้านทานการถูกหักล้างได้อย่างดีและไม่ถูกเดินหนีในเวลากลางคืน

นอกจากนี้อุดมคติที่เป็นเหตุเป็นผลของชีวิต เหตุผลเป็นวิธีที่ที่น่าจะทำให้เข้าใจได้มากที่สุด ความรู้ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้เกี่ยวกับโลก และด้วยข้อจำกัดเกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้ของเราตลอดจนคติและอคติส่วนบุคคลของเรา คือ สีสันของการรับรู้ทั้งหมดของเราซึ่งตัวเรามีแนวโน้มที่จะเข้าถึงความจริงโดยปล่อยให้ทุกคนได้เสนอเหตุผลของเขา และได้รับการตรวจสอบทุกมุมมองและซึ่งนำหน้าความคิดเห็นแต่ละข้อในแง่ของหลักฐานที่มีอยู่ทั้งหมด ด้วยวิธีนี้เราจะรู้ว่าเราได้ตัดสินใจแล้วในแง่ของการตรวจสอบแหล่งของหลักฐานที่ดีที่สุดที่มีให้เรา การค้นหาความจริงควรอยู่บนพื้นฐานของอคติและประสบการณ์ที่จำกัด ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเราจะพุดถูกเสมอไปแต่หมายความว่าอย่างนั้นด้วยความเข้าใจอันจำกัดของมนุษย์ และความซับซ้อนของโลกเราได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดที่เราทำได้ แต่ทั้งหมดก็เนื่องมาจากความล่อแหลมของความรู้ถึงแม้จะมีความรู้ที่ดีที่สุด ในอนาคตไม่ใช่ความอ่อนแอในตัวคุณ ไม่ใช่วิธีในการเลือกคำถามหรือเกณฑ์ความรู้ที่จะมั่นคงเสมอไปและไม่จำเป็นต้องถูกเสมอไปซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องเลือกสิ่งที่ดีที่สุดด้วยการคำนึงถึงทุกความเห็นและในระยะยาวข้อโต้แย้งคือสิ่งคุณยอมรับฟังทุกความคิดเห็นต่างอย่างไรก็ตามมันอาจฟังดูบ้าคลั่งในเวลานั้น และหากคุณสามารถพิจารณาหลักฐานทั้งหมดอย่างรอบคอบเท่าที่จะเป็นไปได้คุณก็จะคิดถูกมากกว่าผิดและคุณจะปฏิบัติต่อผู้คนด้วยวัฒนธรรมที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น^๖

ดังนั้นเรื่องของ “เหตุผล” จึงเป็นการรับรู้ถึงหลักการด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบทั้งความรู้ หลักฐานประกอบ รวมทั้งการแปลความหมาย ซึ่งเหตุผลนี้จะมีน้ำหนักมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การแสดงหลักฐานประกอบของบุคคล ส่วนการรับรู้ที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าหลักฐานที่น่าขึ้นประกอบ เหตุผลนั้นมีความจริงมากหรือน้อยอย่างไร คงเพียงแต่ว่าจะพิสูจน์ข้อมูลที่น่าเสนอตรงหน้าได้ถูกต้อง

^๕ Ibid., pp. 29-31.

^๖ Ibid., pp. 29-31.

สมบูรณ์มากเท่าใด และสุดท้ายถึงจะมีผู้เสนอนำหลักฐานประกอบเหตุผลจะชัดเจนมากเพียงใดถ้าหากผู้รับสารนั้นมีข้อโต้แย้งอย่างเป็นอคติยอมทำให้เหตุผลของผู้นำเสนอขาดน้ำหนักโดยปริยายและไม่สามารถยืนยันได้ว่าเหตุผลมีน้ำหนักความจริงและกลับกลายเป็นเหตุผลที่เลื่อนลอยคลุมเครือจนขาดน้ำหนักและไม่สามารถรับฟังได้

๔.๒ วิเคราะห์บริบทและหลักการดำเนินชีวิตของการไม่นับถือศาสนา

ศาสนา เป็นชุดความเชื่อ ตัวของศาสนาจะสามารถนำพิสูจน์เหตุผลข้อเท็จจริงของความเชื่อในศาสนานั้น ๆ ได้อย่างชัดเจนไม่มีข้อกังขาให้สงสัยเพื่อเป็นพื้นฐานของความเชื่อ แต่การไม่นับถือศาสนานั้น ประเด็นคำถาม คือ ความสงสัยในข้อโต้แย้งบางประการในหลักการศาสนา ดังนั้นในที่นี้ผู้วิจัยจะนำขึ้นถึงเหตุผลของการการไม่นับถือของแต่ละสำนัก หรือแต่ละบุคคลที่เสนอมาก่อนนี้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์บริบทและหลักการดำเนินชีวิตจากการไม่นับถือศาสนา

๔.๒.๑ สำนักปรัชญาจาร์วาก

อภิปรัชญาของจาร์วาก เชื่อว่าโลกนี้หมุนวนไปเหมือนเครื่องจักรที่เดินเครื่องไปตามกระบวนการ เชื่อว่าทุกสิ่งเกิดจากธรรมชาติมีอยู่ตามธรรมชาติ เชื่อว่าชีวิตเกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔ เมื่อสิ้นสุดลงเมื่อธาตุทั้ง ๔ แยกออกจากกัน ปฏิสเสธแนวคิดเรื่องพระเจ้าผู้บันดาลเพราะไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส ๕ ญาณวิทยาของจาร์วากให้ความสำคัญกับความรู้ประจักษ์ว่าเป็นความรู้ที่แน่นอนและถูกต้องเพราะความรู้กับผู้รู้สัมพันธ์โดยตรง และยังให้ความสนใจกับเรื่องของวัตถุเพื่อการดำเนินชีวิต ความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ สิ้นสุดไปเมื่อตายลง จิต วิญญาณ เป็นส่วนเดียวกับกายไม่แยกกาย-จิต จริยศาสตร์ของจาร์วากไม่กล่าวถึงความดีงามคุณค่าจริยธรรม ศีลธรรมของชีวิตไว้ เพราะแนวคิดที่ทุกสิ่งสิ้นสุดเมื่อร่างกายชีวิตดับสลายไป

๔.๒.๒ สำนักปรัชญาขงจื้อ

ด้านหนึ่งปรัชญาขงจื้อถูกปฏิเสธว่าไม่ใช่ศาสนาจากนักการศึกษา เพราะมีองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ครบอย่างแนวคิดศาสนาตะวันตก สำนักปรัชญาขงจื้อมีแนวคิดด้านอภิปรัชญาปฏิเสธแนวคิดเทวนิยมเรื่องพระเจ้าเป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ปฏิเสธที่จะสอนเรื่องเทพเจ้าสร้างโลก ให้น้ำหนักกับชีวิตที่ติงามในปัจจุบันไม่เน้นหาความหมายชีวิตโลกหน้าแม้จะมีการกล่าวไว้บ้างในคัมภีร์ลุนหวิ “สวรรค์ไม่ได้พูดอะไรเลย ฤดูกาลทั้ง ๔ หมุนเวียนผันเปลี่ยนไป สิ่งทั้งหลายมีวิวัฒนาการ สวรรค์ไม่ได้พูดอะไรเลย” ขงจื้อเน้นชีวิตที่ติงามในสังคมนี ความเจริญงอกงามในชีวิต ความเสื่อม ความสุข ความทุกข์ สำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลไม่ได้อยู่ที่ฟ้าดิน เน้นสอนให้คนเข้าถึงความรู้ ปัญญาเกิดขึ้นจากการศึกษาเล่าเรียนค้นคว้าตำรา ให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์มากกว่าหลักการใด ๆ ด้วยเห็นว่ามนุษย์จะสามารถฝึกฝนและอบรมให้ถูกต้องติงามได้

๔.๒.๓ สำนักปรัชญาเอพิคิวรัส

เอพิคิวรัสไม่ยอมรับพระเจ้า เชื่อว่าโลกกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวของปรมาณูตามกระบวนการทางกลศาสตร์ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติใดมาดลบันดาล นอกเหนือจากกฎธรรมชาติที่หมุนเวียนไป ไม่มีประโยชน์ใด ๆ ที่มาบูชาบวงสรวง ความสุขสำราญเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต การแสวงหาความสำราญ คือ ประโยชน์และจุดมุ่งหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์

๔.๒.๔ เดวิด ฮูม

เดวิด ฮูม มีความเห็นว่าความเชื่อจะมีเหตุผลก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากหลักฐานเชิงประจักษ์ คำถามถึงพระเจ้ามีจริงหรือไม่ คำตอบ คือ ในโลกไม่มีหลักฐานเพียงพอจะให้เราสรุปว่าโลกมีพระเจ้าที่ดี มีปัญญา ทรงพลังและสมบูรณ์แบบใดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เราสามารถรับรู้ธรรมชาติแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้จากการสังเกตและประสบการณ์ โดยฮูมเห็นแย้งเกี่ยวกับความเชื่อเทววิทยา “ปาฏิหาริย์จากคำบอกเล่าไม่มีความน่าเชื่อถือ” ความเชื่อทางศาสนานี้จะต้องมีชุดเหตุผลเฉพาะที่สนับสนุนหลักฐานจากประสบการณ์มากเพียงพอที่จะให้โลกยอมรับและสามารถอนุมานถึงพระเจ้าที่ดี ฉลาดเฉลียว ทรงพลังนั้นมีอยู่จริง ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นต้องเกิดจากการรับรู้จากภายนอกแล้วเกิดเป็นความประทับใจที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องของอารมณ์ล้วน ๆ คือ ความรู้สึกไม่ได้มีความจริงของสิ่งที่ประจักษ์อยู่ ซึ่งแนวคิดนี้มุ่งเน้นให้หาหลักฐานมารองรับความเชื่อดั้งเดิมของแนวคิดโลกนี้ได้รับการสร้างขึ้นและสมบูรณ์เหมือนมีการออกแบบไว้ แต่ไม่ได้หมายความว่าถูกออกแบบและสร้างขึ้นจากพระเจ้าขึ้นมาจริง ๆ ความพยายามอธิบายเรื่องนี้เครื่องมือที่น่าเชื่อถือที่สุดคือ ดวงตาที่เรามองเห็นและคิดว่าดวงตาคู่นี้สามารถใช้งานได้ทรงประสิทธิภาพที่สุดในการมองเห็นแต่ก็ไม่มีหลักฐานใดระบุว่าดวงตาที่เรามองสมบูรณ์แบบและไม่มีข้อผิดพลาด

ข้อโต้แย้งทางอภิปรัชญา ประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องเทพปาฏิหาริย์ ศาสนาส่วนใหญ่กล่าวถึงเรื่องปาฏิหาริย์ เช่น การฟื้นจากความตาย เดินบนผิวน้ำ รูปปั้นพูดได้ รูปปั้นร้องไห้ และอื่น ๆ คำถามว่าเราควรเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์เพราะมีคำบอกกล่าวให้เชื่อหรือไม่ ข้อสงสัยในเรื่องนี้จึงเกิดข้อโต้แย้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ถ้าปาฏิหาริย์อยู่เหนือกฎธรรมชาติได้ก็ต่อเมื่อมันมีภาวะสูงกว่ากฎธรรมชาติ และ ความจริงคือไม่เคยมีใครตายแล้วคืนชีพขึ้นมาได้ แต่สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นมีหลักฐานมากมายบ่งบอกว่ามีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นและเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะแสดงสถานะของพระเจ้าว่าเป็นจริง ความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่ง คือ สิ่งหนึ่งถูกทำให้มีตัวตนกับอีกสิ่งหนึ่งให้มีผลต่อจิตใจ ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่เหนือประสบการณ์ของมนุษย์ที่จะเรียนรู้และเข้าใจได้

ข้อโต้แย้งประเด็นเกี่ยวกับศีลธรรมและความถูกต้อง เราจะเชื่อมั่นความดีงามและความถูกต้องของพระเจ้าได้อย่างไร เราจะพิสูจน์ความเชื่อโดยประจักษ์มาหากล้าความเชื่อทางอารมณ์ได้อย่างไร เพราะอารมณ์เป็นมายาของจิตที่ทำให้เกิดความประทับใจเท่านั้น และความจริงเกี่ยวกับ

จริยธรรม คือ การตัดสินใจทางศีลธรรมไม่ได้เกิดขึ้นโดยเหตุผลเท่านั้นแต่เกิดขึ้นจากความรู้สึกด้วย เหตุผลอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างข้อโต้แย้งหรือความเห็นชอบทางศีลธรรม การตัดสินใจทางศีลธรรม ดี-ชั่ว ไม่ใช่เรื่องแค่เรื่องของความจริง อารมณ์ ความเห็นใจ ความรู้สึกทำให้ระบบจริยธรรม บุคคลจะลดหายไปด้วย อารมณ์ ความรู้สึกเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งการตัดสินใจทางศีลธรรม ผลประโยชน์ส่วนตัวหรือการรักตนเอง อารมณ์ ความเห็นใจ ฯ จึงเป็น “ความโน้มเอียงไปสู่ จุดมุ่งหมายธรรมชาติของมนุษย์” ดังนั้นผลประโยชน์จึงเป็นอันตรายและสังเกตได้ยาก ความแตกต่างทางศีลธรรมและผลประโยชน์ไม่สามารถนำมาพิจารณาพร้อมกันได้ ความหมายของอำนาจพิเศษสามประการที่กล่าวมาแล้วว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังทุกสิ่งในจักรวาล เพียงแต่ไม่สามารถระบุคุณสมบัติตัวตนของอำนาจนั้นได้และการใช้เหตุผลทางตรรกวิทยาก็พิสูจน์ไม่ได้ว่า “พระเจ้า” ที่จริงแล้วต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้างที่สมบูรณ์แบบในฐานะผู้สร้างเอกภพนี้ขึ้นมา

๔.๒.๕ คาร์ล มาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวไว้ในช่วงปฏิรูปสังคมนิยมว่า ศาสนาเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมในสังคมทุกชนชาติ “ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมต้องเปลี่ยนธรรมชาติของคนในสังคมเกี่ยวกับศาสนา เสียก่อนเป็นอันดับแรก” ข้อโต้แย้งที่กล่าวว่า ศาสนาเป็นเหมือนยาเสพติด เพราะรากเหง้าของมนุษย์มิใช่ “พระเจ้าสวรรค์หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์” จากที่ไหน แต่ “รากเหง้าของมนุษย์ก็คือตัวมนุษย์เอง” มนุษย์เป็นผู้ที่แสวงหาสติปัญญาและความจริงด้วยตัวมนุษย์เอง ไม่มีอำนาจดลบันดาลจากพระเจ้า หรือสวรรค์ที่ไหนที่จะลงมาช่วยมนุษย์ได้ มนุษย์จึงเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์เอง มนุษย์จึงเป็นสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์เอง แต่สังคมนิยมเป็นสังคมที่มีการกดขี่ทางชนชั้น ศาสนาจึงกลายเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของนายทุนซึ่งมีไว้เพื่อมอมเมาชนชั้นกรรมาชีพ และศาสนาทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องลัทธินายทุนที่มุ่งผลประโยชน์ตนเองด้วยการขูดรีดและแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น สิ่งสำคัญคือต้องทำให้ชนชั้นกรรมาชีพเข้าใจกฎการพัฒนาสังคม เข้าใจชะตากรรมของตนเองที่เกิดจากลัทธิการกดขี่ของนายทุน ชีวิตที่แร้นแค้น ย่ำแย่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพระเจ้ากำหนดขึ้น แต่การจะมีชีวิตที่ดีก็ไม่เกี่ยวข้องกับการสวดอ้อนวอน ไม่เกี่ยวข้องกัพันธะสัญญาจากวิวรรณ์แต่อย่างใด แต่เกิดขึ้นจากตนเองที่จะกระทำทำให้ชีวิตเป็นเช่นใด การเอาชนะอุปสรรคหรือความอดอยากเป็นเรื่องของตนเองที่ปลดโซ่ตรวนของการกดขี่จากชนชั้นสังคมเท่านั้น ดังนั้นการสร้างสังคมใหม่ก็เพื่อประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพปลดแอกชีวิตทาสจากการแบ่งชนชั้นไม่ใช่การปลดปล่อยบาปจากพระเจ้า

๔.๒.๖ เฟรดดริช นิทเช

ความรัก อำนาจ เป็นปีศาจในตัวมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์รักในอำนาจและเมื่อมีอำนาจต้องการมีอำนาจยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยการกดขี่ผู้อื่นให้ต่ำลง และมีทัศนะที่ว่าชีวิตเรากล้ายกับละครเราต้องใช้ชีวิตอย่างเต็มที่และเต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อก้าวขึ้นไปถึงระดับสุดยอด ผู้ที่เหมาะสมที่สุดย่อมอยู่

รอดได้ การดำเนินชีวิตของบุคคลสูงสุดเหล่านี้มีในทุกประเทศในทุกที่ทุกวัฒนธรรม การเกิดของเหล่าอภิมนุษย์ก็เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ความสุขแก่มวลชน พร้อมทั้งจะเผชิญทุกสถานการณ์ไม่ว่าดีหรือเลวและสามารถแก้ปัญหาได้ พวกอภิมนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือความดีและความชั่ว แต่ข้อสังเกตว่าเราจะเชื่อมั่นได้อย่างไรว่าเหล่าอภิมนุษย์อยู่กับความดีและอยู่เหนือความชั่ว การอยู่เหนือความดีและความชั่วมีเหตุผลอะไรสนับสนุน พวกที่อยู่เหนือความดีความชั่วมีแค่สสารกับพระเจ้าเท่านั้น แต่มนุษย์ไม่สามารถอยู่เหนือความดีความชั่วได้ ศีลธรรมจึงเป็นกฎสากลที่กำหนดคุณค่าเหล่านั้น แต่คุณค่าและกฎของศีลธรรมจะคงอยู่ต่อไปหรือถูกทำลายลงเพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ใฝ่หาอำนาจ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้มีอำนาจที่เป็นคนธรรมดาก็จะละทิ้งศีลธรรมและสร้างกฎเกณฑ์แบบใหม่มาแทนที่ กฎใหม่และค่านิยมใหม่จึงยึดถือความรู้สึกของตนเองเป็นมาตรฐานแล้วสร้างหลักการให้เปลี่ยนไปตามความรู้สึกที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงที่กระทำตามใจโดยทำลายคุณค่าของศีลธรรมอย่างอย่างจงใจจึงเป็นการทำลายคุณค่าของศาสนาไปในตัว ความต้องการมีอำนาจจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ในสังคม คนจะมีอิสรภาพอย่างเต็มที่ คือ คนที่มีเหตุผลและตีความด้วยมาตรฐานทางตรรกะวิทยาไม่ยอมรับลัทธิศาสนารวมทั้งประเพณีมาเป็นกรอบของการกระทำนั้น ทศนะของนิทเชอจึงไม่มีปรากฏการณ์ทางศีลธรรม มีแต่การตีความเรื่องการกระทำตามปรากฏการณ์ทางศีลธรรมเท่านั้น นิทเชอยอมรับหลักการอำนาจของดาร์วิน แต่ก็มีข้อเห็นแย้งเรื่องอำนาจที่แตกต่างกัน ตามทัศนะของนิทเชอเห็นว่าเจตจำนงของมนุษย์ที่แข็งแกร่งที่สุดและสูงสุด คือ การมีชีวิตอยู่เพื่อความอยู่รอด การต่อสู้ความทุกข์ทรมานในสงคราม คือ เจตจำนงที่จะมีอำนาจที่มากขึ้นไปเรื่อย ๆ ความดีความชั่วจึงเป็นผลมาจากอำนาจ การตื่นตัวในการแสวงหาอำนาจและการปกครองรวมทั้งกำหนดคุณธรรมศีลธรรมทางสังคมจึงเป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวเนื่องกันและอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยิ่งใหญ่และสำคัญสุด คือ ศาสนา

นิทเชอมองว่าศาสนาและศีลธรรม คือ สิ่งที่ทำลายมนุษยชาติ ศาสนาสรางจริยธรรมของทาส ความเมตตากรุณา การยอมแพ้ การหนีเอาตัวรอด เป็นค่านิยมหลักของศาสนาที่ทำให้มนุษย์เข้าใจผิดและหลงผิดอย่างรุนแรงว่าเป็นสิ่งดีเลิศ เป็นความเชื่อที่มงายหลงผิด ชัดขวางไม่ให้นักพัฒนาตนเองตามศักยภาพที่มีในตัวขึ้นมา กลับกลายมาเป็นแต่การรอคอยรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นความคิดแบบนี้จึงเป็นอันตรายกับสังคม การเข้มนวดกวดขันดีกว่าความสงสารที่ทำให้เกิดการหลงผิดทางความเชื่อของศีลธรรม และอนาคตระบบศีลธรรมจะเกิดอะไรขึ้นถ้าพระเจ้าตายแล้ว (God is dead) ประเด็นปัญหานี้ไม่ได้มุ่งตอบปัญหาการมีอยู่ของพระเจ้าซึ่งไม่จำเป็น เพราะถ้าไม่เคยมีพระเจ้านี้ก็ไม่มีระบบจารีตสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ข้อเสนออีกประการหนึ่ง คือ การพังทลายของศีลธรรมและค่านิยมโบราณเกิดขึ้นจากตัวมนุษย์ ความเชื่อมั่นในความก้าวหน้าทางวิทยาการทำให้ความเชื่อว่าศาสนาไม่ได้คุณค่าอะไรกับชีวิต ทำให้ความเชื่อในพระเจ้าลดลงอย่างรุนแรงและกว้างขวาง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดความสูญหายไปของระบบศีลธรรม ความถูกผิดและความดีความชั่วมีเหตุผลในโลกที่มีพระเจ้าแต่ไม่ใช่โลกที่ไร้พระเจ้า ถ้าเราเอาพระเจ้าออกจากชีวิตเท่ากับเรา

เอาคุณความดีคุณค่าของการดำเนินชีวิตออกไปด้วย ผู้ไม่เชื่อในระบบศีลธรรม (Immoralist) จึงไม่ใช่คนที่ตั้งใจทำความชั่วแต่เป็นคนที่เชื่อว่าการก้าวข้ามระบบศีลธรรมแบบเดิม กำลังปฏิเสธพระเจ้าด้วยความคิดจริยธรรมแนวใหม่ที่มุ่งเน้นคุณค่าของมนุษย์เป็นหลัก โดยการมุ่งเป้าหลักการดำเนินชีวิตไปสู่ความงามในธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่เป็นความหมายแท้จริงของมนุษย์ที่จะบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดในตนเอง เพื่อสร้างคุณค่าของชีวิตให้ทัดเทียมกับศิลปะชั้นสูงของโลกโดยไม่มีการขัดขวางจากกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเพื่อสร้างคุณค่าชีวิตใหม่ขึ้นมา

๔.๒.๗ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ หรือ เอิร์ลรัสเซลล์ที่ ๓ สังคมรู้จักรัสเซลล์ในผลงาน “สมรสและศีลธรรม” หรือ Marriage and Moral แนวคิดปฏิเสธศีลธรรมและพระเจ้าต่อคำอธิบายของโทมัส อควีนาสเกิดขึ้นเมื่ออ่านหนังสือของมิลล์ ข้อโต้แย้งดังกล่าว คือ ทุกสิ่งมีปฐมเหตุ “First cause” ดังนั้นคำถามที่ง่ายที่สุด “พระเจ้ามีอะไรเป็นปฐมเหตุ” ถ้ามนุษย์และทุกสิ่งต้องมีผู้สร้างดังนั้นพระเจ้าก็ต้องมีผู้สร้างด้วยเช่นกัน แต่ถ้าพระเจ้าดำรงอยู่ได้โดยไม่มีสาเหตุดังนั้นโลกและสิ่งต่าง ๆ ก็อยู่ได้ด้วยเช่นกัน ข้อโต้แย้งนี้รัสเซลล์ให้คำตอบที่แสนจะเรียบง่ายว่า “ทุกคนต้องมีแม่ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าพันธุ์มนุษย์ก็ตาม” ดังนั้นการจะยกว่าถ้าไม่มีผู้สร้างก็ไม่มีเหตุผลพอที่จะมีโลกนี้

ต่อแนวคิดทางศาสนา “พระเจ้าปกป้องมนุษย์ไม่ได้” พลังที่มีอำนาจสูงสุดที่จะปกป้องมนุษย์ คือ “เหตุผล” ศาสนาและพระเจ้าเป็นแค่เหตุผลส่วนตัวที่นำตัวเองไปสู่พระเจ้า สิ่งที่เรียกว่าศาสนาทำหน้าที่รดน้ำหัวใจให้ชุ่มชื้นว่า “พระเจ้าจะลงทัณฑ์คนชั่วและจะช่วยให้เขารอดพ้นจากบาปเคราะห์นี้” ซึ่งความจริงก็คือ “พระเจ้าไม่มีอยู่จริง” ศาสนาไม่ได้ช่วยให้รอดพ้นตามคำกล่าวอ้าง ถ้าหากย้อนดูพฤติกรรมปมศาสนาแล้วตัวศาสนานี้เองที่สร้างและรังสรรค์ความทุกข์แก่มนุษย์ ศาสนาเปิดศึกสร้างความเกลียดชัง สร้างเคราะห์กรรมจากสงคราม ผลคือความทุกข์สาหัสแล้วศาสนาก็โผล่ออกมาบำบัดทุกข์ตรงหน้า ต่อข้อสังเกตเรื่องความรับผิดชอบโดยตรงของพระเจ้า ถ้าเราเชื่อมั่นว่าโลกถูกสร้างด้วยพระเจ้าที่แสนดี ชาญฉลาด ทรงพลังอำนาจที่สุดแล้ว พระเจ้าจะชาญฉลาด ต้องสร้างโลกที่สุขสงบ สวยงามด้วยการมองเห็นความทุกข์ ความลำบาก ความเลวร้ายจะต้องสูญหายไป แต่พระเจ้าไม่ได้ออกมารับผิดชอบต่อสิ่งนี้ สิ่งที่อธิบายความเลวร้ายทั้งหมด คือ การโยนให้ตัวละครใหม่ คือ ซาตาน หรือ บาปของมนุษย์ ซึ่งตัวละครใหม่นี้ไม่ควรถือกำเนิดขึ้นมาถ้าพระเจ้าทรงอนุภาพทุกประการข้างต้น ความจริงที่เกิดขึ้น บาป ไม่ใช่ต้นเหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหว ภัยแล้ง ภัยธรรมชาติ ข้อโต้แย้งดังกล่าว คือ ถ้าพระเจ้ารู้ว่าสิ่งเหล่านี้จะมีเกิดขึ้นบนโลก พระเจ้าต้องกำจัดสิ่งเหล่านี้ทิ้งเพราะพระเจ้า คือ ผู้สร้างทุกสิ่งและในฐานะผู้อยู่จุดสูงสุดจึงปฏิเสธไม่ได้ที่จะเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของพระองค์เมื่อพระเจ้าตัดสินใจสร้างมนุษย์ผู้ด้อยปัญญาในฐานะตัวละครที่พระองค์กำกับอยู่

ข้อโต้แย้งในทางภววิทยาของการมีอยู่ของพระเจ้า ถ้าसारทุกอย่างมีอยู่และเป็นจริงเสมอ กันไม่ว่าจะเกิดขึ้นเองหรือจากการสังเคราะห์แล้วพระเจ้ายกก็จะเสมอกับसारทั่วไปไม่มีอำนาจพิเศษอื่น ใด ดังนั้นการมีอยู่ของพระเจ้ายกก็เป็นไปตามเหตุผลนี้ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะมีขึ้นโดยไม่มีปฐมเหตุจึงเป็น ความขัดแย้ง และทำให้ข้อถกเถียงทางภววิทยาไร้เหตุผล ส่วนข้อเสนอในกฎธรรมชาติที่กล่าวไว้ว่า “โลกถูกสร้างมาอย่างดีสำหรับเราด้วยความเชื่อที่ว่านี่โลกจะต้องมีสถาปนิกมีทักษะสูง” จึงทำให้การ ดำรงอยู่ของกฎธรรมชาติแสดงให้เห็นว่าจะต้องมีผู้บัญญัติกฎนี้ขึ้นด้วย

รัสเซลล์ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจไปเองของมนุษย์ที่สับสนระหว่างกฎธรรมชาติและกฎหมาย ของมนุษย์เพราะกฎหมายของมนุษย์เป็นคำสั่งที่เราเลือกที่จะปฏิบัติตามหรือละเว้นก็ได้ แต่ในทาง ตรงกันข้ามกฎธรรมชาติกำลังอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นอย่างไรไม่จำเป็นต้องมีผู้ร่างกฎนั้นขึ้นเพื่อให้ มันเป็นไป การสร้างจักรวาลที่ดีที่สุดแม้ว่าคุณจะไม่เคยคิดว่าจะได้ดูก็ตาม ถ้าหากจะมีเหตุผลสำหรับ กฎที่พระเจ้าประทานให้ พระเจ้าเองก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเดียวกัน ดังนั้นไม่มีประโยชน์ใด ๆ ที่จะนำพระ เจ้ามารับเป็นตัวกลางไม่ว่าในกรณีใดก็ไม่จำเป็นต้องตั้งสมมติฐานว่าพระเจ้าเป็นผู้ร่างกฎนี้เหนือธรรมชาติ ส่วนข้อโต้แย้งทางศีลธรรมข้อโต้แย้งที่ว่าไม่มีกฎหรือผิดเว้นแต่พระเจ้านั้นจะมีอยู่จริง

ต่อคำถามที่ว่า ศาสนาขัดขวางความก้าวหน้าของความรู้และหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมเป็น อันตรายต่อผู้ใช้หรือไม่ มีคำอธิบายไว้ ๒ ประเด็นคือ “การคัดค้านทางปัญญาและทางศีลธรรม” การ คัดค้านทางปัญญา คือ ไม่มีเหตุผลที่จะคิดว่าศาสนาใดเป็นความจริง ส่วนการคัดค้านทางศีลธรรมมีมา ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีความโหดร้ายเริ่มมนุษย์ธรรมในสังคม ต่อข้อสงสัยว่าศรัทธาทางศาสนาขัดขวาง ความก้าวหน้าของความรู้ทั้งในด้านจริยธรรมและวิทยาศาสตร์หรือไม่ “เมื่อชายสองคนไม่เห็นด้วยกับ วิทยาศาสตร์พวกเขาจะไม่เรียกหาพระหัตถ์พระเจ้า พวกเขาค้นหาหลักฐานทดลองซ้ำเพิ่มเติมว่าไม่มี ข้อผิดพลาดเกิดขึ้นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์” แต่ “เมื่อนักเทววิทยาสองคนมีความคิดแตกต่างกัน และไม่มีเกณฑ์ใดให้อุทธรณ์หรือรับรองไม่ว่าจะกรณีใด เรื่องดังกล่าวนี้จะไม่ข้อสรุปอะไรเกิดขึ้น นอกจากสร้างความเกลียดชังซึ่งกันและกัน” และในช่วงเวลาใดก็ตามศาสนามีความรุนแรงมากขึ้นก็ จะทำให้มีความเชื่อที่ตันทุรังยังมีลึกลับมากขึ้น ความโหดร้ายที่เพิ่มมากขึ้นจนเป็นการซ้ำเติม สถานการณ์ให้มีความเลวร้ายยิ่งขึ้น ศาสนาไม่ได้เป็นเพียงแค่หลักคำสอนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือ ในการแสดงออกถึงอารมณ์ด้วย ความสำคัญของความเชื่อทางศาสนาขึ้นอยู่กับความกลัว ความไม่รู้ สิ่งลึกลับ ขาดความรู้เกี่ยวกับสาเหตุทางธรรมชาติ และความกลัวความตาย ข้อสังเกตว่าศูนย์กลางของ ความคิดของศาสนาคริสต์ คือ ความเชื่อในพระเจ้าที่มั่นคงเป็นอมตะที่สุด คือ “ความเชื่อว่าพระคริสต์ ทรงเป็นพระเจ้า” หรืออย่างน้อยที่สุดก็ คือ บุรุษที่ฉลาดที่สุด ถ้าไม่เชื่อเกี่ยวกับพระคริสต์เช่นนี้คุณก็ ไม่มีสิทธิ์ที่จะเรียกตัวเองว่า “คริสเตียน”

ศาสนาเป็นรูปแบบของ “ความรู้สึก” บางทีก็เป็นชุดเหตุผล (ทัศนคติ/อุดมคติ) ที่มีผลในทางปฏิบัติรวมไปถึงคำพูดและรูปแบบทางจริยธรรมทำให้ทัศนคติของบุคคลมีต่อศาสนาซับซ้อนมากขึ้น ถึงแม้จะมีความต้องการศาสนาส่วนตัวบางรูปแบบแต่ความซับซ้อนในเรื่องนี้เกิดจากความจริงที่ว่าอารมณ์และความรู้สึกที่ร้ายแรงที่สุดของเราไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อของเราเพียงอย่างเดียวแต่มันมีธรรมชาติของมนุษย์ผสมอยู่ ธรรมชาติของชีวิต คือ “ชีวิตที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากความรักและการชี้นำความรู้” แต่ในหลาย ๆ กรณีอารมณ์ทำให้เกิดความเชื่อเหนือเหตุผลถ้าเป็นเช่นนี้ยิ่งไม่ควรตีความรับรองความเชื่อใด ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยอารมณ์กับความเชื่อที่ไร้ข้อจำกัดศาสนาทำให้เห็นว่า “มีคุณธรรมหรือเหตุผลที่สำคัญบางประการที่พบได้ในหมู่คนที่ปฏิเสธความเชื่อทางศาสนา” ซึ่งมีมากกว่าคนที่เชื่อในศาสนา ความสมบูรณ์ทางปัญญา หมายถึง ความสมบูรณ์ทางนิสัย สติปัญญา การตัดสินใจ จากคำถามที่คลุมเครือไร้หลักฐาน ในกรณีของการไม่มีศาสนาไม่ใช่แค่การละเว้นคุณธรรม แต่ความรู้สึกผิดหวังที่เพิ่มมากขึ้นเมื่อเหตุผลไม่สนับสนุนความเชื่อที่จะให้เชื่อว่าการเชื่อทางศาสนาเป็นจริงอย่างที่สั่งสอนกันมาจากอดีต เมื่อความคิดข้อโต้แย้งต่อเหตุผลและความเชื่อมาสนับสนุนความคิดให้กระตือรือร้นต่อศีลธรรมเช่นนี้แล้ว มนุษย์และสังคมจำเป็นต้องเลือกเอาเองว่าชีวิตที่ดั้นด้นเป็นอย่างไร จำเป็นหรือไม่ที่ต้องได้รับการชี้นำให้เชื่อในเรื่องศาสนา เทวปาฏิหาริย์ โดยไม่ต้องมีข้อสงสัยหยุดที่จะค้นหาความจริงจากหลักฐานที่มีจากอดีตมายืนยันความจริงของศาสนาจากอดีต

๔.๒.๘ มอง ปอล ชาร์ต

มอง ปอล ชาร์ต เป็นนักศีลธรรม การศึกษาในเชิงปรากฏการณ์วิทยาเน้นย้ำเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติ ปรากฏการณ์วิทยาในทางจริยธรรม อุตตาส่งส่งจะลดทอนจิตสำนึกที่บริสุทธิ์ทำให้เกิดความสงสัยและขาดความเชื่อมั่นและการเพิกเฉยต่อศีลธรรม ความจริงที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ความจริงและความรู้มีผลต่อความเข้าใจของเราเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ เราไม่สามารถอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ในแบบเดียวกับกระบวนการผลิตสิ่งของในโรงงาน และเมื่อเราเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์เราก็จะมีแนวโน้มที่จะอธิบายว่ามนุษย์เป็นผลผลิตของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้าง คือ พระเจ้า ซึ่งเราใช้เวลาส่วนใหญ่คิดถึงพระเจ้าในฐานะ “ช่างฝีมือที่ทรงภูมิโดยอธิบายไม่ได้ด้วยกฎทางวิทยาศาสตร์” เมื่อพระเจ้าทรงสร้างพระองค์ทรงทราบอย่างถูกต้องและแม่นยำในสิ่งที่พระองค์สร้าง ซึ่งปัจเจกชนแต่ละคนที่ทรงสร้างคือความสมบูรณ์ที่ทำให้เราทราบถึงความคิดที่มีอยู่ในจิตใจของพระเจ้า

ช่วงศตวรรษที่ ๑๘ นักคิดอย่าง ดิเดอโรท์ วอลแตร์ และ เอมมานูเอล ค้านท์ ที่มีความเชื่อว่าพระเจ้าไม่ได้มีอยู่จริงเลิกแนวความคิดเกี่ยวกับพระเจ้า ความคิดของพวกเขายังเชื่อว่ามนุษย์มีความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกันมีธรรมชาติของมนุษย์และมีธรรมชาติของตัวเองที่แตกต่างกัน มนุษย์พัฒนาไปถึงระดับใดก็ตามเป็นบุคคลในสังคมหรือชนพื้นเมืองโบราณกาลก็มีคุณสมบัติและแนว คิดเกี่ยวกับ

มนุษย์เหมือนกัน สำหรับชาร์ตเชื่อว่าไม่มีพระเจ้า ไม่มีมนุษย์ที่พระเจ้ากำหนดให้มา ธรรมชาติและความคิดของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดมาล่วงหน้าด้วยเช่นกัน มนุษย์ก็จะเป็นตัวเองมากที่สุดแต่การกระทำจะมีความเป็นมนุษย์มากหรือน้อยก็เป็นไปตามธรรมชาติของคนนั้น ชาร์ตกำลังชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เกิดมาเป็นตัวเองไม่ใช่หุ่นซึกของใคร คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ที่จิตสำนึกของการกระทำเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาตนเองไปสู่อนาคต การเลือกทำอะไรก็เป็นความรับผิดชอบของคนนั้นโดยตรง แต่ถ้ามนุษย์ถูกกำหนดมาจากใครสักคนการกระทำนั้นมนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อสิ่งที่เป็นหรือกระทำขึ้น การอยู่บนพื้นฐานของความคิดอย่างมีจิตสำนึกเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ยังต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตัวเขาเป็นและกระทำ การเลือกที่จะเป็นหรือจะกระทำไม่เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวเท่านั้นแต่เป็นเรื่องที่ส่วนรวมจะได้รับผลที่มนุษย์เลือกนี้ด้วย ดังนั้นความรับผิดชอบจึงเป็นทั้งของส่วนตัวและเป็นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทั้งหมดด้วย การกระทำที่สร้างคุณค่าและเราได้ยืนยันคุณค่าของสิ่งที่เราเลือกแล้วไม่มีอะไรดีเฉพาะคนใดคนหนึ่งแต่เป็นความดีต่อส่วนรวมทั้งหมดนั้นด้วย

การเลือกกระทำนี้ ชาร์ตต้องการให้ความสนใจไปที่ความชัดเจนของมนุษย์สิ่งที่มนุษย์ต้องเลือกกระทำหรือตัดสินใจ ถึงแม้จะไม่มีข้อแนะนำสำหรับการใช้อำนาจนั้น (ในการกระทำหรือการตัดสินใจ) เพราะการเลือกกระทำไม่ว่าจะได้ผลอย่างไรก็ตามก็จะต้องมีความรู้สึกเจ็บปวดทางใจลึก ๆ เพราะความคิดลึก ๆ ที่ว่ามันดีได้มากกว่านี้หรือคนอื่นจะบอกว่าเขาทำได้ดีกว่านี้ การพูดแบบนี้เป็นการปิดความรับผิดชอบต่อตัวเองและต่อคนอื่น ๆ ด้วย ในความเชื่อของศีลธรรมดั้งเดิมการไม่มีอยู่ของพระเจ้าทำให้มนุษย์ละเว้นการกระทำหรือเลิกกระทำเพราะตัวเราไม่พบคุณค่าของความดีที่จะกระทำ เมื่อไม่มีพระเจ้าความคิดพื้นฐานก็จะไร้คุณค่าและไม่มีใครกำหนดให้มีคุณค่า สำหรับความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ที่กระหายความรุนแรง คือ ข้อแก้ตัวต่อการกระทำที่ทำขึ้น เหตุผลนี้คือความน่ากลัวของการกระทำ มันคือการเสียสมดุลของความเป็นอิสระ คำกล่าวที่ว่าเราเป็นอิสระ ดังนั้น เราจึงเลือกที่จะกระทำในสิ่งต่าง ๆ เพราะไม่มีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมใดที่จะเป็นหลักประกันต่อการกระทำนี้ จุดมุ่งหมายของการกระทำเป็นผลของสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การค้นพบตัวตนจากการกระทำที่มีจิตสำนึกเป็นการค้นพบสภาวะของคนที่อยู่บนพื้นฐานของความเห็นที่ตรงกันซึ่งมนุษย์ต้องอาศัยเหตุผลในการเลือกและตัดสินใจกระทำ ความสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่วิธีการและสิ่งที่เรากระทำ และผลที่ตามมาของการกระทำยิ่งกว่านั้นมนุษย์ต้องทำสิ่งสำคัญที่เป็นการสร้างคุณค่าให้ตนเอง ไม่ได้หมายความว่าบุคคลไม่สามารถตัดสินใจการกระทำของตนเอง มีความเป็นไปได้ว่าการกระทำอาจมีความผิดพลาดหรือหลงตัวเองเพราะพยายามจะปกปิดความผิดพลาดจากหลักการบางอย่างที่เชื่อว่ามนุษย์ไม่เป็นอิสระ การกระทำและถูกครอบงำจิตใจที่อยู่เหนือการควบคุมของตนเอง การสร้างคุณค่าไม่ได้เกิดก่อนความรู้สึกตามเจตจำนงเพราะชีวิตแต่ละคนจะมีวิถีทางของตนเองเพื่อสร้างมัน การที่จะกล่าวว่ามีมนุษย์เป็นเหยื่อของโชคชะตาหรืออำนาจลึกลับบางอย่าง การกลบเกลื่อนความรู้สึกจากการทำผิดพลาดและหลงตัวเองจากความไม่จริงใจ การซ่อนบุคลิกที่แท้จริงอยู่

เบื้องหลังการแสดงออกที่หลอกลวง ดังนั้น ถ้ามนุษย์แสดงออกอย่างแท้จริงด้วยความซื่อสัตย์ในพฤติกรรมของตนเองทั้งหมดก็จะมีวันหลอกลวงตนเองและชีวิตจะไม่เป็นเพียงแค่อุดมคติแต่จะเป็นตัวของตัวเองโดยแท้จริงที่นอกเหนือจากสังคมที่เข้มงวดทางศีลธรรม

๔.๒.๙ คุณชนนี สุวรรณเมธานนท์

แนวคิดของคุณชนนี สุวรรณเมธานนท์ ไม่มีความเชื่อและศรัทธาศาสนาเพราะผิดหวังจากการภาวนาอ่อนวอนจากพระเจ้าในวิกฤติชีวิต การไม่ได้รับการตอบสนองจากความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดที่เชื่อมั่น ผลคือ ทำให้เสื่อมความศรัทธาจนเลิกนับถือศาสนา ไม่ได้เข้าศาสนาใหม่ พร้อมปฏิเสธหลักการศาสนาโดยมุ่งเน้นการกระทำ เคารพกฎหมาย ให้ความสำคัญกับการทำดีด้วยการใช้จิตสำนึกของตนเป็นเครื่องมือพิจารณาการกระทำต่อสังคม

๔.๒.๑๐ คุณลักขณา ปันวิชัย (แขก คำผกา)

แนวคิดของคุณลักขณา ปันวิชัย (แขก คำผกา) ไม่เคยประกาศตัวว่าไม่มีศาสนา แต่มีความคิดปฏิเสธความเชื่อและศรัทธาต่อศาสนาด้วยความมั่งงายโดยไม่ใช้เหตุผลและความจริงทางสังคม ส่วนการวิพากษ์ถึงการไม่มีศาสนาเป็นเรื่องปกติในมิติทางสังคม การไม่เชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ในมิติทางศาสนา ปฏิเสธแนวคิดการภาวนาอ่อนวอนเพราะไม่มีคุณค่าต่อสังคม การใช้ชีวิตด้วยเหตุผลกับหลักการศาสนาอย่างถูกต้องไม่มั่งงายจึงจะทำให้คนและสังคมดีขึ้นมาได้

๔.๒.๑๑ คุณวินทร์ เลียววารินทร์

แนวคิดของวินทร์ เลียววารินทร์ ให้ความเห็นที่เราควรมีศาสนาด้วยความรู้ไม่ใช่ด้วยความเชื่อการนับถือศาสนาควรศึกษาจนเข้าใจแล้วนับถือจึงจะถูกต้อง ส่วนคนเราจะไม่นับถือหรือนับถือศาสนาก็ได้ คำว่า “ศาสนา” เป็นแค่เปลือกถ้าไปยึดติดกับเปลือกที่ว่าฉันมีหรือไม่มีศาสนาก็เป็นการยึดติดทั้งคู่ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้แปลว่าการไม่มีศาสนาจะเป็นสิ่งที่แย่แต่ถ้าทำไม่ได้ตามหลักการของศาสนาจะเป็นสิ่งที่เลวร้ายกว่า เมื่อคิดถึงเรื่องของหลักการทางศาสนาไม่ว่าเพื่อพวงสังคมไว้ให้ดีขึ้น การที่จะบอกว่าไม่มีศาสนาก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นคนจิตใจเลวร้ายหรือไม่มีหลักการอะไรมารองรับการกระทำของตัวเอง

๔.๒.๑๒ รายงานทางสังคมศาสตร์

คอนราด แอ็กเกดต์ นักวิเคราะห์สถิติประชากร ได้สำรวจแนวโน้มผู้นับถือศาสนาและไม่นับถือศาสนา มีภาวะการเปลี่ยนแปลงจำนวนของผู้นับถือศาสนาศาสนาทั่วโลก พบว่ากลุ่มที่ปฏิเสธความเชื่อเรื่องการมีตัวตนของพระเจ้า และ ผู้ที่ศรัทธาในจิตวิญญาณและไม่นับถือศาสนามีจำนวนเพิ่มขึ้นนำไปสู่ความการปฏิเสธพระเจ้า หลักการ แนวโน้มความเชื่อใหม่มองว่าศาสนาเป็นแค่เครื่องประดับที่ไร้ค่า การยึดถือ ความเชื่อมั่น เช่น อุดมการณ์ พิธีกรรม ลำดับชั้น ประเพณีต่าง ๆ

กลุ่มจิตวิญญาณแต่ไม่นับถือศาสนาเชื่อมั่นว่าจิตวิญญาณเป็นเรื่องส่วนตัวและรู้สึกได้ในหัวใจ ในขณะที่ศาสนาเต็มไปด้วยหลักคำสอน สถาบัน พิธีกรรม เป็นเรื่องภายนอกที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นกรอบควบคุมตนเอง ทำให้ผู้คนออกจากศาสนาไปสู่แนวคิดจริยธรรมตามแบบความคิดของตนเอง และแสดงให้เห็นว่าประเด็นทางเทววิทยาก็มีส่วนสำคัญทำให้เกิดการละทิ้งศาสนา

จากแนวคิดและบริบทของการดำเนินชีวิตแนวคิดการไม่นับถือศาสนาจากกลุ่มบุคคลตัวอย่างที่ยกมาแล้วข้างต้น สามารถวิเคราะห์และสรุปให้เข้าใจได้ชัดเจนถึงประเด็นทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ดังต่อไปนี้

๑. การปฏิเสธความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์

การปฏิเสธความเชื่อทางด้านเทวนิยมและปาฏิหาริย์ของคนในสังคมปัจจุบันที่มีความเชื่อว่าทุกสิ่งสามารถพิสูจน์ได้จากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สั่นคลอนรากฐานความเชื่อความศรัทธาของสิ่งสูงสุดซึ่งเรื่องของความเชื่อด้านเทวปาฏิหาริย์นี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะพิสูจน์ให้เกิดขึ้นได้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือตามหลักฐานประสบการณ์ เป็นเพียงแต่ความเชื่อส่วนบุคคลเท่านั้นที่จะสร้างความเชื่อศาสนา

สำหรับการสิ้นสูญศรัทธาจากการภาวนาอันวอน ส่วนนี้เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทางอารมณ์ ความผิดหวังความเสียใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตเป็นเพียงภาวะทางอารมณ์หรือจะเรียกได้ว่าเป็นโศกนาฏิกีย่อมได้เพราะความลุ่มหลงว่าสิ่งที่เรียกว่าศาสนานี้จะช่วยให้ชีวิตพ้นอุปสรรค ซึ่งความเป็นจริงแล้วทุกปัญหาสาเหตุของปัญหา ถ้าได้ตรวจสอบปัจจัยของปัญหาและกระทำอย่างดีมีสติการสวดอันวอนก็ไม่มีประโยชน์อะไร เหมือนกับปัญหาหนึ่งที่เคยเป็นประเด็นร้อนทางสังคมเกี่ยวกับการสวดมนต์ข้ามปี เพื่อชีวิตที่ดี ส่วนหนึ่งมีความคิดว่าการสวดมนต์เพื่อความเจริญทางใจ จะช่วยให้เกิดปัญญาและสามารถทำชีวิตที่ดีได้ แต่อีกส่วนของสังคมก็มองว่าการที่จะให้บุคคลมีชีวิตที่ดีควรเกิดจากรากฐานที่ดีทางสังคม การมีอุดมคติพื้นฐานสังคมที่ดี ๕ ด้าน คือ ความปลอดภัย มีการจ้างงาน การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคมที่ดี พื้นฐานเท่านั้นที่จะส่งเสริมให้คนในสังคมดีซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการสวดมนต์อันวอนแล้วชีวิตจะดี ศาสนาจะช่วยให้สังคมดียิ่งขึ้นก็ต่อเมื่อคนมีความพร้อมในชีวิต ศาสนาก็จะเข้ามาช่วยพัฒนาคุณธรรม จิตใจ ให้เกิดปัญญาแบบนี้แล้วชีวิตจึงจะดีเจริญงอกงาม

๒. การเสื่อมความศรัทธาจากศาสนา

แนวคิดการสูญสิ้นทางศีลธรรมนั้นเป็นคำเปรียบเทียบกับเมื่อพระเจ้าตายแล้วศีลธรรมจะสูญสิ้นไปด้วยหรือไม่ สำหรับประเด็นนี้ถูกตีความมาจากการที่มนุษย์ใช้ชีวิตในกรอบของศีลธรรมโดยไม่แสวงคุณค่าของตนเองจากศักยภาพที่มี ใช้กฎเกณฑ์มาเป็นข้อจำกัดเพื่ออ้างเหตุผลที่ดูไร้น้ำหนักว่าชีวิตถูกกำหนดมาจากอำนาจสูงสุดให้เป็นเช่นนี้ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นเกิดจากตนเองไม่พยายามแสวงหาหนทางให้ชีวิตดีขึ้นแต่เป็นการจมอยู่กับความคิดเดิม ๆ ถ้ามนุษย์ใช้ศักยภาพที่มีอย่างที่สุดเพื่อกำจัด

ปัญหาต่าง ๆ ชีวิตของมนุษย์ก็จะดำเนินไปในเส้นทางที่ดี ถึงแม้จะมีอุปสรรคเกิดขึ้นถ้ามนุษย์เข้าใจถึงคุณค่าของตนเองก็จะใช้ชีวิตอย่างมีศิลปะที่รู้ทันปัญหาไม่ปล่อยให้ชีวิตหมดสิ้นไปกับคำพยากรณ์ คำทำนาย หรือความเข้าใจว่าบาปกรรมเป็นปัจจัยกำหนดชีวิต

การสูญเสียศรัทธาทางศีลธรรมเป็นการตอบคำถามได้ชัดเจนที่สุด เมื่อศาสนายกเอาเรื่องความซื่อสัตย์มาสั่งสอนแต่ในความเป็นจริงศาสนากลับตอบประเด็นจริยธรรมทางสังคมไม่ได้ว่าเราถูกสั่งสอนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต แต่ในสังคมกลับเต็มไปด้วยการคอร์รัปชั่น หรือ ถ้าเราจะพูดกันถึงเรื่องความมีน้ำใจแต่ความจริงบนท้องถนนเรายังเห็นการขับรถไล่กวดกันผลที่สุด คือ การลงมาทำร้ายกันจนถึงขั้นเอาชีวิต เรื่องเหล่านี้เป็นความจริงที่เราปฏิเสธไม่ได้ว่าศาสนากำลังสูญเสียศรัทธา ศีลธรรมกำลังตายตามพระเจ้าไป

ศีลธรรมกับการตัดสินใจกระทำ มนุษย์มักมีข้ออ้างที่เหนือเหตุผลเสมอเป็นอีกเรื่องที่ไม่มีน้ำหนักรองรับแต่เป็นไปตามสัญชาตญาณ หรือ การใช้สัญชาตญาณตัดสินใจทำ ประเด็นนี้ถูกมองว่าถ้าการตัดสินใจกระทำอะไรลงไปการตัดสินใจนั้นไม่ได้มีผลต่อคนเดียวเท่านั้น แต่จะมีผลต่อส่วนรวม โดยเฉพาะการใช้อำนาจต่อส่วนรวมมักมีปัญหาที่ว่า การตัดสินใจนั้นได้ละเมิดกฎเกณฑ์ศีลธรรมบางอย่างหรือไม่ แล้วการกระทำนี้เป็นสิ่งดีต่อส่วนรวมหรือไม่โดนส่วนใหญ่เราจะพบว่า การกระทำแบบนี้มักส่งผลกระทบต่อสังคมเสมอแต่มืดมิดหรือจางจืดและสิ่งนั้นได้รับการปกป้องตามสิทธิของการเป็นมนุษย์หรือไม่ ปัญหาที่ว่านี้ถ้าไม่ใช่กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมแล้วเราจะใช้กฎสากลอะไรมาตัดสินเพราะการกระทำที่อาศัยภาวะเหนือเหตุผลซึ่งมักมีปัญหาสะท้อนตามมาเสมอและสิ่งที่เกิดขึ้นคือการนำเอาข้ออ้างบางประการทางศีลธรรมมาปกป้องการกระทำนั้น

๓. ความเชื่อในวิทยาการที่พิสูจน์ได้

ศาสนาขัดขวางความก้าวหน้าทางปัญญา ศาสนานั้นไม่ได้เป็นแค่หลักคำสอนแต่ยังเป็นเครื่องแสดงออกถึงอารมณ์ด้วย เพราะศาสนาเกิดขึ้นจากความกลัวความไม่รู้เกี่ยวกับธรรมชาติและ ความกลัวตาย ศาสนาจึงเป็นรูปแบบของการแสดงความรู้สึกซึ่งมีผลต่อทัศนคติและรวมไปถึงการปฏิบัติและคำพูดรวมทั้งรูปแบบทางจริยธรรมทำให้ทัศนคติต่อศาสนาของแต่ละบุคคลซับซ้อนมากขึ้น ความซับซ้อนนี้ก็คืออารมณ์และความรู้สึกที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อเท่านั้นแต่ยังเป็นธรรมชาติของคนผสมอยู่ธรรมชาติที่ดี คือ ชีวิตที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากความรักและความรู้แต่ในหลาย ๆ กรณีอารมณ์ทำให้เกิดความเชื่อเหนือเหตุผลจึงควรไม่ได้รับการรับรองความเชื่อทางศาสนา ความสมบูรณ์ทางนิสสัย สติปัญญา ความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูกต้องจากความคลุมเครือไร้หลักฐานจึงจะสร้างความสมบูรณ์ทางปัญญา

๔. ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์

ศาสนาถูกมองเป็นเครื่องมือแบ่งชนชั้นทางสังคม เพราะมนุษย์ถูกล่อลวงจากความเชื่อ ความมกมายเรื่องบาปเคราะห์ของตนเอง สังคมก็จะมีคนกลุ่มที่ใช้เรื่องพวกนี้มากดขี่คนอื่นกลุ่ม เรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมปัจจุบันไม่ยอมรับเพราะกำลังขัดแย้งต่อสิทธิมนุษยชน อย่างกรณีการบวชภิกษุณี ในไทยซึ่งเคยถูกกรรมการสิทธิมนุษยชนเคยร้องต่อมหาเถรสมาคมมาแล้ว อดีตศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมรวมสังคมไว้ มนุษย์แสวงหาสติปัญญาและความจริงจากหลักการศาสนาแต่มาถึงระยะหนึ่ง ศาสนากลับเติมไปด้วยความมกมาย ไร้ปัญญา จนเป็นเครื่องมือของกลุ่มคนนำมาใช้เพื่อหาผลประโยชน์ การปฏิรูปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสังคมการต้องปรับเปลี่ยนความคิดของคนในสังคมว่า ศาสนาไม่ได้มีส่วนทำให้ชีวิตเลวร้ายและชีวิตก็ไม่ได้ดีขึ้นจากการวิงวอนบูชาศาสนาแต่ชีวิตเลวร้ายและ ย่ำแย่เป็นเพราะการเอาเปรียบจากคนที่แสวงหาผลประโยชน์กับคนด้วยกัน เพื่อให้พัฒนาเป็นไป พร้อมกันระหว่างคนกับสังคมการแก้ทัศนคติว่ามนุษย์จะดีได้ด้วยตัวของมนุษย์เอง

๕. ความเชื่อในกฎสังคมและการอยู่ร่วมกัน

ในประเด็นสุดท้ายคนในสังคมอยู่ด้วย ความดี กับ จิตสำนึก และเป็นคนดีโดยไม่มีศาสนา ได้หรือไม่ แง่คิดส่วนหนึ่งของการปฏิเสธศาสนาคือความคิดที่ว่าเราจะไม่ทำให้สังคมแย่ลง ไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้สังคมดีขึ้น การที่เราเป็นคนดีอยู่ที่การกระทำของตัวเองมากกว่า โดยเฉพาะ เรื่องหลักการศาสนามีไว้ก็เพื่อให้สังคมดีขึ้นทำให้จิตใจอ่อนโยนขึ้น ศาสนาจึงไม่มีอะไรมากกว่านั้นใน โลกของความจริงที่เราได้พบเห็นอยู่ทุกวัน

แนวความคิดที่คนคิดของการดำเนินชีวิตที่น่าสนใจที่สุดที่มีคำตอบชัดเจนจากการไม่นับถือศาสนาว่าคิดและทำอะไรกับชีวิต “เจตนาที่ดี ทำความดีและสามัญสำนึก” หลักแนวคิดเหล่านี้ อธิบายด้วยการกระทำเช่น การเอาใจเขา มาใส่ใจเรา การที่เราไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน (การไม่ ละเมิด) ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สิ่งของ ต้นไม้ อากาศ ท้องฟ้า ลำธาร แม่น้ำก้อนหิน ด้วยการ ไม่ละเมิดไม่ทำให้เขาเดือดร้อนเป็นพอ การกระทำแบบนี้จะมีรูปแบบจริยธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับ แรงจูงใจและความปรารถนา โดยนัยยะว่าถ้าหากเจตนาเกิดจากแรงจูงใจด้วยรู้สึกสำนึกต่อ หน้าที่การกระทำนี้หลักจริยธรรมปรากฏขึ้น

๔.๓ วิเคราะห์เหตุผลการไม่นับถือศาสนาทางปรัชญา

การไม่นับถือศาสนานั้นมีเหตุผลและความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ส่วนที่เป็นเหตุผลทาง สังคมทั่วไปแต่ส่วนหนึ่งเป็นเหตุผลที่เกิดขึ้นทางปรัชญา ซึ่งมีพื้นฐานของการคิดมาก่อน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเหตุผลความเชื่อทางศาสนาที่เป็นพฤติกรรมความเชื่อทางจริยธรรมสูงสุดของปัจเจกบุคคล (Individualism) มาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเพื่อหาเหตุผลของการปฏิเสธความเชื่อทางศาสนานั้น

๔.๓.๑ การปฏิเสธความเชื่อทางศาสนาเชิงอภิปรัชญา

ความเชื่อทางอภิปรัชญา (Metaphysic) เป็นความเชื่อที่กล่าวถึงความจริงที่เกี่ยวข้องกับการมีอยู่และธรรมชาติของ กาย จิต พระเจ้า โลก อวกาศ เวลา เอกภาพ เจตจำนง เป็นเรื่องเชิงกายภาพ หรือ เชิงพิลึกพิลั่นที่ทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของกายภาพ ความเชื่อทางอภิปรัชญาต่อความเชื่อทางศาสนามีทั้งความเชื่อเรื่องจิต วิญญาณ (Mind , Soul or Sprit) ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งสัมบูรณ์ พระเจ้า และภววิทยา (Ontology) ความเชื่อของการดำรงอยู่ของพระเจ้าว่าเป็นภาวะที่เข้าใจได้ว่าไม่มีสิ่งใดที่ยิ่งใหญ่กว่าการดำรงอยู่ของพระเจ้าว่าพระเจ้าต้องดำรงอยู่จริง (Ontological argument)

ปัญหาความเชื่อการดำรง (มีอยู่) ของพระเจ้าซึ่งการตอบปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้านั้นมีจริงหรือไม่ พระเจ้ามีตัวตนมาจากไหนแล้วพระเจ้านั้นมีอำนาจมาจากไหน พระเจ้ามีลักษณะเป็นอย่างไร และเราจะพิสูจน์ความมีอยู่อย่างไร และปัญหาเรื่องเทวปาฏิหาริย์ ความมหัศจรรย์ในชีวิตของพระเจ้า หรือศาสดา เทวทูต ที่มีความพิเศษเหนือธรรมชาติและสูงส่งกว่าความเป็นมนุษย์ทั่วไป

สำนักปรัชญาจรวากและสำนักปรัชญาเอพิคิวรัส เป็นกลุ่มแนวคิดอเทวนิยม ที่เชื่อว่าพระเจ้าไม่มีอยู่จริง ทุกสิ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุ ๔ (หรือหน่วยย่อยสุดของสสารหรืออะตอม) เมื่อสิ้นสุดหรือตายลง ธาตุ ๔ นั้นก็แยกสลายออกไปธาตุนั้น ๆ เชื่อว่าทุกสิ่งในโลกเหมือนจักรกลเดินไปตามกระบวนการ (หลักการกลศาสตร์) เหมือนโรงงานที่มีระบบต่าง ๆ ไม่มีอำนาจใดควบคุมสั่งการ

สำนักปรัชญาขงจื้อ ไม่ได้เน้นสั่งสอนเรื่องเทพเจ้า เน้นสอนว่าทุกสิ่งในโลกมีวิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับ เช่น ฤดูกาลหมุนเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

เดวิด ฮูม ทักล้าแนวคิดเรื่องปาฏิหาริย์ ว่าเราสมควรจะเชื่อปาฏิหาริย์เพียงเพราะมันมีการบอกกล่าวให้เชื่ออย่างนั้น จึงไม่เพียงพอ เพราะความจริงว่าไม่เคยมีใครตายแล้วคืนชีพขึ้นมาได้ สิ่งที่ยกตัวอย่างขึ้นมาให้พิจารณานี้เป็นกฎธรรมชาติที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ให้ความเห็นว่า ความสมบูรณ์การดำรงอยู่ของพระเจ้า “ไม่มีอยู่จริง” ถ้าการดำรงอยู่เป็นยืนยันว่าเป็นจริงแล้ว สสารทุกอย่างก็เป็นจริงเสมอกัน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเองหรือจากการสังเคราะห์ขึ้น ตัวพระเจ้านั้นก็จะเสมอกับสสารทั่วไปไม่มีอำนาจพิเศษอื่นใด

ฌอง ปอล ซาทร์ เชื่อว่าไม่มีพระเจ้าและไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ที่พระเจ้าให้มา เมื่อมีแนวคิดที่ไม่มีพระเจ้ากำหนดมาก็ไม่มีธรรมชาติมนุษย์ถูกกำหนดขึ้นมาล่วงหน้าโดยพระเจ้าเช่นกัน

ชั้นนี้ สุวรรณเมธานนท์ สิ้นหวังกับตัวตนของพระเจ้า ด้วยความเชื่อว่าพระเจ้ายังคงมีอยู่ และคงได้ยื่นคำอ่อนวอนในยามทุกข์ที่สุด แต่เมื่อคำภาวนานั้นไม่เป็นผลจึงเลิกนับถือพระเจ้า

ลักขณา ปันวิชัย (แขก คำผกา) ส่วนหนึ่งปฏิเสธความเชื่อเรื่องเทวปาฏิหาริย์เพราะไม่เคยพิสูจน์ว่าสวรรค์หรือนรกมีจริงในทางรูปธรรมที่ไม่แสดงให้เห็นด้วยประสบการณ์นอกจากเรื่องเล่า

คอนราด แอ็กเกตต์ ในงานวิจัยเรื่อง The Future of World Religions ชี้ให้เห็นว่าส่วนหนึ่งของความเสื่อมถอยและการเปลี่ยนถ่ายศาสนาเกิดจากการปฏิเสธความเชื่อทางเทววิทยาซึ่งไม่มีปัจจัยสนับสนุนความจริงทางด้านนี้

ในประเด็นข้อโต้แย้งความเชื่อด้านเทววิทยา อนันตวิทยา ในทางอภิปรัชญาที่ผู้วิจัยเห็นว่าเราไม่สามารถนำแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ทางกายภาพได้ นอกจากการอนุมานถึงเหตุผลให้เชื่อได้ว่าสิ่งที่เรียกว่าความจริงสูงสุดหรือตัวพระเจ้านั้นมีที่มาอย่างไรประการหนึ่ง และประการที่สองจากหลักฐานศาสนประวัติศาสตร์ของแต่ละศาสนาที่ระบุไว้ว่าพระเจ้าหรือสิ่งสูงสุดนั้นมีที่มาอย่างไร เหตุผลประการหนึ่งความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อและเหตุผลอย่างเป็นปัจเจกบุคคล (Individualism) มันไม่สามารถหาเหตุผลข้อโต้แย้งมาพิสูจน์การมีหรือไม่มีอยู่ได้อย่างสิ้นสุด ดังนั้นความคิด ความเชื่อจึงเป็นประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเท่านั้นที่จะพิจารณาคำตอบในเรื่องนี้

๔.๓.๒ การปฏิเสธความเชื่อทางศาสนาเชิงญาณวิทยา

ความเชื่อทางญาณวิทยา (Epistemology) คือ ความรู้และขอบเขตของความรู้ ที่มุ่งวิเคราะห์ถึงธรรมชาติของรู้นี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อคิด ความจริง ความเชื่อ มโนทัศน์ และเหตุผลนั้น สอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร การไม่นับถือศาสนามีเหตุผลความเชื่อทางญาณวิทยา ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มที่มีเหตุผลความเชื่อด้านประจักษ์นิยมหรือประสบการณ์นิยม (Empiricism)

ได้แก่ สำนักปรัชญาอารวาก, สำนักปรัชญาเอพิคิวรัส และ เดวิด ฮูม กลุ่มนี้มีปฏิเสธความเชื่อทางด้านเทววิทยา อนันตวิทยา คุณวิทยา ด้วยเหตุผลทางด้านประสบการณ์จากการรับรู้ต้องเกิดจากการรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทางกายทั้ง ๕ ด้าน แล้วจึงเป็น ความรู้ (ปัญญา) ไม่มีองค์ความรู้ใดที่ได้รับมอมมาจากอำนาจสิ่งอื่น ความรู้นั้นเมื่อได้รับด้วยประสาทสัมผัสแล้วจึงประเมินเป็นชุดความรู้ ฮูมใช้คำว่าความตรากตรึง แล้วเกิดเป็นความทรงจำในปัญญา

๒. กลุ่มที่มีเหตุผลความเชื่อด้านมนุษยนิยม (Humanism)

ได้แก่ ขงจื้อ, คาร์ล มากซ์, เฟรดดิช นิทเช และเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ นักคิดกลุ่มนี้ให้ความสำคัญในศักยภาพของมนุษย์ที่เน้นเรื่องของคุณค่ามนุษย์ที่ยั่งยืน โดยยึดหลักคุณค่าจริยธรรมความเท่ากันของมนุษย์ ให้ความสำคัญธรรมแก่มนุษย์ด้วยกัน กลุ่มมนุษยนิยมนี้เชื่อมั่นความรู้สากลเป็นฐาน

ความคิดมีความเชื่อมั่นในวิทยาการความรู้ที่พัฒนามาโดยลำดับด้วยความคิดของความเสมอภาคจึงเน้นการปฏิบัติต่อกันด้วยความเห็นใจก้าวข้ามการแบ่งเพศ วรณะ ชนชั้น เชื้อชาติ รวมทั้งศาสนา

๓. กลุ่มที่มีเหตุผลความเชื่อด้านสสารนิยม (Materialism)

ได้แก่ กลุ่มนักปรัชญาจอร์จ และ คาร์ล มากซ์ นักคิดเหล่านี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างเป็นกระบวนการกลไกเป็นวัตถุทางกายภาพหรือสสาร ไม่มีเรื่องของอานุภาพทางจิตหรือเหตุการณ์ทางจิต ปฏิเสธเรื่องเหนือธรรมชาติ ทศนะที่อธิบายกลศาสตร์เปรียบเทียบเชิงปริมาณได้ชัดเจนด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ส่วนแนวคิดความมั่งคั่ง ความพอใจทางกาย การแสวงหาหรือการได้มาเพื่อตอบสนองทางกายจึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญที่สุดของนักคิดกลุ่มนี้ และการกระทำของกลุ่มนี้ยังอธิบายถึงพัฒนาการทางสังคมมนุษย์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นโดยสถานภาพทางเศรษฐกิจถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสังคมนั้น

๔. กลุ่มที่มีเหตุผลความเชื่อด้านเหตุผลนิยม (Rationalism)

กลุ่มบุคคลที่แสดงออกถึงแนวคิดการไม่นับถือศาสนา ให้เหตุผลส่วนบุคคลที่จะปฏิเสธการนับถือศาสนาโดยส่วนใหญ่ปฏิเสธความเชื่อด้านเทวปาฏิหาริย์ ความเชื่อที่ใช้อารมณ์ ความงมงาย เกิดขึ้นจากความรู้สึก (อารมณ์หรืออคติ) ส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังจากเห็นว่าไม่มีหลักฐานวัตถุมายืนยันและความผิดหวังจากความคาดหวังว่าศาสนาจะมีส่วนช่วยให้พ้นทุกข์ ใช้เหตุผลเพื่อพิจารณาความจริงรอบด้านเพื่อพัฒนาตนเอง

๕. กลุ่มที่มีเหตุผลความเชื่อด้านอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ได้แก่ ฟรีดิช นิทเช, เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ และ ฌอง ปอล ซาร์ต นักคิดเหล่านี้ให้ความสนใจเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล เสรีภาพทั้งการกระทำและความคิดให้ความสนใจเกี่ยวกับบุคคลต้องมีเป้าหมายชีวิต การมีชีวิตที่สมหวัง การฝ่าฟันเอาชนะอุปสรรค รวมถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองไม่อ้างเหตุผลต่าง ๆ เพื่อแสวงหาข้อแก้ตัวรวมทั้งการใช้ข้ออ้างเหตุผลทางศีลธรรมมารับรองการกระทำตนเอง

ในประเด็นที่เป็นข้อสรุปทางญาณวิทยาเป็นข้อสรุปแนวคิดที่ชัดเจนต่อภาวะการไม่นับถือศาสนาด้วยข้อโต้แย้งทางความคิดที่มีต่อสังคม ซึ่งสังคมจะมีความสงสัยใคร่รู้ว่าเหตุผลที่ยกมาเหล่านี้เป็นข้ออ้าง หรือ ข้อหักล้างที่จะปฏิเสธศาสนาออกจากตนเองได้หรือไม่

๔.๓.๓ การปฏิเสธความเชื่อทางศาสนาเชิงจริยศาสตร์

ความเชื่อทางจริยศาสตร์ (Ethic) เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องควรกระทำและไม่ควรกระทำ เป็นบริบทของความดี-ความชั่ว และการไม่นับถือศาสนามีแนวคิดที่น่าสนใจของ ชันนี ส่วนหนึ่ง กล่าวถึงจิตสำนึกและความดี และ ส่วนหนึ่งของวินทร์ กล่าวไว้ถึงเรื่องการไม่เบียดเบียนการให้ความรักความเข้าใจในแนวคิดต่างเรื่องศาสนา บรรทัดฐานของความดีที่ควรทำและจิตสำนึกเป็นหลักการหนึ่งในการดำเนินชีวิตที่ใช้หลักการสากลที่เป็นบทบาทในการปฏิบัติและเป็นหลักการที่ไม่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จิตสำนึก เป็นสภาพที่รู้ตัวว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน มีความต้องการอะไร หรือกำลังรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมออกไปก็แสดงไปตามแรงกดดันจากภายนอก สอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง (principle of reality) จิตสำนึกจึงเป็นเหตุผลภายในใจที่ส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ โดยเลือกแล้วว่าจะทำหรือไม่ทำและระลึกได้เกี่ยวกับหน้าที่ตนเองในโครงสร้างสังคม เรามักจะได้ยินว่า จิตสำนึกพลเมือง จิตสำนึกการเป็นคนดี จิตสำนึกจึงถูกนำมาเกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคล บุคคลจะมีคุณธรรมมีจิตสำนึกที่ดีเกิดจากการอบรมสั่งสอนให้ซึมซับจากครอบครัว สังคม และผ่านการกระทำจนเป็นสันดานแห่งความดีหรือจิตสำนึกนั่นเอง^๗

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant ; ค.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๘๔๐)^๘ ให้ความหมายว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ที่เป็นคุณค่าทางศีลธรรมต้องเป็นสิ่งตายตัว กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการกระทำอันใดอันหนึ่งเป็นสิ่งดี มันจะต้องดีเสมอ โดยไม่เลือกเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือตัวบุคคลแต่อย่างใด โดยหลักของคานท์นั้น การพูดจริงเป็นสิ่งที่ดีและต้องดีตลอดไป ไม่ว่าจะพูดเมื่อใด ที่ไหน กับใคร และสถานการณ์เช่นใด ความคิดของคานท์ การกระทำที่ดีหรือการกระทำที่ถูก คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนา จุดเด่นที่สุดในแนวคิดของคานท์ คือ การสอนให้คนรู้สึกสำนึกในหน้าที่

เราทราบว่า การโกงเป็นความผิด และความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่เราต้องทำและไม่จำเป็นที่จะต้องได้รับการสรรเสริญทุกครั้ง ความซื่อสัตย์ที่หวังผลประโยชน์ไม่มีความดีอะไรในทางศีลธรรม แต่ความซื่อสัตย์ที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่เป็นสิ่งประเสริฐ คานท์ไม่ให้ยกตัวเองไว้อยู่เหนือกฎศีลธรรมซึ่งไม่มีข้อยกเว้นสำหรับใครคนใด มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีของตนเอง การใช้คนเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นเป็นการกระทำที่เลวร้ายอย่างไม่มีข้อยกเว้นเพราะคนอื่นมีค่าเท่ากับตัวเรา

^๗ จิตสำนึก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://mcpswis.mcp.ac.th/html_edu/cgi-bin/mcp/main_php/print_informed.php?id_count_inform=20872 [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

^๘ วิทย์ วิศทเวทย์, *เกณฑ์การตัดสินจริยธรรม-จริยศาสตร์เบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๐), หน้า ๖๕-๖๗.

การกระทำที่มีเหตุผลบริสุทธิ์ที่ตั้งอยู่ในกฎศีลธรรม คือ การกระทำที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีเมื่อเห็นว่าดีก็กระทำลงไป^๙ แรงผลักดันของการกระทำนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีเสรีภาพเกิดมาจากความปรารถนาหรือไม่ก็เกิดมาจากความรู้สึกสำนึกต่อหน้าที่ หากเราทำด้วยความปรารถนาไม่ใช่มาจากหลักจริยธรรมแต่ถ้าหากเกิดจากความรู้สึกสำนึกต่อหน้าที่นั้นคือมาจากหลักจริยธรรม หลักจริยธรรมมีบรรทัดฐานอยู่ว่าเมื่อใดก็ตามที่ความปรารถนาสำนึกต่อหน้าที่เมื่อนั้นหลักจริยะจึงปรากฏขึ้นเป็นความดีที่ปราศจากเงื่อนไข นอกเสียจากว่ามาจากความต้องการที่มีเสรีภาพ (เจตจำนงเสรีที่ดี) เจตนาธรรม์ที่มาจากความรู้สึกสำนึกต่อหน้าที่หรือมีความสำนึกต่อตนเองว่ามีหน้าที่พึงปฏิบัติ^{๑๐}

ดังนั้น เหตุผลของการไม่นับถือศาสนาจากการปฏิเสธความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์, การเสื่อมความศรัทธาจากศาสนา, ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์, ความเชื่อในวิทยาการที่พิสูจน์ได้ และความเชื่อในกฎสังคมและการอยู่ร่วมกัน การไม่นับถือศาสนาเป็นเหตุผลปัจเจกบุคคล ส่วนการกระทำเป็นเสรีภาพและสิทธิส่วนบุคคลตราบใดที่การกระทำนั้นไม่สร้างความกระทบกระเทือนต่อบุคคลอื่น สำหรับเหตุผลและความเชื่อทางปรัชญาที่นำขึ้นไว้นี้เป็นการสรุปแนวคิดเบื้องต้นที่สอดคล้องกับแนวคิดทางปรัชญาเพื่อที่จะตอบข้อสงสัยว่าเมื่อไม่ยึดหลักการวิธีการทางศาสนาแล้วบุคคลเหล่านี้มีแนวคิดอย่างไรในการดำเนินชีวิต

๔.๔ สรุป

การไม่นับถือศาสนา การปฏิเสธศาสนา หรือ การไม่มีศาสนา คือ ภาวะที่มนุษย์ก้าวออกจากกรอบศาสนา แต่มนุษย์ใช้หลักการอะไรแทนศาสนาความน่าสงสัยทำไมมนุษย์ถึงสูญเสียสิ่งที่เราเรียกศาสนาผู้วิจัยสรุปเหตุผลของการไม่มีศาสนาไว้ ดังนี้

- การปฏิเสธความเชื่อเรื่องอำนาจสูงสุดและเทวปาฏิหาริย์
- ความล้มเหลวของหลักการศาสนา
- ศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องสนองอำนาจ
- ศาสนาขัดขวางความก้าวหน้าทางสังคม

^๙ เนื่องน้อย บุญยเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ลส์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓-๒๖.

^{๑๐} ดร.ประเสริฐ สุขศาสนิกวิน, วิพากษ์ทฤษฎีทางปรัชญาจริยะ ของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant), ศูนย์อิสลามศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.inewhorizon.net/mmanuel-kant> และ <http://www.inewhorizon.net/immanuel-kant-analyze-2> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

- ศาสนาเป็นเครื่องแบ่งชนชั้นทางสังคม
- มนุษย์ให้ความสำคัญกับศักยภาพของตนเอง
- ดำเนินชีวิตตามกฎเกณฑ์สังคม

ส่วนหนึ่งการสูญเสียศรัทธามาจากปัญหาของตัวเองที่ตัวเองไม่สามารถตอบความจริงทางสังคมได้ การสั่งสอนทางศีลธรรมตั้งแต่เล็ก ๆ ในสถานศึกษาแต่ไร้คุณค่าเมื่อสังคมยังพบเจอปัญหา การขาดศีลธรรม การให้ความสนใจในเรื่องการอ่อนนอบนุชาทางศาสนามากกว่าการสนใจในศักยภาพตนเองที่สามารถนำพาชีวิตไปถึงเป้าหมายสูงสุดได้ การใช้หลักการทางศาสนามาปฏิเสธกระบวนการด้านสุขภาพและสาธารณสุขด้วยข้ออ้างบาปกรรม เช่น ปัญหาทำแท้งบาปหรือไม่ ปัญหาการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพิเศษเพื่อการรักษา ศาสนาล้วนแล้วแต่ก้าวมาขัดขวางศาสนายังแบ่งชนชั้นทางสังคมแบ่งความเป็นคนแบ่งเพศกำเนิดกับเพศทางจิตใจว่าเป็นบาปกรรมจากชาติก่อน

ดังนั้น คนในยุคปัจจุบันจึงก้าวข้ามเรื่องเหล่านี้ การเหยียดมนุษย์ (Racism) ด้วยกัน มองมนุษย์ให้เท่ากันอย่างมนุษย์ ใช้กฎเกณฑ์พื้นฐานทางสังคมและความสำนึกในหน้าที่มาดำเนินชีวิต การที่จะบอกไปว่าคนไม่นับถือศาสนาเป็นคนเลวร้าย แต่เราจะเห็นได้ว่าคนมีศาสนามักเลวร้ายทางความคิดกว่าคนในศาสนามักตีความคนอื่นด้วยตัวศาสนามากกว่าความจริงทางสังคม หลักการศาสนาในสังคมจึงไม่สร้างคุณค่ากลับสร้างความทุกข์แก่คนที่แตกต่างจากพวกตนเอง

ต่อข้อถกเถียงว่าคนเหล่านี้มีหรือไม่มีศาสนานั้น การเป็นผู้ไม่นับถือศาสนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าคน ๆ นั้นจะไปอยู่กับศาสนาใด นับถือหรือไม่นับถือ แต่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่าดำเนินชีวิตของคนเหล่านี้มีแนวคิดต่อศาสนาอย่างไร มีแนวคิดที่จะไม่นับถือศาสนาและดำเนินชีวิตไปในทิศทางใด

ฮูม เสนอทัศนะว่า “ฉันเป็นคนนอกศาสนา” ก่อนการมรณกรรมแต่สิ่งที่ฮูม มีมากกว่าศาสนาที่ต้องการตระหนักรู้ คือ “ความตายไม่นานแล้วเท่ากับเราไม่รู้ว่ามีตัวตนก่อนเกิด” ประโยคนี้บอกถึงความจริงสูงสุดของชีวิตว่าชีวิตสูงสุดแล้วไม่มีอะไรให้กังวลหรือมีห่วงต่อการใช้ชีวิต การรู้ว่สิ่งสูงสุดในตัวตนเป็นเรื่องเดียวที่ปัญญาจะตอบความจริงนั้น การใช้ชีวิตไม่มีอะไรนอกจากการรับรู้ทางกายเท่านั้น

ฟริดิช นิทเช เสนอทัศนะว่า “พระเจ้าตายแล้ว” สิ่งที่นิทเชแสดงออก คือ การอยู่และรู้ทันความทุกข์ การใช้ชีวิตสร้างคุณค่าแก่ตนเอง การพาตัวเองไปพ้นจากความทุกข์จึงเป็นเรื่องที่ควรทำ การไม่นอนรอความเมตตา ความสงสาร การหลีกเลี่ยงเอาตัวรอด เรื่องพวกนี้เป็นค่านิยมผิด ๆ ของความคิดทำให้มนุษย์ไร้การพัฒนาตนเองตามศักยภาพคอยรับความช่วยเหลือจากสังคมและศาสนาที่เข้ามาอุดหนุนปัญหาที่เรื้อรังเหมือนมะเร็ง นิทเชกำลังตอบคำถามสังคมแล้วว่าเขาไร้พระเจ้าหรือไม่ ด้วยคำว่า “ไม่ต้องไปสงสัยว่าพระเจ้ามีตัวตนหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ไม่มีแบบแผนจารีตมาจนถึงตอนนี้ การ

เข้มงวดกวาดขันดีกว่าปล่อยปะละเลย การทำให้คนไม่รู้จักพัฒนาตัวเอง ความสงสาร ความเห็นใจ ทำให้เกิดความหลงผิด ความหลงผิดทางศีลธรรมเหล่านี้จะเกิดอะไรขึ้นในอนาคตถ้าพระเจ้าตายแล้ว”

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ เสนอทัศนะว่า “ศาสนาไม่ได้เป็นเพียงหลักสอนแต่ยังเป็นเครื่องมือแสดงออกถึงอารมณ์” เมื่อศาสนาเป็นรูปแบบของความรู้สึกและความรู้สึกไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อ แต่มาจากธรรมชาติของมนุษย์ผสมอยู่ ชีวิตที่ดี คือชีวิตที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากความรักและการขึ้นนำความรู้ แต่บางทีอารมณ์ก็อยู่เหนือเหตุผลทั้งปวง ดังนั้นเราจึงไม่ควรรับรองเหตุผลที่เกิดจากอารมณ์และที่สำคัญอารมณ์ที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาอย่างไร้ขีดจำกัด แต่การละเว้นความเชื่อที่มีอารมณ์เหนือเหตุผลจึงไม่ใช่การไม่มีศาสนาไม่ใช่การละเว้นคุณธรรม แต่เป็นการเลือกเอาเองว่าชีวิตที่ดีของตัวเองจะเป็นไปไหนทางไหน ความสมบูรณ์ทางสติปัญญา อารมณ์ นิสัย ความสามารถในการตัดสินใจสิ่งคลุมเครือไว้หลักฐานโดยไม่ถูกชี้นำให้เชื่อจากหลักฐานในอดีตเพื่อมายืนยันความจริงในสิ่งที่เราเชื่อมั่นว่าเป็นหลักการที่ดีของศาสนา

ฌอง ปอล ซาร์ต เสนอทัศนะว่า “ศีลธรรม เสรีภาพ และความรับผิดชอบ” เป็นปรากฏการณ์ทางจริยธรรมของบุคคลตัวอวดตาของมนุษย์หรือ EGO เป็นสิ่งที่จะลดทอนคุณค่าทางศีลธรรมและจิตสำนึก มนุษย์มีธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไปก็จะมีธรรมของตนเองที่แตกต่างกัน การกระทำของมนุษย์มีเสรีภาพของตนเองไม่ได้ถูกกำหนดให้ทำจากใครดังนั้นมนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีที่จะกระทำเพื่อพัฒนาและสร้างคุณค่าให้กับตนเองและการกระทำนี้มีหน้าที่ของความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นร่วมด้วย การอ้างเหตุผลเพื่อกลบเกลื่อนการกระทำเป็นความไม่จริงใจและการหลอกลวง ถ้ามนุษย์แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อความซื่อสัตย์ในการกระทำแล้วมนุษย์ก็จะพบคุณค่าที่ตีงามในตัวของผู้มนุษย์เอง

คนสังคมปัจจุบันข้ามพ้นเรื่องปาฏิหาริย์ ความจริงเกินธรรมชาติการพิสูจน์ ด้วยการกลับมาอยู่กับตนเอง อยู่กับสภาพความจริงทางสังคม เมื่อหลักการศาสนาไม่ตอบคำถามของความเชื่อ มนุษย์จึงเลือกวิถีทางอยู่ร่วมกันด้วยกฎสากลของสังคมคือกฎหมาย จารีต หรือประเพณีที่ตนเองคิดที่ตั้งงามและกระทำมันออกมาจากจิตใจที่คิดและพิจารณาแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นคุณค่าเป็นความดีงามต่อทั้งตนเองและคนอื่นก็ต่อเมื่อกระทำบางอย่างตามแนวสังคมวิทยานั้น สังคมได้รับและนำไปใช้อย่างมีคุณค่า ตามหลักปทัสถาน^{๑๑} หรือบรรทัดฐาน (Norms) ทางสังคม ๓ ด้าน คือ

๑. วิถีประชา (folkways) เป็นความประพฤติที่เหมาะสมดีงามปฏิบัติกันมานานจนเกิดความเคยชิน เช่น ขนบประเพณี แบบแผน กิริยามารยาท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นมาตรฐานสำหรับแต่

^{๑๑} สุพัตรา สุภาพ , สัญญาวิวัฒน์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐.

ละบุคคล และไม่มีผลบังคับเคร่งครัดมากนักถ้าใครไม่ประพฤติตาม วิธีประชาจึงเป็นเรื่องของความเหมาะสมไม่เหมาะสม ในการแสดงพฤติกรรมทางสังคมเช่น ไปงานศพไม่แต่งชุดดำ หรือชายที่แต่งงานก่อนอุปสมบท เรื่องเหล่านี้ไม่มีความผิดมากนักเพียงแต่ทำให้คนรอบข้างรู้สึกแปลกประหลาด ไม่ชอบบ้าง ไม่มีผลกระทบต่อคนในสังคมมากนัก

๒. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (mores) เป็นบรรทัดฐานทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อห้ามทางสังคมมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม เพื่อสวัสดิภาพของคนในสังคม จารีตเป็นข้อบังคับที่มีผลสะท้อนรุนแรงถ้าเกิดการละเมิดเป็นเรื่องที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของบุคคล จารีตจะกำหนดสิ่งถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี โดยไม่ต้องบอกเหตุผล

๓. กฎหมาย (laws) บทบัญญัติสากลของสังคมมีหน่วยงานบังคับเป็นแนวประพฤติปฏิบัติควบคุมโดยรัฐ มีบทลงโทษอย่างมีระเบียบแผน ถ้าหากไม่ทำตามแต่ไม่ละเมิดตามกฎหมายที่เขียนไว้ ก็ไม่เป็นความผิด บางครั้งก็นำข้อปฏิบัติตามจารีตมาเป็นพื้นฐานในการร่างกฎหมาย การตัดสินตามกระบวนการกฎหมายต้องถูกต้องชัดเจนเป็นแบบแผนได้ เพราะกฎหมายมีไว้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยยึดถือประโยชน์ของสังคมมาก่อนผลประโยชน์ของแต่ละบุคคล

การกำหนดทิศทางของจริยธรรมมีแนวคิดทางปรัชญาและทัศนะทางศาสนา รวมทั้งแนวคิดของสังคมและหลักปฏิบัติของบุคคล การรับรู้ การประเมินค่า การตัดสินใจของบุคคลว่าการกระทำใดถูก ผิด ควรทำหรือไม่ควรทำ มีค่าหรือไม่มีค่า สำคัญหรือไม่สำคัญถูกจัดเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมที่เป็นตัวทำหน้าที่กำหนดเป้าหมาย และสร้างแรงจูงใจให้บุคคลมุ่งสู่เป้าหมายที่ต้องการ แนวทางสังเกตพฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้การกระทำเกิดชีวิตที่ดีและมีคุณค่าต่อสังคมสอดคล้องกับการการเป็นอยู่ที่ดี ความสุข ความสำคัญของศีลธรรม คือ คุณธรรม (Virtue) และความดี (Goodness) ได้ช่วยทำให้หน้าที่ของตนสมบูรณ์ซึ่งเพลโต^{๑๖} เสนอคุณธรรมปัจเจกบุคคลไว้ ๔ ประการ คือ ปัญญา, ความพอประมาณ, ความกล้าหาญ และความยุติธรรม ซึ่งปัจเจกคุณธรรม ๔ ประการนี้ส่งผลให้เกิดการกระทำที่ส่งเสริมต่อเนื่องกันอีก ๔ ประการแก่สังคม คือ ปัญญาก่อให้เกิดการรู้จักใช้เหตุผลประกอบการใช้ความคิดหรือปัญญา, ความพอประมาณก่อให้เกิดความอดทนต่อความอยากที่เกิดมาจากการกระทำผิด, ความกล้าหาญก่อให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์คือรู้จักหยุดคิดและพิจารณา และความยุติธรรมก่อให้เกิดความจริงใจต่อบุคคลซึ่งไม่เกิดจากเหตุผลทางอารมณ์ให้พึงพอใจ ดังนั้นการกระทำด้วยคุณธรรม ๔ ประการซึ่งทำให้เกิดบรรทัดฐานของสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกัน

^{๑๖} Samuel Enoch Stumpf, *SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy*, Vanderbilt University., แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร, หน้า ๗๗-๘๗.

การประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมนั้นมีค่านิยมของสังคมแฝงอยู่ภายใน การประพฤติปฏิบัติที่บุคคลใดมีความพึงพอใจย่อมมีค่านิยมของบุคคลนั้นแฝงอยู่ด้วยเช่นกัน เกณฑ์การตัดสินทางสังคมจึงเป็นบรรทัดฐานอย่างหนึ่งในการพิจารณาจริยธรรมของบุคคลในสังคมนั้นด้วย

ดังนั้นการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนไม่นับถือศาสนานั้น เป็นชีวิตที่มีรูปแบบทางสังคมที่เกิดขึ้นเฉพาะตัว แต่การจะสรุปว่าคนเหล่านี้ไม่มีหลักการทางศาสนา หรือ ไม่นับถือศาสนานั้น ผู้วิจัยเห็นว่าไม่มีความสมเหตุสมผลนัก เพราะมนุษย์แต่ละคนมีพื้นฐานของความคิดที่จะมีความเชื่อมั่นทางศาสนาที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุผลส่วนตัว ความเชื่อหรืออุดมคติที่มุ่งเน้นให้ตนเองเป็นคนดี มีเหตุผลที่รองรับการกระทำ มีความรับผิดชอบ มีความสำนึกที่จะไม่ละเมิดคนอื่น สิ่งเหล่านี้จึงถือเป็นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นรากฐานของความดีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติในตนเองที่จำแนกออกได้โดยไม่มีอีกรูปแบบของใคร แต่การนับถือศาสนาเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นจากความเชื่อตามเจตจำนงเสรีของตน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

สังคมปัจจุบันภายใต้พหุนิยมศาสนา ทำให้เราพบความคิดหลายด้านเกี่ยวกับ พฤติกรรม อารมณ์ ความเชื่อทางศาสนา การจะตอบคำถามว่าพระเจ้าหรือสิ่งสูงสุดของความเชื่อศาสนานั้นมีที่มาอย่างไร และสิ่งสูงสุดนั้นยังดำรงสภาวะมีอยู่มีจริงหรือไม่นั้น ความรู้สึกยอมรับในการมีอยู่เป็นอยู่ในส่วนนี้อาจยอมรับโดยอาศัยความเชื่อปัจเจกบุคคลเท่านั้น ไม่สามารถจะพิสูจน์การรับรู้ทางประสบการณ์เพื่อให้มนุษย์ยอมรับตัวตนของพระเจ้าหรือสิ่งสูงสุดนั้นได้ ศาสนาถือว่าเป็นจุดเริ่มของคุณค่า วัฒนธรรม ความดี ปัญญาและความคิด แต่ศาสนาก็มีอีกโลกที่เป็นมุมกลับ ของความคิด หลักการสูงส่งที่ดึงมาจากโลกและมนุษย์ถูกสร้างด้วยพระเจ้า จนมาถึงยุคที่วิทยาการจะตอบทุกคำถามโลกมาจากไหน สันนิษฐานจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์โลกเกิดจากทฤษฎีบิ๊กแบงก่อกำเนิดนักบุญแห่งเมืองเลอปิน บาทหลวงฌอร์ฌ เลอแม็ทร์ บาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิก ศาตราจารย์สาขาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยเลอปิน มนุษย์กำเนิดมาจากอะไร มนุษย์มาจากไหน และใครกันที่สร้างมนุษย์ จากทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน มาจนถึงการค้นพบที่ทันสมัยกว่ายืนยันความเก่าแก่กว่าของเผ่าพันธุ์มนุษย์ โดยศาสตราจารย์ฌอง ฌัก อูว์แบล็ง^๑ ค้นพบว่ามนุษย์มีต้นกำเนิดที่เก่าแก่กว่าทฤษฎีวิวัฒนาการ ทั้งหมดมาจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ศาสนายังเกิดความสับสนคลอนไม่สิ้นสุดเมื่อหลักการศาสนาไปสามารถตอบปัญหาทางศีลธรรมความจริงที่ขัดแย้งกับหลักการทางศาสนาทั้งที่ทุกสังคมทุกมุมโลกต่างพยายามสั่งสอนศาสนาตั้งแต่วัยเด็กแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือความเป็นจริงที่ศาสนาไม่สามารถจะสอนสั่งหรือควบคุมใครให้อยู่ในหลักการศาสนา ความสูญสิ้นศีลธรรมเกิดขึ้นไปพร้อมกับการตายของพระเจ้า ความเชื่อที่ว่าหลักการศาสนาไม่มีอะไรมากไปความมโนทัศน์ของความมมงายที่ไร้เหตุผล บาบเคราะห์กรรมติดตามไปไม่มีสิ้นสุด เป็นตัวอธิบายกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในสังคมโดยไร้น้ำหนักหลักฐานมากที่สุดอย่างหนึ่ง ความพยายามจากศาสนาที่แบ่งชนชั้นและยึดยึดเหตุผล

---

^๑ ศุภกิจ พัฒนพิฑูรย์และอาจารย์จันทมาศ, **หลักฐานใหม่ต้นกำเนิดมนุษย์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thestandard.co/sciencefind-homosapiens-new-discovery-by-jean-jacques-hublin/> [๓๑ มกราคม ๒๕๖๔].

พิศดารกับชีวิตคน ๆ หนึ่งอย่างแปลกประหลาดที่กำลังหาทางออกจากคำตอบของศาสนา และเมื่อวันหนึ่งเกิดการปะทะความเชื่อระหว่าง ๒ หลักการที่พิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการจากสมมติฐาน กับหลักการศาสนาที่มีมาอย่างยาวนานที่ต่อสู้อย่างควบคู่กันนับแต่ยุคเรื่องปัญญา ผลของการต่อสู้นั้นทำให้เกิดความเข้าใจใหม่เกิดบริบทใหม่ของความเชื่อมั่นและความศรัทธาต่อศาสนาที่รู้สึกได้ว่าเหตุผลจนกลายเป็นวิถีทางออกจากศาสนาด้วยตนเอง

๕.๑.๑ แนวคิดของมนุษย์ในบริบททางศาสนาของสังคมนร่วมสมัย

ความเชื่อที่สูญสิ้นจนเกิดการปฏิเสธสิ่งที่ศาสนาสั่งสอน สูดท้ายปลายทาง คือ การไม่นับถือศาสนา การปฏิเสธหลักการที่เชื่อถือกันมา ให้ความเชื่อมั่นในตัวตนของมนุษย์ที่มากขึ้น เชื่อในเหตุผลของตนเองมากขึ้น เชื่อในวิทยาการความรู้มากขึ้น ทำตามกฎของสังคมโดยไม่มีรีรอที่จะหาคำตอบว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงามตามกฎศีลธรรมหรือไม่ เน้นคุณค่าของการกระทำไปที่ความดีสากลและเกิดมาจากสามัญสำนึก หรือ จิตสำนึกที่ดีต่อสังคมทำให้เกิดข้อสงสัยต่อแนวคิดหลักการของการไม่นับถือศาสนาของกลุ่มคนเหล่านี้ ต่อข้อสงสัยว่ากลุ่มคนที่คิดแบบนี้ยังเป็น “ผู้มีศาสนาหรือไม่”

เกี่ยวกับประเด็นข้อสงสัยว่ากลุ่มผู้มีแนวคิดการไม่นับถือศาสนานั้นเป็นผู้มีศาสนาหรือไม่ งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดของการไม่นับถือศาสนา รวมทั้งข้อโต้แย้งต่อหลักการทางศาสนาของกลุ่มที่ไม่นับถือศาสนามีเหตุผลพอที่จะรับฟังได้ ส่วนคำตอบจากปัญหาที่ว่ากลุ่มผู้มีแนวคิดของการไม่นับถือศาสนานั้น เป็นผู้มีศาสนาหรือไม่เป็นศาสนาแบบใดผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดธรรมชาติของมนุษย์เพื่อตอบคำถามนี้

ธรรมชาติของมนุษย์ การที่มนุษย์มุ่งไปที่การใช้ชีวิตเป็นหลักโดยมีจุดหมาย คือ ความสุข เพราะมนุษย์ประเมินและวัดคุณค่าดังกล่าวจากสิ่งที่มนุษย์พยายามค้นหาและทำให้เกิดขึ้นกับตนเอง ๔ อย่าง คือ ความดี ความจริง ความงาม และความสุข โดยความสุขเป็นจุดหมายรวมสูงสุดของการกระทำที่รวมเข้าด้วยกัน ทุกคนจะเห็นและกระทำไปในทางเดียวกันให้เกิดความสุขร่วมกัน มนุษย์จึงอาศัยความสุขนี้เป็นหลักสากลร่วมกันและกฎเกณฑ์ที่ยืนยันความเป็นมนุษย์ได้ เพราะถ้ามนุษย์ยังรักษาคุณค่าของความสุขมนุษย์ก็ยังคงความเป็นมนุษย์อยู่ด้วย แต่ถ้ามนุษย์ไร้ความสุขคุณค่าของมนุษย์ก็จะลดลงไปด้วย “การที่เราสามารถมองโลกด้วยมุมมองเดียวกับเขา เข้าใจความเชื่อ ประสบการณ์ ความหวัง ความกลัวที่สร้างขึ้นมาเป็นโลกของเขา เป็นเครื่องมือที่มีพลังที่เชื่อมต่อกับผู้คนข้ามเส้นแบ่งเชื้อชาติ วัฒนธรรม อายุ เพศ และอื่น ๆ หากมนุษย์ไม่มีสิ่งนี้มนุษย์ก็จะลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนอื่น (dehumanize) การจินตนาการถึงความรู้สึกรู้สึสมของผู้อื่น จะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่รู้สึกรู้สึสมถึงความสุข-ทุกข์ของผู้อื่น (empathetic behavior) ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ที่ความทุกข์ของผู้คนนั้นซับซ้อนขึ้นการรักษาความเป็นมนุษย์ของเราเอาไว้ คือ การรักษาความสามารถในการมองเห็นความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นในฐานะมนุษย์เช่นเดียวกับเรา” และเมื่อเรา

พิจารณาไปอย่างนี้มนุษย์จึงมีความสุขเป็นตัวกำหนดที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ให้ความหมายจากจิตใจเป็นสำคัญ ส่วนหนึ่งของการเข้าใจพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ดังนั้นการอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ในปัจจุบัน รูปแบบวิถีชีวิตรวมทั้งสังคมมนุษย์มี ๒ ลักษณะ คือ มนุษย์มีความชั่วร้ายในตัว และมีธรรมชาติที่ติงามอยู่ในตัวตน ความดีเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นผลจากการกระทำโดยจิตใจของมนุษย์ ผลประโยชน์จึงเป็นเหตุผลทำให้มนุษย์ขาดจิตสำนึกของความดี ดังนั้นความชั่วร้ายจึงเกิดมาพร้อมกับมนุษย์แต่ความชั่วร้ายนี้ควรได้รับการขัดเกลาและปลูกฝังแนวคิดความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความเสมอภาค ความดีเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปลูกฝังในจิตใจ ถ้ามนุษย์มีความชั่วร้ายและต้องการอำนาจ การสร้างกฎหมายหรือกฎสากลสังคมเพื่อควบคุมความชั่วร้ายนี้ไม่ให้มีอำนาจและอยู่ในกรอบถูกเพื่อถูกพัฒนาไปในทางที่ดีที่ถูกต้อง เมื่อมนุษย์ต้องการความสุข มนุษย์ต้องทำงานเพื่อสร้างรากฐานของตนเองให้มีสุขภาพที่ดี มีชื่อเสียง อยู่อย่างมีความสุขทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะการกระทำของมนุษย์เองไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาแต่เป็นกฎความเชื่อสากลของการอยู่ร่วมกัน

๕.๑.๒ แนวคิดและเหตุผลของการไม่นับถือศาสนา

เราจะพบว่าแนวคิดนี้แสดงจากพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุไปสู่อุผล คือ เริ่มจากตัวมนุษย์ไปสู่การกำกับดูแล แต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติคือมนุษย์มีทั้งความดีและความชั่ว ระบบการศึกษาหรือเหตุผลนี้ทำให้คนอยู่ร่วมกันแต่มนุษย์จะควบคุมความชั่วร้ายตนเองอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม แนวคิดของการพัฒนาคือการสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตความยั่งยืนของสังคมก็คือการสนองความต้องการของตนเองได้หรือก็คือการประนีประนอมระหว่างความต้องการของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันจากความพอดีกับความพอใจและการสนองความต้องการที่อยู่ภายในกรอบ

ดังนั้นธรรมชาติของมนุษย์มีดีบ้างมีเลวบ้างจะชั่วอย่างเดียวหรือมนุษย์ผู้ประเสริฐก็เกิดจากสามัญสำนึกหรือจิตสำนึกในตนเอง ถ้าความเชื่อที่เป็นกลางของเราเชื่อว่ามนุษย์มีทั้งสองด้านการมีกฎสากลทางสังคมเพื่ออยู่ร่วมกันก็เป็นสิ่งจำเป็นแต่ถ้าเราไม่ได้พิจารณาสองสิ่งที่มนุษย์มี แต่มุ่งสนใจในตัวมนุษย์ที่จะพัฒนาหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การสร้างกฎสากลของสังคมเพื่อประโยชน์บุคคลที่จะได้พัฒนานเองและสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข ซึ่งกฎสากลนี้เป็นไปตามวัฒนธรรมหรือจารีตของสังคมนั้น ๆ ส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนที่สำคัญคือกฎต้องสามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยและสัมพันธ์กับธรรมชาติรวมทั้งส่งเสริมมนุษย์ในสังคมด้วย

ต่อข้อสรุปของการไม่นับถือศาสนา หากมองในแง่ของศาสนาแล้วกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่มีสถานะเป็นศาสนิกชนในศาสนาใดเลยที่เหลือนบนโลกนี้ ความเชื่อ ความทุกข์ ความเจ็บปวด ของคนที่เคยมีศาสนา ให้ความเชื่อและความศรัทธาที่เหลือนอกเหนือรูปแบบเดิมที่ผ่านมา สิ่งที่เห็นในแนวคิดของการไม่นับถือศาสนาคือความศรัทธาในศักยภาพมนุษย์ ดังนั้นศาสนาของคนกลุ่มนี้จึงเป็นศาสนาอะไรก็ได้หรือจะไม่มีศาสนาก็ยอมได้ แต่สิ่งที่กลุ่มคนเหล่านี้มีคือแนวคิดที่เป็นศาสนาเพื่อการ

พัฒนาตนเองเป็นศาสนามนุษยนิยมที่ไม่ข้องแวงหรือจำกัดตนเองอยู่ที่แบบไหน กับความเชื่ออะไร นอกจากมนุษย์ต้องแสวงหาความรู้หรือปัญญาเพื่อจัดทุกอุปสรรคของชีวิต และสร้างชีวิตที่งดงามอย่างงานศิลปะชั้นครู ถ้าการมีศาสนา คือ ก็คือการรักษาความเป็นมนุษย์ของเราไว้ ดังนั้นก็ควรรักษาความเป็นมนุษย์ให้ได้ด้วยการมองเห็นและถนอมความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นเช่นกัน แบบนี้จึงเรียกว่าเป็นมนุษย์ผู้มีศาสนา

๕.๑.๓ วิเคราะห์เหตุผลการดำเนินชีวิตของการไม่นับถือศาสนา

การไม่นับถือศาสนา การปฏิเสธศาสนา หรือ การไม่มีศาสนา เป็น ภาวะที่มนุษย์ก้าวออกจากรอบศาสนา แต่มนุษย์จะใช้หลักการอะไรแทนศาสนาความน่าสงสัยทำไมมนุษย์ถึงสูญเสียสิ่งที่เราเรียกว่าหลักความดีสูงสุดของการดำเนินชีวิตและการไม่นับถือศาสนาเกิดจากเหตุผล ดังนี้

- การปฏิเสธความเชื่อเรื่องอำนาจสูงสุดและเทพปฏิหารีย์
- ความล้มเหลวของหลักการศาสนา
- ศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือสนองอำนาจ
- ศาสนาขัดขวางความก้าวหน้าทางสังคม
- ศาสนาเป็นเครื่องแบ่งชนชั้นทางสังคม
- มนุษย์ให้ความสำคัญกับศักยภาพของตนเอง
- ใช้ชีวิตตามกฎเกณฑ์สังคม

สังคมในขณะนี้มองการไม่นับศาสนาเป็นอย่างไร สังคมมองการไม่นับถือศาสนาเป็นการละทิ้งคุณค่าและความดี เป็นคนไม่ดี เป็นพวกใช้ชีวิตแบบสุขนิยมสนองทุกความต้องการของตนเองไม่สนใจคุณค่าทางศีลธรรมและความดี ความจริงด้านนี้จะต้องแยกให้ออกระหว่างการยึดถือหลักการในศาสนา กับ การไม่ยึดถือหลักการในศาสนา สังคมกำลังตีตราผู้ที่ไม่นับถือศาสนาโดยเหมารวมว่าไม่ใช่คนดี เพราะเป็นคนไม่ยึดถือหลักการทางศาสนาซึ่งเดิมทีศาสนาก็ไม่ได้มีรูปแบบอย่างที่เป็นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาเกิดจากมนุษย์แล้วผ่านการพัฒนาจากความเชื่อเฉพาะตนขึ้นเป็นความเชื่อประจำกลุ่มแล้วจึงเป็นศาสนาสถาบันเป็นรูปแบบอย่างในปัจจุบันทำให้การนับถือศาสนาจึงเป็นการยึดเอารูปแบบไว้ก่อนความรู้จริงในหลักการทางศาสนา ซึ่งการไม่นับถือศาสนานี้จะกล่าวว่าเป็นเรื่องของศีลธรรมสากล หรือ จริยธรรมเฉพาะบุคคล ได้หรือไม่ แนวคิดที่กลุ่มคนเหล่านี้ใช้ยึดถือเป็นหลักการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้สังคมดี มีคุณค่าจริยธรรมหรือศีลธรรม สร้างสังคมให้มีความสุขอย่างไร หลักการแนวคิดด้านจริยธรรมและคุณธรรมนี้จึงเป็นหลักการตัดสินที่จะกระทำดีโดยไม่ยึดถือเกณฑ์ศีลธรรมศาสนา โดยใช้หลักการพื้นฐานเพื่อส่งเสริมคุณค่าสังคม และการมีคุณธรรมบุคคล ดังนี้

๑.ปัญญา (Wisdom) คือ การดำเนินชีวิตด้วยความรู้ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ คำนึงถึงผลกระทบรอบคอบ โดยมุ่งเน้นพัฒนาเขาวินปัญญาและบุคลิกบางประการอย่างเช่น การคิดอย่างมีเหตุผล การรู้จักบังคับตนเอง เพื่อพัฒนาจริยธรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล

๒.การมีเหตุผล (Rational) คือ การดำเนินชีวิตด้วยการรู้จักใช้เหตุผลที่ประกอบด้วย ข้อเท็จจริงและความจริง ไม่ใช่เหตุผลที่เกิดขึ้นจากสัญชาตญาณหรือเหตุผลที่มาเหนืออารมณ์ตัดสิน กระทำจากแรงกดดันทางสังคม สิ่งดีงามและถูกต้องด้วยการเรียนรู้การเป็นสมาชิกในสังคมจะทำให้ พัฒนาสิ่งที่ดีที่มีความเป็นสากลนิยม

๓.ความกล้าหาญ (Courage) คือ ความกล้าที่กระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นความกล้าหาญ ทางจิตใจเพื่อสร้างเข้มแข็งและแข็งแกร่งให้กับตนเองไม่กระทำความชั่วทั้งที่เป็นผลประโยชน์กับ ตนเองหรือพวกพ้องโดยทุกการกระทำเกิดจากเจตนาที่ดีด้วย

๔.ความมั่นคงทางอารมณ์ (Temperance) คือ สามารถปฏิบัติตนให้มีเหตุผลเป็นไปตาม หลักการและคุณธรรมสังคม โดยไม่ใช่อารมณ์มาอยู่เหนือเหตุผลและความถูกต้องสามารถควบคุม บังคับตนเองให้กระทำออกมาในทางที่ถูกต้องและสมควรควบคุมความต้องการและปรารถนาได้

๕.ความยุติธรรม (Justice) ความสามารถจะแยกแยะว่าสิ่งใดถูกต้องและเลือกกระทำไป ตามหลักของความยุติธรรม ความเสมอ ความเท่าเทียมกัน ตามสิทธิของกฎหมายและศีลธรรมมี ความชอบธรรมเป็นพื้นฐานและเป็นที่ยอมรับของคนอื่น เคารพในสิทธิเสรีภาพต่อกัน

๖.ความจริงใจ (Sincerity) มีความหวังดีปฏิบัติต่อบุคคลอื่นโดยรู้ว่าสิ่งที่กระทำนั้นเป็น ความดีเสมอไม่เลื่อกบุคคล เวลา สถานที่ โดยไม่กระทำต่อบุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง

๗.ความอดทน (Fortitude) รู้จักระงับความอยาก ความอดทนนี้เป็นความกล้าหาญต่อ การกระทำเพราะถ้าขาดสิ่งนี้มนุษย์ยอมทำตามความต้องการโดยใช้อารมณ์ควบคุมเหตุผล

๘.ความพอดีหรือความพอประมาณ (Moderation) การรู้จักใช้ความอดทนต่อสิ่งยั่ววน รู้จักควบคุมตนเองไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้จักระงับความอยากหรือคุมความต้องการให้

การดำเนินชีวิตในการไม่นับถือศาสนาจึงไม่ใช่การไม่มีหลักการทางศาสนาแต่เป็นการ เลือกอเอาหลักการประการมาสนับสนุนการดำเนินชีวิตหรือลดข้อจำกัดบางประการทางศาสนาให้ชีวิต รู้สึกถึงเสรีภาพและอิสรภาพทางความเชื่อและศรัทธาในศาสนาและตนเอง

๕.๒ บทวิจารณ์

การเลือกไม่นับถือศาสนาใด ๆ ของคนในสังคมปัจจุบันต่างมีเหตุผลที่แตกต่างกันไป บาง เหตุผลก็กล่าวว่าศาสนาเป็นตัวผูกมัดให้ชีวิตติดกรอบขาดอิสระภาพ ทำให้มนุษย์รู้สึกชีวิตกับศาสนา

เต็มไปด้วยกฎ ประเพณี พิธีกรรม มากมายที่สืบทอดกันมา บางครั้งยังเต็มไปด้วยความมกมายขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่าย เสื่อมศรัทธา งานวิจัยนี้ถึงแม้จะไม่สามารถตอบคำถามถึงสาเหตุของการไม่นับถือศาสนาได้ครบถ้วน แต่ก็พอที่จะนำเสนอแง่มุมของความสงสัยในมิติสังคมว่า เมื่อมนุษย์ไม่นับถือศาสนาแล้วนั้น มนุษย์มีหลักการอะไรยึดโยงในการดำเนินชีวิต ต่อข้อสงสัยว่าอะไรเป็นสิ่งสูงสุดของศาสนา สิ่งนั้น คือ พระเจ้า ศาสดา คำสอนหรือหลักการประพุดิติน อำนาจศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น เป้าหมายของศาสนา คือ มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ทั้งหมดนี้เป็นส่วนของความเชื่อ ซึ่งไม่ใช่ความจริงทางศาสนา ทำให้ถึงกล่าวว่าเป็นไม่ใช่ความจริง เพราะความเชื่อที่เชื่อว่าคนดีเกิดขึ้นจากการขัดเกลาของศาสนา แล้วการไม่นับถือศาสนาจึงไม่สามารถเป็นคนดีได้ ต่อความเชื่อเรื่องความดีจึงเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลหรือไม่ คำตอบนั้นจึงเป็นเรื่องของการเป็นคนดี ถึงแม้จะไม่มีศาสนาแต่ก็มีสิ่งเรียกว่าจริยธรรมเป็นหลักการรองรับในการกระทำ จริยธรรมมาจากเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ ความสำคัญ คือ เราต้องแยกให้ออกว่าจริยศาสตร์ไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่าศาสนา จึงไม่ใช่ว่าการไม่นับถือศาสนาแล้วจะทำให้จริยธรรมสูญหายไปด้วย ซึ่งความจริงจริยธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวตนของมนุษย์ทุกคน การไม่มีศาสนาแล้วจะทำให้มนุษย์เลวลงจนกลายเป็นพวกคนป่าเถื่อน จึงเป็นข้อสรุปที่คับแคบและเกินขอบเขต

ต่อข้อสงสัยว่าการไม่นับถือศาสนานั้นจะทำให้รับรู้ถึงสัจธรรมได้อย่างไร ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การไม่นับถือศาสนานั้นสามารถช่วยเข้าถึงสัจธรรมหรือคุณธรรมขั้นสูงได้ง่ายกว่า เพราะการไม่มีศาสนาจึงไม่มีลักษณะถูกครอบงำด้วยความหลงใหล ความงมงาย ความไร้เหตุผล ถ้าจะให้เหตุผล ก็คือ การไม่ถูกครอบงำจากการหลอกตนเอง (Placebo effect) จากจิตของตนเอง แต่การไม่นับถือศาสนาจะพิสูจน์ให้ประจักษ์ก่อนจึงจะความเชื่อ ต่อข้อสงสัยชีวิตหลังความตายของการไม่นับถือศาสนาเป็นอย่างไร พิธีการ หรือ ชีวิตหลังความตายจึงเป็นเพียงแค่ความพอใจส่วนบุคคลซึ่งแตกต่างกันไปตามครอบครัวของผู้ตาย ในที่สุดการไม่นับถือศาสนาเป็นศาสนาหรือไม่ การไม่นับถือศาสนาก็ถือเป็นศาสนาได้แบบหนึ่ง ศาสนา คือ ความเข้าใจสูงสุดทั้งโลกียธรรม และ ปรมัตถธรรม การพัฒนาตนให้สูงส่งในทางโลกด้วยการทำให้ชีวิตตนเองผ่านพ้นอุปสรรคสร้างสรรค์ชีวิตที่งดงาม ให้เกิดคุณค่าแก่ตนเองและสังคม อย่างนิเทศกล่าวก็ได้ ส่วนความเป็นปรมัตถธรรมอย่างนิพพานในพุทธศาสนา หรือ โมกษะ ในศาสนาพราหมณ์ คงไม่มีความจริงด้านนี้กำเนิดขึ้น แต่การไม่มีศาสนาเชื่อว่าจะไม่รู้ถึงจุดสูงสุดในทางศาสนาจึงไม่ใช่ อย่างเช่น เดวิด ฮูมส์ กล่าวว่าไว้ว่าความตายไม่มากลัวเท่ากับการไม่รู้ว่ามีตัวตนก่อนเกิด สิ่งนี้ถ้าเป็นความคิดของการไม่นับถือศาสนา แต่กลับเป็นปัญญาสูงสุดของการไม่ยึดติดกับสิ่งใดทั้งในยามมีชีวิตอยู่และยามตายไป ถ้าจะพูดถึงอย่างพุทธศาสนา เดวิด ฮูมส์ก็เข้าถึงความว่างเปล่า อนัตตาเป็นปัญญาสูงสุดของการพิสูจน์การมีศาสนาของเดวิด ฮูมส์ เช่นกัน

ดังนั้นการไม่นับถือศาสนาถ้าพิจารณาเชิงสังคมศาสตร์เรื่องนี้เป็นเรื่องของสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลที่จะเชื่อถือหรือศรัทธาในศาสนา เพราะศาสนาอยู่ในฐานะเสรีภาพของบุคคล ถ้า

จะมองในมุมศาสนจักรเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่ว่าศาสนจักรจะต้องปรับตัวให้สามารถตอบถึงคุณค่าและความดีแท้จริงให้ได้ไม่ใช่การพร่ำสอนตามคำสอนแต่ไม่สามารถพิสูจน์คุณค่าทางศีลธรรมในตัวบุคคลไม่ให้การนับถือศาสนาเป็นเหมือนการตอบว่ามีศาสนาในเอกสารประจำของบุคคลเท่านั้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อคิดในการทำงานวิจัยครั้งนี้ในเนื้อหาของปรัชญา-ศาสนา ยังมีแง่มุมอื่นอีกที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดในอีกหลายประเด็น การที่ผู้ทำวิจัยมีสถานะเป็นนักบวชในศาสนาอาจทำให้เกิดปัญหาความเป็นกลางต่อการตีความเหตุผลของแนวคิดกลุ่มตัวอย่างที่ได้นำเสนอมา อีกทั้งเป็นมารยาททางวิชาการจึงไม่กล่าวถึงความเหตุผลส่วนบุคคลจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมานำเสนอ ก่อนนี้เพื่อแสดงความนับถือในการตัดสินใจทางความเชื่อสูงสุดของแต่ละท่าน

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

ในการพัฒนาครั้งต่อไปผู้วิจัยหวังว่า การได้สำรวจกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณชัดเจนจะทำให้สามารถตอบคำถามและสร้างชุดเหตุผลของงานวิจัยนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างความจริงสังคมกับความจริงทางวิชาการที่ชัดเจนขึ้นเพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อความเชื่อศรัทธาศาสนาในทุกมิติของความเชื่อต่อบุคคลในสังคม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในแนวทางของการทำวิจัยเกี่ยวกับภาวการณ์ไม่นับถือศาสนา ยังมีประเด็นความน่าสนใจอีกหลายประการที่ควรนำเสนอควบคู่ไปกับแนวคิดอื่น ๆ

๑. การศึกษาเปรียบเทียบการไม่มีศาสนาในรัฐศาสนา
๒. การศึกษาเชิงวิเคราะห์รัฐฆราวาสกับความเชื่อทางศาสนา
๓. การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดบาป-จริยธรรมกับการไม่นับถือศาสนา
๔. การศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายของการไม่นับถือศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กิริติ บุญเจือ. ชุดพื้นฐานปัญหาจริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

เคลาส์ เวงค์ และ เคลาส์ โรแซนแบร์ก. เยอรมันมองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๐.

คุณ โทซันธ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗.

จำลอง ดิษยวณิช. จิตวิทยาของความดับทุกข์. เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๗.

เจริญ ไชยชนะ. เรื่องของสันตะปาปา. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๙.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. เรขาคณิตกับปรัชญาการเมือง: วิธีการของฮอบส์ใน Leviathan ในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.

ชัยวัฒน์ อัทพัฒน์. จริยศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔.

_____. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ธนู แก้วโอภาส. ศาสนาโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

เนื่องน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาตีย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

บุญมี แทนแก้ว. ปรัชญาศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๘.

ประทีป สวาโย. ลิบเอ็ดศาสนาของโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

- ประยงค์ แสตนบูรณ. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์. ๒๕๔๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จันทร์เพ็ญ พับบิซซิ่ง, ๒๕๕๘.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร: ผลิติมม์, ๒๕๕๕.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เปรียบเทียบแนวคิด พุทธศาสนากับชาตรี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). **พุทธปรัชญา**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๙.
- พิน ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- วรรณวิสาข์ ไชโย. **จิตวิทยาศาสตร์**. เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- ยอร์จ ทอมสัน. **ความเรียงว่าด้วยศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมหนังสือแสงตะวัน, ๒๕๑๙.
- เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____ . **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๔.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.
- _____ . **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: รวมสาสน์, ๒๕๔๑.
- สุนทร ณ รังษี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุวัฒน์ จันทร์จำนง. **ความเชื่อของมนุษย์ เกี่ยวกับปรัชญา และศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- สุเมธ เมธาวิทยากุล. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์อักษร, ๒๕๒๕.
- สุพัตรา สุภาพ. **สัญญาวิวัฒน์**. ๒๕๓๔.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). **สากลศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สารมวลชน, ๒๕๓๕.

สมฤดี วิศทเวทย์. **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๖.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๑.

แสวง แสตนบุตร. **ปรัชญาศาสนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

หมอบรัดเล. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล**. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา,
๒๕๖๐.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ศาสนาสากล เล่มที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๖.

อุดมพร อมรธรรม. **ยอดคุณธรรมของขงจื้อ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕55.

เอ็จ ฌ บ่อมเพชร. **พุทธศาสนาต่อลัทธิคอมมิวนิสต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ด๋บบลิว.ที.สเดช (แต่ง). ปรีชา ช่างขวัญยืน (แปล). **ปรัชญากรีก**. กรุงเทพมหานคร: เอส.เอ็ม.เอ็ม.,
๒๕๒๔.

ชูชาน แมร์ดิธ. มานะ ชัยวงศ์โรจน์ (แปล). **ศาสนาของโลก**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๓.

พริดิช นิชเช่ (แต่ง). กริติ บุญเจือ (แปล). **วิถีสู่อภิมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ลักษณ์,
๒๕๒๔.

Richard Holloway. ปราบดา หยุ่น และคณะ (แปล). **A Little History of Philosophy**. พิมพ์
ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๑.

Richard Holloway. สุนันทา วรรณสินธ์ เบล (แปล). **A Little History of Religion**. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพมหานคร: Bookscape, ๒๕๖๒.

Samuel Enoch Stumpf. **SOCRATES TO SARTRE A History of Philosophy**. Vanderbilt
University. สมณีก ชูวิเชียร แปล. ราชบัณฑิตการพิมพ์: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จนทาโก. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาจารย์วาก”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สิวลี ศิริไล. “ปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์บัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

ศิริมาลย์ ศรีใส. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริย
ศาสตร์ของคานท์”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์บัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

(๔) บทความ:

“สภาวะทางสังคม วัฒนธรรมและสุขภาพจิต”. *สารสถิติ*. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม
๒๕๕๕): ๖

กันต์ แสงทอง และ ภัสสรุ บุญญฤทธิ์. “รัฐกับศาสนา : ความไม่ชัดเจนของประเทศไทยในความเป็น
รัฐโลกวิสัยหรือรัฐศาสนา”. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*.
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๘๑-๙๒.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ประเสริฐ สุขศาสน์กวิน . ศูนย์อิสลามศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม. “*วิพากษ์ทฤษฎีทางปรัชญา
จริยะ ของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant)*”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.inewhorizon.net/mmanuel-kant>, <http://www.inewhorizon.net/immanuel-kant-analyze-2> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

10 อันดับเหตุผลที่ทำให้ผู้คนถึงไม่นับถือศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://pantip.com/topic/33063315>. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

หัวข้อข่าว 10 ดาราตัวท็อปที่ลุกขึ้นมาเปลี่ยนศาสนาตามความศรัทธาส่วนตัว. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://lifestyle.campus-star.com/entertainment/78067.html>.

[๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

“เอาใจเขามาใส่ใจเราคือศาสนาของมนุษยชาติด้วยความรักและความรู้”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.winbookclub.com/popup.php?type=2&interviewid=45>

[๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย. “*จิตสำนึก*”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://mcpswis.mcp.ac.th/html_edu/cgiin/mcp/main_php/print_informed.php?id_count_inform=2087

[๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

บทสัมภาษณ์คนไร้ศาสนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=39l8VAKDg9M>.

[๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒]

- สถานีโทรทัศน์ VOICETV21. (๒๔ ก.พ. ๒๕๖๐) “รายการ Interview กับ คำผกา”. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://show.voicetv.co.th/interview/464895.html> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒]
- เกรียงไกร พรพิพัฒน์กุล. (๑๙ พ.ค. ๒๕๖๑) “๒๐๐ ปี มาร์กซ์ กับ ความฝันจีนยุคสี จิ้น ผิง”.
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/china/detail/9610000049527>.
[๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓].
- ทวีวัฒน์ ปุณทริกววัฒน์. “ศาสนาคือฝันของประชาชน ?” . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://kit-meaninoflife.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].
- สาเหตุปัญหาสายตาในทารก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaichildcare.com/ปัญหาสายตาในทารก/>. [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๓].
- NASA Eyes Crew Deep Sleep Option for Mars Mission:Discovery News. “**นาซ่าทดสอบเทคโนโลยีการจำศีล**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://t.co/ec1uAdbdOn>. [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๓].

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

- Bertrand Russell. “**The Basic Writings of Bertrand Russell**”. Edited by Robert E. Egner and Lester E. Denonn; 2009 : London and New York.
- Hume David (1779). “**Dialogues Concerning Natural Religion (2stEd.)**” . London: Penguin Books. Limited, June 2016.

2. Secondary Sources

(I) Books:

- A.C. Bouget. The Comparative Religion, (n.p.), 1954.
- Bertrand Russell, “**Why I am Not a Christian and Other Essays on Religion and Related Subjects**”. London: George Allen and Unwin; New York: Simon and Schuster.
- David Stewart. H. Gene Blocker and James Petrik. “**The life of reason Fundamentals of Philosophy**”. Edition 8 Pearson, 2012.
- Emile Durkheim. “**The Elementary from of the Religionlife**”, (n.p.), 1964.
- George Allen and Unwin. London. “**Marriage and Morals**” New York: Horace Liveright.

- Gregory E Wilkinson. **“The next Aum : religious violence and new religious movement in 21st Japan”**. Religious Studies the Graduate College. Iowa : The University of Iowa, 2009.
- Karl H. Potter. **“Presuppositions of India’s Philosophy”**. Delhi : Motilal Banarsidass, 2002.
- Kenneth Shouler. **“The Everything World’s Religions book : Explore the Belifes”**. Tradition and Culture of Ancient and Modern Religions., 2010.
- Schilpp Paul Arthu. **“The Philosophy of Bertrand Russell”**. Chicago: Northwestern University., 1944.
- William J. Wainwirth. **“Competing Religious Claims”**. The Blackwell Guide to the Philosophy of Religion. Edited by William E. Mann. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2005.

(II) Electronics:

- Dr. William Parsons. (April 13 2018) **“The Future of Spiritual. but Not Religious”**. CENTER FOR THE STUDY OF WORLD RELIGIONS. Harvard Divinity School. [online]. Sources: <https://cswr.hds.harvard.edu/news/2018/04/09/future-spiritual-not-religious>. [Jan 18, 2021].
- Linda A. Mercadante. **“Belief without Borders : Inside the Minds of the Spiritual but not Religious”**. [online]. Sources: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso>. [Jan 18, 2021].
- Samuel Huntington. **“The Clash of Civilizations And the remaking of World Order By Samuel Huntington”**. [online]. Sources: [http://clash.doc\(stetson.edu\)/artsci/political-scince/media/clash.pdf](http://clash.doc(stetson.edu)/artsci/political-scince/media/clash.pdf). [Dec 28, 2020].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวีโร (ลาภอิมทอง)
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๒
- ภูมิลำเนาที่เกิด : แขวงป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตสัมพันธวงศ์
กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาปรัชญา (เกียรตินิยม)
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๒
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดคลองมอญ เลขที่ ๒๒๖ หมู่ที่ ๒
ตำบลบ้านคลองสวน อำเภอพระสมุทรเจดีย์
จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๙๐.
- โทรศัพท์ : ๐๙ ๙๒๔๘ ๔๑๔๔
- E-mail : nabhichaya.lap@mcu.ac.th;
phranapith@hotmail.com.